

YLEINEN

M A A - T I E D E .

LAVUS KORANDERIN

kirjottama.

Wiiipurissa,

N. A. Zilliakuksen kirjapainossa, 1862.

Imprimatur: *Carl Reinh. Lindberg.*

Alku-maine.

”Mitäpä pitkistä puheista!” sanotaan sanan-laskussa. Senpätähden tahtoo tämän kirjan tekijä ainoasti monilla lauseella selittää, mitenkä hän on tätä maa-tiedettä kyhännä. Yleisesti on hän kokena selittää niitä maita, jotka jotenkin koskevat Suomen maahan, laveammasti kun muita maita. Suomen maata ei hän kuitenkaan ole selittänyt niin tarkasti kun esimerkiksi Hallstenin maa-tieteessä on, ett’ei muka rasittasi lukioiden muistia senmoisia nimiä lu’ettelemalla, joita ei ole tavallisilla kartoilla.

Suurin vastus on ollutna muukalaisia nimiä kirjottaessa. Tästä pulasta olisi ehkä paraite päästynä siten, että olisi kynäilynnä niitä yhdellä tavalla kun muukalaisetkin kirjottaat. Mutta eipä nekään te’e aina yhdellä tavalla. Yhden ja saman jo’en nimet kirjottaavat Ranskalaiset ”Meuse” ja Saksalaiset ”Maas”. Vielä enemmän silmiin pistäviä erotuksia tavataan Aasialaisissa ja Ahrikkalaisissa nimissä. Sitä mainiota miestä, jolle Heprealaiset ovat antana nimen ”Kores”, nimittäävät Riekkalaiset ”Kyrokseksi” ja Ruomalaiset Cyrukseksi. Kun muilla kansoilla on ollutna ja on vielä nytkin valta muodostella muukalaisia nimiä oman kielensä mukaan, niin mikä estää meitä tekemästä samoin. Monta on kuitenkin niitä, kut väittäävät, nimien olevan kirjoitettavia yksillä kirjaimilla kun vieraatkin kansat niitä kynäilee. Mutta mitenkä on mahdollista seurata esimerkiksi Venäläisien eli Kiinalaisien kirjoitus-tapaa, kun meillä ei olekaan vastaavia kirjaimia. Tämän kirjan toimittajalla on tässä asiassa se luulo, että nimet ovat ensin syntyneet ääntämällä, ennen kun kirjoittamalla. Kun siis ääni on alku-peräisempi kuin kirjoitus-tapa, niin luulee hän paraaksi tapailla sitä, nimittäin ääntä, sen verran kun suomalaisilla kirjaimilla on mahdollista. Mutta kun mieli-alat tässä asiassa ovat kahtalaiset, niin olen kokena tehdä

niin, että "kirkko tulisi keskelle kylää". Siten ovat sen-moiset nimet, jotka suomalaisissa maa-tieteissä, kartoissa ja sanomalehdissä jo ovat ikään kun tutut ja tunnetut, kirjoitetut muodostamalla; mutta muut oudommat nimet ovat jäänä semmoisiksi, kun niitä tavataan meillä tavallisissa Ruotsalaisissa ja Saksalaisissa maa-tieteissä ja kartoissa. Epä-vakaisuuksia, erhetyksiä ja vikojakin on tässä ollunna vaikea välttää. Siis on paras malltaaksiksi kun kirjoitus-tapa tasaantuu.

Kun Palmbladin ja Hallstenin tekemiä maa-tieteitä luetaan Suomen ruotsin-kielisissä kouluissa, niin en ole uskaltana paljon poiketa heidän antamista selityksistä. Missä niistä olen poikenna, siinä olen enimmäten seuranna Thomeen "maata", Sommervillen "luonnollista maa-tiedettä" ja Raugemontin "ihmiskunnan geografiaa" sekä Suomettaressa, Mehiläisessä, Julkisissa ja muissa sanomissa olleita maiden selityksiä.

Johdatus.

Kertoelma maasta, minkäläinen se on ja mitä siinä on, nimitetään *Maatiiteeksi*, eli muukalaisella nimellä *Geografaksi*. Maatiiteen pää-ainena on siis maa; mutta maan täydelliseen tuntemiseen tarvitaan myös muutamia tietoja auringosta, kuusta ja tähdistä. Sentähden jutellaan tässä johdatuksessa vähän taivaankin rakennuksesta.

Jos selkeänä talvi-yönä silmäillään taivaan kirkasta kantta, niin pian kyllä havaitaan sen muuttuvan muotoansa melkein joka silmäräpäys. Muutamat tähdet näkyvät nousevan idästä ja pyrkivän keskitaivaalle, josta taas toiset, yhtä kiireesti, katoavat länteen. Koko taivaan avara laki näkyy, paljain silmin sitä katsellessa, kiepuvan idästä länteen, vieden mukansa auringon, kuun ja kaikki tähdet; vaikka ei olekaan niin. Tämän asian selvitykseksi, muistutetaan jo alussa, ettei ihmisen silmiin olekaan yksin luottamista, vaikka sanotaan, totuuden vakuutukseksi: "oma silmä näki". Sillä kaikista luojan antamista aistimista on *näkö* useimmin pettävä. Se tarvitsee enemmän, kuin muut aistimet, ymmärryksen apua ja johdatusta, ettei se saattaisi meitä vääriin luuloihin. Jos esimerkiksi ajaessa istumme takaperin rattailta, niin emme älyäkään kulkuamme eteenpäin, vaan silmissämme näkyy ikäänkuin

puut, huoneet ja muut paikallaan pysyvät kappaleet pakenisivat meistä takaperin. Kun silmät näin vähällä matkalla meitä jo näin pettävät, miten paljon eivätkö sitten petä meitä taivasta katsellessa. Sillä samoin kuin, ankarasti ajaessa ja rajusti purjehtiessa, kaikki näkyy silmissämme meistä pakenevan, samoin näkyy taivaan lakikin kiepuvan idästä länteen, vaikka se tulee siitä, että maa kerran vuorokaudessa pyörähtää keskenensä ympäri, lännestä itään.

Jo kauan Kristuksen syntymää ennen arvelivat muutamat Greekan maan viisaat maan liikkuvan ja taivaan olevan iikkumatta, jota taas toiset väittivät vääräksi. Niin oli Greekalainen *Pythagoras* sanonut: "miten se on mahdollista, että koko taivas kääntäiksen vuorokaudessa maan ympäri? Eiköhän se ole paljoa luonnollisempi, että maa itse käännäiksen, ja että aurinko, kuu ja tähdet siten näkyvät pyörivän maan ympäri". Vasta tuhansien vuosien kuluttua, tuli tämä tarkoin tunnetuksi. Preussin maalla majaileva Puolalainen *Kopernikus* oli ensimmäinen, joka täydelleen oli vakuutettu maan liikunnosta lännestä itään; sanoen, auringon ja taivaan pyörimisen maan ympäri olevan, kuin se todella onkin, ainoasti pelkän eksyttäväisen näkövirheen.

Taivaan pallot, eli tähdet taivaalla, ovat *Kopernikuksen* ja kaikkien nyky-aikaisien oppineiden selityksen jälkeen *Aurinkoja, Maita, Kuuta* ja *Tuikkatähtiä*. *Auringoilla* on oma valonsa ja ne pysyvät keskenänsä aina yksillä paikoilla, jonka tähden niitä myös nimitetään *kiintonaisiksi* ja *kiiltäviksi* tähdiksi. Maat, jotka auringoilta lainaavat valonsa ja lämpymänsä, ovat, kuin meidänkin maa, itsestään tummeat ja auringoita kiertävät kappaleet, ja niitä nimitetään sentähden *kiertotähdiksi* eli *kiertolaisiksi*. Kuut taas seuraavat juoksussaan maita

samoinkuin maat aurinkoja. Tukkatähtien perustusta ei vielä oikein tunneta; se vaan tiedetään, että ne kiertävät aurinkoa, samoinkuin maa, ja että heidän seurasansa on hajoitetun tukan näköinen sädevasta eli pursto, josta niitä myös nimitetään *purstotähdiksi*.

Aurinko.

Kiiltäviä ja kiintonaisia tähtiä on taivaalla lukematon joukko, ja ne jaetaan erityisiin tähti-sikeröihin, niinkuin Otava seitsemän tähtineen, Seulajaiset, Wäinämöisen viitake ja monet muut. Näistä kiiltävistä tähdistä on aurinko meille likein.

Huono ja vähäpätöinen on kynttilän valo ja tulisoitto, joilla yön pimeydessä nähdään, auringon valoa vastaan, ja melkein yhtä vähäinen on kooltaan auringon suhteen koko maapallokin, jonka avaruutta ihmetellään. Siinä on jo jonkulainen kuva ja mitta auringon valolle, arvolle ja suuruudelle. Mutta matka maasta aurinkoon on vieläkin ankarampi: se on niin pitkä, että sitä tuskin numeroista voipi käsittääkään. Kotkan siivillä lentäen, tuhannen askelta minuutissa, viivyttäisiin kuitenkin viisi sataa vuotta, ennen kuin maasta aurinkoon ennätettäisiin; sillä matka maasta aurinkoon on 10 miljonaa Suomen penikulmaa. Mutta tämän pitkän matkankin uhalla rientää kuitenkin auringon valo maahan, ja vieläpä paljoa avarammallekin.

Mutta tätä valon voimaa vastaa auringon avaruuskin. Puolen toista miljonaa saisi maan kokoisia palloja yhteen sovittaa, ennen kuin siitä syntyisi auringon kokoinen pallo. Sen suuruus on 12598 kertaa enempi, kuin maan pinta manterineen ja merineen. Maan pienoinen toveri aurinkoa kiertäessä, nimittäin *kun*, on

kyllä meistä 35 tuhannen Suomen penikulman päässä. Mutta jos aurinko olisi onsi sisältä, ja maa asetettaisiin aivan auringon keskelle, niin kuu sopisi siinäkin aivan hyvin tavallisessa kulkukehässä laajuudessa maata kiertämään; sillä auringon keskuudesta on sen pintaan 64,312 suomen penikulmaa. Jos kaikki kiertotähdet ja meidänkin maa liitettäisiin yhteen, niin ne olisivat näin yhtenäkin, auringon rinnalla, ainoasti kuin luodin painoinen pallo sata naulaisen rinnalla.

Maa.

Jos kysytään lapselta taikka aikaiseltakin, joka ei luonnon lakia ole tutkinunna, kumpainenko on yläpuolella ja kumpainenko on allapäin, maako vai aurinko, niin hän epäilemättä sanoo, maan olevan alempana ja auringon ylempänä, koska tuo loistavainen aurinko, päivittäin kulkee päämme yli taivahan laella. Kuitenkin on tämä asia aika erhetys. Näin kaukaisia kappaleita katsellessa, ei olekaan luottamista omiin silmiin. Niin tiedetään, kuin jo sanottiin, auringon nousun ja laskun tulevan siitä, että maa vuorokaudessa pyörähtää kerran keskensä ympäri; ja kuin maa pyöriminen käypi lännestä itään, niin aurinko meidän silmissä näyttää pyörivän idästä länteen. Samoinpa myös auringon näkyminen yläpuolella on sama kuin maasta ulkopuolella näkyminen, eikä suinkaan niin, että maa olisi taivaan avaruudessa päivällä alempana ja yöllä ylempänä. Maan liikunto taivaan avaruudessa on kahdentalainen: *se kiertää aurinkoa, ja pyörii samalla keskensä ympäri niin tarkasti aina saman suunnan pitäen, kuin sillä olisi akseli. Senpä tähden sanotaankin sitä maan läpi ajateltua viivaa jonka ympäri se pyörii, akseliksi.*

Jos pallon viskaamme eli kiekon lyömme ylös ilmaan, niin silläkin on ihan sama kahdenlainen liikunto, vaikk'ei silläkään ole akselia: se pyörii eteenpäin ja ympäri. Siitä näemme, että vahvalla voimalla pyörimään pantu kappale kiepuessaan ei kallista päitensä sinne eikä tänne, vaan pysyy suunnassaan ihan kääntelemättä, niin kuin olisi sillä akseli taikka napa. Ja tämä kerran saatu suunta ei muutu, jos ei voima, ensimmäistä voimaa suurempi, sitä muuta. Niin pyörii maapalloki ihan kääntymättä, vaikka akselinsa on tyhjä, ainoastaan ajatuksen vetämä linja, jonka päitä kutsutaan yhtä *Pohjois-* ja toista *Etelänavaksi*. Maa kiepahtaa tämän akselinsa ympäri kerran vuorokaudessa, eli oikeittain 23 tunnissa ja 56 minuutissa, ja tämä pyöriminen on yksi maan liikunnoita; kiertäminen aurinkoa on sen toinen liikunto.

Sadevesi, joka kesällä putoaa pilvistä, on, kuin muutkin sulat aineet, pienissä pyöreissä pisaroissa. Tähän on syynä se, että kaikenlainen aine, sulana tai muuten irrallaan ollessa, pyrkii kappaleen keskelle, ja joka pienimmänkin osan siihen pyrkiessä, tulee koko kappale ymmyrjäiseksi. Maa-pallossakin on tällainen keskus, johon kaikki maata pienemmät kappaleet pyrkivät päästä, eli, kuin sitä tavallisessa puheessa sanotaan, "putoavat". Mutta samoin kuin maan keskus vetää luoksensa eli valtaa keveämpiä kappaleita, eli saattaa ne putoamaan maahan, samoin vetää myös aurinkokin luoksensa kaikkia sen ympärillä olevia maapalloja eli, kuin niitä myöskin nimitetään, kiertotähtiä. Ja niinkuin aurinko valtaa maata ja muita kiertotähtiä, niin valtaa maa taas vuorostansa kuuta, joka on maata paljoa pienempi pallo.

Mutta voimme kysyä, miksikä ei silloin kuu putoa maahan kiini ja maa aurinkoon, niinkuin kivi pu-

toaa maahan? Jos pöydälle asetat kerän ja töytät sen yhdellä kädellä eteenpäin toiselle sivulle, niin se ei mene eteenpäin eikä sivulle, vaan väli suuntaa; jos taas valitseisit keskellä pöytää yhden paikan, jota kohti yhtätasaisella voimalla alituisesti työntelesit kerää yhdellä kädelläsi samalla kun toisella kädelläsi sitä ajasit kohdastaan eteenpäin, niin se ei menisi kohdastaan edespäin eikä myöskään sitä merkittyä paikkaa kohden, vaan sen ympäri, Eli vielä selkeemmin, jos kerä ripustetaan lankaan ja ruvetaan viipottamaan, niin kerä ulostuu kädestäs niin kauas kuin lankaa piisaa, vaan kun lanka on kiinipitimenä, täytyy sen lentää käden ympäri. Että eteenmeno-vauhti on se, joka viipottaessa kerän ulostaa niin kovasti että lanka kiintenee, nähdään jos lanka silloin katkeaa. Kerä ottaa pois lentäessään saman suunnan viipoitus-kehästä, kuin sivuavalla viivalla on ympyrän kehälle. Samoin kuin nyt eteenmeno-vauhti ulostaa kerän viipottavasta keskuksesta, samoin estää eteytyvän liikunnan voima kuun maahan ja maan aurinkoon putoamasta, jota vastaan keskuksen vetovoima estää ne kehittää pois sin koamasta oudoille teille maailman avaruuteen. Alkuaikoina, ehkä jo mailman luomisessa, viskasi eli työnsi joku voima, jota tässä alkuvoimaksi kutsumme, maamme kulkemaan avaruudessa suoraan eteenpäin. Mutta kulullansa sattui maa lähestymään aurinkoa, joka jo tunnetulla vetovoimallaan tahtoi vetää tätä pientä palloa tyköönsä. Kaksi voimaa riiteli siis tässä, kuka vaan maata valtaansa saisi: toinen tahtoi sitä suoraan juoksemaan, toinen veti sitä tykönsä. Sille tuli siis täytyminen kiertää aurinkoa kehässä, niinkuin kerä kättämme, saatuansa viipotuksesta eteenmeno-vauhdin. Vaan kun siinä tyhjässä ja pimeässä avaruudessa, jossa

maa ja kuu sekä monet taivaan pallot kulkevat, ei löydy ilmaa, sitä vähemmin muuta kovempaa, joka niiden kulkua estäisi, niin ei maa eikä kuu enemmän kuin muutkaan tähdet juoksussansa taukoa, mutta kiertävät alituisesti aurinkoa siinä kerran heille satuneessa kulkukehässään. Tämä muuttumaton aurinkoa kiertäminen on, niinkuin sanottu, maan toinen liikunto, ja täyttääkseen kiertokehänsä eli ehtiäksensä kerran auringon ympäri, tarvitsee maa 365 vuorokautta ja noin 6 tuntia, jota aikaa *vuodeksi* sanotaan. Me ihmiset vaellamme siis maan turvissa auringon ympäri, melkeen kuin tietämättämme; sillä sitäkään ei näkö-aistin meille järjen avutta ilmoita.

Aurinko-kunta.

Aurinkoa kiertää, paitsi meidän maa, koko joukko muita kiertotähtejä, toinen toistansa ulompana. Tässä emme aluksi mainitse muita kiertotähtiä, kuin niitä, joita paljainkin silmin voidaan nähdä. Niitä on 6, nimittäin *Mercurius*, *Venus*, *Maa*, *Mars*, *Jupiter* ja *Saturnus*. Maata seuraa ainoasti yksi kuu, se öitämme valaiseva tavallinen kuu; mutta maata suuremmilla kiertotähdillä on useampiakin kuita. Niin on Jupiterilla 4, Uranuksella 7 kuuta. Kaikki aurinkoamme kiertävät kiertotähdet ja heitä seuraavata 18 kuuta nimitetään yhteensä meidän *aurinkokunnaksi*. Mutta aurinkoja löytyy tähtien seassa useampiakin, joita kaikkia seuraa omituiset maansa ja kuunsa. Jokaisella auringolla eli kiiltävällä tähdellä on sillä tavoin oma aurinkokuntansa, ja kun auringoita on lukemattomia, niin löytyy aurinkokuntiaki käsittämätöin paljous. Moni monituinen näitä auringoita, tähtiä ja kuita on meidän aurinkoa, maatamme ja kuu-

tamme paljota isompi, vaikka kaukaisuus sen tekee, että näkyvät meistä kuin olisivat ainoasti pieniä kiiltäviä pilkkuja taivahalla. Aivan sama tapahtuisi maamme kanssa, jos sitä voisimme kaukaa katsella. Jos ihminen taitaisi jollakin keinoin matkustaa ja päästä siihen avaruuteen, jossa kiiltotähdet ovat, ja sieltä silmäilisi meidän aurinkoa, maata ja kuutamme, niin ne näyttäisivät silmissämme ikäänkuin tuli-kipunat taivaan laella.

Jotka eivät koti-tienojaan etempänä ole käyneet, eivätkä ole luonnon opissa harjauntuneet, niistä kuuluu kyllä kummalta jo se, kun puhutaan siitä polttavasta kuumuudesta, joka Joului- ja Tammikuun aikana vallitsee eteläisellä maan puoliskolla, niinkuin Hyväntoivon niemellä, Australiassa ja Kiilissä (Chilissä). Kova pakkanen samoilla tienoilla Heinä- ja Elokuussa on heistä yhtä kummallinen. Kun jo tämä meitä oudostuttaa, niin miten emmekö hämmästyisi, jos voisimme muuttaa asuinsiamme siihen palavaan ilmapiiriin, jossa Mercurius kiepuu auringon ympäri, jossa auringon säteet ovat seitsemän kertaa niin kuumat, kun meillä täällä maan päällä, ja jos siitä sitten matkustaisimme aurinkokunnan vihdoin viimiselle rajalle ja kaukaisimmalle perälle, jossa Neptunus tietävästi on viimeinen kiertotähti, ja jossa kaukaisuuspiirissä siis on yhdeksän sataa kertaa kylmempi kun meillä.

Ne kiertotähdet eli planeetat, jotka maan tavalla hiukan soikeissa eli melkein ympyrjäisissä radoissa kulkevat auringon ympäri, jaetaan parhaiten kolmeen luokkaan. *Ensimmäiseen luokkaan* kuuluu neljä kooltansa keskinkertaista ja muiden suhteen joksensakin likellä aurinkoa olevaa tähteä, nimittäin: Mercurius, Venus, Maa (Cybele) ja Mars. Kolmekymmentä kertaa sen matkan päässä, kuin auringosta on maahan, on niin ikään neljä

summattoman suurta kiertotähteä, nimittäin: Jupiter, Saturnus, Uranus ja Neptunus, jotka siis tekevät *toisen tähtiluokan*. Martin ja Jovin eli Jupiterin välillä on ääretöin avaruus, joka kuitenkin ei ole tyhjä; sillä siinä kiepuu suuri joukko pieniä kiertotähtiä, ja ovat niin muodoin *kolmas kiertotähtien luokka*. Näiden pienien tähtien lukua ei vielä tarkoin tunneta, sillä vuosittain keksitään aina joku uusi tähti tässä luokassa. Tämän vuosi-sadan alusta, jolloin ensimmäinen keksittiin, vuoteen 1860 on niiden luku noussunna niin, että tunnetaan näitä jo 58 kappaletta. Yleesen on siis 66 tunnettua kiertotähteä meidän aurinkokunnassa: neljä suurta, neljä keskinkertaista ja viiskymmentä ja kahdeksan pientä tähteä.

Neljä keskinkertaista kiertotähteä, vaikka yhteen luokkaan luettuna, eivät kuitenkaan ole keskenänsä yhtäsuuret. Ainoasti meidän maa ja Venus, eli kun sitä suomeksi sanotaan *kointähti*, ovat sekä suuruudeltansa että muussakin tarkoituksessa melkein yhtäläiset, paitsi kuitenkin sitä, että maalla on yksi kuu, mutta Venuksella ei yhtään, vaikka sillä on kauneuden jumalattaren nimi. Merkurius ja Mars ovat paljoa pienemmät. Edellinen on kooltansa ainoasti kuusitoiskymmenes osa maastamme, ja jälkimäinen, maahan verrattuna, on seitsemäs osa sitä. Siihen siaan ovat ne suuret ja kaukaiset kiertotähdet Jupiter 1,400, Saturnus 7 tai 8 sataa, Uranus 80 ja Neptunus 100 kertaa suuremmat kun maa. Me kun opimme tietämään, kesämme tulevan siitä, että auringon lämmittäväiset valosäteet kesällä sattuvat meihin *suoremmin*, niin tekisi mielemme päättää, että koko kesän lämmin tulee valosäteiden lyhennyksestä; vaan se ei kuitenkaan tässä paljo mitään tunnu. Mutta semmoisella matkalla se jo-

takin tekee, kuin on Merkuriuksen ja Neptunuksen välillä, sillä aurinko paistaa edelliselle 6000 kertaa lyhemmillä ja siis lämpeemmilläki säteillä kuin jälkimmäiselle. Mutta kiertotähtien vuoden vaiheet eli ajat eivät synny ainoasti heidän kaukaisuudesta, mutta paraaksi osaksi kuitenkin monesta muustaki syystä, josta vasta jutellaan. Edeltäkäsinkin voimme kuitenkin sanoa, että planeetat, vuoden vaiheiden suhteen, jaetaan kolmeen lajiin, vaikk'eivät kuitenkaan yhdy mainittuun jakoon, jos, niinkuin sanottu, ainoasti niiden suuruutta ja kaukaisuutta katsoisimme. Ensimmäisellä lajilla on vuoden aiat yleesen yhtäläiset kuin maallaki, toisella taas on ihmeen suuret eroitukset ilmassa ja vuoden ajoissa, kolmannella on kyllä ilman vaihteita, mutta ei mitään eroitusta ajoissa yhden eli saman piirin alla.

Vuoden vaiheet.

Kun maa päättää vuotuisen juoksunsa auringon ympäri, niin on juuri sentähden, että maan akseli aina pysyy muuttumatta yhtäälle päin kallellansa, kumpainenkin maan napa ja sen ympärillä olevat seudut kerran vuodessa käännetyt aurinkoa kohden. Niin saapi pohjimmainen maan puoli kesää puolen vuotta ja toinen eli eteläinen puoli taas toisen puolen vuotta. Tästä *maa-akselin muuttumattomasti kallellaan olosta* syntyy vuosi-aikojen vaiheet. Toinen vaihe on taas yön ja päivän välillä, joka tulee siitä, että *maa vuorokaudessa pyörähtää akselinsa ympäri*. — Tässä käsittääkseen voipi tehdä seuraavan kokeen auringon valolta suletussa huoneessa. Pöydälle vedetään isonlainen ympyrä ja vedetään kaksi viivaa sen läpi ristiin, niin että kehä jakautuu neljään osaan, ja palava kynttilä asetetaan muka auringoksi

kehän keskelle. Maanpalloksi otetaan laukakerä, jonka läpi pistetään sukkapuikko, muka navaksi, että siinä kerää pyörittäessä voitisiin sama kallellaan olon suunta yhtä tarkasti muuttumatonna pitää, kuin maakin pitää sen pyöriessään ja kiertäessään auringon ympäri. Jos nyt ympyrämme kohdalla valon tasalle nostamme kerän, pitäen sitä yhden ristiviivan kohdalla ulospäin vähän kallellaan, niin sen valaistu puoli kuvaa nyt sitä maan puolta, jolla on päivä, ja toinen eli kerän pimeä puoli sitä, jolla on yö. Jos panemme kerään merkin, tarkoittaen sillä tavoin sitä paikkaa, jossa itse asumme, niin näemme, miten sille paikalle aurinko nousee ja laskeutuu, synnyttäen päivän ja yön, jota vuorokaudeksi sanotaan. Mutta jos merkin panemme kerään kovin ylös, liki pohjoisnapaa, niin kynttilän valo ei tapaakaan sitä paikkaa, vaikka kerää kuinkakin pyöritetään akselinsa ympäri. Sillä kohdalla maata ei siis olekaan nyt auringon nousua, ei päivää eikä valoa. Niin se Suomen pohjoisimmassa tienossa eli Lapissa talvella todella onkin. Kerän yläisimmät tienot kuvailevat siis Lapin seutuja, joilla silloin on talvi ja viikkomääriä kestävä pimeyttä, sillä aurinko ei nouse näitä seutuja valaisemaan. Kerän pyöriessä näemme kynttilän valon ylimatkaan valaisevan kutakin paikkaa kerän yläpuolella lyhemmän ajan, kuin seutuja kerän ala-puolella. Me, jotka maan pohjoispuoliskolla asumme, tunnemme nyt pitkien ja kylmien öiden vaikutukset ja nimitämme tätä vuoden aikaa *talveksi*. Joulukuun 22 päivänä on tämä kallellaan olon vaikuttama yön ja päivän eroitus suurin. Silloin on *talvinen päivän-seisahdus*; sillä silloin seisahtuuvat meillä päivät lyhenemästä.

Jos nyt kuletamme kerää pitkin ympyrän kehää eteenpäin, pitäen sitä samalle suunnalle kallellaan, niin

kynttilän valo nousee nousemistaan aina likemmä ja likemmä pohjoisnapaa. Kun kerä näin on kiertänyt, neljännen osan, niin kynttilän valo jo tapaa itseä pohjoisnapaa. Se tapahtuu luonnossaki maaliskuun 21 päivänä, jota *keväiseksi päivän tasaukseksi* nimitetään; sillä nyt valaisee aurinko ihan tasaisesti maan koko pintaa pohjoisnavasta etelänapaan asti: päivää nyt on joka paikassa, asukoon ihminen vaikka missä, tarkalleen 12 tuntia, ja yötä yhden verran. Kun kerää viedään vielä eteenpäin, niin kynttilävalo enenee pohjoisella puoliskolla samassa määrässä, kuin se häviää eteläpuoliskosta. Päivät pohjoisessa ja yöt eteläisessä muuttuvat aina pitemmiksi: lämmin enenee pohjoisnavan tienoilla, jossa ei yötä enää tavatakaan ja vähenee etelänavan luona, jossa kuusi kuukautta pitkä yö jo on alkanunna. Neljännen osan kehää kuljettuansa, on taas kerän pohjoisnapa jo käännetty niin paljon kuin pääsee aurinkoon päin, mutta etelänapa on syvimmässä pimeydessä. Näin seisoo maa kesäkuun 21 päivänä, joka on *kesäinen päivän seisahdus*, sillä päivät seisahdavat nyt pitenemästä, jota ne tähän saakka ovat tehnyttä. Nyt on siis kesä puolessa. Jos taas kerää kuletetaan pitkin kolmattakin kehän osuutta, niin päivien pituus vähenee pohjoispuoliskossa ja valo enenee enenemistään etelään, kunnes tämäki neljännes on kuljettu. Nyt valaisee kynttilä eli aurinko maapintaa jälleen aivan tasaisesti pohjoisnavasta etelänapaan saakka. Päivät sekä yö ovat taas 12 tuntia pitkät ympäri koko maan. Tämä tapahtuu Syyskuun 23 päivänä, jolloin on *syksyinen päivän tasaus*. Siitä kulettua viimeistäkin kehän osuutta aina eteenpäin lyhentyä päivä lyhentymistään sekä vähentyä lämmin ja valo vähenemistään pohjoisessa puoliskossa, kunnes kerä on ehtinyt ensimmäiseen viivaan, josta kulkeminen alkoi. Silloin ollaan taas talvisessa päivän

tasauksessa; ja vuosi on nyt lopussa ja toinen tuleva yhdellä tavalla aljettavana.

Tästä nyt sanotusta voipi ymmärtää, että kun meillä on kesä, niin maan eteläisemmässä osassa on talvi, kun meillä on syksy, niin siellä on kevät j. n. e. Samate ymmärretään, että päivien pituus enentyy pohjoisessa maan puoliskossa Joulukuun 22 päivästä alkaen Kesäkuun 21 päivään saakka ja vähentyy vuoden toisina aikoina. Maaliskuun 21 päivänä alkaa maan pohjaisnavassa päivä, jota kestää kokonaista kuusi kuukautta, ja etelänavassa taas yö, jota kestää yhden verran, auringoa silloin siellä ihan näkemättä. Mutta Syyskuun 23 päivänä alkaa kuuden kuukauden päivä etelänavassa ja puolen vuotta kestävä yö pohjoisnavassa. Napoja aivan likellä ei ihmisiä kuitenkaan löydy. Kerän kiertäessä kynttilää, näimme myös pohjoisnavan olevan kesä-aikana auringoa likempänä, kuin etelänavan; auringon säteet putoavat silloin pohjoisempiin tienoihin paljoa suuremmassa suunnassa, kuin etelänavan tienoihin, ja siitä se kuumuus ja lämmin tulee, joka *kesän* synnyttää. Samasta syystä on maan eteläpuoliskolla kesä meidän joulu-aikoina.

Kevät on taas se vuoden aika, jona napapiirin alat pääsevät puolen vuoden pimeydestä yhtä pitkään valoon. Niihin koskevaiset lämpimät ilman alat, joissa toisessa me Suomalaiset asumme, vaihtavat silloin heidän 15 ja 20 hetkeä kestävät yönsä yhtä pitkiksi päiviksi. Lumi, joka on peittänyt koko kylmän alan ja osan lämmintäkin alaa, sulaa silloin pois. Puut alkavat viheriöidä ja ne kasvut, jotka talvi hävitti, kasvavat uudestaan siemenistään. *Syksy* on se väli-aika, jolloin kesä talveksi muuttuu, jolloin puut ja ruohot tekevät siemeniä, jolloin koko luonto varustautuu talven pakkaista kärsimään.

Vuoden ajan vaiheet, talven, kevään, kesän ja syksyn nähtiin syntyvän maan akselin kallellaan olosta aurinkoa kohden, se vaikuttaa päiville muuttuvaista pituutta lämpimässä sekä kuumassa alassa, eikä yksin maan kiepuminen akselinsakaan ympäri voi estää sitä kestävä, kolmen kuukauden pitkää pimeyttä, jossa ihmiset elävät pohjoisimmassa maamme tienoissa. Mutta jos maa ei olisi kallellaan, niin myöskin yöt ja päivät olisivat aina ja joka paikassa yhtä pitkät, eikä erotusta olisi kesän, syksyn, talven ja kevään välillä. Vaikkaki maan napojen keski välillä, niissä niin kutsutuissa kesä maissa, ei lumesta eikä pakkaisesta mitään tiedetä, niin on sieläki muutamia kuukausia yhä kestävä sade-aika, joka erotaiksen kesän pitkällisestä ja polttavasta poudasta. Tämäkin eroitus on jo tarpeellinen, mutta vielä suuremmasta arvosta ihmiselle sekä koko luonnolle on vuoden aikojen täydellinen vaihe.

Se runsas viljan tulo, joka Euroopassa ja Amerikassa antaa elatuksen neljännelle osalle ihmiskuntaa, tulee niin hyvin talven kylmyydestä, kuin kevään ja kesän lämpymästä. Se kuuluu kyllä kummalta, mutta on kuitenkin totinen tosi. Sillä jos kasvat eivät kuolisi talven kylmyydestä, niin ne eivät myöskään tekisi terää eikä tähkäreitä. Tästä saadaan selvä, kun mennään kuumiin kesämaihin. Tuskin päästään semmoiseen lämpymään, jossa kasvuilla ei ole mitään haittaa talven kovuudesta, ennenkuin jo nähdään niiden viheriöitsevän kaiken vuotta, mutta tekemättä tähkäreitä. Kasvu ikäänkuin aavistaisi siemenen teon tarpeellisuutta siinä, jossa ilman kovuus seisattaa kasvujen elon. Silmin nähtävä on tämä luonnon vaikutus korkeilla vuorilla kuumissa kesämaissa, joissa ilman erotukset ovat likempänä toisiansa ja selvemmin nähtävinä, kuin jos

kulkisimme kesämaista talvimaihin. Kylmillä vuorien rinteillä kesämaissa viljat tekevät tähkäpäitä, mutta lämpimissä laksoissa vuoren juurella kasvaa vaan uusia olkia kasvun juuresta, ja laiho viheriötsee viheriötsmistään siementä tekemättä. Ei ainoasti ilman kylmyys, mutta myös muukin vaikutus voipi pakottaa viljakasvuja terää tekemään. Niin on esimerkiksi havaittu, että Jamaikan saarella, jossa pitkällinen pouta vuosittain näennyttää kasvun, käypi viljaa viljeleminen, mutta ei niissä kesämaissa, joissa vettä sataa kaiken vuotta. Keväällä ja kesällä herättävät kylmien ja viileiden maiden pitkät päivät vilkkaamman elon ja vireyden eläimienki seassa. Maalla ja meressä vilisee silloin aina napapiiriin asti lukematon eläimien paljous. Kaikki tämä jo mainittu eläimien paljous sekä etenkin niiden suuruus sattaa epäilemään, tokiko nuo kiitetyt kesämaat silloin voivat ottaa voiton kylmiltä mailta, liiatenkin jäämereltä. Mutta kun sitte se aika tulee, jolloin päivä ei paistakaan, lämmin vähenee, kun yöt pimenee ja päivät lyhenee ja se kaikkia kuolettava talvi tulee, niin silloin on polo Pohjolassa elo leivätön Lapissa

Miten maata kuvataan ja viivataan.

Maata kuvataan ympyräiselle pallolle, josta syntyy *pallo-kartta*, taikka viivataan kaksi ympyrän kehää paperille; toiseen ympyrään kuvataan maan pallon toinen puoli ja toiseen taas toinen, ja niin saadaan *kehä-kartta*. Manner painetaan tavallisesti jollakulla värillä; vaan vesi jätetään enimmäiten paperin karvaiseksi.

Sekä pallo- että kehäkartoissa on monta viivaa. Näistä on se merkillisin, joka on viivattu maan ympäri idästä länteen, yhtä kaukana maan kummastakin navasta.

Sitä sanotaan *Equatoriksi* eli *päivän tasaajaksi*; sillä kun auringon säteet paistavat kohtisuoraan tätä viivaa vasten, niin päivä ja yö ovat yli koko maan yhtä pitkät, eli 12 hetkeä kumpikin. Päiväntasaaja on noin 3600 penikulmaa pitkä, ja jaetaan, kun muutkin ympyrät, 360:een yhtä-suureen osaan, joita sanotaan *gradiksi* eli *asteiksi*. Joka aste on siis 10 penikulmaa pitkä. Päiväntasaaja jakaa myös maapinnan kahteen yhtä suureen osaan, nimittäin: *Pohjois-* ja *Eteläpuoliskoon* Pohjoispuolisko on se maan puoli, jonka keskellä pohjoisnapa löytyy. Eteläpuoliskoksi sanotaan taas etelänavan ympäristölle kuuluvaa maan puoliskoa.

Maan navasta maan napaan, kohtisuoraan päiväntasaajata vasten, vedetään 360 kaaren kaltaista viivaa, joita sanotaan *Meridianiksi* eli *puolipäivän-piiriksi* sentähden, että kaikissa paikoissa yhden meridianin alla on yhtä-aikaa puolen päivän aika. Puolipäivän piiriä voipi viivata minkä paikan lävitse tahansa mutta tavallisesti viivataan *ensimmäinen* puolipäiväpiiri pienen Ferro-nimisen saaren sivutse, josta sitä sanotaankin *Ferron puolipäiväpiiriksi*. Siten jakaantuu maa uudelleen kahteen osaan. *Itä-* ja *Länsipuoliskoon*. Itäpuoliskoksi sanotaan ensimmäisestä puolipäiväpiiristä itään päin olevata maan puoliskoa, ja Länsipuoliskoksi sitä, joka samasta puolipäiväpiiristä jääpi länteen. Suurin osa manteretta on kahdessa jaksossa, yksi kummallakin maa-puoliskolla. Näistä sanotaan suurempata ja leveämpää *vanhaksi mantereeksi* sen suhteen, että vanhimmat tunnetut kansat ovat siinä pitäneet asuntoa; toista, keskeltään kapeaa ja ikään kuin kahdessa osassa olevata mannerta nimitetään *uudeksi mantereeksi*. Paitsi näitä on vielä itäisen maan-puoliskon kaakkois-reunalla isonlainen manner, nimeltä *Uus Holland*.

Päiväntasaajan molemmin puolin on viivattu rin-
natusten kulkevia yhtäsuuntaisia ympyröitä, joita sen-
tähden sanotaan *leveys-* eli *tasa-piireiksi*. Näitä tasapiiriä
on 90 pohjois-puolella ja yhdenverran etelä-puolella päi-
väntasaajaa. Päiväntasaajasta $23\frac{1}{2}$ astetta pohjoiseen ja
etelään päin on kaksi ympyrää, joita sanotaan *käänne-*
piireiksi. Pohjois-puolimaisen erityinen nimi on *ravun-*
käännepiiri ja etelä-puolimaisen *kauriin-käännepiiri*. Yh-
tä-pitkältä molemmista maan-navoista, kun käännepiirit
ovat päiväntasaajasta, on taas toinen yhtä-suuntanen ympy-
rää-pari, nimittäin: *napa-piirit*, joista toista sanotaan
pohjoiseksi toista *eteläiseksi* *napapiiriksi*.

Käänne- ja napapiireillä jaetaan maan pinta vii-
teen *ilman-alaan*. Napapiireillä rajoitettuja aloja, joita
on kaksi, sanotaan *kylmiksi* aloiksi eli *talvi-maiksi*; napa-
ja käännepiirien välillä olevata kahta alaa nimitetään
lämpimiksi aloiksi ja käännepiirien väli saapi nimen:
kuuma-ala eli *kesä-maa*.

Manner ja meri.

Mantereita on kolme: *Vanha-* eli *Itä-manner*, *Uusi-*
eli *Länsi-manner*, ja *Uusi-Holland* eli *Kaakkois-manner*.

Vanha- eli Itä-manner on maanpallon itä-puolis-
kolla, paitsi koillista niemekettä, jota on vähän länsi-
puoliskollakin. Leveydellään täyttää se melkein koko
itä-puoliskolla, ja on suurimmaksi osaksi sen pohjois-
puoliskolla. Ainoastaan yksi vanhan mantereen niemi ylet-
tyy eteläiselle maa-puolelle. Länsi reunallaan lähenee
vanha manner ensimmäistä puolipäiväpiiriä. Sen laajuus
idästä länteen on melkein puolta suurempi, kun poh-
joisesta etelään. Valtameren selkä tunkeiksen lännestä
melkein vanhan mantereen keskelle. Sitä sanotaan sen-

tähden Väli-mereksi. Toinen kaitanen lahti, nimeltä *Arabian-lahti* eli *Punanen meri*, tulee etelästä niin likeelle Väli-mertä, että niihen välille jääpi ainoasti pari penikulmaa leveä *Suetsin* taipale. Nämä vedet jakavat itä-mantereen kahteen osaan. *Urali-vuoret*, jotka menevät melkein suoraan etelästä pohjoseen, jakavat suuremman näistä osista vielä kahteen osaan. Siten jakaantuu vanha manner kolmeen maa-osaan, jotka nimitetään *Asia*, *Euroopa* ja *Afrika*.

Uusi- eli Länsi-manner on kokonaan maanpallon länsi-puoliskolla. Tämä manner on pohjosesta etelään aivan pitkä, mutta idästä länteen hyvin kapea. Sen koillis-puolella on maailman suurin saari *Grönland* eli *Vihantamaa*, jonka länsi-ranta, sikäli kuin se on tunnettu, kulkee aivan liki *Ferron* puolipäivä-piiriä. Uusi-manner on jaettu kahteen osaan, jotka *Panama-taipale* päiväntasaajan pohjois-puolella yhdistää. Pohjois-osa on kokonaan maanpallon pohjois-puoliskolla. Suurin leveys on pohjoisessa, josta se sitten kapenee vähitellen etelään päin, Etelä-osa on suurimmaksi osaksi maanpallon etelä-puoliskolla, ja sen itä-reunalla, ainoasti ylimmäinen reuna pistäiksen pohjoiselle maa-puoliskolle. Tämäkin osa uuden maailman manteretta on levein pohjoisessa ja kapeenee etelässä kapenemistaan niin, että se näöltään on melkein kolmi-kolkkanen. Koko uusi-manner pidetään tavallisesti yhtenä maa-osana, nimeltä *Amerika*, jonka pohjois-puolta sanotaan *Pohjois-amerikaksi* ja etelä-puolta *Etelä-amerikaksi*.

Uusi-holland on vanhasta mantereesta kaakkoseen päin, itäisen maa-puoliskon etelä-alalla. Laajuus poikki maan, idästä länteen, on suurin keski-paikalla. Halki maan, pohjoisesta etelään, on tämä manner lyhkäisempi, kuin poikelleen. Pohjoisin niemi on nimeltään *Cap York*, (lue *Kaap Jork*), ja etelän *Cap Wilson*, (lue *Kaap Uils'n*).

Uus-holland ja sen ympärillä oleva avara saaristo pidetään viidentenä maa-osana, nimeltä *Australia*.

Maa-osia on siis viisi, nimittäin: *Aasia, Afrika, Euroopa, Amerika ja Australia*.

Aasia on vanhan mantereen koillis-puoli. Lännessä se yhtyy Euroopan kanssa, ja lounais-suunnalla Afrikan kanssa Suetsin taipaleen kautta. *Bering'in* salmi erottaa itä-pohjimmaisen kulman Amerikasta. Pohjoisimmat niemet ovat *Cap Taimura* ja *Severovostotshnoi*. Itäpuolella on kolme suurta niemi-maata: *Tshuktshi'en* maa, josta rannimmainen niemeke on *Itä-niemi*; *Kamtshatka*, jonka eteläisin niemi on *Lopatka* ja *Korea*. Etelä-rannalla on myös kolme vielä suurempata niemi-maata: *Itäinen Indian niemi*, josta toista ja pitempätä puolta sanotaan *Malakka-niemeksi*: *Läntinen Indian niemi* ja *Arabian niemi*. Länteen päin on ainoasti yksi niemi-maa: *Länsi-aasia, Pieni-aasia* eli *Natolia*. Aasian maa-osaan kuuluvat seuraavat suuret saaret: *Kypros*, läytyvä Väli-meren koillis-päässä; *Sokotora*, Arabian etelä-puolella; *Ceylon* eli *Seylan* läntisen India-niemen etelä-rannalla; *Suuret Indian* eli *Sunda-saaret, Sumatra, Borneo, Java ja Celebes*, kaikki Itäisestä Indian-niemestä kaakkoseen; *Pienet Sunda-saaret* aivan perätysten Javan ja uuden Hollannin välillä *Balista Timorihin* asti; *Molukki-* eli *Ryyti-saaret*, Celeben saaresta itään; *Philippi-saaret, Lutson-* eli *Manila* ja *Pälavan* (*Paragoa*), Borneosta koilliseen; *Hainan* ja *Taiwan*, lähellä itä-rantaa; *Japanin* saaret (*Kiusu, Sikokf, Nipon ja Jesso*) ja *Tarakai* eli *Sachalin*, myös itä-rannalla; *Uusi-sipirja*, pohjois-rannalla.

Afrika on vanhan mantereen lounais-osa. Suetsin taipale yhdistää sen Aasian kanssa. Pohjoisessa on Väli-meri, idässä Punanen meri ja muuten Valtameri. Länsipuolella tekee Valtameri sen suuren *Guinean* lahden.

Tämä lahti jakaa Afrikan kahteen saaren niemeen. *Läntinen* näitä niemiä, Väli- ja Valtameren välillä, on jokikin leveä ja rannoiltaan melkeen kaaren muotoinen. *Eteläinen* taas, Valtameren välillä, on alussa aivan leveä, mutta kapenee etelässä ja loppuu ikäänkuin katkenut veitsen terä. Afrikan itäisin niemi on *Kap Guardafui*. Eteläisimmät niemet ovat *Hyväntoivon-niemi* ja sitä vähän kaakkosempana *Cap Agulhas* eli *Neula-niemi*. Länteisin on *Cap Verde* eli *Vihanta-niemi*. Luoteisin niemi, *Gibraltar*-salmen kohdalla, *Cap Spartel* ja pohjoisimmat *Cap Bon* ja *Cap Blanco*. Poikki-maisin Blanco-niemekkeestä Neula-niemekkeelle on vähäistä pitempi matka, kuin poikki-maisin Vihanta-niemestä Guardafui niemelle. Afrikaan kuuluu suuri *Madagaskar*-saari kaakkois-rannalla: *Masgarenhan* saaret, joista *Mauritius* ja *Burbon* ovat suurimmat, Madagaskarista itään päin; ja luode-puolella *Asori* eli *Terceira*-saaristo; *Pohjoiset Kanaria*- eli *Madeira*-saaret; *Eteläiset Kanaria*-saaret, *Teneriffa*, *Terro* ja *Kanaria*, ja *Vihanta-niemen* saaret.

Euroopa on luode-osa vanhan maailman manteretta. Idässä se yhtyy Aasiaan. Rajana molempien maa-osien välillä on *Urali*-vuoret, *Urali*-virta, *Kaspin*-meri, *Kaukason*-vuori ja *Musta*-meri. Väli-meri erottaa Euroopan Afrikasta. Lännessä ja pohjoisessa on *Valta*-meri. Suurin pituus on itä-pohjoisesta, Aasian rajalta, lounaseen niemeen *Cap Vincent*. Pohjoisin niemi mantereesta on *Nordkyn*, mutta *Magerö*-saarelle on vielä pohjoisimpi niemeke *Nordkap*. *Itämeri* tunkeiksensa lännestä Euroopan pohjoispuoleen. Itämeren ja Valtameren välillä on *Skandinaavian* ja *Juutin* niemet, joista edellinen on jaettu kahteen valtakuntaan Ruotsi ja Norja; lännessä on *Pyrenean* niemi, eli *Spanja* ja *Portugali*; ja etelässä: *Italian*, *Greekan* ja *Krimin* niemet. Eteläisimmät niemen nenät eli nie-

mekkeet ovat *Cap Matapan* Greekan niemellä, ja *Cap Tariffa* Gibraltarin salmen kohdalla, kaikkein etelin. — Suurin Euroopaan kuuluva saari on *Britannia* eli England ja Skottland. Muita saaria on *Novaja Semlja*, koillis-rannalla: *Island* eli *Jäämaa*, meren selällä. *Huippu-saaret* eli *Spetsbergen*, lähellä pohjois-napaa; Vihantamaan ja Norjan välillä; *Irland*, Britannian itä-puolella; *Tanskan* saaret *Seeland*, *Fyen*, *Langeland*, *Laaland* ja *Falster*, Skandinavian ja Juutin niemen välillä; *Kandia* eli *Kreeta*, Kaakkoseen Greekan niemeltä; *Negroponte* eli *Egribos*, Greekan itä-rannalla; *Sicilia*, Italian ja Afrikan välillä; *Sardinia* ja *Korsika*, Italian länsi-puolella; *Baleari*-saaristo *Mallorka* (lue *Maljorka*) ja *Menorka* ja *Pithiusi*-saaristo, *Ivitsa* ja *Formentera*, Spanjan itä-rannalla.

Amerika eli uuden maailman manner, on kokonaan maa-pallon läns-puoliskolla. Molemmat niemi-maat, *Pohjois-* ja *Etelä-amerika*, yhdistää *Panama*-taipale. Pohjois-amerikan suurin pituus on luoteesta kaakkoseen *Vales*-(Uels'n) niemestä *Panama*-taipaleelle. Etelä-amerika on pisin halki maan, pohjois-niemekkeestä *Cap Gallinas* aina *Cap Horn* niemekkeeseen. Pohjois-amerikan länsirannalla on kaksi kaitaista niemi-suikaletta: *Alashka* luodetta, ja *Kalifornia* lounasta kohden. Itä-rannalla on 4 nientä: *Labrador*, leveä, koillista kohden käypä niemimaa, *Uusi-Skottland*, pienehläntä niemi Labradorin etelä-puolella, ainoasti kapealla taipaleella yhdistetty mantereeseen. *Florida* ja *Jukatán* melkein vastatusten kaakkois-rannalla. Etelä-amerikassa ei olekaan suurempia niemi-maita. — Amerikkaan kuuluu seuraavat suuret saaret: *Grönland* eli *Vihanta-maa*, maailman suurin saari; *New-Foundland*, Labradorista etelään; *Suuret Antilli-saaret*, *Kuba*, *Jamaikka*, *Haiti* eli *Hispaniola* ja *Portoriko* etelään ja kaakkoseen *Florida*-niemeltä; *Bahaman* eli *Lukaijan* saaristo edellisistä pohjoi-

seen; *Pienet Antillit*, Portorikosta Etelä-amerikaa kohden; *Falklannin saaristo* eli *Maluinit* Etelä-amerikan etelä-rannalla; *Tuli-maa* ja *Gallapagon* eli *Kilpikonnin* saaret länsirannalla päivätasajan alla; *Nutka* eli *Quadra-wancouverin* saari Pohjois-amerikan länsirannalla; *Kuningatar Charlottan* (Saarlotan) saari molemmat vähän pohjoiseen edellisestä; *Sitka*, *Kodjak* ja *Aleutta-saaristo*, kaikki luodepuolella.

Australia- eli *Oceania-*nimiseen maa-osaan kuuluu Uus-holland ja summaton joukko saaria, Aasiasta kaakkoseen päin, osaksi itäisellä ja toiseksi osaksi läntisellä maa-puoliskolla. Suurimmat saaret ovat: *Uusi Guinea*, Hollannin pohjois-puolella; *U. Britannia* ja *U. Irland*, molemmat Uuden Guinean itä-puolella; *Uusi Kaledonia*, Uudesta Hollannista itään päin; *Van Diemenin maa*, Uuden Hollannin kaakkois-rannalla; *Uusi Seeland*, Van Diemen maasta ulompana itään. — Merkillisimpiä tähän maa-osaan kuuluvia saaristoja päivätasajan pohjois-puolella ovat: *Marianit* eli *Ladronit* (*Varas-saaristo*), Filipin-saarista ulompana itään; *Karoliinan saaristo*, edellisestä etelään; *Lord Mulgraven saaristo*, osaksi päivätasajan alapuolella; *Sandvikin saaristo*, viimeisistä paljon koillista kohden; päivätasajan etelä-puolella: *Salamonin saaristo*, Uudesta Britanniasta itään päin; *Uudet Hebridit*, itään päin Uudesta Kaledoniasta; *Ystävyys-saaristo*, etäälle itään Kaledoniasta; *Seuruus-saaristo*, Ystävyys-saarista vähän koilliseen; *Mendanna-saaristo*, koilliseen Seuruus-saarista: *Alainen saaristo*, viimemainitusta kaakkoseen.

Valta-meri jaetaan tavallisesti viiteen osaan, nimittäin: *Pohjois-jäämeri*, *Etelä-jäämeri*, *Atlantin meri*, *Intian meri*, ja *Tyyne-* eli *Aava meri*.

Pohjois-jäämeri on pohjois-navan ympärillä, Euroopan, Aasian ja Amerikan pohjois-rantojen välillä. Molemmiin puolin Jäämaan saarta eli Islannia, ja *Barrovin* kanavan kautta yhtyy tämä meri Atlantin meren kanssa. *Beringin* salmi yhdistää sen Tyynen eli Aavan meren kanssa. Euroopan rannalla tekee Jäämeri suuren lahden, nimeltä *Valkea-meri*, ja Aasian rannalla *Obin* lahden. Novaja Semljä-saarien ja mantereen välillä olevaa kaitaa vettä sanotaan *Kara-mereksi*. Jäämeren nimen on tämä Valtameren osa saanut sentähden, että se suurimmaksi osaksi on peitetty ikuisella jäällä. Merkillistä on kuitenkin, että perimmäisessä pohjoisessa, eli pohjois-navan ympärillä sanotaan oleva sula meri, vaikka ei välimatkalla sinne.

Etelä-jäämeri piirittää etelä-navan, eikä koske mihinkään mantereeseen, mutta yhtyy pohjoisessa Atlantin, Indian ja Tyynen meren kanssa. Tämä meri on myös koko vuoden peitettyä paksulla sulamattomalla jäällä.

Atlantin meri on vanhan mantereen länsi-puolella ja uuden mantereen itä-puolella. Tämän meren itärannalla on siis Euroopan ja Afrikan maa-osat ja länsirannalla Amerika. Pohjois-jäämereen päästään tästä taikka Euroopan ja Vihanta-maan välitse, taikka *Baffin* lahden ja *Barrovin* salmen kautta. Etelässä se yhtyy Etelä-jäämeren kanssa: Indian meren kanssa kaakkosilmalla, Afrikan alatse, Hyvän-toivon niemien kohdalla: ja Tyynen meren kanssa lounat-suunnalla, Amerikan alatse, Horn-niemekkeen paikoilla, ja *Magelhaenin*, (lue *Mageljaenin*) salmen kautta. Atlantin meren pohjoispuolta, joka on Jäämaan ja Britannian saarien ja Skandinavian ja Juutin niemien välillä, sanotaan *Pohjan mereksi*, ja sen eteläistä puolta, joka on Afrikan länsirannalla, *Etiopian* mereksi. — Länteen päin tekee At-

lantin meri Amerikan rannalla seuraavaiset lahdet: *Baffin* lahti, joka *Dawis*-salmen kautta tunkeiksen syvälle *Vihanta*-maan ja niiden pohjassa olevien saarimaiden väliin; *Hudsonin* lahti ja *Hudsonin* salmi *Baffin* maan ja *Labradorin* välillä; *Lorentso*-lahti, *New-Foundlannin* ja *Uuden Skottlannin* välillä; *Meksikon* lahti *Floridan* ja *Yukatanin* välillä; *Karaibian* mereksi sanotaan sitä meren osaa, joka on *Antilli*-saarien etelä-puolella. — Itä-puolella on: *Afrikan* rannalla, päivätasajaan alla, *Guinean* lahti ja *Euroopan* rannalla *Biskaijan* eli *Franskan* lahti, *Pyrenean*-niemen pohjois-puolella.

Pohjan merestä mänee *Skager-rack* niminen lahti syvälle *mantereesen Norjan* ja *Juutin* niemen välillä; mutta *Juutin* niemen pohjois-päässä se käännäiksen kaakkoseen ja nimitetään *Ruotsin* ja *Juutin* välillä *Kattegatiksi*. Etelä-puolella on *Zuider-Zee* (lue *Söider-see*). *Britannian* etelä-puolella yhtyy *Pohjan* meri *Atlantin* mereen *La Manche* salmen kautta. Salmen kapein paikka on *Pas de Calais* (lue *Paa dö Kalee*), jota myös *Franskan* kanavaksi kutsutaan. *Irlannin* meri erottaa *Britannian* *Irlannista*.

Yhteydessä *Atlantin* meren kanssa ovat *Itämeri* ja *Välimeri*. *Itämereen* tullaan *Kattegatista* kolmen salmen kautta: *Öresund* (*Äyrisalmi*), *Ruotsin* ja *Seelannin* saaren välillä; *Suuri Belt*, *Seelannin* ja *Fyenin* välillä; ja *Pieni Belt*, *Fyenin* ja *Juutlannin* välillä. Sittemmin jakaantuu *Itämeri* kolmeen lahteen: *Pohjan* lahti, pohjoiseen päin; *Suomen* lahti, itään päin ja *Riigan* lahti kaakkoseen päin. — *Välimereseen* on ainoasti yksi kulku, *Afrikan* ja *Pyrenea*-niemen välillä, nimeltä *Gibraltarin* salmi. *Pohjoisrannalla* on kaksi suurta lahtea: *Arkipelagi* eli *Egean* meri, pienen *Aasian* ja *Greekkan* niemen välillä, ja *Adrian* meri. *Italian* niemen koillis-puolella on myös kaksi lahtea, nimittäin *Lionin* ja *Genuan* lahdet, *Franskan* ja *Italian* ran-

nalla. Etelä-puolella Afrikan rannalla on *Sidra*-lahti. — *Tyrrenin* mereksi sanotaan sitä Välimeren selkää, joka on Italian, Sicilian, Sardinian ja Korsikan välillä. Tältä meren selältä päästään Italian ja Sicilian välitse, *Messina*-salmen kautta, *Jonian* mereen eli sille Välimeren selälle, joka on Greekan, Italian ja Sicilian välillä. *Jonian* merellä on kaksi lahtea, nimittäin: *Tarento*-lahti Italian etelä-rannalla, ja *Lepanto*-lahti, joka menee niin syväälle Greekan mantereeseen, että se jakaa sen kahteen niemeen *Hellas* ja *Peloponneso*. Näitä yhdistävää taipaleetta sanotaan *Korintin* taipaleeksi. Välimerestä päästään vielä *Dardanelli*-salmen kautta *Marmora*-mereen ja *Konstantinopolin* salmen kautta *Mustaan* mereen, joka länessä ja pohjoisessa koskee Eurooppaan, mutta etelässä ja idässä Aasiaan.

Indian meri on melkein itäisen maanpuoliskon keskellä. Sen rajana on länessä Afrikan itä-ranta, pohjoisessa Aasian etelä-ranta ja idässä Uuden Hollannin länsiranta. Etelässä sitä kestää aina Etelä-jäämereen asti. Mutta se yhtyy myös, Afrikan etelä-puolella, Atlantin meren kanssa, ja Tyynen meren kanssa Uuden Hollannin sekä pohjois-puolella, Indian saarien välitse, että etelä-puolella Van Diemen'in maan seuduilla. Pohjoisessa on kolme suurta lahtea: *Arabianmeri*, Arabian etelä-puolella, Afrikan ja Indian välillä; *Bengalin* lahti, molempien India-niemien välissä, ja *Kiinanmeri*, Kiinan ja Indian mantereiden ja Sunda-saarien välillä oleva meren selkä. Arabian merestä menee luoteeseen päin kaksi pienempää lahtea: *Arabian* lahti eli *Punanen meri*, aivan kapea, Arabian Afrikasta erottava lahti, jonka kulkua valtameren sanotaan *Bab-el-Mandeb*-salmeksi, ja *Persian* lahti, Arabian niemen itä-puolella, yhdistetty valtameren *Ormus*-salmen kautta. Leveä salmi, nimeltä *Mosambik*-salmi, erottaa

Madagaskar-saaren Afrikan mantereesta. Indian merestä Kiinan mereen on kaksi kulkua: *Malakka-salmi*, Malakka-niemen ja Sumatra-saaren välillä, ja *Sunda-salmi*, Sumatra- ja Jaava-saaren välillä. Kiinan merellä on kaksi lahtea: *Siamin* ja *Tonkinin* lahdet.

Tyyni- eli Aava-meri peittää paremmin kuin puolen länteistä ja hyvän osan itäistäkin maa-puoliskoa. Tämä on suurin kaikista valtameristä, ja nimitetään sen vuoksi myös *Aavaksi mereksi*. Idässä koskee tähän Amerikan länsi-ranta, lännessä Aasian ja Uuden Hollannin itärannat, pohjoisessa se yhtyy Pohjois-jäämereen Beringin salmen kautta, kaakkos-puolella Atlantin meren kanssa Magelhaenin salmen kautta ja Hoorn-niemen ympäritse; ja lännessä monen salmen kautta Aasian ja Australian välillä Indian meren kanssa. Etelässä ei ole mitään erinäistä rajaa, mutta tavallisesti sanotaan sen ylettyvän eteläiseen napapiiriin saakka. Itään päin mutkistaiksen tämä meri Amerikan rannalla ja tekee päivätasajan yläpuolella kaksi lahtea: *Panama-lahti*, yhtänimisen taipaleen kohdalla, ja *Kalifornian* lahti, yhtänimisen niemen ja mantereen välillä. Sitä meren selkää, joka on *Alashka-niemen*, *Repo-* ja *Aleutti-saarien* pohjois-puolella, sanotaan *Beringin* mereksi. Länteen päin pistäiksen Tyyni-meri Aasian mantereeseen kahdella lahdella: *Tunguusin* eli *Ochotskan* meri, *Kamtschatka-niemen* länsi-puolella, ja *Hoang-hai* eli *Keltämeri*, *Korea-niemen* länsi-puolella. *Japanin* mereksi sanotaan, yhtänimisien saarien ja mantereen välillä olevaa meren selkää. Etelässä Uuden Hollannin pohjoisrannalla on *Karpentaria-lahti*.

Tuulet ja meren virrat.

Kun, niinkuin luonnon opista tietty on, lämmin keventää ilmaa, niin nousee myös auringon vaikutuksesta

ilma ylöspäin kuumassa ilma-alassa, tästä syntyy siis kaksi valtatuulta, yksi maan pintaa myöden, joka tuopi kylmää ilmaa maan napapiiristä päiväntasaajaa kohden, ja toinen joka sinne päiväntasaajasta siaan viepi lämmintä ilmaa, joka ollen keveämpi, kulkee päällitse, ja siis vastahakaan sitä napamaista aina päiväntasaajaa kohden kulkevaa ilmakertaa. Päiväntasaajan tienoilla nousee lämmin ilma aina ylöspäin, että ei muuta tuulta tunnukaan. Tätä kestää noin 4 astetta molemmin puolin päiväntasaajata ja sanotaan *Tyyneen ilman alaksi*.

Kun ilma maapallon kanssa pyörii sukkelammin päiväntasaajan, kuin napojen tienoilla, niin ei raskaampi pohjoinen ilma, joka pyrkii etelään, jaksakaan pyöriä niin sukkelaan, kuin maan koillis-kohdalla. Senpätähden pohjois-tuulet muuttuvat sitä itäisimmiksi, kuta enemmän ne lähestyvät käännepiirejä. Ja saman syyn tähden muuttuvat etelä-tuulet länsi-tuuliksi, kuta likemmä ne tulevat tätä piiriä. Siten syntyy, molemmin puolin Tyyneen ilman alaa, semmoinen ala, jossa kaiken vuotta tuulee pohjois-puolella koillis-tuuli ja etelä-puolella lounas-tuuli. Kymmenennen ja kahden kymmenennen tasapiirin välillä on siis *pysyvien tuulien* ala.

Kuta enemmän tullaan pohjoiseen, sitä enemmän jähtyvät eteläiset lämpimät tuulet, ja laskeutuvat alemma. Kun he kohtaavat pohja-tuulia, niin siitä syntyy ikäänkun riita lämpimien ja kylmien tuulien välillä; milloin ovat eteläiset ja milloin pohjoiset tuulet voiton puolella ja niin syntyy *muuttuvaisien tuulien* ala kolmannen kymmenennen tasapiirin yläpuolella.

Kuun vetovoiman tähden, vetäikse meren vesi sille kohdalle, jossa on kuuta likempänä. Meren vesi nousee siis niillä paikoilla, joihin kuu lähenee, mutta alenee niillä paikoilla, joista kuu pakenee. Tätä sanotaan

vesi-paoksi ja vesi-nousuksi, ja sitä kestää 6 hetkeä kerrassaan, siis kaksi kertaa vuorokaudessa.

Mutta samoin kuin lämpimien vaikutuksesta syntyi tuulet, niinpä myös syntyy meren virratkin. Vesi kuuva ja nousee höyrynä ilmaan käännepiirien välillä kuussa ilma-alassa ja kylmää vettä virtaa napapiirien tienoilta siaan ja siis keveämpi virta juoksee päällempänä, jonkatähden taas kylmempi vesi juoksee vastapäin. Mutta samasta syystä kuin yllämainitut kaksi pää- eli valta- tuulta saivat, maan liikunnon tähden itäisen suunnan, niin virtaavat myös kylmät napavirrat ei suoraan pohjoisesta, mutta koillisesta, ja lämpimet virrat ei suoraan etelästä, mutta lounaasta. Vaikka nyt tuulien ja meren virtojen perisyys ja suunta on tämä, niin on kuitenkin monta sivu vaikutusta, joista suuntakin muuttuu. Niinpä käypi meren vedellekin Meksikon lahdessa. Varistunut vesi virtaa siitä pitkin Amerikan itä-rantaa, mutta käännäksen enemmän itään päin, ja jakaiksen kahteen pienempään virtaan. Yksi virtaama-haara menee Atsori-saarien sivutse Pyreanean niemen rannoille; mutta toinen enemmän pohjoiseen Norjan rannoille. Yhtälaisia meren virtoja on myös muissakin valtamerissä, vaikka niitä ei muualla ole niin tarkoin tutkittu kuin Atlantin meressä.

Vuoria ja tasamaita.

Euroopassa: *Ural-vuori*, menee pohjoisesta etelään Aasian rajalla. Tästä etelään ja länteen päin, Itämerestä ja Suomen lahdesta aina *Mustaan* ja *Kaspin* mereen asti, on maa yhtä ainoata tasamaata. — *Kölen* eli *Turjan* se- länne kulkee Skandinavian niemen halki, alkaen *Nord- kyn* niemekkeestä etelään aina *Rörås* (lue *Röroos*) ni- misen kaupungin tienoille. Siitä se käännäikse *Dovre-*

fieldin nimellä, länteen, mutta mutkistnu kohta *Lange-fieldin* nimellisenä lounaaseen ja loppuu mereen *Lindes-näs*-niemekkeellä. — Britannian saaren pohjois-puoli on kokonaan täytetty *Grampian*-vuorilla. Saman saaren etelä-puolella kulkee halki maan eli pohjoisesta etelään *Peak* (lue *Piik*) vuoret.

Edellä mainittu Itä-euroopan tasamaa ylettyy Itä- ja Pohja-merien etelä-rannoitse aina Atlantin mereen saakka. Sitä vastoin on taas melkein koko etelä-puoli Euroopaa hyvinkin vuorista. Suurimmat Etelä-euroopan vuorien selänteistä: *Alppi*-tunturit, poikki maan idästä länteen, täyttävät koko Sveitsin ja etelä-osan Saksan maata. Niiden korkein kukkula Italian rajalla, nimeltä *Mont-blank* on yli 14 tuhatta jalkaa korkea; *Karpatit* ovat kaaren muotoiset jyrkät vuoret edellisistä koilliseen päin; *Pyreanean* vuoristo, yhtänimisen niemen pohjois-laidalla Biskaija lahden ja Välimeren välillä, on Alppien jälkeen Euroopan korkein vuoriharju. Italian niemen halki kulkee ikääskuin jatkona Alppituntureista *Apen-ninit*, joiden korkein kukkula on *Gran-sasso*; mutta erillään pääselänteestä ovat tulivuoret *Vesuvius*, Italian länsi-rannalla, ja *Etna*, Sisilian saaren itä-rannalla. Vielä juoksee yksi selänne Adrian meren pohjois-päitse ja kääntyy Greekan niemelle päin, jossa jakautuu. Yksi selänne juoksee Mustaan mereen päin *Balkanin* nimellä ja toinen selänne eroaa siitä nimellä *Pindus* ja menee Greekan niemimaan halki etelään päin.

Aasiassa: Itä-aasian keskimäinen osa on maapallon korkeimpia paikkakuntia. Leveät ja pitkät vuoriharjut rajottaavat tämän ylängön sekä etelässä, että pohjoisessa.

Pohjoinen vuoriharju alkaa Irtish virran itä-puolelta ja kulkee *Altain*-nimellä itään aina Baikali-järvelle asti. Tämän järven itä-puolella, Amur- ja Lena-vir-

tojen välillä on *Da-ur*-niminen jylhä vuorimaa. Tästä vuorimaasta eroaa *Jablonoï-krebet*-niminen vuoriharju menemään koilliseen, mutta nimitetään Ohotskan meren tienoilla *Stanovoi-krebet*, jolla nimellä se menee aina Beringin salmelle saakka. — Eteläinen vuoriharju on, läntisen India-niemen pohjois-puolella Sind ja Bramaputra virtojen välillä, nimeltään *Himalaija*. Sen harjun, ja koko maanpiirin, korkein kukkula on *Everest* yli 27 tuhatta jalkaa (Kintshindjunga ja Davala-giri ovat vähä matalampia).

Nämä ovat Itä-aasian keskimäisen ylängön raja-vuoriselänteet. Mutta tämä ylänkö ei ole mikään tasanen kangas, vaan siinä on monta korkeaaakin vuoriharjua. Himalaijan länsi-puolimaisesta kulmasta kulkee vahva vuori-selkämä itään *Kuen-lyenin* ja *Kulkunin* nimellä ja menee itään Jan-tse-kiang ja Hoang-ho-virtojen pohjois-puolitse. Vastapäätä, Kuen-lyenin länsi-kulmasta, eroaa vuoriharju, nimeltä *Belur-tag* (eli *Sumu-harju*) etelästä pohjoiseen. Päästyänsä 41 tasapiirin kohdalle, loppuu se tykkänään, mutta siihen siaan erkanee tästä itään suuri vuoriharju, joka, nimeltä *Thian-shan* (eli *Taivaan harju*) ja *Mussart* (eli *Jää-harju*) loppuu *Kobi-* eli *Shamo*-nimisessä erämaassa *Siolkki*-vuorien länsi-reunalta. — *Belurtagista* länteen päin on Turanien alanko Aralinjärveä ja Kaspin merta vasten, jossa veden pinta on alempana, kun vesi Valtameressä. Läntinen puoli Keski-aasiasta ei siis ole mikään ylänkö, kuin sen itäpuoli, mutta ihan vastoin, kentiesi, maanpiirin matalin alanko. Himalaijan ja Kuen-lyenin välinen maa on vanhan mantereen korkein ylänkö.

Siitä, jossa *Betur-tag*, *Kuen-lyen* ja *Himalaija* yhtyvät, eroaa vielä neljäskin vuoriharju, nimeltä *Hindukhu* (eli *Indian harju*) länteen päin; mutta se alenee alenemistaan, *Kuur*-nimellä, ja muuttuu viimein ylängöksi.

Mutta Kaspin meren kaakkois-puolella kohottaiksen vuori jälleen ja piirittää, *Albors*-nimisenä, tämän meren etelärannan. Korkein kukkula on *Demavend*. — Kaspin merestä lounaaseen ja Mustasta merestä kaakkoseen on *Armenian* jylhä vuorimaa, jonka korkeimmalle kukkulalle, nimeltä *Ararat*, Noakin arkin luullaan seisahduneen. Tästä pohjoiseen päin alenee maa syväksi laksoksi, jossa *Kuur*- ja *Aras*-virrat juoksevat, mutta kohoaa sitten jälleen korkeaksi vuoriharjuksi, nimeltä *Kaukaso*, jonka korkein kukkula on *Elborus*. *Ararat*-kukkulasta etelään päin on *Sagros*-vuoret aina Persian lahdelle asti. Tämän vuoren itä-puolella, Persian lahden ja Kaspin meren välillä, on *Iranin* lakeus eli tasanen ylänkö. Saman vuoriharjun länsi-puolella on syvä alanko eli notko, jossa *Tigris*- ja *Eufraat*-virrat juoksevat. Viimeksi mainitun virran länsi-puolella alkaa yläinen erämaa, joka etelässä jakaantuu aina Arabia-niemen eteläreunalle. Välimeren itäranteella ovat *Libanon*-vuoret, josta kuningas Salomo tuotti sedripuita tempeli-rakennukseen Jerusalmiin. — Niemekkeellä Arabia-lahden päässä kohottaiksen *Sinain*-vuori, jossa Jumala Moseksen kautta ilmoitti käskynsä Israelin kansalle.

Hindukhu-harjusta etelään ovat *Suleimanin* eli *Salomonin*-vuoret. *Vindhyan*-vuoret, jotka menevät poikki maan, jakavat Etu-indian niemen kahteen osaan, joista pohjois-puolimainen osa, näiden ja Himalaija-harjun välillä, on matalaa viljavaa laksoa, jossa Ganges virta monine haaroineen juoksee, mutta eteläinen osa on jotenki korkea ylänkö, nimeltä *Dekan*. — Altai- ja Daur-vuorista pohjoiseen päin on melkeen koko maa, nimeltä *Sipirja*, yhtä ainoata Jäämereen vierättävää alankoa, joka Jäämeren rannoilla muuttuu pelkäksi puuttomaksi lumi- ja jää-lakeudeksi. Yhtä alankoa kestää

vielä Irtish-virran toisellakin puolella, aina Aral-järvelen asti.

Afrikassa: Luode-reunalla, lounaasta kaakkoseen, kulkee *Atlas*-niminen, monikertanen vuoriharju aina Bon-niemekkeelle asti. Matalampi rantavuori, nimeltä *Harudsh*, kiertää Sidra-lahden etelä-rannatse ja levenee saman lahden itä-puolella tasaseksi ylängöksi, nimeltä *Barka*. Atlas- ja Harudsh-vuorien etelä-puolella on *Sahara*-niminen erämaa, eli koko maanpiirin suurin ja auh-toin hiekka-lakeus. Sitä kestää melkein poikki koko Afrikan, ja se on joksikin tasasta, eikä sanota kohoavan paljon meren pintaa korkeammalle. — Saharan ja Guinea-lahden välillä ovat *Kong*-vuoret. Arabia-lahden etelä-pohjukan länsi-puolella on *Abysinian* jylhä vuorimaa, josta matalampia vuorihaaroja eroaa pohjoiseen päin molemmin puolin Niili-virtaa. Itäinen haara on nimeltään *Mokattam* ja läntinen *Libyan* harju. Niili-virran lakso, *Egypti*, on hyvin alaista ja Afrikan paras vilja-maa. Etelä-afrika on ainoasti rannoilta tunnettu. Sen sisustaa luullaan korkeaksi ylängöksi. Vuorista tunnetaan siellä ainoasti *Mandarra*-vuoret Tsad-järven etelä-puolella ja *Kuu*-vuoret päivätasajan alla, sekä *Lupata*-vuoret itä-reunalla.

Amerikassa: Amerikan eteläisimmästä niemestä aina Jäämereen asti, kulkee aivan länsi-rannatse katkeamaton vuoriharju, joka onkin maanpirin pisin vuoriselkämä. Sitä sanotaan Etelä-amerikassa nimellä *Cordilleras de los Andes* eli *Vaski-harju*, mutta Pohjois-amerikassa on *Andes*-nimi aivan tuntematon. Etelä-osa tätä selännettä menee suoraan pohjoiseen. Keskellä selännettä on *Aconcagua*-niminen tuli-tunturi, uuden mantereen korkein kukkula, joka on yli 22 tuhatta jalkaa. Pohjoinen osa, joka mutkistuu vähän länteen päin, ei olekaan yhtä ai-

noata harjua, mutta paikoin kahta ja toisin paikoin kolmea rinnatusten kulkevata harjua, joiden välissä on syviä vuorilaksoja, niinkun *Titicaca*- (lue *Titikaaka*) järven lakso. Sen ympäristössä on *Pic-Sahaman* 20 tuhatta jalkaa korkea tunturi ja vähän matalammat *Illimani* ja *Nevada de Sorata*. Päiväntasaajan alla on *Qvito*- (lue *Kiito*) niminen 9 tuhatta jalkaa korkea ylänkö, jossa kasvaa Keski-euroopan hedelmiä. *Qviton* länsi-reunalla on *Cotopaxin* hirmunen tuli-tunturi, ja *Chimborazon* (lue *Tjimbora*) 20 tuhatta jalkaa korkea kukkula. Tästä vähän pohjoiseen jakaantuu *Cordilleras*-vuori kolmeen harjuun. Itä-puolimainen, nimeltä *Suma Paz*, lähtee koilliseen *Marakaybo*-lahden itä-rannatse *Orinoko*-virran suulle; Keskimäinen, *Quin-diu*, menee *Kauka*- ja *Magdalena*-virtojen välillä, ja läntinen *Choco*-niminen haara kulkee pitkin länsirantaa *Panama*-taipaleesen.

Pohjois-amerikassa, *Meksiko*-lahden ja *Tyyneen* meren välillä levittäiksen *Cordilleri*-vuoret *Meksikon* ylängöksi, ja erottaiksen 21 tasapiirin kohdalla kolmeen harjuun. Itä-puolimainen näistä, nimeltä *Cordilleras de Texas*, menee koilliseen *Mississippi*- ja *Missuri*-virtojen yhdyntä paikoille; läntinen, *Cordilleras de Sonora*, menee enemmän luoteesen ja loppuu *Kalifornian* lahden pohjoispäässä; mutta keskimäinen eli emäharju, nimeltä *Sierra Madre*, rientää suoraan pohjoiseen, tekee summattoman suuren 11 tuhatta jalkaa korkean pesävuoren, *Sierra Verde*, josta *Pohjois-amerikan* suurimmat virrat saavat alkunsa, ja menee siitä nimellä *Chippevai*, (lue *Tjippevee*), eli *Louhi*-harju *Jäämeren* rannoille. *Kalifornian* niemen eteläisimmästä päästä alkaa toinen vuoriharju, joka pohjoisessa särkeentyy lukemattomiin niemekkeihin ja saariin, ja loppuu *Alashka*-niemellä. Sille on annettu nimeksi *Pohjois-amerikan Ranta-alpit*, ja sen korkein kukkula,

joka myös on Pohjois-amerikan korkein vuori on *Sant Elias*. Muuten on Pohjois-amerikan pohjois-puoli melkeen yhtä ainoata tasamaata Tyyneen meren ranta-kivistä alkaen aina Labradorin kivikkoiselle niemelle asti. Tällä lakeudella on paljo suuria järviä ja virtoja, josta syystä sitä on useasti verrattuna Suomen maahan. Pohjois-amerikan itä-puolella kulkee lounaasta kaakkoseen, vähän matkaa Atlantin merestä, kahdet vuoriharjut, joista rannimmasta sanotaan *Sini-vuoriksi* ja sisimmäistä ja korkeampata *Alleghany-* eli *Apatachi-vuoriksi*. Näiden ja läntisien rantavuorien välillä on maanpiirin suurin ja laajin tasamaa eli lakeus. *Savanneiksi* sanotaan täällä olevia puuttomia, mutta heinäkkäitä niittymaita, niinkin avaroita, ettei silmä kannata toiselta laidalta toisellen.

Etelä-amerikaa silmäillessä, löydetään Kairaibiameren etelä- ja Marakaibo-lahden länsi-puolella, hyvinkin korkea lumitunturi, nimeltä *Sierra Nevada de Santa Marta*. Orinoko-virran itä- ja etelä-puolella on leveä *Guyan*an vuorimaa, jota kestää aina Amatson virran suuhun asti. Tämän vuorimaan länsi- ja etelä-puolella on avara alanko, jossa Orinoko ja Amatson virrat juoksevat. Amatson virran ympärillä on maailman avarimmat ja synkimmät metsät, eli kun täällä sanotaan *Selvas*. Orinoko-virran alangossa on taas äärettömiä, miehen korkeista heinää kasvavia niittuja, *Llanos* (lue *Ljanos*), joita myös sanotaan *Ruoho-meriksi* (mar de yerbas). Etelä-amerikan itä-puoli, Amatson-virran etelä-puolella, on taas *Brasilian* ylänkö, jossa on monta vuoriharjuakin, jotka kaikki kulkevat pohjoisesta etelään. Etelään päin alenee tämä ylänkö ja muuttuu vähitellen tasamaiksi, jota kestää aina Magelhaenin salmelle saakka. Platavirran rannoilla sanotaan näitä tasamaita nimellä *Pampos*, jotka ovat yhtäläisiä, kun Pohjois-amerikan Savan-

nit, nimittäin puuttomia ja pensaattomia niittymaita, jossa kesyttömiä hevos- ja lehmä-laumoja kulkee omassa vallassaan. Mutta etelämpänä *Patagoniassa* muuttuu tämä auhtoksi kivi- ja sora-peräiseksi maaksi, joka ei kasva paljon muuta ruohoa, kun ohdakkeita ja orjantappuroita.

Järviä ja sisämeriä.

Maan syvennöksiin seisattunutta ja seisovaa vettä kutsutaan järviksi, ja suurimpia sisämeriksi. Järven ja sisämerien vesi on tavallisesti mautonta, mutta meren vesi suolaista; mutta on niitäkin järviä, joissa vesi on suolasta. Suurimmat järvet Euroopassa ovat: *Aalto-järvi* eli *Laatokka*, Suomen lahden koillis-puolella; *Ääninen* eli *Onega*, edellisestä koilliseen; *Saimaa* eli *Saimen* ja *Päijänne*, molemmat Suomen lahdesta pohjoiseen; *Ilmen* (eli *Ilmajärvi*), *Aaltojärven* etelä-puolella; *Peipposjärvi*, Suomen lahdesta etelään; *Venern* (lue *Veenern*), *Vettern* ja *Mälarn*, Ruotsissa; *Balaton*, ja *Fertö-tava* (eli saksaksi *Platten* ja *Neusiedler* järvet) molemmat Ungarissa *Karpati* vuorien etelä-puolella; *Genevan*, *Neuchâtel* ja *Bodenjärvi*, *Lago Maggiore* (lue *Madjore*), *Lago di Como*, *Lago di Iseo* ja *Lago di Garda*, kaikki Alppi-vuorien rinteillä. — Aasiassa: *Kaspin* meri, kaikkein suurin järvi eli oikea sisämeri maanpirillä; *Aral*, edellisestä itään; vielä etempänä ovat *Balkash* ja *Baikal*, *Altai* vuorien etelä-rinteillä; *Lop-noor* ja *Kuku-noor*, *Keski-aasian* ylängöllä; *Van* ja *Urmia*, *Armenian* vuorimaassa; ja *Kuollut* meri, lähellä *Välimeren* itä-rantaa. — Afrikassa: *Tsad*, *Keski-afrikassa*; *Tsana*, *Abyssinian* vuorimaassa; *Njassi* ja *Ngami* *Etelä-afrikassa*. — Pohjois-amerikassa: *Karhu-järvi*, *Orja-järvi*, *Atapescow* ja *Vinipeg* ovat kaikki perätysten *Jäämerestä* etelään; *Ylä-järvi*, *Kaspin* meren jälkeen suurin maanpiirillä, *Michi-*

gan (lue *Mitjigan*), *Huron* (lue *Juuron*), *Erie* (lue *Iiri*) ja *Ontario*, jotka kaikki viis ovat toisiinsa yhdistettynä kaapeimmilla tahi leveemmilla salmilla; *Nikaragua*, kaidalla maapalstolla Panama-taipaleen pohjois-puolella. — Etelä-amerikassa: *Marakaibo*, pohjois-reunalla; *Titicaca*, länsireunalla, ja *Guanacache*, etelässä.

Virtoja.

Euroopassa: Jäämereen laskee vetensä *Petshora*, tuleva Urali-vuorista. Valkeaan mereen menee *Viena* (eli *Dvina*) ja *Onega*.

Itämereen ja sen lahtiin juoksevat: Turjanharjulta tulevat *Tornion*, *Kainuun*, *Luulajan*, *Piitimen*, *Skelleften*, *Uumon*, *Ongermanin*, *Indalin*, *Niurundan* ja *Daalin* joet; Vetterin järvestä *Motala*; Suomen puolelta *Kemin*, *Oulun*, *Kyrön* ja *Kokemäen* joet, jotka kaikki menevät Kainuun eli Pohjan lahteen. Suomen lahteen virtaavat: *Kymi* Päijänteestä, *Neva* Aaltojärvestä ja *Narova* Peippoisjärvestä. Aaltojärveen laskevat: *Vuoksi* Saimaasta, *Syväri* (venäjäksi *Svir*) Äänijärvestä, ja *Velhojoki* (venäjäksi *Volkov*) Ilmenestä. Riigan lahteen juoksee *Väinö-joki*, (saksaksi *Dyyna*) *Volkonski* metsästä.

Itämeren etelä-rannalta juoksevat: *Niemen* (lue *Niemen*, venäjäksi *Nieman*), jota rannempana sanotaan *Memeliksi*, *Pregel*, *Vistaa* (eli saksaksi *Weichsel*), joka alkaa *Karpati-* ja *Sudeeti-vuorien* vaiheelta, ja *Oder*, joka saapi alkunsa *Sudeeti-vuorista*.

Pohjan mereen juoksevat: *Elbe*, joka alkaa *Riesengebirgestä* (*Jättiläis-vuorista*), ja saapi oikealta puolelta *lisä-joet* *Havel* ja *Spree* ja vasemmalta puolelta *Moldau* ja *Saale*; *Weser* *Tyyringen* metsäharjusta *Ems* ja *Rein* (eli *Reen*) joka alkaa *S:t Gotthard-kukkulalta*, juoksee *Boden-*

järven läpi, saapi sieltä tultuansa *Aar*-nimisen lisä-virran, käännäiksen *Baselin* kaupungin kohdalla pohjoiseen, saapi oikealta puolelta *Neckar*- ja *Main*-nimiset lisä-virrat ja vasemmalta puolelta *Mosel* ja *Maas*. Vähän matkaa tämän suusta laskeiksen myös *Schelde*, tuleva *Ardennai*-vuorista. — *Kattegatin* lahteen juoksee *Götha*, *Venerin* järvestä, ja *Glommen* *Dowre*-vuorista. Englannissa juoksee *Pohjan* mereen *Themes* (lue *Teems*). Ja *Kanavaan* heittäiksen *Seine* (lue *Seen*) virta *Côte d'or*-vuorista.

Atlantin mereen menevät: *Loire*, (lue *Loar*), *Sevenni*-vuorista, *Garonne* (lue *Garon*), *Pyreanean* vuorista, joka saapi oikealta puolelta suuren lisä-virran *Dordogne* (lue *Dordonj*), ja nimitetään siitä lähtien *Gironde* (lue *Shirongd*); *Pyreanean* niemellä juoksee niinikään *Atlantin* mereen: *Minho* (lue *Minjo*), *Duero* (lue *Duuro*), *Taijo* eli *Teijo*, *Guadiana* (eli *Vadi-ana*) ja *Guadalquivir* (eli *Vad-al-Kiibir*).

Välimeren menevät: *Ebro*, *Pyreanean* niemellä, *Rhône* (lue *Roon*), *Alppi*-vuorista; *Arno* ja *Tiiber*, *Italian* niemellä *Apennini*-vuorista. — *Adrian* mereen menevät: *Adige* (saksaksi *Etsh*) ja *Po* (lue *Puu*), *Monte Viso*-kukkulalta *Alppi*-vuorista.

Mustaan mereen mence: *Donau* (eli *Donava*), joka alkaa *Schwarzwald*'ista (eli *Mustasta metsästä*), saapi oikealta puolelta lisä-virrat *Leck*, *Isar*, *Inn*, *Drau* eli *Drave*, *Sau* ja vasemmalta puolelta *Theiss*, *Aluta*, *Sereth* ja *Pruth*. *Mustaan* meren myös *Dniester*, *Bog* ja *Dnieper*, ja *Asovan* mereen *Don*.

Kaspin mereen mence *Euroopan* suurin virta *Volga* (latinaksi *Rha*), joka alkaa *Volkonski* metsästä, saapi oikealta puolelta suuren lisä-virran *Okâ* ja vasemmalta puolelta vielä suuremman *Kâma*. *Kaspin* mereen juoksevat vielä: *Ural* yhtänimisisistä vuorista, *Kumâ* ja *Terek* *Kaukasus* vuorista. *Aasian* ja *Euroopan* rajaa kuletetaan

tavallisesti Kumâ-jokea myöten ja sittemmin pitkin *Kuban*-jokea, joka, alkaen Kaukasus-vuorista menee Mustaan mereen.

Aasiassa: Jäämereen juoksevat: Kaksois-virrat *Ob* eli *Konda* ja *Irtish*, molemmat Altai-vuorista; *Jenisei* eli *Kemi*, jolla Altai-vuorista tulevalla virralla on kaksi suurta sisä-virtaa, nimittäin *Ankara* eli *Ylä-tunguska*, joka juoksee Baikal-järven lävitse, ja *Ala-tunguska: Lêna*, joka alkaa Baikal-järven pohjois-puolella, ja ottaa oikealta puolelta Stanovoi-vuorista tulevan *Aldan*-nimisen sisä-virran.

Ohotskan mereen menee *Amur*, jonka alku-purot, *Onon* ja *Argun*, lähtevät Altai-vuorien itäisemmästä kilmasta.

Keltamereen juoksevat *Hoang-ho* (eli *Kelta-virta*) ja *Jan-tse-kiang* (eli *Sini-virta*), jotka ovat pisimmät virrat Aasiassa, ja alkavat Kuenlyen vuorien itäisimmästä osasta.

Itäisestä Indian niemestä menee: *May-ka-ung* Kiinan mereen, *Menam* Siamin lahteen, *Saluen* ja *Iravaddi* Bengalin lahteen. Himalaija-vuorista juoksee niinkään Bengalin lahteen *Brâmaputra* ja *Ganges*, jotka rannempana ovat ihan suutasuksin. Araabian mereen juoksee Himalaija- ja Kuenlyen-vuorien vaiheelta *Sind* eli *Indus*, joka saapi idässä viisi haarasen lisä-virran *Pendsnud* eli *Viis-virta*.

Persian lahteen lankeevat: *Degr* eli *Tigris* ja *Frat* eli *Euftrat*, jotka saavat alkunsa Armenian vuori-maasta. Molempien yhteen jouduttua, saapi virta nimen *Schat-el-arabi*. — Pienen Aasian emävirta on *Kisil-irmak* (muinoin *Halys*), juokseva Taurus-vuorista Mustaan mereen. — Belur-vuoren länsi-rinteiltä lähtevät *Sür* ja *Aamu* menemään Aral-järveen. — Kaspin mereen tulevat Kaukasus-vuorista alkava *Kuur* ja Ararat-kukkulalta lähtevä *Aras*.

Afrikassa: Koillis-kulmassa on tämän maa-osan suurin virta *Niili*, joka syntyy kahdesta alku-purosta. Länsipuolimainen niistä, nimellä *Bar-el-abiad* (eli *Valko-niili*), alkaa luultavasti Kuu-vuorista; itä-puolimainen, nimellä *Bar-el-azrek* (eli *Sini-niili*), tulee Abysin vuorimaasta. — Atlantin mereen menevät *Senegal* ja *Gambia*, molemmat Kong-vuorista. Guinean lahteen juoksee myös Kong-vuorista *Djoliba* eli *Niiger*. Etelämpänä samalla rannalla ovat: *Kongo* eli *Zaire* ja *Coanza* ja vielä etelämpänä *Oranje*- eli *Gariiep*-virta. — Indian mereen juoksee Yläafrikasta monta virtaa, mutta niitä ei vielä tarkoin tunneta. Jokseen tunnetuita ovat *Limpopo* ja *Sambeze*, jotka molemmat juoksevat *Motsambik*-kanavaan.

Pohjois-amerikassa: Chippevay-vuorista lähtee *Atapescow*-virta yhtänimiseen järveen, josta vesi *Orja*-virtaa myöten juoksee *Orja*-järveen ja siitä *Mackenzie*-virtaa myöten Jäämereen. Chippevay-vuorista tulee *Saskatshawa*-virta *Vinipeg*-järveen, josta *Nelson*-virta menee *Hudsonin* lahteen. *Nelson*-virrasta vähän pohjoiseen juoksee samaan lahteen *Mississippi* eli *Churchil* (lue *Tjörtjil*). Viidestä suuresta järvestä juoksee *Lorentso*-virta *Lorentso*-lahteen. *Erie* ja *Ontario* järvien välillä on maailman kuuluisin puote *Niagara*. Pohjois-amerikan suurin virta *Mississippi*, joka alkaa *Maaharjan* etelä-puolelta, saapi oikealta kädeltä *Sierraverde*-vuorista tulevan *Missuri*-haaran, ja sittemmin vasemmalta puolelta *Ohio* (lue *Oheijo*), ja taas oikealta kädeltä *Arkansas*- ja *Puna*-virran ja loppu viimen *Meksikon* lahteen. Yhteen lahteen juoksee myöskin *Rio-del-norte* *Sierraverde*-vuorista. Pohjois-amerikan länsi-rannalla ovat *Kolumbia* eli *Oregan* ja *Kolorado* merkillisimmät.

Etelä-amerikassa: Luode-kulmalla menevät *Magdalena*- ja *Cauca*-virrat suutasuksin *Karaibia*-mereen. At-

lantin mereen juoksee *Orinoko* ruoho-niittyjen keskitse. Maapiirin suurin virta *Amatson* eli *Marannon* (lue *Maranjon*), alkaa liki länteistä rantaa *Lauricocha* (lue *Laurikotsha*) järvestä, saapi oikealta kädeltä *Ukajale*, *Madeira* ja *Topajos* paitsi muita pienempiä ja vasemmalta puolelta *Rio-Negro*. *Marannonin* suuhun tulee myös etelästä *Tokantin*. Vähän etelämpänä juoksee *San Francesco*. Vielä etelämpänä on *La Plata*. Emä-virta on *Parana*, joka oikealta puolelta saapi lisä-virran *Paraguay*, ja vasemmalta *Uraguay*, jonka jälkeen virta saapi nimen *La Plata*.

Uuden Hollannin virrat ovat pienempiä, kun muiden maa-osien, ja pääliseksi vielä vähän tunnettuja.

Ihminen.

Ihmiskunnan alku oli kyllä yhdestä ainoasta parikunnasta; mutta erinäiset ilmalaadut, moninaiset elatuskeinot ja muut semmoiset syyt ovat ajanpitkään jakaneet sen moniin eri-lajeihin, jotka erottaiksen toisistaan ruumiin rakennuksessa, ihon karvassa, mielen laadussa, kielessä ja tavoissa.

Näitä ihmislajia luetaan tavallisesti viideksi: 1. *Kaukaasialaiset*, jotka ovat valkea-ihosia ja kookkaita. Tätä lajia ovat enin osa Lounas-aasian asukkaita, asujamet Afrikan pohjois-rannalla ja suurin osa Euroopalaisia. 2. *Mongolilaiset*, jotka ovat vehnän karvasia ja ruumiikkaita. Tätä lajia ovat Koillis-aasian asukkaat ja kaikki kylmän ilma-alan ihmiset. 3. *Malayilaiset*, joita tavataan Malakka-niemellä ja Australian saaristoissa, ovat iholtaan tumman ruskeita. 4. *Neekeriläiset*, jotka ovat aivan musta-ihosia ihmisiä Afrikan maa-osassa. 5. *Amerikalaisia*, jotka iholtaan ovat vasken-karvasia ja varreltaan kehoja. Tätä kantaa ovat Amerikan alku-asukkaat.

Kansaksi sanotaan ihmisiä, joiden yhtäheimoisuus näkyy kielen ja tapain yhtäläisyydessä. Kansoja ovat esimerkiksi Suomalaiset, Venäläiset ja Ruotsalaiset, asu- koot vaikka missä valtakunnassa.

Elatuskeinojen suhteen erottaiksen ihmiset kolmeen osaan: 1. *Kesyttömät* eli *Villikansat*, jotka elelevät, jokainen erikseen, metsästämisellä, kalastamisella taikka metsän hedelmillä, ja yhdistyvät ainoasti vihollisia vasten. 2. *Karjankaitsiat* eli *Paimenkansat*, joilla ei ole pysyväistä asunsijaa, vaan muuttavat majoineen ja karjalaumoineen paikasta paikkaan, etsistellen parempia laitumia. 3. *Sivistyneet* kansat, jotka viljelevät maata, käyvät kauppaa, tekevät askareita, harjottavat tiedollisuutta valtakunnissa.

Valtakunnaksi sanotaan pienempää taikka suurempaa ihmisten yhteyttä, joilla on yhtäläiset lait ja oman takeinen hallitus. Mutta hallitusmuoto on monenlainen. *Yksivallaksi* sanotaan semmoista valtakuntaa, jossa yksi on hallituksen päämiehenä. Tämmöisiä päämiehiä nimitetään millon Keisariksi, millon Kuninkaaksi, Ruhtinaksi, Herttuaksi ja Paaviksi j. n. e. Mutta yksivallat saattavat hallituksen suhteen olla joko *rajattomia* taikka *rajotettuja*. Edellisissä on päällikön tahto valtakunnan lakina, jollon häntä myös sanotaan *Itsevaltaiseksi*; jälkimäisissä taas on päällikön tahto rajotettu perustuslaeilla, jotka määräävät kansan ja hallitsian välin. Kansan edusmiehet kokoontuvat tämmöisessä valtakunnassa päällikön kanssa lakia laatimaan, ja heillä on myös valta tutkia hallituksen tilin tekoa. *Tasavallaksi* sanotaan taas semmoista valtakuntaa, jossa kansalla on ylimmäinen valta, vaan jossa hallitus on annettu yhdelle eli useammalle määrä-ajaksi valitulle *Esimichelle*, joka on velvoitettu vuotuisen tilin tekoon. Niin ovat esimerkiksi

Euroopassa: Venäjän ja Turkin valtakunnat rajattomia yksivaltoja; England, Suomi ja Ruotsi rajotettuja yksivaltoja; Shveitsi ja muutamia muita pienempiä valtakuntia ovat tasavaltoja.

Uskonnon suhteen sanotaan ihmisiä *pakanoiksi*, jos heillä on epäjumaloita, se on jos palvelevat kuvia, eläimiä taikka luonnon voimia. Mutta yhtä ja totista Jumalaa palvelevaiset ihmiset ovat joko *Israelilaisia*, *Kristittyitä* taikka *Mahomettiläisiä*.

Näistä on Israelilaisien uskonto vanhin. Sen uskon opin ilmoitti Jumala, *Mooseksen* kautta, Israelin kansalle, jonka tähden sitä myös sanotaan *Mooseksen* uskonoksi. Se perustaikse pyhän raamatun ensimmäiseen osaan eli *Vanhaan Testamenttiin*, joka myöskin on alkuperäisesti kirjoitettu Hebrean kielellä.

Tästä sai Ristin taikka Kristin uskonto alkunsa *Wapahtajamme*, *Jesuksen Kristuksen*, säätämällä. Se perustaikse sekä *Vanhaan* että paraiten *Uuteen Testamenttiin*, ja on yksi ja yleinen uskonto; vaikka se, aikojen kuluessa, on jakaunut moncen eri kirkko- (eli tunnustus-) kuntaan. *Maailman suurimmat piispat*, *Roomin paavi* ja *Konstantinopolin patriarkka*, riitaantuivat keskenään, jota riitaa hierottiin pari sataa vuotta siksi, kun molemmat, vuonna 1054, tykkänään erosivat toisistaan. Niin syntyi *Greekan katoliikiläinen* ja *Roomin katoliikiläinen* uskokunta. *Greekan katoliikin* uskontoa tunnustavat *Greekalaiset* ja *Venäläiset*. *Roomin katoliikin*, eli kuin tavallisesti sanotaan *paavin* uskontoa, koska se pitää *paavia Kristuksen* siallisena maalla, tunnusti muinoin koko *Länsi-euroopa*. *Mutta*, viidennentoista sataluvun alussa, erosi siitä *evankeliumillinen Luteruksen puhdistama uskonto* ja samoten *evankeliumillinen Kalviinin puhdistama uskonto*.

Mahometin uskonnon perusti Arabialainen kauppias nimeltä *Mahometi*, noin 622 vuotta jälkeen Kristuksen syntymää. Tämä Kristuksen, Mooseksen ja pakanoidenkin opetuksesta yhteen sovitettu uskonto perustaiseksi *Koran*-nimiseen, Arabian kielellä kirjoitettuun, kirjaan, joka on heidän raamattunansa.

Suomen maa.

I. Maa.

1. *Nimi ja ala.* Euroopan pohjoisimmalla puolella, 60 ja 70 tasapiirin ja 38 ja 50 puolipäivä-piirin välillä on *Suomi* eli *Suomen maa*. Meren vesi on kahden puolen maata nimittäin: *Pohjanlahti* lännessä ja *Suomenlahti* etelässä. Tästä niemen tapaisesta muodostaan sanotaan sitä myös *Suomen niemeksi*. Muukalaiset ovat antaneet sille nimen *Finland* (vanhan aikuisesta islantilaisesta sanasta *Fen*, suomeksi suo. *Fen-land*), merkitsevä yhtä, kuin oma antama nimiki *Suomichen maa*, josta sitten lienee saatuna *Suomen maa*.

2. *Rajat.* Suomen rajaan koskevat, paitsi jo mainitut Pohjan ja Suomen lahdet: itä-puolella *Venäjän* valtakunta, pohjois-kulmalla *Norja* ja länsi-suunnalla *Ruotsi*.

Venäjän rajana on ensin *Raja-joki*, jonka lähteiltä raja seuraa pienempien ojien varsia *Aalto-järven* eli *Laa-dogan* rannalle. Tämän järven halki kulettua *Viina-joen* suulle, jossa parin sylvä veden pinnasta kohotaiva *Variskivi* on raja-pyykkinä, lähtee raja juoksemaan monessa mutkassa pohjoiseen *Kolmikunnan raja-kivelle*, jossa *Wiipurin* ja *Kuopion* läänit Suomen puolella ja *Aunuksen* kuvernementti Venäjän puolella kohtaavat toinen toisensa. Siitä se käännäikse luoteesen ja juoksee suoraan *Jonkerin* kivellen; tästä taas pohjoiseen *Maanselän harjua* myöten *Kaarto-järvelle*. Mutta *Maanselkä* mutkistaikse luoteesen, ja raja kulkee yhä pohjoiseen tunturi tunturilta *Enarin-järven* itä-rannatse *Teno-joelle* asti.

Norjan Lappia vasten kulkee raja ensin lounaasen pitkin Teno-joen vartta aina *Lapin tuntureille*, josta kääntäköse Lapin tunturia myöten kulkemaan luoteesen siksi, kuin se pääsee pienen *Jedekin-järven* rannalle.

Tästä kääntyy raja etelään juoksemaan Ruotsin rajaa vasten: ensin *Könkämä-* ja *Muonio-joen*, sitten *Tornio-virran* vartta myöten, aina sen suulle asti, Pohjan lahden pohjimmaiseen pohjaan.

3. *Mantereen muoto.* Tuli ja vesi ovat ne kaksi ankaraa luonnon voimaa, jotka ovat antaneet Suomenkin mantereelle nykyisen muotonsa. Alimaiset kovat kivet ovat tulen synnyttämiä; mutta päällimäiset pehmeämmät kalkki- ja liitu-kerrat ovat taas veden valamia. Siitä nähden, että maanharjut ja vesi-urat etenkin ylämaassa, kulkevat rinnatusten, enimmäksen koillisesta lounaaseen, ja siitä, että vuorien ja mäkien koillis-kulma on jyrkkä ja tasainen, ikäänkuin veden silittämä, mutta toisahalta taas hyvin luisu, ovat luonnon tutkiat päättäneet, ankaran meri-virran ennen vanhaan kulkeneen halki maan koillisesta lounaaseen, eli toisin sanoin: Suomen maa on ennen vanhaan ollut meren pohjana, ja vähitellen kohotainna veden pinnasta. Tätä todistaa sekin, että Suomen manner vielä nytkin kohotaikse korkiammalle meren pintaa. Niin on esimerkiksi muinaiset, hyvät laiva-valkammat nyt niin mataloineet, ettei niihin enään pääsekään. Missä vanhat miehet nuoruudessaan soutivat veneillä, käyvät heidän poikansa kuivin jaloin. Oppineiden luvun jälkeen kohoaa Suomen ranta Tornioista Wajaan asti $4\frac{1}{2}$ jalkaa sadassa vuodessa. Mutta etelässä Suomen lahden ranta ainoasti 2 jalkaa vuosisadassa.

Suomen manner on yleesen epätasaista maata: se on täynnä mäkiä, metsiä, jokia ja järviä, jotka viimeksi mainitut peittävät paremmin, kuin kahdeksanneksen koko

mantereesta. Suomen vuorissa on, kuin pohjan mailla yleesen, harmaa ja ruskea kivi valtaava. Mutta harmaa ja ruskea kivi ei olekaan yhtä ainoata kivi-lajia, vaan siinä on sekasin kolmea eri kivettä. Näitä kiveitä sanotaan *paasiksi*, ruotsiksi *fältspat*, jos murtaissa lohkeavat sileä-pintaisiksi ja ovat näöltään valkeita, harmaita tai punertavia; mutta *ukon-piiksi* eli *ukon-kiveksi*, ruotsiksi *quartz*, jos murtuvat epätasaisiin muruihin eli rakeisiin. Ukon-pii on, kuin edellinenki, valkea tai harmaa. Mutta näiden seassa löytyy muita vielä pienempiä muruja, jotka, kynnellä eli veitsen kärellä painaessa, helposti murenevät hienoiksi levyiksi, ja ovat näöltään mustempia kuin edelliset. Niitä sanotaan *katin-kullaksi*, ruotsiksi *glimmer*.

Maan laaduista ovat tavallisimmat savi, hiekka ja hiekka-multa, suon-muta, rusko-multa ja sora. Näistä on savi, hiekka-multa, suon-muta, ja rusko-multa soveljaita viljellä; mutta hiekka ja kivisekainen sora saadaan vaivoin kunnan viljaa kantamaan.

4. *Maan harjuja.* Halki maan pohjoisesta etelään kulkee muutama monimutkainen, millon leveämpi millon kapeampi, paikoin vuorinen, hiekkainen ja sorainen, paikoin taas mutainen, soinen ja metsänen maanharju, nimeltä *Maa-selkä*. Se erkanee Ruijan tunturista Norjan maalta ja kulkee kaakkoiseen ensin Suomen rajana Norjaa vasten ja sitten Suomen rajain sisällä *Peltovuoma-tunturille*. Siitä itään päin muuttuu vuori yläiseksi tasamaaksi, vaan kohotaikse kohta taas harjanneeksi ja kulkee nimellä *Suola-selkä* itään aina *Talkkuna-oivi* kukkulle, Venäjän rajalle. Talkkuna-oivilta menee Maan-selkä etelään Suomen piirin sisällä siksi, kuin se uudestaan tapaa Venäjän rajan *Kuusamon* 8 sadan jalan korkeilla kankailla. Kuusamossa jakaikse vuori kahteen

haaraan, joista toinen nimellä *Kainuun selänne*, kulkee lounaaseen Oulu-järven rannoille; Mutta toinen Venäjän rajaa myöten etelään Jonkerikivelle asti. Mutta nyt se muuttaa monimutkaisen juoksunsa ensin länteen ja sitten lounaaseen, erottain, *Suomen selänte*n nimellisenä, Pohjanmaan, Karjalasta, Savosta, Hämeestä ja Satakunnasta, ja loppuu *Pohjan* ja *Hämeen* 5 ja 6 sadan jalan korkuisilla kankailla Ikalisten ja Hämeenkyrön pitäjissä. Mutta ilmestyy jälleen Satakunnan vesien etelä-puolella, ja kulkee, *Salpaus-selänte*n nimisenä, kaakkoiseen ja sitten itään *Päijänte*n ja *Saimaan* vesien etelä-rannatse. Tämä pohjan perillä tuhatta jalkaa korkea, vaan Kuusamosta Oulu-järven tienoille 8 sataa, ja sen ala-puolla 6 ja 7 sataa, mutta sitten 5 ja 4 sataa jalkaa korkea vuoriharju eroittaa Suomen alaiset ranta-maat ylä-maista, joilla järvenkin vesi on 2 ja 3 sataa jalkaa korkeampi, kuin meren pinta.

Suomen selänteestä erkanee etelään, paitsi monta pienempätä, seuraavaiset kolme suurempaa sivuhaaraa, nimittäin: *Karjalan selänne*, joka eroittaen Savon ja Karjalan vedet toisistansa, kulkee Nurmeksen, Juuvan ja Kaavin pitäjien kautta etelään Orivirrälle, ja sen etelä-puolla Kerimäelle. Toinen eli *Savon selänne*, joka Iisalmen pitäjistä kulkee Pielaveden, Kuopion, Pieksämäen, Mikkelin, Savitaipaleen ja Lemmin pitäjien läpi Lappeenrannan tienoille, jossa se yhtyy Salpaus-selänteeseen. Se eroittaa Savon vedet Hämeen vesistä, ja nimitetään sentähden *Veden jakajaksi*. Kolmas sivuhaara on *Hämeen selänne*, joka alkaen Soinin kappelista kulkee ensin pitkin Satakunnan ja Hämeen välillä olevaa rajaa, ja sitten Hämeen lävitse Uudenmaan rajalle, jossa se niinikään yhtyy Salpaus-selänteeseen.

Yksinäisistä vuoren kukkuloista ovat vielä mainittavat *Aavasaksa*, Tornion virran varrella, jolle kukkulle muukalaiset matkustavat kesällä sydänyön aurinkoa ihaillemaan. *Pelt-oivi* Suomen korkein kukkula, Tenojoen ja Enari-järven vaiheilla, on arviolta 2,200 jalkaa korkea. *Ounas-tunturi* 1,124 jalkaa ja *Jeris-tunturi* 1,200 jalkaa korkea.

Summatoin joukko kivi-karia, luotoja ja saaria löytyy Suomen etelä-rannoilla. Näitä sanotaan saaristoiksi, joista on kuuluisin *Ahven-maa* eli *Oolannin-saaristo*, Pohjan lahden suussa. Muuten on Pohjan lahdessa saaristoa ainoasti harvassa siellä ja täällä, paitsi kuitenkin sen kapeimmalla paikalla, jota sanotaan *Merenkurkuksi* ja ruotsiksi *Qvarken*.

5. *Vesistöt*. Vettä on Suomen maassa erinomattain paljon, sillä melkeen kahdeksas osa Suomen aluuta on veden vallassa. Suomen emävuoren ja sen haarojen suhteen jakaantuu Suomen vedet viiteen eri vesikuntaan, joista yksi laskeiksen Jäämereen, kaksi Pohjan lahteen, yksi Suomen lahteen ja yksi Aaltojärveen.

Pohjois-Lapin vesikunta, Lapintunturien pohjois-puolella. Suurin järvi tässä vesikunnassa on *Inari-järvi*, johon tulee *Ivalo-joki* etelästä ja *Vasko-joki* lounaasta, joka vesi sitten *Inari-järvestä* laskeiksen *Paats-joen* kautta Suomen rajan yli *Varanko-lahteen* Jäämereen. Suurin joki on *Teno-joki*, joka, saatuansa oikealta puolelta *Tseskem-joen*, juoksee Norjan rannalla olevaan *Teno-lahteen*.

Pohjan-maan vesikunta, jonka vedet tulevat sekä *Lapin-tunturista* että *Maanselältä*. Merkillisimmät virrat ja järvet ovat: *Tornio-joki* ja sen itäinen lisä-joki *Muonio*, joka oikeistaan onkin emävirta. — *Kemi-joki*, joka alkaa Venäjän rajaa siitä jossa *Maanselkä* käännäikse etelään, saapi oikealta puolelta yhdistetyn *Luiro-* ja *Kitti*

joen, kulkee sitten *Kemi-järven* halki ja saapi vielä oikealta puolelta *Ounas-tunturilta* juoksevan *Ounas-joen* lisäjoeksi. — *Ii-joki* yhtänimisestä järvestä *Kuusamon kankailta*. — Virtava *Oulun-joki* lähtee *Niska-kosken* kautta *Oulu-järvestä*, johon suuria lisävesiä tulee koillisesta *Kiehimä-jokea* myöten, ja idästä *Ämmä-kosken* kautta. — *Siiika-joki* tulee *Iso-Lamu-järvestä*. — *Pyhä-joki* yhtä nimisestä järvestä. — *Kaksihaaranen Kala-joki*. Ähtävä (ruotsiksi *Esse*), *Lappa-järvestä*. — *Lapuan-joki* *Kuortaneen-järvestä*, ja viimein *Kyrön-joki*, joka alkaa *Laukas-vuorelta* *Pohjankankaalta*, nimitetään alku-juoksullaan *Kauha-joeksi*, keski matkallaan *Ilma-joeksi*, ja suu puolellaan vasta *Kyrön-joeksi*.

Satakunnan vesikunta. Pieni *Pyhä-järvi*, *Tampereen* kaupungin etelä-puolella on tämän vesikunnan sydän-järvi, johon lisävesiä tulee sekä pohjoisesta että etelästä. Pohjoisesta tulee *Etsäri*, *Toivesi*, *Keurus-vesi* ja *Näsi-järvi*, joka *Tammer-kosken* kautta heittäiksen *Pyhä-järveen*. Etelästä tulee siihen taas: *Längelmä-* ja *Pelkäne-vesi*, *Roine*, *Mallas-vesi* ja *Vanaja-vesi*. Nämä kaikki vedet juoksevat *Pyhäjärvestä* *Nokia-kosken* kautta *Kulo-veteen*, johonka myös *Kyrös-järvi* tulee pohjoisesta, ja viimein *Kökemäen-jokea* myöten *Pohjan* lahteen.

Hämeen vesikunta. Tämän vesikunnan emäjärvi on 18 peninkulmaa pitkä *Päijänne*, johon pohjoisesta tulee *Kivi-järvi*, *Kolima* ja *Keitele*; koillisesta *Piela-vesi*, *Nilakka-vesi*, *Iis-vesi* ja *Konne-vesi*. Kaikki nämä vedet yhtyvät *Leppä-veteen* ja menevät siitä *Haapa-kosken* kautta *Päijänteeseen*. Tästä tulee niinkään *Päijänteeseen* *Taino-kosken* kautta *Kyy-vesi* ja *Puola-vesi* ja etelästä *Vesi-järvi*. *Päijänteestä* juoksee vesi *Kalkin-kosken* kautta *Ruotsin-veteen*, joka *Jyrängön-virran* kautta menee *Konne-veteen*. Tästä alkaa sitten *Kymin-virta*, joka välisten levenee järviksi, mutta hoikkenee kohta taas virraksi ja juoksee viimein viisi-

haaraisena Suomen lahteen, tehden kulullansa monta puotetta niinkuin: *Jyränkö, Keltin-koski, Anjala ja Korkea-koski.*

Savon ja Karjalan vesikunta. Emävesi tässä vesikunnassa on suuri Saimaa. Tähän emäveteen tulee suuria lisävesiä sekä Savosta että Karjalasta. Savosta tulee *Kallavesi*, johon pohjoisesta lankee *Onkivesi*, koillisesta *Syväri* ja *Vuotjärvi* ja idästä *Suojärvi* ja *Swasvesi*. Karjalasta taas tulee *Pielinen, Höytiäinen, Väini-järvi* ja *Ori-vesi*. Kaikki edellä mainitut sekä Savon että Karjalan vedet yhtyvät *Hauki-veteen*. Haukivesi menee sitten *Pihlaja-veteen*, joka *Puumala-salmen* kautta yhtyy Saimaasen. Saimaasta lähtee *Vuoksen-virta*, joka Aalto-järveen mennessänsä tekee monta puotetta, joista *Imatran-koski* on kovin.

6. *Ilman-laatu.* Näin pohjoisessa kuin Suomi on, ei ilma taida olla muuta kuin kylmää. Kuitenkaan ei ole missään muualla, paitsi Ruotsin ja Norjan maalla, saman tasapiirin alla, yhtä mieto ilma, kuin Suomessa. Talvi on pitkä ja kova, kesä lyhyt ja kuuma. Syksyä ja kevättä ainoasti muutamia viikkoja. Ja kuta korkeammallen pohjoiseen nousee, sitä lyhyemmät ovat syksyt ja kevät. Kuitenkin ollaan viime vuosina havaittuna joitakuuta muutoksia tässä asiassa. Talvet ovat tulleet myöhemmin ja olleet miedommat, kuin ennen vanhaan. Kevät ja syksyt pitemmät ja kesät vähemmin kuumat. Ilma on siis yleesen tasaunut, joka arvattavasti tulee siitä, että maata on enemmän viljelty, soita perattu, ja metsiä raivattu. Yöballat turmelevat vielä nytkin monin paikoin viljoja; mutta härvenevät sitä myöten kuin soita ja korpia raivataan ja maata viljellään. — Muuten on suuri eroitus ilman välillä etelässä ja pohjoisessa. Sillä perimäisessä pohjoisessa ei ilmakaan voi olla yhtäläinen, kuin etelässä, jossa yön ja päivän vaihe on joka vuorokausi. — Eroitus on myöskin tehtävä ylämaiden

ja rantamaiden välillä. Meren vesi, joka on huonompi lämpimen johdattaja, kuin mannermaa, pysyy syksyllä kauemmin lämpimänä kuin manner, ja hidastuttaa talven tulon rantamailla; mutta kerran taas kylmettyänsä pysyy se kauemmin kylmänä. Sentähden pääsee ruohot taas keväällä aikasemmin maahan ylämaissa, kuin rantamaissa. — Kuta korkeammalle pohjoiseen tulemme, sitä pikemmin joutuvat kasvat ja viljat. Torniossa, jossa päivää on neljä tuntia pitemmältä, kun etelä-suomessa, tekee ohra lähkäpäitä viidennellä viikolla ja valmistuu yhdeksännellä ja kymmenellä, sitä vastoin kuin se etelässä vaatii 14 ja 16 viikkoa kypsyäksensä. — Talvea kestää pohjoisessa 7 ja 8 kuukautta, etelässä 5 ja 6 kuukautta. — Ilma on yleeseen puhdas ja raitis. Välistä ilmaantuneet surmaavaiset kulkutaudit ovat enimmäiten tulleet katovuosina nautituista sopimattomista elon-aineista. Kolera-ruttokaan ei ole tehnyt Suomessa niin suurta rasi-tusta, kuin muilla mailla, eikä päässyt leviämäänkaan rantamaista ylemmälle. Tavallisimmat taudit ovat pistokset, kuumetaudit, kolotus ja luuvalo, jotka tulevat ilman kylmyydestä, tahikka paremmin sanoakseni huonoista vaatteista ja asuinsioista ja liiasta suolan syömisestä.

II. Aukkaat.

1. *Kansakuntia: Lappalaisia* sanotaan Suomen vanhimmiksi asukkaiksi, jotka Suomalaisien maahan muuttai-
 taissa olivat ottaneet pakonsa perimäiseen pohjoiseen. Jos
 tällä puheella on perää, niin se on niin ymmärrettävä,
 että kala-lappalaisia on ennen asunut järvien rannoilla
 ja jokien varsilla; mutta peura-lappalaisia ei Suomessa
 ole ollutkaan, sillä peura kuolisi täällä nälkään, kun ei
 ole kylliksi peuran jäkälää, jolla tämä eläin parhaiten
 elättää henkensä. Heitä ei nyt enään ole kuin 1000

henkeä Suomen piirin sisällä. Suomalaiset ovat ottaneet melkein koko maan haltuunsa. Mutta maassamme löytyy myös *Ruotsalaisia* asukkaita. Näihin joukkoon on luettava melkein koko vallassäätyimme. Ruotsalaisia talonpojan säädystä asuu Suomen lahden rannoilla, Kymivirrasta alkaen aina Turun tienoillen. Koko Ahvenanmaa ja Turun saaristo on myös heidän hallussa. Niinikään puhutaan ruotsia Pohjan lahden rannoilla, Satakunnasta Kokkolan kaupunkiin asti. Samoin kun nämä Ruotsin vallan aikana tulivat maahan, niin on, nyt Venäjän hallituksen alla, heitäkin muuttanut Suomeen. *Venäläiset* ovat enimmäkseen kauppioita kaupungeissamme. Venäläisiä maanviljeliöitä tavataan ainoastaan *Pyhäristin* pitäjässä Wiipurin läänissä; mutta heidän uskolaisia eli Greekan uskon tunnustajia, on Suomalaisestaki suvusta pitkin Venäjän rajaa. *Mustalaisia* tavataan siellä ja täällä sydänmaan kylissä. *Saksalaisia* on vähän Wiipurissa ja Helsingissä. Ja joku *Juutalainen* suurimmissa kaupungeissa.

Vuonna 1855 nousi Suomen asukkaiden määrä 1,688,705 hengen paikoille, joita 818,867 oli miespuolta ja 859,838 naispuolta. Kansakunnittain jaettuna on Suomalaisia 1,502,515 henkeä, Ruotsalaisia 125,000. Venäläisiä 7000. Lappalaisia 1000. Mustalaisia arviolta 1000 ja Saksalaisia 400. Viimeisinä aikoina on vuosittain syntynä noin 50 ja 60 tuhatta henkeä; kuolluna on ainoastaan 30 ja 40 tuhatta, jonkatähden väkiä on lisääntynä 18 ja 20 tuhatta yhteen vuoteen.

2. *Säätyjä*. Suomen asukkaat ovat jaettuna neljään eri säätyyn, jotka ovat: *aateli-sääty*, *papin sääty*, *porvarin sääty* ja *talonpojan sääty*. Aatelin jäsenet, jotka ovat ruhtinoita, kreivejä, vapaa-herroja eli paroneja ja aatellis-miehiä, ovat vapautetut henki-raham maksusta, saavat

hallita vapaita tiloja, joista ruunullen ei makseta veroa. Pappis-sääty on samoin vapautettu henki-rahoista ja saavat hallita puustellia ilman verotta. *Porvari-säädyllä* on yksinnsä lupa pitää julkinaista kauppaa, tehdä käsitöitä kaupungeissa, muiden työmiesten ja kauppioiden siitä estämättä. Talonpojat ovat *ruunun tilalaisia*, jotka viljelevät ruunun maata, *vero-tilalaisia*, jotka viljelevät omaa ostamaa maata, josta he maksavat veron ruunullen, ja *vapaa-tilalaisia*, jotka viljelevät alkujansa aatelistolle kuuluneita maita.

3. *Elatuskeinoja.* Ikivanhoista ajoista asti ovat Suomalaiset olleet ahkeroita maanviljeliöitä ja maanviljelystä on Suomessa jo satoja vuosia pidetty parhaana sekä elatus-keinona että rahanki saaliina. Suomalaisien suurimaksi ansioksi on se ehkä luettava, että ovat levittäneet maanviljelyksen perimäiseen pohjoiseen. Sillä ei missäkään muualla, paitsi Norjassa, eikä sielläkään muualla, kun Suomen kylissä, viljellä maata yhtä ylhäällä pohjoisessa, kun meidän maassa, nimittäin: Enontekissä, Muonio-joen varrella, 68 tasapiirin alla, ja Kyrön kylässä, Ivalo-joen ranteilla, Inari-järven etelä-rannoille asti, lähellä 69 tasapiiriä. Mutta kun maa oli laiha ja kivinen, josta töin tuskin saatiin kunnan peltoa, niin ovat Suomalaiset jo ikivanhoista ajoista viljelleet maata omalla tavallansa, nimittäin sillä lailla, että metsä kaadetaan kaskeksi, kaski poltetaan ja siihen kylvetään ohraa tahi ruista, ja sitten kauraa ja tattaria. Pari tahi kolme viljaa kun maasta on niin otettu, jätetään se karjan laitumeksi. Kun tällainen kasken hakkuu ja poltto raiskaa metsää, jota tarvitaan muihinkin tarpeisiin, niin on hallitus koetellut estää paloviljelystä, minkä on taitanut. Huhtaa ei siis enään hakata paljon muualla, kuin Itä-suomessa eli Savossa, Karjalassa ja Kainuun maalla.

Toinen ja etusampi keino viljellä maata on suon perkuu; sillä se antaa eloa, muuttaa hallaperäset suot niituiksi ja tekee ilman raittiimmaksi. Sentähden auttaa hallitus tämänlaista maaviljelystä monin tavoin. — Pellon viljelys on kuitenkin nykyjään paras ja tavallisin. Tavallisimmat viljat ovat ruis, ohra ja kaura. Vehnää viljellään ainoasti Etelä-suomessa, ja tattaria kaakkospuolella. Ruista viljellään kaikkien ensin, sen jälkeen ohraa ja sitten kauraa. Keski-suomessa ei vehnä enään tahdo loistaa, Pohjos-savossa loppuu kaura ja ruis Kainuun maalla, mutta ohraa viljellään vielä Lapissakin. Vanhuudestaan ovat Suomalaiset viljelleet nauriita, jotka kasvavat kaikin paikoin, mutta tällä vuosisadalla ovat potaatit Etelä- ja Länsi-suomessa vähentäneet nauriin viljelyksen. Herneitä ja papuja viljellään myös enimmäiten etelässä, eivätkä menesty enään pohjois-puolella Oulua. Pellava, joka on parasta Hämeessä, muuttuu pohjoispuolella Waasaa karkeaksi, mutta hamppua kasvaa ylemmänäkin pohjoisessa.

Karjan korjuu on maanviljelyksen rinnalla myös paraita elatus-keinoja, etenkin Karjalassa, jossa on vähän peltoa, mutta paljon vuoria eli vasta viljeltyjä ahoja, jotka ovat hyviä karjan laitumia. Hevoset ovat hyviä, vaikka pieniä. Savon ja Karjalan hevosia sanotaan paraiksi. Niitä myödään paljon Venäjälle.

Metsästäminen oli ennen aikaan oivallinen elatuskeino; mutta on nyt, metsien hävitettyä, vaivaa tuskin maksava askaroiminen. Kuitenkin pyydetään vielä nytkin kettuja sangoilla, jäniksiä langoilla, karhuja ja susia kaadetaan keihäillä, oravia, kärppiä, ahmoja, ilveksiä, saukkoja ja majavia, joiden nahkoja myödään Venäjälle, mutta tuodaan sieltä Suomeen takasi turkkina. Samoin ammutaan ja pyydetään paljon lintuja, joita niin-

ikään viedään Venäjälle. Rantamaissa ammutaan myös hylkeitä.

Rautaa saadaan sekä Uuden maan ja Perisuomen vuorista, että Savon ja Karjalan järvistä. — Vaskea valmistetaan *Orijärven* kaivannossa Kiiskon pitäjässä Uudella maalla, josta saadaan noin 300 leiviskää vuosittain ja *Pitkärannassa* Impilahden pitäjässä Aaltojärven rannalla. Vuonna 1850 saatiin 1,171 puutaa. Kultaa ja hopeata on siellä ja täällä löydetty; mutta ei missään niin, että olisi palkinnut tekovaivaa.

Jos on vähä kultaa ja hopeata, niin on sitä enemmän kiveä, jotka ovat soveljaita komeisiin rakennuksiin. *Pyterlahden murreksesta*, meren raunalla Wirolahden pitäjässä Wiipurin ja Haminan välillä, särjetään ja viedään summattoman paljon kiviä Pietariin ja Retusaaren linaan. Pyterlahdesta on se Keisar Aleksanderin muistopylväs, joka seisoo Aleksanderin torilla Pietarissa talvilinnan edessä, niin myös Iisakin kirkon patsaat eli pilarit ja vieläpä Keisari Napoleonin muistopatsas Pariisissaki. Pienemmistä murreksista Wiipurin, Wirolahden ja Wehkalahden pitäjistä ovat Neva-joen ja kaivantojen rannekivet. Vanhan Wiipurin puistosta ovat patsaat Kasanin kirkkoon otettuna. Säkkijärvellä ja Wirolahdessa särkevät myös yksityisetki miehet kiviä ja myyvät Pietariin ja Retusaareen. Ruskeat perustusket, jotka kannattavat Iisakin kirkkoa, ovat tuotu Impilahdelta. Sortavalasta on saatu sinertävää marmorikiveä marmorihovin rakennuksiin. *Marmorikiveä* löytyy paljon Sortavalassa ja Ruskialassa, josta sitä viedään Iisakin kirkon rakennukseen. — *Kalkkia* melkein joka paikassa. Astioiksi kelpaavaa *savea* monin paikoin.

Metsän hoito on Suomessa vielä huonolla jalalla, sillä metsiä on tähän asti raikattu, huolimatta siitä, että

metsät hoidettuna tuottavat asukkaille hyvän rahan tuloon. Suomen metsissä valtaava puu on petäjä, kuusi ja koivu. Kuusia kasvaa Inarijärven rannoilla 68 tasapiirin alla. Siitä pohjoiseen kasvaa vielä mäntyjä, jotka Utsjoella ovat huonoja, miehen korkuisia. 70 tasapiirin kohdalla on ainoasti vaivais-koivuja. Notkoissa ja joen ranteilla kasvaa vielä paju-pensaita, leppiä, tuomia ja haapoja. Kataja kasvaa sekä alangoilla että vuorilla. Leppä, haapa, pihlaja, tuomi, raita ja paju kasvaa samoin jokapaikassa, mutta ei missään niin, että tekisivät metsiä. Puista, joita ei kasva jokapaikassa, ovat: härkäpuu, orastuomi, pajatin, orjantappura, kuusain, höysipu, siestain eli musta viinamarja, taikinainen, pähkinäpuu, omenapuu, tammi, vaahteri, niinipuu eli lehmus, saarni, jalava. *Tammi* kasvaa Peri-suomessa aina Porin tienoille, ja siellä täällä pitkin Suomen lahden rantoja. *Lehmus* eli *Niinipuu* kasvaa vielä Kuopion tienoilla Savossa ja Ilmajoella Kainuun maalla. *Vaahteria* sanotaan kasvavan eteläisessä Satakunnassa, Hämeessä, Savon linnassa ja Walamon saarella Aaltojärvellä. *Jalava* Sääksmäellä, Wanajassa, Hollolassa, kuin myös Walkjärvellä, Pyhäjärvellä, Sortavalassa ja Walamon saarella. *Saarni* ei muualla kuin Ahven-maalla. *Pähkinäpuu* pitkin Suomen lahden rantaa. *Omenapuu* kasvaa monin paikoin Etelä-suomen metsissä, vieläpä Hämeessä ja Savossa. Vuonna 1788 istutettiin Ruunun kustannuksella *Saksankuusia* Uuden kirkon pitäjään, ja ovat nyt jonkunlainen metsä.

Kasviston ja puiston viljelykselle tahtoo ilmoista olla este. Merkillisimmät kasvistot ovat tohtori Sahlbergin istuttama kasvisto Yläneen kappelissa Pöytyän pitäjässä, *Monrepos* Wiipurissa ja *Yliopiston* kasvisto Helsingissä.

Maanviljelystä ja muita talouteen kuuluvia askareita varten perustettiin vuonna 1797 Turkuun *Huoneen hallitus seura*. Vuonna 1836 perustettiin *Mustialaan Tammelan* pitäjääsen *maaviljelys koulu*.

4. *Käsitöitä ja keinotöitä*. Talontarpeita, työkaluja ja vaatteita askaroidaan kaikin paikoin Suomessa, paitsi Wiipurin läänissä, jossa tavallisimpiä sekä kaluja että vaatteita ostetaan Venäjältä. Muistettava on kuitenkin Walkialan pitäjä, jossa lattian peitteitä valmistetaan kaupaksi, jotka välisten maksavat 45 Suomen markkaa kappale. Muutamissa Mikkelin läänin pitäjissä, niinkuin Mikkelissä, Kangasniemessä ja Korpilahden kappelissa kudotaan pellava- liina- ja villa-vaatetta, joita myödään Mikkelin talvi-markkinoilla. Uudella maalla, Peri-suomessa ja Kainuun maalla kudotaan puumuli- ja puolivilla-vaatetta, joita myödään sekä Suomessa että viedään Pietariin, Räveliin ja Riikaan. Rauman ja Uuden kaupungin tienoilla tehdään puu-astioita, joita viedään Tanskan pääkaupunkiin. Raumaan ympäristöllä kudotaan myös pitsiä, joita myödään Suomessa ja viedään Venäjälle 1,500 hopea ruplan edestä vuosittain. Pohjalaiset ovat yleensä sukkelia kirvesmiehiä ja nikkaria. Turun, Helsingin ja Wiipurin ja muiden kaupunkien laivaveistämällä tapaa enimmäksen pohjalaisia. Mutta Haminassa pidetään kymiläisiä yhtä taitavina laivantekiöinä kuin pohjalaisetkin.

Yleiseen ovat käsi- ja keinotyöt huonolla kannalla, sillä ulkomailta tuodut teokset ovat sekä somempi tekoi- sia että huokeampia, kun oman maan käsityöt. Käsitöillisiä ammattia on noin 50 eri-lajia. Vuonna 1851 oli maalla 10,961 ja kaupungissa 7,324 käsityön tekiä- tä. Vaprikoita eli tehtaita oli kyllä vuonna 1851 148; mutta enin osa vasta alkavia, jotka eivät voi mihinkään määrään täyttää kotimaan tarvista. Paraimmat ovat Tam-

pereen puumuli-tehdas. Suotniemen Vajansi- ja postliini-tehdas Kaukolan kappelissa Räisälän pitäjässä, liki Käkisalmea. *Leistilän ja Jüppilän lasi-tehtaat* Uudella kirkolla Wiipurin läänissä. Verka-tehtaista on kaksi merkillistä nimitäin *Jokioisten* vabrikka Tammelassa ja *Littoisten* vabrikka Liedossa. *Havin kynttilä-vabrikka* Wiipurin pitäjässä. Sepän pajoista on *Fiskarin* paja paras. Paperi-tehtaista on kaksi oivallista, toinen *Tampereella* toinen *Tervakoskella* Janakkalan pitäjässä. Monista lasi-tehtaista on *Nuottajärven* tehdas Turun maalla merkillisin. Ainoa sokeri-tehdas on *Tölön* vabrikka lähellä Helsinkiä. Tupakka-tehtaista on *Rettigin* tehdas Turussa paras. *Oldenburgin* tikku-tehtaasta Porissa laitetaan tulitikkuja kaiken maailman markkinoille.

Käsi- ja keino-työn tekiöitä varten on joka kaupungissa sunnuntaikoulu, ja paitsi niitä on Turussa, Helsingissä ja Waasassa teollisuuskoulu.

5. *Kauppa.* Suomesta viedään muille maille enimmäkseen metsän ja karjan antimia. Lautoja, malkoja, lankkuja, viedään muille maille etenkin Wiipurista ja Porista; pikiä, tervaa ja potaskaa Kainuun maalta etenkin Oulusta; ruoteita ja puu-astioita Raumaasta ja Uudesta kaupungista. Polttopuita viedään Suomen lahden ja Aaltojärven rannoilta Pietariin. Viime vuosina on myös ruvettu viemään ulkomaille kattopäreitä. Myös rakennetaan laivoja kaupaksi. Raavaita, lampaita, siikoja, raavaan-, lampaan- ja sian-lihaa, voita, juustoa ja talia, vuotia ja nahkoja viedään Itä-suomesta Venäjälle ja Länsi-suomesta Ruotsiin ja vähän muihinkin maihin. Kaloja ylettyy ulkomaille: silakoita eli hailia, lahnoja ja siikoja, muikkuja ja muikun mätiä, muita mainitsematta. Muuten viedään ulkomaille myös hylkeen rasvaa, turkiksia, lintuja, palttinaa, puumuli-vaatetta, suk-

kia, vanttuuta, peuran nahkasia kinttaita, ikkuna-lasia ja rautaa.

Muualta tuodaan: suoloja, rautaa, rauta- ja teräskaluja, vaskea ja muita metalleja, kaloja erittäin silliä, paineita eli väri-aineita, viinoja, puun hedelmiä, ryytiä, tupakkata, kahvea, teelehtiä, sokuria, silkkiä, puumulia, puumuli-, pellava- ja villa-vaatetta, lasia ja posliinia, apteeki tavaroita, paperia m. m. ja katovuosina eloakin, suurimoita (ryyniä) ja jauhoja.

Suomen alukset, joita ennen sotaa oli päälle 5 sataa, purjehtivat kaikilla valtamerillä, ympäri koko maanpalloa. Enimmäkseen käydään kuitenkin Spaniassa suoloja noutamassa. Pienemmällä aluksilla kuljetaan ahkerasti, usein kahdesti kesässä, Tanskassa, Saksassa, Hollannissa, Belgiassa, Englannissa ja Franskassa; suuremmilla taas Italiassa ja Spaniassa. Muissa maanosissa käydään Brasiliassa, Etelä-amerikassa, kahvea ja tupakan lehtiä noutamassa; Itä-intiassa silkin noutamisessa ja Pohjois-amerikassa valaskaloja pyytämässä. Erinomattain etuisaksi sanotaan rahdin tekoa, ja niin on Suomen laivat ulkomailla useasti monta vuotta kuljettamassa vieraita tavaroita toisesta valtakunnasta toiseen, ja ansaitsevat sillä lailla runsaan rahan saaliin. Paitsi jo mainittuja kauppioiden laivoja on Suomessa noin 1000 pienempätä talonpojan alusta, jotka käyvät kauppaa Itämeren satamissa.

Taitavien laivan päällikköjen valmistusta varten on meillä kolme merimies koulua: Helsingissä, Turussa ja Waasassa.

Kotimainen kaupan liike on, muihin maihin verrattuna, vielä huonolla jalalla, kun ei ole niinkuin muualla rautateitä, eikä kylliksi kaivantoja, joilla kovat kosket kierettäisiin. Kuitenki on kosken perkuilla ja kaivanto-

jen kaivamisella, koeteltu auttaa kotimaista kaupan kulkua. Monet hallaperäiset suot ovat sillä muuttuneet viljaimiksi. Mainiommat elikkä paraat kaivaannot ovat: Kainuun maalla, lähellä Kajanin linnaa *Ämmäkosken kaivanto* ja *sulku-laitos*, Oulu-järven ja Nuas-järven välillä. *Satakunnan kaivanto*, joka, katkaisemalla Kangasalan maanharjun, yhdistää Längelmä-veden ja Roineen toisihinsa. Savossa *Konnuksen* ja *Taipaleen* eli Warkauden kaivaannot sulkuinensa, joilla pohjois- ja etelä-Savon vedet yhdistetään. Lappeenrannan ja Wiipurin välillä on suuri 5 peninkulmaa pitkä *Saimaan kaivanto*.

6. *Uskonto*. Kaikki uskonnot ovat Suomessa tavalliset, vaan *evankeliumillinen Luteruksen puhdistama uskonto* on toki maamme pää-uskonto. Siihen kastettu ja siinä kasvatettu ihminen ei saa luopua siitä, eikä antaida toiseen uskoon, maanpakolaisuuden haastolla. Yhteen laskettuna oli Suomen väkiluku vuonna 1855 1,688,705 henkeä. Näistä tunnustaa 1,589,771 Luteruksen puhdistamaa uskontoa, ja muut, eli 37,352 henkeä, *Greekan uskontoa*. Vanhassa voittomaassa on myös vähän katolililäisiä, joilla on oma kirkko Wiipurissa. Lisäksi vielä on Helsingissäkin Suomen valtavarjoilla rakennettu *katoililkin* kirkko; Juutalaisilla on Sveaporissa ja Wiipurissa oma pappinsa ja rukoushuone eli synagoga.

Uskonnon ja kirkon hoito on arkkipiispan ja Porvoon ja Kuopion piispojen hallussa, joilla kullaki on tuomiokapituli apuna. Maa jaetaan sen suhteen kolmeen hiippakuntaan. Turun hiippakuntaa on Peri-suomi, Ahvenanmaa, Satakunta, Waasan lääniin kuuluva osa Kainuun maata ja läntinen osa Hämettä ja Uutta maata. Porvoon hiippakuntaa on itä-puolella Hämeen harjua oleva osa Hämettä, Uutta maata Helsingistä asti itään, Mikkelin ja Wiipurin lääniin kuuluvat osat Savo ja Karja-

lata. Kuopion hiippakuntaa on Oulun ja Kuopion läänit eli pohjimmaisat osat Savoaa, Karjalaa ja Kainuun maata sekä Lapin maa. Joka hiippakunta on taas jaetuna *provastikuntiin*, joissa kihlakunnan provasti on esimiehenä. Joka provastikunnassa on erimäärä kirkkoherrojen hallittavia emäpitäjiä. Yhteen emäpitäjääsen kuuluu useasti joka kappeli-seurakunta. Provastikuntia on yhteesen 41 eli Turun hiippakunnassa 18, Porkoon 14 ja Kuopion 9.

Suomessa olevien Greekalaisien seurakuntien kirkollinen päämies on *protojerei* eli tuomioprovasti Wiipurissa ja metropoliita Pietarissa. Greekan uskolaisia seurakuntia on kolmessa paikassa: Pyhäristin pitäjän kylässä asuvaliset Venäläiset, joilla on oma kirkko; Taipaleen kylä Liperin pitäjässä, moniaita kyliä Ilomantsin pitäjässä; koko Suistamon, Suojärven ja Salmen pitäjät sekä Kitelän kappeli Impilahden pitäjätä. Paitsi näitä maa-seurakuntia on heillä kirkkoja Helsingissä, Haminaassa, Wiipurissa, Käkisalmissa, Savolinnassa, Sortavallassa ja Kuopiossa. Heillä on myös kaksi luostaria Walamon ja Konevitsan saarissa, molemmat Aaltojärvessä.

7. *Sivistys*. Jo ikivanhoista ajoista on Suomalaisilla ollut jonkunlainen omittuinen kansallinen sivistys. Sen aikuinen viisaus, eli esivanhempamme mieliala ilmoitaksen vanhoissa runoissa, tavoissa, arvoituksissa ja sananlaskuissa. Mutta Ruotsista tuotiin maahamme kristin uskonto ja sen kanssa toisenlainen sivistys. Tämän uuden opin tulkit ovat *Pyhä Raamattu*, *Wirsikirja* ja *Katkismus*. Näitä ja muita jumalisiä kirjoja luetaan jotenkin ahkeraan, ja harvassa on niitä, jotka ei näitä kirjoja voi lukea; mutta muihin tieteellisesti sivistäviin kirjoihin ei kansa vielä tahdo mieltä. Kristillisyyden levitessä on vanhan aikuinen kansallinen viisaus hävinnyt; mutta on

kuitenkin siellä ja täällä niin säilynyt, että viime-aikoina on kansan suusta koottu ja prantätty viisi arvoisata kirjaa: *Kalevala*, *Kanteletar*, *Sananlaskuja*, *Arvoituksia* ja *Satuja*.

Tieteellistä sivistystä varten on Suomessa yksi yliopisto Helsingissä. Sitä lähin ovat lukiot eli gymnasiumit ja sitten koulut. Lukioita on 6, nimittäin: Turussa, Porvoossa, Wiipurissa, Hämeenlinnassa, Waasassa ja Kuopiossa. Ylä-alkeskouluja on 15: Kokkolassa, Waasassa, Porissa, Turussa, Hämeenlinnassa, Tampereella, Helsingissä, Porvoossa, Haminassa, Wiipurissa, Savonlinnassa, Heinolassa, Jyväskylässä, Kuopiossa ja Oulussa. Ala-alkeskouluja on joka kaupungissa. Naiskouluja 8: Turussa, Waasassa, Helsingissä, Haminassa, Wiipurissa, Kuopiossa ja Oulussa. Merimiehen kouluja 3: Helsingissä, Turussa ja Waasassa. Kauppakouluja Turussa ja Waasassa. Keino- ja käsityöläisiä varten on sunnuntai-kouluja joka kaupungissa, ja heidän täydellisempätä oppia varten on 3 *teollisuus*-kouluja: Helsingissä, Turussa ja Waasassa. Haminan kaupungissa on sotakoulu, jossa Venäjän sotaherroiksi aikoville annetaan tarpeellista opetusta. Tammelan pitäjässä Hämeessä on *Mustialan maaviljelys-koulu*. Paitsi näitä on myös kansan opetuksesi joka läänissä kaksi pienempätä maaviljelys-kouluja, sekä muutamia lapsukais-kouluja ja pitäjä- ja kylä-kouluja. — Sivistystä levittävistä seuroista ovat mainittavat *Suomalaisen kirjallisuuden seur*at Helsingissä ja Wiipurissa, sekä *Talous-seura* Turussa.

III. Maan jako.

1. *Historiallinen jako*. Suomen kansan sanoimme olevan kolmea eri sukukuntaa, nimittäin: *hämäläisiä*, *karjalaisia* ja *kainuulaisia*. Vaan jo vanhoista ajoista on Suomen maa jaettu yhdeksään eri maakuntaan, joiden asuk-

kaat erottaiksen toisistansa kielen murteessa, ruumiin rakennuksessa, tavoissa ja elatuskeinoissa. Ruotsin vallan aikana annettiin kullenkkin maakunnalle omituinen kunnianimi. Niin ovat *Peri-suomi* eli *Turun maa*, *Satakunta* ja *Karjala herttuakuntia*; *Ahvenmaa*, *Uusmaa*, *Häme*, *Satakunta* ja *Kainuu reivikuntia*; mutta *Lapin* maalle ei tämmöistä kunnianimeä annettukaan. Muuten tavallinen maan jako on kun puhutaan *vanhasta* ja *uudesta voittomaasta*. Vanhalla voittomaalla ymmärretään se osa Suomen Suuriruhtinakuntaa, joka ennen Haminan rauhaa oli Venäjän vallassa: se on maa *Kymin virran itä-puolella* ja *Savonlinnan etelä-puolella*.

2. *Kirkollinen jako*. Katso uskonto.

3. *Laillinen jako*. Oikeuden valvonnon suhteen on Suomi jaettu kolmeen hovi-oikeuskuntaan, nimittäin: *Turun*, *Waasan* ja *Wiipurin*. Hovi-oikeudessa istuu esimies ja neuvot ja assessorit. Hovi-oikeuden alle kuuluu kaikki ala-oikeudet maalla ja kaupungissa. Ala-oikeudet maalla ovat kahta laatua, nimittäin: *lakikunnan* ja *kihlakunnan* oikeudet, joiden esimiehet ovat *lakikunnan* ja *kihlakunnan* tuomarit. Kunkin tuomarin apuna on 12 lautamiestä. Suomessa 6 lakikuntaa ja 49 kihlakuntaa. Kaupungissa on lain ja oikeuden hoito *raastuvan oikeuden* hallussa, jonka esimies on pormestari ja neuvomiehet. Yhdeksässä suuremmassa kauupungissa on myös alaisempi oikeus, nimeltä *kämnerin* oikeus. Tätä paitsi pidetään Suomessa myös *maajaon* oikeutta.

Kolmen hovi-oikeuden välillä on maa niin jaettu, että Turun hovi-oikeuteen tulevat asiat Turun, Hämeen ja Uudenmaan läänistä, joissa on 2 lakikuntaa, 19 kihlakuntaa ja 11 kaupunkia; Waasan hovi-oikeuteen vedotaan Waasan ja Oulun läänistä, joissa on 2 lakikuntaa, 11 kihlakuntaa ja 11 kaupunkia; ja Wiipurin hovi-

oikeuteen vedotaan Kuopion, Mikkelin ja Wiipurin läänistä, jotka ovat jaetut 2 lakikuntaan, 19 kihlakuntaan ja 10 kaupunkiin.

4. *Vallallinen jako.* Vuonna 1831 annetun julistuksen jälkeen jaetaan Suomi kahdeksaan maaherran lääniin, jotka nimitetään *Oulun, Waasan, Turun, Uudenmaan, Wiipurin, Kuopion, Mikkelin ja Hämeenlinnan lääni.* Oulun lääniä on Suomen Lappi, pohjois-osa Itäistä pohjan maata ja Suomeen kuuluva osa Läntistä pohjan maata; Waasan lääniä on etelä-osa Itäistä pohjan maata, Keurun pitäjä Satakuntaa, ja luode-osa Hämettä; Turun lääniä on Perisuomi, Ahvenmaa, paras osa Satakuntaa ja länsi-puoli Uuttamaata; Uudenmaan lääniä on keskimäinen ja paras osa Uuttamaata, ja kaakkois-osa Hämettä; Wiipurin lääniä on itä-puoli Uuttamaata, etelä-osa Karjalaa ja Savoa sekä Walkialan pitäjä Hämettä; Kuopion lääniä on pohjois-osa Karjalaa ja Savoa, sekä koillis-puoli Hämettä; Mikkelin lääniä on keski-osa Savoa ja länsi-puoli Hämettä; ja Hämeenlinnan lääniä on lounat-osa Hämettä, ja itä-puoli Satakuntaa.

Joka lääni jaetaan sitten *voutikuntiin*, ja ne taas *nimis-mieskuntiin.* Kaupungissa on hallitus *majistraatilla* ja *pormestarilla.* Mutta Sortavalassa, Heinolassa ja Mikkelissä ei olekaan pormestaria eikä majistraatia, vaan siihen siaan *järjestys-mies* ja *järjestys-oikeus.* Turussa, Helsingissä ja Wiipurissa on myös poliisi-kämmeri ja poliisi-mestari.

IV. Hallitus.

Suomen Suuriruhtinanmaa on *perustuslaillinen*, vuonna 1809 Venäjän valtakuntaan yhdistetty *yksivalta.* Venäjän keisari on Suomen Suuriruhtinas; mutta Suomea hallitaan omien lakien jälkeen, varsin eritavalla kuin Venäjätä. Meidän peruslakimme ovat vuonna 1772 Elo-

kuun 21 päivänä annettu *hallitusmuoto*, ja vuonna 1789 Huhtikuun 3 päivänä annettu *yhdistys-* ja *vakuutuskirja*, jotka molemmat Venäjän keisari on entiseen voimaansa valallansa vahvistanut. Näiden lakien jälkeen on hallitsialla korkein tuomio- ja toimitus-valta; mutta lakia laativa valta on jaettuna hänen ja suomen säätyjen välillä ja veron määrääminen on säätyjen vallassa. Suomen säädyt, nimittäin aatelimiehet, papit, porvarit ja talonpojat, kokoontuvat *valtio-päiville*, eli niinkuin ennen sanottiin "herrojen päiville", keskustelemaan valtakunnan yhteisistä asioista, ja laatimaan lakia ja uusia asetuksia; vaikka Suomen säädyt Venäjän vallan aikana eivät ole olleet koolla, kuin yhden kerran Porvoon kaupungissa vuonna 1809 Maaliskuun 25 päivästä Heinäkuun 19 päivään.

Pietarissa istuva *Suomen valtio-ministeristö* ja siihen yhdistetty *Suomen asiain toimikunta*, joiden molempien esimiehenä eli puheen johdattajana on *valtio-ministeri*, valmistaa ja esittelee Keisarille ne asiat ja jutut, jotka ovat hänen itsensä päätettäviä. Mutta ylimäisen maassa olevan hallituksen esimiehenä on *Kenraali Kuvernööri*. Kaikki ne asiat, jotka eivät ole hallitsian itsensä päätettäviä, ratkaisee Keisarin nimessä *Suomen Senaati*, joka on jaettu kahteen osastoon, nimittäin: *Oikeus-* ja *Hallitus-osasto*. Kummassakin istuu 9 Keisarin määräämää jäsentä. Paitsi semmoisia asioita, jotka ovat päätettävät molempien osastoin yhteisessä istunnossa, eli *in pleno*, on oikeus-osastolla ylimäinen lakia käyttävä valta ja hallitus-osastolla korkein hallitusvalta, jonka vuoksi se on jaettu seitsemään *toimikuntaan*, nimittäin: *kanslia-, rahasto-, tilinteko-, sota-, kirkko-, talous-* ja *prokuraatorin-toimikunta*.

Sotavoima. Suomalaista sotaväkeä on *Iienkivartion-tark'ampuja tappelu-joukko* ja *meriväestö* molemmat Helsingin

gissä, tuhannen miestä kummassakin ja 9 tappelu-joukkoa *ruotwäkeä*, nimittäin: Turun, Waasan, Oulun, Kuopion, Mikkelin, Hämeenlinnan, Porin, Uudenmaan ja Wiipurin tappelu-joukko, jossa kussakin on rauhan aikana 320 miestä.

Rahavarat. Suomen omituinen raha on *markka*, joka vastaa Venäjän 25 kopekkaa, eli Franskan rahaa yhden frankin. Markka jaetaan sataan penniin, ja niin vastaa yksi penni yhden franskan centimin eli yhden neljänneksen Venäjän kopeikkaa. — Suomen kruunun tulot ovat: Maaveroja 624,400 rupl. Tehdasveroja 23,100 rupl. Henkiveroja 305,100 rupl. Välillisiä veroja ja ulostekoja 1,827,800 rupl. Satunnaisia tuloja 225,450 rupl. eli yhteensä 3,005,870 rupl. taikka yli 12½ miljoonaa markkaa suomen rahassa. Menöt ovat: Ylimäisille virkakunnille 22,470 rupl. Oikeushoidon virastolle 108,990 rupl. Sotilas-*virastolle* 57,990 rupl. Yhteiselle siviili-*virastolle* noin 762,700 rupl. Kirkollisille ja Opetus-*virastoille* noin 328,000 rupl. joista ainoastaan 2,175 rupl. kansan opetukseen. Laupeihin laitoksiin ja yhteisen järjestyksen hoitoon noin 269,000 rupl., joista likimäärin 115,000 rupl. vankien hoitoon. Kauppa ja elatus-keinoihin noin 297,000 rupl. Lahjoituksiin ja apuihin 157,570 rupl. ja yhteisiin ylimääräisiin menöihin yli 530,000 rupl., joista yli 322 tuhatta ruplaa menee, sen suureksi osaksi viime vuosikymmenellä syntyneen valtio-velan kasvu-maksuun ja kuoletukseen; joten vuotuiset menot ovat ylimäärään 2,831,500 rupl. taikka likimäärin 11½ miljoonaa markkaa suomen rahassa.

Suomen Suuriruhtinakunnan vaakuna eli sinetti on punaselle pohjalle maalattu, ruusujen keskellä pystyssä seisova jalopeura: Oikeassa käpälässä pitää se ylöspäin käännettyä miekkaa ja vasemmassa alaspäin käännettyä

sapelia, jonka hamaralla se seisoo takajaloillansa. Maakunnilla, läänillä, kihlakunnilla, kaupungeilla ja virkakunnilla on omat sinettinsä.

V. Muistettavia paikkoja.

1. Uudenmaan läänissä: *Helsinki* (Helsingfors), pääkaupunki, Senaatin ja kenraali-kuvernörin asunto, yliopisto, Suomen kirjallisuusseura ja monta koulua, 20 t. asujanta. — *Viapori* (Sveaborg), hyvästi varustettu linnoitus, puolen peninkulmaa Helsingin rannasta. — *Tammisaari* (Ekenäs), Hankoniemen seuduilla, hyvä nahkasormikkaiden tehdas, hyviä kilohailia, 1,300 a. — *Porvoo* (Borgå), yhtänimisen joen rannalla, piispa, lukio, ylä- ja ala-alkeiskoulu, likimäärin 3 t. a. — *Loviisa* (Lovisa) hyvä kauppa, 2,600 a.

2. Turun läänissä: *Turku* (Åbo), Aurajoen suussa, entinen pääkaupunki, maaherra, hovi-oikeus, arkkipiispa, lukio ja monta koulua, hyvä kauppa ja tehdas-paikka, 18 t. a. — *Naantali* (Nådendal), täällä neulotaan paljon sukkia ja vanttuuta, 600 a. — *Uuskaupunki* (Nystad), hyvä satama, väkevä kauppa etenkin puu-astioille, 2,900 a. — *Rauma* (Raumo), yhtäläinen kauppa kuin edellisellä, täällä neulotaan hienoja pitsiä, 2,500 a. — *Pori* (Björneborg), Kokemäenjoen varrella, maan paraita kauppapaikkoja, lavea tikku-tehdas, 6,400 a. — *Tampere* (Tammerfors), Tammerkosen rannalla, suomen paras tehdaspaikka, 3,800 a. — *Marian hamina* (Mariehamn), nykyjään perustettu.

3. Hämeenlinnan läänissä: *Hämeenlinna* (Tavastehus), maaherran ja lukion istuin, 3,100 a. — *Anjapelto* kylä Päijänteiden etelä-rannalla, höyrylaivan satama.

4. Wiipurin läänissä: *Wiipuri* (Wiborg), tukevasti varustettu muureilla. Siinä on vanha Wiipurin linna,

maaherran, hovi-oikeuden ja lukion istuin, suomalainen kirjallisuudenseura, monta suomalaista koulua, Suomen paraita kauppapaikkoja, 8 tuhatta 5 sataa asukasta. — Lähellä kaupuntia on *Vanha Wiipuri* eli *Monrepos*-niminen puutarha. — *Hamina* (Fredrikshamn), varustettu sotakoulu, hyvä kauppa, 2 tuhatta 9 sataa asukasta. — *Ruotsin salmi* (Svensksund) eli *Kotka*, pieni varustuksilla vahvistettu kaupunki Kymivirran suussa. — *Kymin* linnoitus yhtänimisen virran varrella. — *Lappeenranta* (Willmansstrand), Saimaan etelä-rannalla, pieni kaupunki, 900 a. — Kaupungin vieressä on vanha linnoitus, joka nyt on naisväen kuritushuoneena. — *Käkisalmi* (Kexholm), Wuoksen entisessä suussa, 1,500 a. — *Sortavala*, Aaltojärven pohjois-rannalla, 500 a. — Wiipurin läänissä on vielä merkittävä: *Pyterlahden* kivi-murros Wirolahden pitäjässä. — *Ruskialan* marmori-murros Aaltojärven rannalla. *Pitkärannan* vaski-kaivanto Impilahden pitäjässä. — Ja *Rokkalan* lasi-tehdas *Kakin* pitäjässä. — Tähän lääniin kuuluvista saarista ovat suurimmat: *Koivisto*, *Suursaari*, *Lavansaari* ja *Työrsäari* Suomen lahdessa, ja *Walamo* ja *Konevitsa*, Aaltojärven, joissa viimeksi mainituissa on Greeken katoliikiläinen luostari. — *Lauritsala*, laivastam, Saimaan kanavan niskassa.

5. Mikkelin läänissä: *Mikkeli* (S:t Michel), Saimaan lahden rannalla, läänihallituksen istuin, hyvä jyvä- ja voi-kauppa, 700 a. — *Savonlinna* (Nyslott), Haukiveden ja Pihlajaveden välisessä saarella, ylä-alkeiskoulu, jonkunlainen kauppa, 1000 a. — *Jyränkö* (Heinola), yhtänimisen virran varrella Heinolan pitäjässä, ylä-alkeiskoulu, 1000 a. — Historiallisesti muistettavia paikkoja: *Haapaniemi*, Haapaveden rannalla, Rantasalmen pitäjässä, sotakoulu vuodesta 1781 vuoteen 1818. — *Parkumäki*, Rantasalmen pitäjässä, tappelu v. 1789. — *Punkaharju*, kau-

nis puistikko. — *Puumalan salmi*, meritappelu 1789, nyt höyrylaivojen pysäyspaikka. — *Porosalmi*, 7 virstaa Mikkelistä etelään, tappelu 1789. — *Raahen linna* Ristiinan pitäjässä, kuninkaan kartano ja linnan jäännökset, sotakoulu muutettiin täältä vuonna 1781 Haapaniemeen.

6. Kuopion läänissä: *Kuopio*, Kallaveden kainalossa, Hiippakunnan ja läänin hallituksen istuin, lukio ja monta koulua, merikauppa, 4000 a. — *Pielisensuu* eli *Pelisen Joensuu*, merikauppa, 600 a. — *Laivalinna* eli *Warkaus*, Leppävirran varrella, alkava kauppala, hyvä rautatehdas. — *Iisalmi*, kauppala yhtänimisessä pitäjässä. — *Virtasilta*, Iisalmen kirkon pohjois-puolella, tappelu 1808. — *Toivalan kylä*, niinikään kuulusa 1808.

7. Waasan läänissä: *Waasa* (Wasa), Maaherran ja Hovi-oikeuden istuin, lukio ja monta koulua, hyvä kauppa, 3,500 a. — *Ristiina* (Christinestad), hyvä satama, lavea kauppa, 2,300 a. — *Kaskinen* (Kaskö), Pohjanmaan paras satama, vähä kauppa, 700 a. — *Lapuan-su* eli *Lapuan Joensuu* (Ny Carleby), pieni kauppa, 1,200 a. — *Pictarsaari*, (Jacobstad), hyvä kauppa, 1,800 a. — *Kokkola* (Gamla Carleby), kohtuullinen kauppa, suomalainen ylä-alkeiskoulu 2,300 a. — *Jyväskylä*, Jyväsjärven rannalla Päijänteen pohjoispäässä, ensimmäinen suomalainen ylä-alkeiskoulu, 800 a. — Historiallisesti muuttettavia paikkoja: *Oravaisten kylä* Wöyrin pitäjässä, kova tappelu v. 1808. — *Iso-kylä* Lapualla, *Ruonan silta*, *Salmi* ja *Alavo*, Kuortaneen pitäjässä, niinikään tappo-tanteria 1808.

8. Oulun läänissä: *Oulu* (Uleåborg), yhtänimisen joen suussa, maaherran asunto, Suomen paraita kauppapaikkoja, suurin tervahovi maanpiirillä, ylä-alkeiskoulu, 6,300 a. — *Tornio* (Torneå), yhtänimisen joen suussa, pienenlätä kauppa, lukio ja lapin tavaraa, 600 a. — *Raah* (Brahestad), Salon pitäjässä, hyvä satama ja kaup-

pa, 2,400 a. — *Kajaani* (Kajana), pieni kaupunki Koivukosken rannalla, 900 a. — *Sawonsaari*, äsken perustettu kauppala Kemivirran suussa. — Historiallisesti muistettavia paikkoja: *Siikajoki*, *Revonlahti* ja *Pulkkila*, tappelupaikkoja Siikajoen varrella. — Olkijoen kylä Salon pitäjässä, jossa tehtiin sotalahko 19 p. Marraskuuta 1808.

Venäjän valtakunta.

I. Maa.

1. *Piiri ja rajat.* Venäjän valtakunta on avaruudeltaan suurin, kuin maalla ihmismuistiin on ollut. Se sisältää puolen Euroopaa, kolmanneksen Aasiaa ja osan Amerikkaa. Mitaten on se 392 tuhatta maatieteellistä eli 280 tuhatta Suomen pelispeninkulmaa. Asujamia siinä on 66 miljoonaa, jotka puhuvat 40-erikieltä, ja ovat kaikki yhden keisarin vallan alaisia. Mutta tässä jutellaan ainoasti Venäjän keisarin vallan alaisista maista Euroopassa, jotka ovat laajuudeltaan 50 neliöpeninkulmaa, ja jossa asuu 62 miljoonaa ihmisiä.

Venäjän vallan alaisien maiden rajana on pohjoisessa: Jäämeri kolmine lahtineen *Kara*, *Tsheskaja* ja *Valkia-meri*, jolla viimeksi mainitulla taas on kolme lahtea: *Vienan*, *Onegan* ja *Kannan* lahdet. Luoteessa erottaa *Tenäjoki* Venäjän aluuden *Norjan* valtakunnasta. Lännessä ovat *Muonion* ja *Tornion* virrat luonollinen raja *Ruotsia* vasten. *Tornion* virran suusta kulkee raja *Pohjan* lahden ja *Itämeren* halki lähelle *Memel-virran* suuta. Siitä menee raja monessa mutkassa *Preussin* ja *Itävaltan* valtakuntia vasten *Pruth-virran* ylävarrelle, joka erot-

taa Venäjän Turkin valtakunnasta. Pruth-virran keski-varrelta kääntyy raja itään Mustaan mereen, jonka meren koillis-rannalta se kulkee Kuban-virtaa myöten ja sitten Terek-virtaa myöten Kaspian mereen. Tämän meren pohjois-rannasta käännäikse raja pohjoiseen, ensin Ural-virtaa myöten ja sitten Ural-vuoria myöten Kara-joen suuhun Kara-lahteen.

2. *Valtakunnan osat.* Edellä rajotetun piirin sisällä on kolme eri valtakuntaa, nimittäin: *Venäjän keisarikunta*, johon myöskin Aasiassa ja Amerikassa olevaiset maat luetaan, ja joissa keisarilla on rajaton valta; *Puolan kuninkaallinen valta* ja *Suomen Suuriruhtinanmaa*, joilla kumpasellakin on omantakeiset valtakunnalliset asetuksensa.

Ensimmäinen näitä, eli Venäjän keisarikunta, jaetaan taas seitsemään eri-osaan, jotka nimitetään: *Iso-venäjä*, keskimäinen ja pohjois-puoli; *Itämeren maat*, jotka paraaksi osaksi ovat vanhaa Ruotsin aluuta; *Länsi-venäjä*, Puolalta voitettu maa; *Pieni-venäjä*, Ison Venäjän etelä-puolella; *Etelä-venäjä*, Mustan meren rantamaat, jotka ennen olivat Turkin vallan alaisia; *Astrakan ja Kaukasia*, kaakkois-puoli, ja *Kasan ja Permia*, itäinen osa, jotka samoin kuin kaakkois-puolikin ovat Mongoleilta valloitettuja maita.

3. *Mantreen muoto, vuoret ja virrat.* Maa on paraaksi osaksi summattoman suuri tasamaa. Itä-reunalla on jo mainitut kultarikkaat *Urali* vuoret. Muuten kulkee lounaasta koilliseen metsänen maanharju, jonka korkeinta kohtaa, *Ilma-järven* etelä-puolella, jossa *Dyna*, *Dieper*- ja *Wolga*-virrat saavat alkunsa, sanotaan *Waldai*- eli *Volkonski*-metsäksi. Tämä maanharju jakaa Venäjän kahteen osaan, joista eteläinen on vierettävä Mustan ja Kaspian merelle, ja toinen eli pohjois-puoli taas *Jäämerelle*.

Pohjois-puoli on hyvin metsänen, järvinen ja soinen maa. Täällä on Euroopan suurin järvi: *Laatokka* eli *Aaltojärvi*, johon Saimaasta juoksee Wuoksen virta, *Äänisestä* eli *Onegasta Syväri* eli *Svir* ja *Volkova* (*Velho-joki*), *Ilma-järvestä*. Kaikki Aaltojärveen yhtyneet vedet juoksevat sitten *Nevan-virtaa* myöten Suomen lahteen. Laatokan jälkeen suurin järvi Euroopassa on *Onega*. Paitsi näitä on vielä mainittavat *Bjeloje-osero* (*Valkea-järvi*), *Peip-punen*, josta *Narvan* joki juoksee Suomen lahteen, ja *Lapin* maassa *Imandra*, joka on sulana ainoasti muutamia kuukausia vuodessa.

Suurimmat virrat. Itämereen menevät: *Niemen* eli *Nieman*, jolla on lisäjoki *Wülia*; ja *Dyyna* (*Wäinö-joki*), joka juoksee *Riigan* lahteen. Jäämereen menevät: *Onega*, *Wiena*, jonka alkuvirrat ovat *Suchóna*, *Kubinkan* järvestä, ja oikean puolimainen lisävirta *Wytshegda*; *Mesen* ja *Petshora*, jotka molemmat juoksevat tasasta autio-kangasta myöten.

Etelä-osa Venäjätä on, niinkuin vasta sanottiin, myöskin pelkkää tasasta Mustalle merelle vierettävää kangasta. Jos pohjois-puolella oli avaroita järviä, niin täällä taas on ankaroituja virtoja. Musta meren juoksee mainion *Donavan* vasemman puoleinen sivuvirta *Pruth*, joka alkaen Itävallan maista, on keski-värrellaan rajana Turkkiä vasten. Samoten Itävallasta tulee Musta meren juokseva *Dnjester*. Mutta tykkänään Venäjän piirissä ovat seuraavat myöskin Musta meren juoksevaiset *Bog* ja *Dnieper*, joka viimeksi mainittu, alkaen *Volkonski-metsästä* on 160 suomen peninkulmaa pitkä, ja saapi oikealta puolelta *Beresina* ja *Pripet* ja vasemmalta kädeltä *Desná* ja *Workslá*-nimelliset sivuvirrat. *Assovan* järveen juoksee 130 suomen peninkulmaa pitkä *Don*, johon vasemmalta puolelta tulee lisävirrat *Koper* ja *Medveditsa*, ja oikealta kädeltä *Donets*, eli *Pieni Don*. Musta meren

juoksee vielä ennenmainittu *Kuban*-niminen rajajoki. Kaspin mereen juoksevat myös ennenmainittu rajajoki *Terek*, ja ahovirta *Kumâ*, joka, juostuansa 50 peninkulmaa, ei ennätä mereen, vaan katoaa hiekkakankaalle liki meren rantaa. Euroopan suurin virta on *Wolga*. Alkaen pienestä järvestä *Volkonski*-metsästä, juoksee tämä kalanen 240 peninkulmaa pitkä virta ensin itään, saaden tällä matkalla vasemmalta kädeltä tulevan *Tvertsâ*- ja oikealta puolelta tulevan *Okâ*-nimiset lisävirrat; sittemmin käännäikse emävirta etelään, ja saapi vasemmalta tulevan *Kaama*-virran, jolla taas on kaksi lisävirtaa: *Wjätkä* oikealla ja *Bjelaja* vasemmalla puolella. Viiminen Kaspin mereen juokseva virta on *Ural*, joka alkaa yhtänimisistä vuorista, ja on 130 peninkulmaa pitkä.

4. *Ilma*. Venäjän maa, joka ylettyy Jäämeren puuttomilta lumi-tunturilta aina Mustan ja Kaspin meren ruohottaville rannoille, on ilman suhteen hyvinkin erikaltaista. Yleesen ei ilma täällä ole yhtä mieto ja ihana, kuin Länsi-Euroopassa yhden leveyden eli tasapiirin alla. Niin ovat esimerkiksi Franskan maa ja Musta meri yksien tasapiirien välillä; kuitenkin pysyvät Franskan satamat kaiken vuotta sulana, kun Mustan ja Kaspin meren rannat ovat jäässä melkein yhtä kauan kuin Itämeren etelärannat. Samoin on syksy ja kevät Venäjän avoilla kankailla tuskin tuntuvakaan. Kylmä talvi seuraa äkkiää kuumaa kesää. Sentähden kohtaavatkin kameli ja peura toinen toisensa melkein yksillä kankailla.

Jäämeren rannoilla, jossa talvea kestää yhdeksän kuukautta, ennättää maa lyhyen kesän aikana tuskin sulakaan. Vuoren tunturit ovat kaiken vuotta lumen vallassa. Pellon viljelystä ei ole sanottavaksikaan. Maa kasvaa ainoasti karpaloita, muuramia, sammalia, jäkä-

löitä, kanarvia, paju-pensaita ja vaivais-koivuja, eikä ole niitäkään perimmäisessä pohjoisessa. Kesyjä eläimiä ei täällä pidetä muuta kuin koiria ja poroja, joita kumpasiakin valjastetaan pulkka-reen eli ahkion eteen, lumi-kankaita ajeltaessa. Mutta siihen siaan on paljon metsä-eläimiä, kuin karhuja, susia, ilveksiä, kettuja, majavia, näätiä, saukkoja ja kärppiä. Ihmisistä ei moni ole eläissänsä päässyt leivän makuun. He elelevät peuran lihalla, kaloilla ja karpaloilla. Hylkeen rasva on heidän paras herkkunsa.

Maaharjua lähetessä muuttaa maa luontonsa, vaikk'ei se vieläkään ole varsin viljavata, kun se paraaksi osaksi on hiekkaharjua ja rahkasuota; mutta kasvaa kummin-kin avaroita metsiä, joissa on, paitsi Suomessa tavallisia havu- ja lehti-puita, myös paljon saksan kuusia. Peltoa, missä sitä vähän on, siinä viljellään ohraa, ruista, kauraa, tattaria, potaattia ja hamppua. Mutta oikea viljamaa alkaa vasta 60 tasapiirin etelä-puolella, jossa tavallisina-kin vuosina saadaan ruista, vehnää, tupakkaa, sipulia, kaalia, juuri-kasvuja, palko-viljaa ja puu-hedelmiä niin runsaasti että riittää muuallekin myöä.

Mustan meren rannoilla on ilma aivan mieto ja mielusa. Täällä on ihanoita puutarhoja, kellertäviä peltoja, joissa kasvatetaan vehnää, mais-, hirsi- ja riisi-jyviä, melonia, arbuusia, persikoita, aprikosia, viikunoita, viinaa, mantelia, ja silkki-pensaita. Mutta toisin paikoin tahtoo liika kuivuus niin vaivata maata, ettei viinin kasvatus eikä pellonkaan viljelys tahdo menestyä. Kaspin meren rannoilla on maa niin suolaista ja ilma niin kuumaa, että suola-lähteistä kuivataan suoloja. Sulan maan aikana, jota kestää 9 kuukautta, on maa kyvä karjalaidun, talvella taas on koko kangas lumen vallassa. Rajut itä-tuulet ajaa pölyyttävät lumen koviin nietok-

siin, niin että se on laineissa kuin aava meren selkä kovalla myrskyllä.

II. Asukkaat.

1. *Kansoja.* Venäjän avarassa maassa asuu monta eri-kansaa. Enin osa, 47 miljoonaa, on *Venäläisiä*, joita sanotaan *suuriksi, pieniksi ja valkeiksi Venäläisiksi* sen paikan nimeltä, jossa asuntoa pitävät. Näihin on luettava myös *Kasakoita* joku 3 miljoonaa, jotka majailevat Dnieper-virran tienoilla, Don ja Ural-virtojen varsilla ja Mustan meren koillis-rannalla. Siihen vielä *Lettiläisiä* ja *Litawilaisia* 1½ milj. *Turkkilaisia* Krimin niemellä ja *Tauriassa* 1¼ milj. *Suomalaisia*, maanharjun pohjois-puolella ja *Wolga-virran* varsilla, yli 2 milj. *Juutalaisia* siellä täällä ja enin Puolan raja-maissa 1½ milj. *Saksalaisia, Mustalaisia, Kalmukkeja* ja muita muukalaisia yhteesen 2 miljoonaa. Koko väkiluku nousee Euroopassa 64 miljoonaan.

Kun Venäjällä asuu paljon meidän heimolaisia, niin liitetään tähän erityinen luettelo, osottava mitä sukua ne ovat ja kuinka paljon kutakin sukua.

Selviä Suomalaisia:

Wirolaisia, Wirossa	633,500.
Karjalaisia, Arkangelin, Nougorodin, Aunuksen ja Tverin läänissä	171,700.
Savakoita, Äyrämöisiä ja Inkeriläisiä, Inkerissä	90,200.
Wepsäläisiä, Aunuksen ja Nougorodin läänissä	15,600.
Watjalaisia, Pietarin läänissä	5,200.
Liiviläisiä, Liivin ja Kuurin maalla	2,100.

Yhteensä 918,300.

Suomalaisia heimokansoja noin 1½ miljoonaa, joiden seassa Mordvalaisia 480,000; Tshuvasheja 430,000; Wotjakeja 187,000; Tsheremissejä 165,000; Syrjänejä ja Permiläisiä 124,000 j. n. e.

2. *Säätyjä.* Vapaa sääty on Venäjällä kahtalainen, nimittäin: *suku-aateli* ja *virka-aateli*. Ensimmäinen näitä, johon kaikki vanhimmat ja kuulusimmat suvut kuuluvat, saadaan jo syntyessä, ja kulkee miespolvesta miespolveen; toiseen päästään kruunun palveluksella, sillä kaikki sekä sota-upseerit että virkamiehet ovat aatelin arvoisia, ja jaetut 14 arvo-luokkaan. Upseerien lapset ovat myös aatelia, ja virkamiehien 8 ensimmäisessä luokassa; mutta ei 6 ala-luokan virkamiehien lapset. Suku-aatelistä on enin osa *ruhtinoita*, ja vaan pienempi osa *kreiviä* ja *paroneja*. Venäjän vapaa sääty on hyvin rikas ja heidän hallussa on melkein koko maa. Muuten ei vapaalla säädyllyllä ole muuta etu-oikeutta, kuin ettei heitä tehdä sotamieheksi. *Porvarien* sääty on jaettu kuuteen luokkaan, heistä saapi ainoasti kauppamiehet lunastaa itsensä vapaiksi sotaväestä. *Talonpojan* sääty on kahta laatua: 1) *vapaaita* talonpoikia, johon luokkaan luetaan kaikki ne, joilla on oma ostama maa, kaikki muualta muuttaneet siirtolaiset maja-miehet, ja kaikki veroa maksavaiset paimenkansat Tauriassa ja Sibirjassa, ja 2) *kruunun* talonpoikia, johon luokkaan luetaan ne, jotka viljelevät kruunun maata, sijoteltu sotaväki, palveluksesta eronneet sotamiehet ja niiden lapset, käsitöillä eläväiset talonpojat ja Sibirjaan tuomitut asukkaat.

3. *Elatuskeinoja.* Paras elatuskeino ja rahan saalis on maaviljelys, joka menestyy paraiten keski- ja länsipuolella. Vaikka sitä ei sielläkään harjoiteta yhtäläisellä taidolla ja ahkeruudella, kun muissa Euroopan sivistyneissä maissa, niin saadaan kuitenkin eloa 350 miljoonaa tynnyriä vuodessa, ja venäjän jauho-kulia kuletaan ympäri Eurooppaa. Pellavaa ja hamppua kasvatetaan Länsi Venäjässä noin 2 miljoonaa leiviskää, ja humaloita ja tupakkaa paljon Pienessä Venäjässä. Nummi-juuria,

joista tehdään sokeria, viljellään myös paljo. Kasviston ja puistoin hoito on Krimin niemellä aivan hyvä. Silkkiä kasvatetaan Kaukaasiassa noin 6 tai 7 tuhatta naulaa.

Karjan kaitseminen on maaviljelyksen rinnalla paraita, ja paikka paikoin, niinkun kaakkos-kankailla, ainoa elatuskeino. Hevonen on siellä mieluinen eläin. Suuria hevois-laumoja juoksentee kankailla, niinkuin muitaki metsän eläimiä. Kun eivät ole kenenkään omia, niin kasakat ja muut asukkaat pyytävät niitä permillä eli ansoilla ja totuttavat työhön. Sarvi-karja on suurta ja hyvää, etenkin Etelä-venäjässä. Lampailla on yleensä karkea villa, mutta hieno-villasia lampaita on viime vuosina tuotu ulkomailta. Tauriassa on kuitenkin hienovillasia lampaita ja silkki-karvasia vuohia. Sikoja syötetään paljon Don-virran varrella. Mehiläisiä, joista saadaan hunajata, hoidetaan paljon. Kameelit ja aasit ovat etelässä tavallisia eläimiä.

Kalan saalis on hyvä, etenkin sampi-saalis Wolga- ja Ural-virroissa ja Kaspin meressä, joista kapa-sampia ja sammin mätiä eli "kaviaria" viedään ulkomaillekin. Muuten pyydetään sorvia ja sardellia Mustasta merestä, silliä ja makrilliä ynnä muita tavallisimpia meri-kaloja Valkeasta merestä ja lohia Vienen virrasta.

Metsästäminen on yhtä hyvä ja etusa, kun kalan pyyntö, mutta ainoasti pohjos- ja kaakkos-puolella, jossa on paljon lintuja ja muita metsän eläimiä, joiden nahoista venäläiset saavat hyviä turkin aineita sekä itselleen että muillekin myöä. Etelä-venäjässä ajetaan villisikoja ja Jäämerestä pyydetään hylkeitä ja valaskaloja.

Ural-vuorista, etenkin niiden keski-osasta, kaivetaan paljon kultaa, hopeaa, platinaa, vaskea, rautaa, lyijyä ja kalliita kiviä. Marmori kiveä, kalkkia ja kivihiiliä saadaan Ural-virran rannoilta, ja alabaster-kiveä

Oká-virran varrelta. Salpetteriä valmistetaan pienessä Venäjässä. Suoloja sekä säretään Ural-vuorista että kuivataan sula-lähteistä kaakkois-kankaalla.

Työ-tehtaita eli vaprikoita on kyllä 8 tuhatta; mutta ne eivät riitä koti-tarpeeksikaan. Niissä valmistetaan enimmäkseen puumuli- ja silkki-vaatetta, nahkoja, kynttilöitä, öljyä, karkeita hamppu- ja pellava-palttinoita, köysiä, lasia, peiliä, posliinia ja tupakkaa.

4. *Kauppan käynti* on Venäjällä joksenkin vilkas, mutta enimmäkseen vieraiden vallassa. Muiden maiden kauppiaat lähettävät laivansa Venäjän satamoihin, ostamaan sieltä kaikenlaista valmistamatonta, eli luonnon kasvattamaa ainetta, joita he sitten, vuoden tahi parin kuluttua, tuovat takaisi valmistettuna tarvekaluiksi. Niin noutavat ulkomaalaiset Jäämeren rannoilta, *Arkangelin* satamasta, metsän antimia, niinkun laivan aineita, tervaa, potaskaa, hylkeen rasvaa ja turkiksia; vähän hamppua, purjevaatetta, köysiä ja rautaa. Itämeren valkamoista, *Pieterista*, *Tallinnasta* eli *Räüvelistä*, *Riigasta* ja *Liibausta* tuotetaan, paitsi metsän antimia, myös paljon eloa, pellavaa ja hamppua, pellavaan ja hampun siemeniä ja niistä tehtyä öljyä, talia, saipuata, raavaan vuotia, pajutettuja nahkoja, turkiksia, purje-vaatetta, ja köysiä sekä vähän metallia ja metalli-kaluja. Mustan meren satamoista, jotka ovat *Odessa*, *Taganrog* ja *Kertsh*, kuletetaan: vehnää, pellavaa, villoja, talia ja pajutettuja nahkoja. Kaspin meren rannoilta, *Astrakan-* ja *Kisliär-nimisistä* satamista, tuodaan rautakaluja ja kankaita. Maata myöden vieetään Preussin maalle lautoja ja malkoja, Itävaltaan pajutettuja nahkoja ja raavaita, Turkin maalle ja Aasiaan puumuli-vaatetta ja muita teoksia. — Ulkomailta tuodaan Venäjälle juomia, paineita eli väriä, puumulia ja puumuli-kankaita, silkkiä ja silkki-vaatetta, valmista-

matonta eli hiekka-sokeria, kahvia, ryytiä ja muita siirtomaiden tavaroita. Teelehtiä tuodaan maa-matkaa Kiinan maasta.

Sisämainen kaupan käynti on joksenkin vireä Wolga-, Dyna- ja Wiena-virroilla, niinkun myös kanavilla ja Pietarissa Moskovaan saattavalla rautatiellä. Yleesen ovat kaikki Venäjän virrat, paitsi Dnieper, aluksilla kulluttavia. Laiva-liikettä varten on Dnieper-virran koskia perattuna ja sulkulaitoksia tehtynä. Paitsi sitä on kaivettu 830 penikulmaa kanavia, joista paraimmat ovat: *Kubinskan*, *Marian* ja *Wishnii-volotshotskan* kanavat, jotka yhdistävät Wolga-virran haaroja Suomen lahteen ja Jäämereen menevien virtojen kanssa. *Aaltojärven* kanava, jolla vältetään vaarallinen kulku Aaltojärvellä, menee Wolkovan suusta Nevajoen niskalle. *Beresinan* kanava, Dnieper-virtaan juoksevan Beresinan ja Dynan välillä. Näiden kanavien avulla käypi Pietarista asuksilla kulkeminen sekä Jäämereen että Mustaan ja Kaspin mereen.

5. *Uskonto.* *Greekan katoliikiläinen*, eli niinkuin Venäläiset itse sitä nimittävät, ”oikea uskonto” on valtakunnan pää-uskonto, sillä siihen kerran kastettu ei saa enään siitä luopua. Sitä tunnustaa 48 miljoonaa ihmistä, joiden luku nousee vuodesta vuoteen myös siten, että lapset, jotka syntyvät vanhemmista, joista toinen, olkoonpa mies tai vaimo, on Greekalainen, ristitään siihen uskontoon. Mutta laillinen turva ja suojelus on sallittuna kaikille muillekin uskon tunnustajaille, kuitenkin muutamilla välipubeilla. Niin eivät esimerkiksi muut, kuin Greekan uskolaiset saa pitää kirkon kelloja Pietarissa ja muissa paikoissa, jossa Greekan uskonto on pää-uskontona. *Luterilaisia* asuu $1\frac{3}{4}$ miljoonaa Itämeren maissa. *Roomin katoliikiläisiä*, eli kuin tavallisessa puheessa sanotaan *paavin uskolaisia*, on noin 3 miljoonaa Länsi-venäjässä.

Mooseksen uskolaisia 1 miljona myös Länsi-venäjässä. *Mahometin oppilaisia* liki 3 miljoonaa Tauriassa ja Krimin niemellä, ja *pakanoita* 1 miljona Aasian raja-maissa.

Greekan uskonnon ylimäinen päämies eli *patriarkka* on keisari itse, ja kirkon hengellinen oikeus on Pietarissa asuntoa pitävä *pyhä johdattava synodi* eli *kokous*. Synodin alla on 51 hiippakuntaa ja konistoriumia, joiden päämiehet ovat taikka *metropoliitoja*, *arkkipiispoja* tai *piispoja*. Metropoliitoja on 3, nimittäin Pietarissa, Moskovassa ja Kiievassa, arkkipiispoja 28 ja piispoja 38, tavallisia pappia 120,000, kirkkoja 34,000 ja rukoushuoneita 9,000. Luostaria, joiden päämiehet ovat *arkkimandriitoja*, *igumeneja* ja *igumenjoja* eli *nais-igumeneja* on noin 500. — Katoliikiläisillä on 6 piispaa, 100 luostaria ja 900 pitäjän kirkkoa. — Luterilaisilla on 3 hiippakunnan hallitusta. — Juutalaisilla 600 synagoogaa, 2,000 rukoushuonetta, 950 rabbiinia eli pappia ja 3,900 koulua. Mahomedin uskolaisilla 4,700 moskieta eli kirkkoa.

6. *Kansallinen sivistys* on vielä huonolla kannalla. Harva talonpoika taitaa kirjaa lukea ja vielä harvempi kirjottaa. Mutta kansakouluja laitetaan ehtimiseen, joista on toivo, että sivistys on nousemassa. Korkeampata eli tieteellistä sivistystä varten on 6 yli-opistoa, nimittäin: Pietarissa, Tartolinnassa eli Dorpatissa, Moskovassa, Kasanissa, Kiievassa ja Charkovassa, 4 lyseumia, 65 lukioa ja monta koulua. Paitsi näitä on vielä erinäisiä oppineiden seuroja ja erinäisiä säätyjä varten perustettu oppilaitoksia, niinkuin papin seminariumia, maaviljelys-, vuorityön-, kaupanteon-, merimiesten- ja käsitöiden-, sekä monta sota-koulua.

III. Hallitus.

1. *Hallitus-muoto* on yksvaltainen, hallitus-istuin perittävä ja hallitsia itsevaltainen. Hänen vallassa on siis

korkein sekä lakia-laativa että ylimäinen tuomio- ja toimitus-voima. Keisarin apuna hallituksessa on *Valtio-neuvosto*, jolta keisari kysyy neuvoa uutta lakia laatiessa ja asetuksia antaessa. Jäseninä siinä ovat kaikki lailliseen ikään ehtineet *suuret ruhtinat*, kaikki valtakunnan ministerit, ja muita keisarin nimittämiä suuri-sukuisia ja korkea-arvoisia herroja, yhteesen 40 henkeä. Kirkollisia asioita hoitaa *Pyhä Synoodi*, jossa keisari itse, kuin kirkon patriarkka, istuu esimiehenä. Muita jäseniä ovat Nougorodin Pietarissa asuva metropoliita, 3 arkkipiispaa, 1 piispa, nimittäin keisarin rippi-isä, 1 arkki-mandriita, ylimäinen sota-pappi ja 1 protohierei eli tuomio-rovasti. Lain asioissa on *Johdattava Senaati* korkein tuomio-oikeus, ja talouden asioissa on *Valtio-ministeristö* ylimäinen toimitus-oikeus. Venäjällä on jo vanhastaan ollut, ennen kuin muissa maissa, *oman tunnon* eli *sovinto-oikeuksia*, joiden tarkoitus on sovittamalla estää riitoja nousemasta.

2. *Hallitsia* on *Aleksander Toinen* ja hänen lyhyin ja tavallisin nimityksensä: *kaiken Venäjän keisari ja itsevaltiias, Puolan tsaari ja Suomen suuriruhtinas*; mutta laveammassa nimityksessä luetellaan melkeen kaikki valtakunnan maakunnat ja lopussa nimittäiksen keisari Norjan perilliseksi, Shlesvigin, Holsteinin ja Oldenburgin herttuaksi. Keisarin pojat ja tyttäret ovat *suuria ruhtinoita ja suuria ruhtinattareita*, ja vallan perillistä sanotaan *cesarevitsiksi*. Keisarit asuivat ennen *Kremlin* linnassa Moskovassa, vaan nykyjään tavallisesti *talvi-hovissa* Pietarissa.

3. *Tulot ja menöt*. Valtakunnan tuloja ovat: *henkiväli* miesväeltä sekä maalla että kaupungissa, josta maksusta kuitenkin ovat vapaat kaikki vaimoväki, koko vapaa sääty, papit ja rikkaammat porvarit, jotka viimeksi mainitut siihen siaan maksaavat porvari-rahaa; *aprakka*,

jota kannetaan kaikilta kruunun maata viljeleviltä talonpojilta, mutta herrojen talonpojat maksavat aprakkansa heille; *viina- ja suola-vero*, sillä Venäjällä ei saa syödä muuta suolaa eikä juoda muuta viinaa, kuin kruunun tehtaissa valmistettua; *tulli-rahat* ulkomailta tuoduista ylellisyyden tavaroista, kartta-paperin, valtuus- ja palkintokirjojen *lunastus*; *voitto* postin kuleduksesta; *metsä-vero* ja Wolga-virran ja Kaspin meren *kala-arenti*; *tulot* kruunun ruuti-, salpetteri- ja peili-tehtaista, kulta-, hopea-, vaski- ja rauta-kaivannoista, ja *vuokra* kruunun myllyistä, aitoista ja muista rakennuksista. Kaikki kruunun tulot yhteeseen nousevat vuodessa noin 290 miljonaan hopea ruplaan. — *Menöt* ovat monenlaisia ja vaikeammat määrätä, sillä toisena vuonna menee enemmän ja toisena vähemmän. Vuonna 1860 tekivät 305 miljonaa ruplaa hop., joista 101 milj. meni sotaväelle. Valtiovelkaa on, paitsi 644 milj., joka on kiertävässä paperirahassa, noin 980 miljona, joiden vuotuinen korko tekee 58 milj. rupl. hop.

4. *Sotaväki*. Vuonna 1689, ensimmäisen Pietarin noustessa hallitus-istuimelle, ei Venäjällä ollut yhtäkään sota-alusta, eikä seisovaa sotaväkeä muuta, kun 15 tuhatta jousimiestä, joiden sanotaan olleen yhtä vahingolliset omalle hallitukselle, kun vihollisillekin. Mutta Pietari hankki ensimmäisen sota-alueen Hollannista, erotti kunnottomat jousimiehet palveluksesta, ja asetti heidän siaan hyvin harjotetun pyssy-väestön, joka hänen viime vuosina sanotaan nousneen 200 tuhanteen mieheen. Siitä ajoin on Venäjän sotaväkeä lisättynä lisäämistään niin että se ennen viime sotaa nousi noin miljonan paikoille. Nykyjään on paitsi kosakkeja, noin 577,000 sotamiestä. Sota-alueksia oli silloin suurempia ja pienempiä yhteesen 8 sataa vaan nykyjään 313. Sotamiehiä otetaan sitomalla tarpeen mukaan, millon enemmän millon vähem-

män. Rauhan aikana on otettuna tavallisesti 8 ja välistä vaan 4 miestä tuhannesta; mutta sota-aikona 10 ja 12 tuhannesta. — Linnotuksia eli västinkiä on monta, joista paraimmat ovat Ruotsilta, Puolalta ja Turkilta voitetuissa raja-maissa, niinkun *Kronstadt* Retusaarella, *Riiga* Liivin maalla, *Breze-litovsk* Litauvin maalla, *Sevastopol* Krimin niemellä. Sota-satamia on niinkään monta. Paraimmat ovat: Suomen lahden rannoilla *Retusaari* ja *Tallinna*; Mustan meren rannoilla *Sevastopol*, *Nikolaijev*, *Kerson* ja *Taganrog*; Kaspin meren rannalla *Astrakan* ja Jäämeren rannalla *Arkangeli*.

IV. Paikka-kuntia.

Itämeren maat.

1. *Inkerin maa*, Suomen lahden, Rajajoen, Aaltojärven, Peippusen ja Nevanjoen välillä, on tasasta alan-komaata, joka kasvaa avaroita havu-metsiä. Aasukkaat ovat Suomalaisia ja tunnustavat Luteruksen puhdistamaa uskontoa. Venäläisiä ja Saksalaisia asuu kaupungeissa. Tämä maa on Pähkinä-linnan rauhasta, eli vuodesta 1323, ollut Venäjän vallan alla; tuli vuonna 1617 Ruotsin vallan alle; mutta voitettiin heiltä taas takasin vuonna 1703.

Kaupunkia: *Pietari*, perustettu vuonna 1703 Nevanjoen suuhun, on Euroopan suurimpia ja kauniimpia kaupunkia, keisarin ja Inkerin läänin kuvernörin istuin, yliopisto, monta akatemiaa ja koulua, metropoliita ja korkein papillinen hallitus, hyvä tehdas- ja kauppa-paikka, 500 tuhatta asukasta. Komeita kartanoita on monta: *talvi-hovi*, jossa keisari tavallisesti asuu; *eräkäs-hovi*, jossa on puutarha yläkerrassa; *marmori-hovi*, joka on tehty pelkästä kivistä ja metallista, puuta siinä ei ole kipenettäkään; *Iisakin kirkko*, suurin pohjos-euroopassa, rakennettu marmori kivistä 56 jalkaa korkeiden kivi-pylväiden

päälle; *Tsaari Pietarin* vaskesta valettu *kuva-patsas* ja *Keisar Aleksanderin* muisto-patsas, tehty yhdestä 84 jalkaa pitkästä kivistä, on yli puolentoista sataa jalkaa korkea. Tämä on korkein ykskivi-teos koko mailmassa. *Keisarin huvitus-hovin* tienoolla on: *Gatshina* ja *Tsaarien hovi* eli *Tsarkoje-selo*, molemmat Pietarista vähän etelään; *Pietarin hovi* eli *Petterhof* ja *Rampova* eli *Oranienbaum*, molemmat Suomen lahden rannalla; *Kammenoi Ostrova*, saari Nevan suussa. Kaikissa näissä on hyviä kasvistoja ja kauniita puistoja.

Muita kaupunkeja on vielä: *Retusaari* eli *Kronstadt*, vahvasti perustettu linnoitus Suomen lahden pohjassa, sota-laivaston satama, 50 t. a. — *Pähkinä-linna* eli *Shlysselburg*, vanhan aikuisen linnoitus Nevan niskalla. Täällä tehtiin Ruotsin ja Venäjän välillä ensimmäinen rauha v. 1323, jolloin Suomen kansa jaettiin kummankin vallan välillä niin että Ruotsi sai nykyisen Suomen Suuriruhtinanmaan, ja Venäläiset kaikki ne Suomalaiset, jotka asuvat nykyisestä Suomen rajasta itään ja etelään päin, 5 t. a. — *Narva*, varustuksilla vahvistettu kaupunki Narva-virran suussa, muistettava tappelutanner vuonna 1700, 5 t. a.

2. *Wiron maa*, tasanen ja joksensa viljava alanko. Narva-virran länsi-puolella. "Maa-rahvas" eli *Wirolaiset* ovat Suomen heimoa ja tunnustavat Luteruksen puhdistamaa uskontoa, mutta herrat maalla ja kaupunkilaiset ovat Saksalaisia. *Hüdenmaan* (Päiväsalon) saarella asuu ruotsalaisia.

Kaukunki: *Tallinna* eli *Rääveli*, vanhan aikuisen, Tanskan kuninkaan Woldemarin vuonna 1218 perustama kauppa-kaupunki, hyvä satama, jossa osa Venäjän sota-laivastoa lepää talvella, viepi ulkomaille pellavan ja hampun siemeniä, eloa ja nahkaa, 23 t. a.

3. *Liivin maa*, Peippusen, Riigan lahden ja Dyynavirran välillä, on epätalasta ranta-maata, mäkiä, kan-

kaita, soita, järviä ja peltoja on vuorotellen. Ikivanhat asukkaat *Liiviläiset*, jotka ovat Suomen heinoa, ovat häviämässä. Uudemmat asukkaat *Letttiläiset* ovat Venäjän sukua. Aatelisto ja kaupunkilaiset ovat *Saksalaisia*. Uskonto Luteruksen puhdistama. Tähän kuuluu myös *Kurensaaren* eli *Saarenmaan* viljava saari.

Kaupunkia: *Riiga*, lähellä Dyyna-virran suuta, kuvernörin asunto, laavea kauppa, sokeri- ja verka-tehtaita, 60 t. a. — *Tartolinna* eli *Dorpat*, ihanassa laksossa liki Peippusen rantaa, vanha ruotsin vallan aikaan perustettu yli-opisto, peili-tehdas, 12 t. a.

4. *Kuurin maa*, Riigan lahden ja Itämeren välillä, on yleesen tasasta ja viljavata maata, mutta keskellä on hiekka-harju. Asukkaat Kuurilaiset ovat Venäjän heimoa, vapaa sääty osaksi Puolalaisia ja toiseksi osaksi Saksalaisia. Kolmannes osa kansaa pysyy Paavin uskonossa, mutta kaksi kolmannesta tunnustavat Luteruksen puhdistamaa uskontoa.

Kaupunkia: *Mitau*, hiekka-kankaalla, pienen puron varrella, oli ennen omantakeisien iso-herttuiden, vaan nyt ainoasti maaherran asunto, 30 t. a. — *Libau*, Itämeren rannalla, hyvä kauppa, 12 t. a.

Suuri-venäjä.

Wolkonski-metsä jakaa sen kahteen palstoon. Pohjos-osa, ja etenkin sen koillis-puoli on yhden muotoista metsätöntä alamaata ja kolkkoa kangasta. Etelämpänä, maa-harjun rinteillä kasvaa avaroita metsiä, joista pyydetään paljon kallis-nahkasia eläviä. Walkea-meren rannoilla ja Wiena-joen varsilla käypi jo maata viljeleminen. Asukkaat, joista enin osa tunnustaa Greekan uskontoa, ja muutamat ovat vielä pakanoita, ovat enimmäkseen Suomen sukua. Walkean meren länsi-puolella majailee *Lappa-*

laisia ja sen itä-puolella *Samojediläisiä*. Lappalaisista etelään päin asuu *Karjalaisia* ja *Samojedien* etelä-puolella *Syrjäläisiä* eli *Syrjäniä*. Venäläisiä asuu ylen ympäriseen.

Kaupunkia: *Arkangel*, 9 peninkulmaa Wiена-virran suusta, maaherran asunto, Pohjos-venäjän paras kauppa-kaupunki, josta Englannilaiset ja Hollannilaiset noutavat tervaa, talia, hylkeen rasvaa, rautaa ja turkiksia. Tehtaissa valmistetaan sokeria, purjeita ja köysiä. — *Mesen*, yhtänimisen virran varrella, myöpi muukalaisille turkiksia, mursun hampaita, hylkeen rasvaa ja höyheniä. — *Kolari*, Turjan niemellä, kauppa yhtäläinen, kuin edellisellä. — *Savodoi* eli *Petruska*, Äänisen länsi-rannalla, Aunuksen läänin maaherran asunto, puuskien eli tykkien valanto, 7 t. a. — *Nougorod*, Wolkova-joen niskalla, kävi ennen laveata kauppaa, maaherran asunto, 10 t. a. — *Pleskova* (suomeksi Pihkava), Welika-joen suussa, maaherran asunto, oli ennen varakas, jota isot markkinat vielä muistuttaa, nyt pienenlainen, 10 t. a. — *Wologda*, Suchoona-virran varrella, maaherra, 15 t. a.

Saaria: *Novaja Semljä*, on kymmenen kuukautta lumen alla, melkein autio ja ruohoton. Rannoilla pyydetään valkeita karhuja, mursuja, hylkeitä ja vesi-lintuja. Täällä majailee ainoasti metsä- ja kala-miebiä, eivätkä nekään kaiken vuotta. *Waigatsh* ja *Kalgujeva* ovat yhtäläiset, kun edellinen.

Etelä-osa on Venäjän väki-rikkain maa. Wolga, Okä, Dnieper ja Don-virtojen varsilla tekee vilja hyvän terän, ja hedelmä- ja tammi-puita kasvaa metsissä. Asukkaat, joita on 20 miljonaa, ovat enimmäiten *Venäläisiä*. Ainoasti idässä on *Suomalaisia* ja etelässä vähän *Tatarilaisia*.

Kaupunkia, joissa on maaherra ja lukio, on 13, nimittäin: *Jaroslavl*, Wolgan varrella, 30 t. a. — *Kostroma* (lue *Kastrooma*), niinikään Wolgan varrella, 12 t. a. —

Nishnei-Nougorod, Okâ-virran suussa, suuret markkinat, joilla vaihetaan Aasian ja Euroopan tavaroita, 27 t. a. — *Wladimir*, Kläsnä-joen varrella, ennen ruhtinoiden asunto, 12 t. a. — *Twêr*, Tvertsaa-virran suussa, 17 t. a. — *Moskova*, yhtänimisen joen varrella, perustettu 1156, ennen Pietaria Venäjän pääkaupunki, jossa keisari vieläkin kruunataan, yli-opisto, metropoliita, monta tehdasta, hyvä vaihto-kauppa, 400 kirkkoa, 380 t. a. Sisimäinen osa on nimeltä *Kreml*. — *Tambova*, 13 t. a. — *Tâla*, mainio rauta-paja, jossa valmistetaan pyssyjä sotaväelle, 50 t. a. — *Kalûga*, Okâ-virran varrella, 35 t. a. — *Smolensk*, Dnieper-virran rannalla, 25 t. a. — *Woronesh*, lähellä Don-virtaa, vanhan aikuinen, 40 t. a. — *Kursk*, lähellä Desnaa, suuret markkinat, 25 t. a. — *Orel* (lue *Arjol*), Okâ-virran varrella, 30 t. a.

Länsi-venäjä.

1. *Litauvin maa*, (Liettua) Nieman ja Wiilia-virtojen varrella, on hyvin metsästä ja soista maata. Maan asukkaat, Litauvilaiset, ovat Venäjän heimoa; mutta kaupunkien asukkaat ovat Puolalaisia, Juutalaisia ja Saksalaisia.

Kaupunkia, jossa on maaherra, on 3: *Kowno*, Wiilia-virran suussa, 7 t. a. — *Wilno*, Wiilia-virran varrella, oli ennen Litauvin ruhtinoiden asunto, ja on vieläkin kauris kaupunki, jonkunlainen kauppa, lääkärien akatemia, 50 t. a. — *Grodno*, Niemanin varrella, verka-, silkki- ja sametti-tehtaita, suuret markkinat, 15 t. a.

2. *Walkea-venäjä*, on, niinkuin edellisenkin metsänen ja soinen. Pripets-virran varrella on suurimmat suot koko Euroopassa.

Maaherran kaupunkia: *Witebsk*, Dyyna-virran varrella, 15 t. a. — *Minsk*, 13 t. a. — *Mohilev*, Dnieper-virran varrella, katoliikiläinen arkkipiispa, 23 t. a.

3. *Wohyyuia* ja *Podoolia*. Maa on yhtäläistä, kunnallinen, mutta viljavampaa. Eloa, liinaa ja pellavaa viljellään paljon. Asukkaat ovat Rusniakeja eli sekaantuneita Venäläisiä ja Puolalaisia. Aatelisto ja porvarit ovat selviä Puolalaisia.

Maaherran kaupunkia on 2: *Shitomir*, nahka-tehtaita ja hyvä kauppa, 25 t. a. — *Kaminiets*, vahva linnoitus, 16 t. a.

Pieni Venäjä.

Asukkaat, pienet Venäläiset ja Kasakat, ovat ahkeraita karjan kaitsioita ja pitävät paljon mehiläisiä, mutta viljelevät myös eloa, pellavaa, hamppua, humaloita, tupakkaa ja hedelmä-puita. Moniain paikoin saavat salpetteriä maasta.

Kaupunkia, joissa on kuvernöri: *Kiiew*, Dnieper-virran varrella, Venäjän vanha pääkaupunki, yli-opisto, metropoliita, ja kuuluisa luostari, jonka maan alaisissa kammioissa säilytetään pyhien miehien ruumiita, joita jumaliset asukkaat käyvät ahkeraan kumartamassa, laeva kauppa ja markkinat, 44 t. a. — *Charkova* (Harkova), Donets-virran varrella, yli-opisto ja suuret markkinat, 23 t. a. — *Pultava*, mäen kukkulalla Worksla-virran varrella, linnoitettu, kuuluisa tappelu 1709. Pietar ensimmäisen ja Kaarle kaksitoistakymmenennen välillä, 9 t. a. — *Tshernigow*, Desna-virran varrella, saippua-vaaprika, 11 t. a.

Eteläinen Venäjä.

Eteläinen Venäjä jaetaan tavallisesti kolmeen pienempään osaan: *Bessarabia*, *Uusi Venäjä* ja *Donskan kaskoin maa*, joista keskimäinen taas jaetaan myös kolmeen vielä pienempään osaan: *Cherson*, *Jekaterinoslav* ja *Tauria*.

Bessarabiaksi sanotaan Dniester ja Pruth virtojen ja Mustan meren välillä olevata, hyvää vilja- ja viina-maata.

Vanhat asukkaat puhuvat huonoa latinaa; mutta viime vuosina on tänne muuttanut paljon saksalaisia, venäläisiä ja puolalaisia maja-miehiä. Läänin kuvernöri asuu *Kishinevan* kaupungissa, 42 t. a. — *Chotim*, vahvasti varustettu, tappelu 1739, 15 t. a. — *Bender*, niinkään vahvoilla varustuksilla, 15 t. a. — *Akierman*, linnoitettu, 25 t. a. ennenvanhaan ruomalainen maja-paikka, nimeltä *Alba Julia*.

Uudeksi Venäjäksi sanotaan ranta-maata *Dniester-virran* suusta *Don-virran* suuhun. Tämä Tatarilaisten asunto-maa valloitettiin 1783. Paitsi Tatarilaisia on tänne muuttanut paljon greekalaista, armenilaista, venäläistä ja saksalaista maja-väkeä. Maa on, kuin eteläinen ranta-maa ainakin, lihavata, ja kantaa viljalta vehnää, peltavaa, silkkiä ja hedelmäpuita. *Krimin-niemi* on etenkin mieluisa maa. Siellä kasvaa kesämaan hedelmiä, niin kuin viina- ja viikuna-puita. Eläimistä ovat merkittävät: kamelit ja aasit, hienovillaset lampaat ja silkki-karvaiset vuohet. — Kaupunkia: *Odessa*, paras kauppa-paikka Mustan meren rannalla, 70 t. a. — *Nikolajew*, sota-satama *Bog-virran* suussa, 30 t. a. — *Cherson*, *Dni-per-virran* suussa, sota-satama, kuvernörin asunto, la-vea kauppa, 29 t. a. — *Jekaterinoslav*, kuvernörin asunto, verka- ja sukka-teko, 12 t. a. — *Simferôpol*, kuvernörin asunto, keskellä *Krimin* nientä, 9 t. a. — *Taganrog*, hyvä kauppa-paikka ja sota-satama *Assovan* meren koillis-päässä. — *Sevastôpol*, vahvasti perustettu sota-satama, 40 t. a. — *Kertsh*, ankara kauppa-paikka *Krimi* niemen itä-reunalla. — *Baktshi-sarai*, Tatarilainen kaupunki, oli ennen omituisien ruhtinoiden asunto; siinä on vieläkin mahometiläinen *mufti* eli ylimäinen pappi ja 31 mahometiläistä kirkkoa, 4 safjaani-, 1 pyssy- ja 1 veitsi-tehdas. Vaikka rakennettu ihanaan laksoon ja kauniiseen puistikkoon, on se kuitenkin ko-

hin kolkko, kuin huoneiden ikkunat, itämaiden tavan jälkeen, ovat pihan puolella, eikä kuin muualla kadun puolella.

Donin Kasakain maa, metsätöin, suola lähteillä täytetty kangas, jolla Kasakat ja Kalmukit kaitsevat karjojansa. Viina-puita kasvaa paljon. Kasakoin ataman eli päämies asuu *Novo Tsherkask* nimellisessä kaupungissa, jossa on 18 t. a.

Astrakan ja Kaukasia.

Kapea maan suikale, Assovan ja Mustan meren rannoilta aina Ural-virran lähteille. Maa on paraaksi osaksi suolainen, tuskin, ja tokkopa tuskinkaan vilja-maaksi kelpaava lakeus. Etelässä kasvaa kuitenkin kesämaan hedelmiä, niinkuin viikunoita, oliivi-puita, mantelia, viina-puita ja silkki-pensaita. Seiven saalis on hyvä Wolga-virrassa. Sen rannoilla viljellään tupakkaa, sinappia ja muita ruohoja. Ural-vuoresta saadaan platinaa, rautaa ja vaskea. — Asukkaat, joiden paras, miltei vaan ainoa elatuskeino on karjan korjuu, ovat Mustan meren rannoilla *Kasakoita*, Kaspian meren rannoilla, Wolga-virran lounat-puolella *Kalmukkia* eli Koirankuonolaisia, Wolga-virran toisella puolella niinkään Kaspian meren rannoilla *Kirgisiläisiä* ja *Bashkiiriä*. Maata viljeleviä ovat taas seuraavaista kolme Suomalaista kansaa: *Watjalaiset* Urali-virran keski varrella; *Tshuwashilaiset* Wolga-virran varrella, ja *Tsheremissiläiset* Kaaman-virran varrella. Moniaisiin paikkoin Wolga-virran ympäristölle ovat myöhemmin aikoina muuttana Venäläistä ja Saksalaista majo-väkeä, jotka ovat ahkeroita maan viinan viljeliöitä.

Kuvernörin kaupunkia on seuraavat 5: *Stavrôpol*, kauniit kasvistot, viinan ja silkin viljelys, 7. t. a. — *Astrachan*. 7 peninkulmaa Wolga-virran suusta, käypi la-

veata kauppaa Aasiassa ja pyytää kaloja Kaspian merestä, sota-satama, 37 kristin uskoista kirkkoa, 15 mahometin uskoista rukous-huonetta ja 1 intialainen pagoditemppeli. Asukkaat, joita on 45 tuhatta, ovat monta eri kansaa, joiden joukossa on Intialaisia, Persialaisia ja Armenialaisia. — *Saratow*, hyvä kala-paikka Wolgavirran varrella, pitää vaihto-kauppaa Moskovan ja Astrakanin välillä, 42 t. a. — *Orenburg*, Ural-virran varrella, käypi kauppaa Aasiassa. Täällä asuu myös mahomettiläinen mufti eli ylimäinen pappi, 12 t. a. — *Samāra*, Wolgavirran varrella, myöpi paljon eläimiä ja samminmätiä eli kaviaaria, 10 t. a.

Kasan ja Bermia.

Kaama, Wiätkä ja Wolga-virtojen ympärillä. Ilma on kylmää ja maa auhtoa; mutta Urali-vuorista saadaan paljon kultaa, platinaa ja kalliita kiviä. Asukkaat ovat enimmäkseen Suomalaisia, niinkuin pohjoisessa *Syrjäniläisiä*, *Permiläisiä* ja *Woguleja* Kaama-virran lähteillä, *Wotjakejä* Wiätkä-virran varrella, *Tsheremissejä* Wolga-virran pohjois-puolella ja Kaama-virran suupuolella, *Tshwasheja* ja *Mordviinejä* läns-puolella Wolga-virtaa. Muu kansa on *Tatarilaisia*, *Kasakoita* ja *Venäläisiä*. Kuvernöriä on 5, jotka asuvat seuraavissa kaupungeissa: *Perm*, Kaama-virran varrella ja vaski-pajoja, 10 t. a. — *Wiätka*, yhtänimisen virran varrella, käypi kauppaa Arkangelissä, 10 t. a. — *Kasan*, Kasanin joen suussa, yli-opisto, 66 kirkkoa, 10 mahometiläistä rukous-huonetta, valmistaa saipuaa, kyntilöitä, nahkoja, puuvilloja, lampaan villoja ja ruutia, 50 t. a. — *Simbirsk*, Wolga-virran varrella, 17 t. a. — *Pensa*, vuoren kiteiden eli kristallien hionta, 11 t. asujanta.

Puolan maa.

I. Maa.

1. *Ala ja rajat.* Puolan maata kestää 35 puoli-päivä-kaaresta 42 saakka, ja pituudeltaan 50 tasa-ympyrästä 59:teen saakka. Nieman- ja Buug-virrat erottavat Puolan Venäjän maasta: etelässä on Itävalta ja lännessä sekä luoteessa Preussin valtakunta.

2. *Mantereen muoto.* Maa on melkein tasasta: vuoria ei ole, tuskin sanottavaksikaan, eteläinen puoli on kuitenkin mäkiä. Sudeeti-vuorista alkava *Wislaa* (saksalaisien *Weiksel*), on maan emävirta. Se juoksee ensin koilliseen, Itävallan rajaa myöten, käännäiksen sitten pohjoiseen, mutta mutkistuu kohta taas luoteeseen ja laskeeksensa Itämereen. Virta on sekä rajalla että maan sisässä aluksilla kulettava. Sen lisävirroista ovat *Büg* ja sen sivuvirta *Narew* oikealla ja *Pilitsa* vasemmalla puolella, merkillisimmät. Äsken mainittu Nieman eli *Nimen* on rajana Venäjätä vasten. *Wartha*, josta ainoasti alkupuoli on tähän kuuluva, juoksee Oder-virtaan.

3. *Maan jako.* Ennenvanhaan oli 8 lääniiä eli "*voivodia*", vaan nykyjään ainoasii seuraavata 5: *Augustovo*, pohjos-puoli, *Plock*, *Wislaa*-virran pohjos-puolella, *Warschau*, *Weiksel*-virran etelä-puolella *Pilitsa*-virtaan saakka, *Radom*, *Pilitsasta* *Wislaan* asti, ja *Lublin*, *Weikselin* ja *Bügin* välillä.

4. *Ilma.* Lämpymä on tasan jaettuna vuoden yli *Warshaussa* ja sen ympäristöllä 7 astetta; vaikka talvi, jota kestää 5 kuukautta, on useasti hyvinkin luminen ja yhtä kova, kun Suomen etelä-rannoilla. Tässä maassa

omituinen rutto-tauti on *plica polonica*. Raavaan rutto on aivan tavallinen.

5. *Liannon tuotteita.* Ainoasti etelä-osassa saadaan rautaa, vaskea, lyjyä ja sinkkiä. Turpeita ja kivi-hiiliä poltetaan Radomin läänissä, jossa on huonot metsät. Suoloja ei ole omaksi tarpeeksikaan. — Vaikka maa on lihava, niin on ruohosta kuitenkin huono. Eloa viljellään kuitenkin niin, että ruista ja vehnää viedään muille maille. Palko-viljoista ylettyy herneitä niinkään muille maille. Humalaa kasvaa Augustovon läänissä heitamma metsissä. — Metsää on vielä paljon, vaikka sitä paikka paikoin on raikattukin. Metsät peittävät yhden neljänneksen maata, ja ovat paraaksi osaksi havu-puuta ja joillakuilla paikoilla tammeakin. Hedelmä-puita kasvatetaan ainoasti kaupungeissa, niiden ympäristöllä ja suurimmassa maa-kartanoissa. — Hevosia, lampaita ja lemmiä on paljon ja hyviä, vaikka ennenvanhaan kuulusa hevos-lai on hävinnyt. Mehiläisiä hoidetaan hyvin, ja hunajaa syödään sekä kotona, että myödään muille maille. Jänikset, metsä-siat ja sudet ovat tavallisia, vaan karhuja tavataan harvoin. Virrat ovat hyvin kalasia, mutta muuten on kalan puute.

II. Aukkaat.

1. *Kansoja.* Maan viljeliät ovat kaikki *Puolalaisia*, ainoasti pohjoisessa sekoitettuna Litauvilaisten ja Lublinin läänissä punasien Venäläisien kanssa. Suuria Venäläisiä on vähän, *Saksalaisia* ainoasti porvarina suurimmissa kaupungeissa ja *Juutalaisia* 6 sataa tuhatta, jotka jo vanhoista ajoista alkain ovat saaneet porvari-oikeuden. Yhteeseen on väkeä 4 miljoonaa 8 sataa tuhatta.

2. *Säätyjä.* *Aatelis-michii* on ylen paljon, yhteeseen 3 sataa tuhatta niin, että 14 hengestä yks on aatelin.

Viimesinä aikana ovat kuitenkin aatelimiehet vähennyt siten, että kaikki ne, jotka eivät ole voineet näyttää aateli-oikeuttansa ovat muutetut porvarin säädyyn. *Papit* olivat ennen hyvinkin rikkaita, ja lahjotetut monilla etuoikeuksilla, joita nykysinä aikana ollaan vähän vähennetty. *Porvarit* ja *talonpojat* ovat vapaita ja saavat hallita maata; mutta ovat vielä huonolla sivistyksen kannalla.

3. *Keinollisuus*. Keino- ja käsitöitä oli vanhassa Puolassa tuskin ensinkään; mutta sittemmin kasvoi keino- ja käsityöt niin, että kymmenen vuoden päästä voitiin viedä verkoja Venäjälle. Sodan aikana 1830 vaikei kyllä keinollisuus, mutta nyt alkaa taas verko- ja puumuli-kankaita enetä. Muuten ovat paperin teko, nahkojen pajuttaminen paraita keino-töitä. Yleesen nousee keino-töiden vuotuinen arvo noin 40 miljonaan hopea ruplaan.

4. *Kauppaa* käydään enimmäksen elolla, villa- ja puumuli-kankailla, laiva-aineilla, jäniksen nahoilla ja sian harjaksilla. Muualta tuodaan kulta-, hopea-, tina-, vaski- ja teräs-kaluja sekä viinoja. Näiden muualta tuotujen tavaroiden hinta nousee melkein yhtä korkealle, kun muualle vietyjenkin. Warshaussa, Puolan paraassa kauppa-kaupungissa, ja Lublinissa pidetään suuria markkinoita. Kauppaa varten on Warshauhin laitettu rahasto, mutta rahat ovat Venäjän ruplia. Puolan omituiset rahat ovat hävitetyt. Hyviä teitä on tehtynä, ja rautatie kulkee Warshausta nyt Itävallan alaiseen Krakaun kaupunkiin.

5. *Uskonto*. Ei mitäkään valta-uskontoa ole maassa; vaikka enin osa asukkaita, eli likeillen 4 miljonaa tunnustavat Roomin katoliikin uskontoa. Niillä on yksi arkki-piispa Warshaussa ja 5 piispaa muissa kaupungeissa. Muiden uskontojen tunnustajoina on enin Juu-

talaisia, noin $\frac{1}{2}$ miljoonaa. Greekan uskolaisia $\frac{1}{4}$ milj. ja Kalviinin ja Luteruksen puhdistaman uskonnon tunnustajoina yhteensä, niinkään $\frac{1}{4}$ miljoonaa.

6. *Tieteet ja taiteet.* Puolan kielellä oli 16 ja 17 sata-luvulla loistava kirjallisuus, joka viime-aikona on joksenkin vähennyt siten, että franskan kieli on otettu puhe- ja kirja-kieleksi korkeimpien säätyjen parissa, ja latinan kieli on vanhuudesta ollut valta-kielinä. Kansan sivistys on jo vanhoista ajoista asti ollut takapajulla. Nyky-aikona on sitä toki koetettu vähän auttaa. Warshaussa oli ennen kuulusa yli-opisto, mutta sekin hävitettiin, kapinan kukistettua vuonna 1831. Vuonna 1840 pantiin kaikki oppi-laitokset, joita, paitsi joitakuuta eri-säätyjä varten tehtyjä laitoksia, oli 11 lukioa ja 22 koulua, venäjän sivistys-ministeristön alle.

7. *Hallitus-muoto.* Puolan kuninkaallista valtaa perustaissa, ruhtinoiden kokouksessa Wienin kaupungissa 1815, tehtiin siitä perustus-laillinen eräs-valta, jonka kuningas oli Venäjän keisari. Kuninkaalle annettiin täydellinen hallitus-voima; mutta lakia-laativa voima jaettiin kuninkaan ja säätyjen välillä. Säätyjen edusmiehet, jotka jaettiin kahteen kammariin, nimittäin: senaatiin ja maalaisten kammariin, kokoontuivat joka toinen vuosi Warshauhin lakia laatimaan. Ensimmäisen kammarin eli senaatin jäseniä olivat kuninkaan pojat 18 vuoden ikään tultuansa, piispat, palatiinit ja kastellaanit, sekä kuninkaan valitsemat elinaikuiset edusmiehet. Toisessa kammarissa istui 77 aatelin ja 51 talonpoikien kuudeksi vuodeksi valittua edusmiestä, joista kolmannes osa joka kolmas vuosi erotettiin arvan heitolla.

Mutta vuonna 1830 nostetun kapinan kukistettua, kadotti Puola perustus-lakinsa, edusmiehensä ja sotaväkensä. Vuonna 1832 Helmikuun 26 päivänä annettu

asetus jättää kaiken vallan *hallitus-seuralle*, joka hallitsee maata keisarin nimessä. Tämä seura muutettiin vuonna 1841 *senaatiksi*, jonka esimies, ”*namestnik*”, ja kaikki muutkin jäsenet ovat keisarin nimittämiä. Senaati jaetaan neljään osaan, ensimmäinen pitää huolta kirkon ja koulun asioista, toinen lain asioista, kolmas talouden asioista ja neljäs tutkii valtakunnan tuloja ja menöjä.

8. *Kaupunkia. Warshau*, Weiksel-virran varrella, hallituksen asunto, hyvä tehdas- ja kauppa-paikka, suuret markkinat, mainioita akatemioja ja kouluja, linnoitettu, 160 t. a. — *Plock*. Weikselin varrella, kohtuullinen kauppa, 10 t. a. — *Modlin*, Venäläisien *Novo Georgiewsk*, luja linnoitus. — *Suwalki*, Augustovon läänin maaherran asunto, 5 t. a. — *Lublin*, elo- ja viina-kauppa, isot markkinat, 14 t. a. — *Zamosc*, paras linnoitus, kaupunki on Zamoiski-nimisen ruhtina suvun oma, 5 t. a. — *Radom*, jonkunlainen tehdas- ja kauppa-paikka, 7 t. a. — *Kalish*, *Prosna-virran* varrella, villa-tehtaita, 12 t. asujanta.

Venäläisen voittomaita.

Aasian maa-osassa Kaukason vuorimaa aina Araratin vuoren tienolle saakka, ja koko Sibirian lakeus aina Beringin salmelle asti, itään päin, ja Altai vuoriin ja Amur virtaan asti, etelään päin, ja vielä Amerikan maaosasta koko luoteinen niemi ja muutamia saaria. Yleensä noin 294,000 neliöpenikulmaa ja vähän yhdeksättä miljonaa asujamia.

Skandinaavian niemi.

1. *Ala ja rajat.* Euroopan suurin niemi, Skandinaavia, on 55 ja 72 rinta-ympyrän ja 22 ja 50 puoli-päivä-kaaren välillä. Jäämeri, Pohja-meri, Skagerrack, Kattegat, Äyrisalmi, Itämeri ja Kainun lahti, piirittävät maata pohjosessa, lännessä, etelässä ja idässä. Ainoasti koillis-kulma yhtyy Venäjän ja Suomen maahan. Rajana Suomea vasten ovat Pohjan lahteen juoksevat Muonio- ja Tornio-virrat, ja Jäämereen menevä Teno-joki. Venäjätä vasten niinikään Jäämereen menevä pieni Jaakopin joki. Suurin pituus pohjosesta etelään on 160, ja korkein leveys lännessä itään 70 suomen penikulmaa. Avaruus on 7 tuhatta suomen neliö-penikulmaa.

2. *Mantereen muoto.* Skandinaavian niemi on vuorista maata. Luoteinen osa tykkänään täynnä vuoria, joiden kukkuloilta lumi ja jää eivät koskaan sula. Eteläinen puoli on vähän tasasempata, mutta on sielläkin paikoin mäkiä ja kallioita. Emä-vuori, nimeltä *Kölen* eli suomeksi *Turjan* harju, alkaa *Nordkyn* niemestä, menee Ruotsin ja Norjan rajana etelään *Rörås*-nimisen kaupungin tienoille, käännäiksen siitä, *Dovre*-harjun nimellä länteen, mutta mutkistaiksen kohta jälleen lounaasen, mennen nimellä *Lange-fjeld*, Pohja-meren rannalle, jossa se loppuu *Lindesnäs*-niemellä. — Jos on vuoria, niin on niitä järviä ja jokiakin. Joet ovat kuitenkin paikoin mataloita ja toisin paikoin niin koskisia, ett'ei niitä käy aluksilla kulkeminen. Pohjan lahteen juoksee koko joukko jokia, joista suurimmat ovat: *Tornion*, *Kainuun*, *Lauulajan*, *Piitimeen*, *Skelleften*, *Uumen*, *Ångermannin*, *Indalin*,

Ljungan eli *Njurundan* ja *Daalin* joki. *Meelarin*, ruotsiksi *Mälaren*, järvi laskee vetensä kahden salmen kautta Itämereen. *Motalan* joki juoksee *Wettern* eli *Wetterin* järvestä myös Itämereen. Ankarin virta on *Göta*, jonka lähteet ovat *Dovre*-harjulla. Juoksee *Fämund* järven läpi, nimitetään ylä-varrellaan *Klar-elf*, joka lankee *Wenern* nimeeseen järveen. Siitä lähtien saapi virta nimen *Göta*. *Wenneristä* lähtiessään tekee virta jyrkän puotteen, nimeltä *Trolhättan*, ja laskee vetensä viimen *Kattegatin* lahteen. Yhteen lahteen juoksee myös *Glommen* Norjassa. Jäämereen menevistä ovat *Teno-* ja *Paats-joki* merkellisimmät, jotka laskevat vetensä *Teno-* ja *Waranger-*lahteen.

3. *Ilman laatu*. Ilma on raitis vaikka kylmä, mutta ei kuitenkaan niin tuiki kylmä, kun muissa maissa yhden tasa-piirin alla, joka tulee siitä, että maa on meren rannalla, eikä ole aivan korkea. Talvet ovat niin miedot, että karja Jäämerenkin rannoilla on ulkona kaiken vuotta. Eteläisissä notkoissa valmistuuvat viinat ja mantelitkin. Vehnä, tammi, ja omena-puut eivät loista Ruotsissa 62 rinta-ympyrää korkeammalla, mutta Norjassa vielä 63 tasa-piirin kohdalla. Norjassa viljellään eloakin 70 tasa-piiriin asti. Koivun raja on 66 tasaympyrän tienoilla.

4. *Maan jako*. Skandinaavian niemellä on kaksi kuninkaallista valtakuntaa, nimittäin Ruotsi ja Norja.

Ruotsi.

Iku-vanhoista ajoista on Ruotsin valtakunta jaettu kolmeen suurempaan osaan, jotka ennen vanhaan olivat omantakeisia valtakuntia, nimittäin: *Svean valtakunta*, paras ja keskimäinen osa, *Götan valtakunta*, eteläinen puoli,

ja *Norrland*, pohjimmainen perä. Nämä suuremmat maaosat jaetaan vielä pienempiin osiin eli maakuntiin. Niin on Sveassa 6 maakuntaa, nimittäin: *Uppland*, *Nerike*, *Södermanland*, *Westmanland*, *Dalarne* ja *Wärmland*. Götassa on 10 maakuntaa: *Östergötland*, *Småland*, *Ölannin saari*, *Gottlannin saari*, *Westergötland*, *Dalsland*, *Bohus-län*, *Halland*, *Skåne* ja *Blekingen*. *Norrlandin* osaan kuuluuvat: *Gestrikland*, *Helsingland*, *Herjedalen*, *Jemtland*, *Medelpad*, *Ångermanland*, *Westerbotten* eli *Länsi-pohja* ja *Lapin maa*.

1. *Kansakuntia*. Asukkaat, *Ruotsalaiset*, ovat Germaani-laista peri-juurta. Mutta näitä paitsi asuu täällä vähän Suomalaisiakin kansoja, niin *Savolaisia* *Wermlannin* maakunnassa, *Kainulaisia* *Läns-pohjan* maalla, yhteensä 8 tuhatta henkeä, ja *Lappalaisia* *Lapin* maassa 4 tuhatta. *Saksalaisia* on noin 2 tuhatta ja *Juutalaisia* tuhatta. Koko väkiluku nousee 3 miljonan ja 6 sataan tuhanteen.

2. *Elatuskeinoja*. Paraat elatuskeinot ovat maaviljelys, raudan sulatus, karjan korjuu ja kalastaminen, ja *Norrlandissa* metsän hoito ja metsästäminen. Ruista ja vehnää viljellään väkevämmillä maan paikoilla, niinkun *Skånen*, *Östgötan*, *Westgötan* ja *Upplannin* tasa-mailla, kauraa ja sekalia laihemmilla, niinkuin *Daalan* maassa, *Wermlannissa*, *Hallannissa* ja *Smoolannissa*, tattaria enimmäkseen *Skånessa* ja otraa *Norrlandissa*. — Rautaa sulatetaan paljon *Svea-riikissä*, hopeaa saadaan 7000 naulaa *Såla-nimisestä* hopea-aarteesta *Westmanlannin* maakunnassa, vaskea väännetään *Faalunin* aarteesta *Daalan* maalla, kalkkia poltetaan *Gottlannin* saarella ja marmorikiveä säretään *Koolmården* nimisestä vuoresta ja porfuria *Daalvirran* kallailta.

3. *Kästeet ja keinotyöt*. Viime-vuosina ovat keinotyöt ollunna nousemassa. Ensimmäisiä arvoltaan ovat verka-tehdas *Norrköpingissä* ja rauta-pajat *Motalassa* ja *Es-*

kilstuunassa. Kästeistä ovat puuvilla- ja liina-kuteet merkittävimmit. Paljon tehdään myös sokuria, tupakkaa ja nuuskaa.

4. *Kauppa*, ja meri-liike ovat vireät. Paras kauppavara, jota enin viedään ulkomaille on rauta, sen jälkeen puu-tavaraa, kuin lautoja, lankkuja ja malkoja; ja sitten eloa noin 500 tuhatta tynneriä; ja vähän karjan antimia. Muualta tuodaan enemmiten ylellisyyden tavaroita, kuin Intian ja Amerikan sokuria, kahvea, ryytiä ja tupakkaa, Kiinan teelehtiä, Spanjan ja Franskan viinoja, silkkiä ja silkki-kankaita. Muualta tuotuja tarvekaluja ovat puuvilloja ja paineita Intiasta ja Amerikasta, suoloja Spanjasta, silliä ja muita kaloja Norjasta ja aptiekin tarpeita. Ensimmäisiä kauppa-kaupunkia ovat: *Stockholm* ja *Göteborg* ja niiden jälkeen *Gefle*, *Norrköping*, *Malmö*, *Kalmar*, *Wisby*, *Karlshamn* ja *Ystad*. Sisä-maista laiva-liikettä varten on tehtynä kaivantoja, joista merkittävimmit ovat: *Strömsholmin* kaivanto, *Barken* ja *Meelarin* järven välillä, on 10 penikulmaa pitkä ja 25 sulkua; *Hjelmarin* kaivanto eli *Arboga graf*, *Hjelmarin* ja *Meelarin* välillä, on penikulmaa pitkä ja 9 sulkua; *Södertelgen* kaivanto, *Meelarin* ja Itämeren välillä; *Göötan* kaivanto, joka alkaa *Wenern* järvestä, menee *Wettern* järven poikki ja sitten *Motalan* jokea myöten Itämereen. Koko matka on 14 penikulmaa mutta kaivantoa ei ole, kun 8 penikulmaa, ja sulkua on 58; ja *Trolhätan* kaivanto, kiertää *Trolhätan* putousta *Götan* virrassa, 12 sulkua.

5. *Sivistys* on joksensakin hyvällä, ja luonnon tieteet loistavalla kannalla. Sanoma-kirjallisuus on melkein yhtä hyvä, kun muidenkin sivistyneiden maiden. Kansakouluja on viime-vuosina paljon lisätty ja koulun opettajoina valmistetaan oman-takeisissa kouluissa. Pitäjän kou-

luja on kohta joka seurakunnassa. Jo vanhoista ajoista on jokainen aika-ihminen osanna kirjottaa. Korkeampata sivistystä varten on kaksi yli-opistoa, *Upsalan* ja *Lundin* kaupunnissa, 14 lukioa ja monta koulua. — Luteruksen puhdistama uskonto on valtakunnan pää-uskonto, jota useimmat asukkaat tunnustavat. Muita ristinuskolaisia on tuskin tuhatta henkeä ja Mooseksen uskolaisia melkein yhden verran.

6. *Hallitus.* Ruotsi ja Norja ovat molemmat perustus-laillisia yks-valtoja, yhdistetyt yhden kuninkaan alle. Kuninkaallisen su'un kuoltua valitsevat molemmat valtakunnat yhteisesti uuden hallitsian. Samoin on myös sodan käynti, rauhan teko ja muut ulkomaita liikkuttavat asiat yhteisiä. Mutta muuten on kummallakin valtakunnalla omat perustus-lakinsa. Ruotsissa on, kuin Suomessakin neljä säätyä, nimittäin: aatelia, pappia, porvária ja talonpoikia, jotka joka kolmas vuosi kokoontuvat *valtio-päiville* kuninkaan kanssa keskustelemaan maan parasta.

7. Sota-voima on rauhan aikana 38 tuhatta miestä jalka-väkeä, johon tulee sota-aikona 3 tuhatta miestä vara-väkeä, ja noin 100 tuhatta varustus-väkeä, sillä kaikki 20 ja 25 vuoden välillä olevat miehet ovat velkapaät menemään sotaan, kun tarvitaan. Sota-laivastossa on 17 suurempata, 250 pienempätä purje-laivaa ja 12 höyry-laivaa. Meri-väkeä on seisovaista 10 tuhatta miestä, johon sota-aikona tulee vara-väkeä 1,500 miestä ja 22 tuhatta varustus-väkeä kaikista 20 ja 25 ikä-vuoden välillä olevista ranta-asukkaista.

Kaupunkia. *Sveassa: Stockholm,* ihanalla paikalla Meelarista juoksevien virtojen suussa, valtakunnan pää-kaupunki, kuninkaan, hallituksen ja virkakuntien asunto, hovi-oikeus, monet akatemit ja muita tieteen ja taiteen

oppi-laitoksia, melkonen tehdas- ja kauppa-liike, 100 t. a. — *Upsala*, tasasella kankaalla Fyris-joen varrella, arkki-piispan asunto, yli-opisto, mainio tuomio-kirkko, suuret markkinat, 8 t. a. — *Westerås* (lue *Westeroos*), Meelarin pohjos-rannalla, maaherran ja piispan asunto, 4 t. a. — *Sala*, hedelmällisellä kedolla, lähellä kaupunkia on valtakunnan paras hopea kaivanto, 3 t. a. — *Falun*, lähellä Daal-virtaa, vaski-kaivanto, vuori-koulu, 4 t. a. — *Karlstad*, Klar-joen saarella, piispan ja maaherran asunto, 4 t. a. — *Örebro*, Hjelmariin rannalla, maaherran asunto, suuret markkinat, 4 t. a. — *Eskilstuna*, hyvä rauta paja, 4 t. a. — *Strengnäs*, Meelarin etelä-rannalla, piispan asunto, kaunis kirkko, mutta muuten mitätön, 1,300 a. — *Nyköping*, 4 penikulmaa meren rannasta, maaherran asunto, 4 t. a.

Götan riikissä: *Linköping*, piispan ja maaherran asunto, 5 t. a. — *Norrköping*, kaunis kaupunki Motala virran varrella, monta ja hyvää tehdasta etenkin on verkatehdas mainio, lavea kauppa, 19 t. a. — *Jönköping*, Veterin etelä-rannalla, hovi-oikeuden ja maaherran asunto, tuli-tikun kauppa, 6 t. a. — *Wexiö*, maaherran ja piispan istuin, 2 t. a. — *Kalmar*, yhtä-nimisen salmen rannalla, piispan ja maaherran asunto, hyvä tehdas- ja kauppa-paikka, 7 t. a. — *Wisby*, Gotlannin saarella, ennen aikaan iso ja varakas kauppa-paikka, käypi vielä nytkin joksensa laveata kauppaa, piispan ja maaherran asunto, 4 t. a. — *Karlskrona*, rakennettu meren saarille, sotalaivaston valkama, laivan telotus-laitoksia, linnoitettu, hyvä kauppa, maaherran asunto, 13 t. a. — *Kristianstad*, maaherran ja hovi-oikeuden asunto, 5 t. a. — *Ystad*, Itämeren rannalla, höyry-liike Saksan maalle, jyvä-kauppa, 5 t. a. — *Malmö*, Äyrisalmen rannalla, hyvä kauppa ja tehdas-paikka, maaherran asunto, 14 t. a. — *Lund*, yli-

opisto ja piispa, 7 t. a. — *Landskrona*, komea kaupunki Äyrisalmen rannalla, hyvä kauppa, 4 t. a. — *Helsingborg*, Äyrisalmen kapeammalla kohdalla, 4 t. a. — *Halmstad*, Nissa-joen suussa, maaherran asunto, muuten mitätön, 2 t. a. — *Göteborg*, kaunis ja varakas kaupunki yhtänimisen virran suussa, valtakunnan toinen kauppa-kaupunki, monta tehdasta, piispan ja maaherran asunto, 40 t. a. — *Uddevalla*, melkonen kauppa, 4 t. a. — *Wenersborg*, Weenerin etelä-rannalla, maaherran asunto, mutta muuten vähä-pätönen, 3 t. a. — *Mariestad*, Weenerin itä-rannalla, maaherran asunto, 2 t. a.

Norrlannissa: Gefle, Pohjan lahden rannalla, monta tehdasta, etenkin ovat tupakka- ja laiva-tehtaat merkilisiä, melkonen puukalun kauppa, maaherran asunto, 11 t. a. — *Hernösand*, meren saarella, piispan ja maaherran asunto, hyvä kauppa, 2 t. a. — *Umeå*, yhtänimisen virran suussa, maaherran asunto, viepi kun muutkin Länsi-pohjan kaupunnit, lohia, karjan ja metsän tuotteita Stockholmiin, 2 t. a.

Amerikassa on Ruotsalaisilla pieni *Bartelemin* saari, josta saadaan hyviä puuvilloja.

Norjan valtakunta.

Poikki maan kulkevat Dovre-vuoret ja halki maan mäneväiset *Langeffjeld*-vuoret jakaavat Norjan valtakunnan kolmeen luonnolliseen osaan, jotka ovat *Söndenffjelds*, etelä-puolella Dovre-harjua, *Westenffjelds*, länsi-puolella *Langeffjeldiä*, ja *Nordenffjelds*, pohjos-puolella Dovre-harjua. Mutta hallituksen sukteen on se jaettu viiteen hiippakuntaan, jotka ovat: *Kristianian*, *Kristiansandin*, *Bergenin*, *Trondhjemin* ja *Tromsöen* hiippakunnat. Kussakin hiippakunnassa hallitsee piispa ja hiippakunnan *amtmani* eli maaherra.

Asukkaita on yleensä 1 miljoona 5 sataa tuhatta, joista useimmat ovat *Norjalaisia*. Suomalaisia on 4 tuhatta 5 sataa ja Lappalaisia 14 tuhatta 5 sataa. Kunmaa on ylen kivistä, niin ei maaviljelys tahdo menestyä, senpää tähden tuodaan eloa muilta mailta. Kalastaminen on paras elatuskeino, sitä lähin metsän viljelys, vuorityö, karjan hoito ja metsästäminen. Keino-työt ja muu teollisuus on vasta alkavainen. Mutta kaupan liike vireämpi, kun Ruotsissa, johon on syynä avarat merenrannat, hyvät valkammat, runsas kalan saalis, ja ulkomaiden tavaran tarvis. Muualle viedään puu-tavaraa, vaskea, rautaa ja etenkin kaloja ja kalan mätiä, esimerkiksi silliä 5 sataa tuhatta tynneriä. Muilta mailta tuodaan yhtäläisiä tavaroita, kuin Ruotsiinkin. Samoin kun kauppa, niin on myös kansallinen sivistys korkeammalla kannalla, kun Ruotsissa. Vakinaisia kansa-kouluja on kaikissa niissä paikoissa, jossa väki asuu tiheämmässä. Kansa-koulun opettajoina valmistetaan kahdeksassa seminaariumissa. Kylästä kylään kiertäviä koulumestaria on lähillen 3 tuhatta. Tieteellistä oppia varten on yksi yliopisto Kristianian kaupungissa, ja 13 tieteellistä alkeiskoulua. — Uskonto on Luteruksen puhdistama.

Vuonna 1814 tehty hallitus-muoto on paljon vapaa-mielisempi, kun Ruotsin hallitus-muoto. Lakia laativa valta on jaettu kuninkaan ja *ison keräjän* (*stortling*) välillä, joita pidetään joka kolmas vuosi. Jos kolme perätysten seuraavaa keräjätä on päättänyt jonkun asian, niin sillä on laillinen voima, jos kohtakin kuningas sitä ei vahvistasi. Isossa keräjässä istuu kansan valitsevat edus-miehet. Kun ei mitään säätyjen erotusta ole, niin on kukin 25 vuoden vanha Norjalainen sovelias keräjä-mieheksi. Keräjät jaetaan *laki-keräjiin* ja *odelin keräjiin*. Kaikki keräjille tulleet edus-miehet valitsevat keskuu-

destaan yhden neljänneksen keräjä-miehiä, ja ne ovat laki-keräjä; mutta muut kolme neljännestä ovat odalin keräjä. — Sota-voima on 12 tuhatta miestä jalkaväkeä, ja 30 tuhatta miestä vara-väkeä. Sota-laivastossa on 3 suurempata ja 11 pienempätä purje-laivaa ja 8 höyry-laivaa. Seisovaista meri-väkeä ei ole, kun 500 miestä; mutta kaikki kauppa-laivaston miehet ovat tarvittaissa velvolliset menemään sota-väkeen.

Kaupunkia: *Frederikshald*, Kattegatin rannalla, melkonen puutavaran kauppa, 6 t. a. — *Kristiania*, yhtänimisen lahden pohjukassa, valtakunnan pää-kaupunki, ylimäinen oikeus, piispan ja amtmannin asunto, yli-opisto, kaupitsee rautaa ja puukalua, 32 t. a. — *Drammen*, yhtänimisen virran suussa, hyvä puukalun kauppa, 8 t. a. — *Kongsberg*, iso hopea-kaivanto, 4 t. a. — *Kristiansand*, Skagerrakin rannalla, piispan ja amtmannin asunto, puukauppa, 9 t. a. — *Stavanger*, Bukke-vuoman raunalla, iso silli- ja lauta-kauppa, 10 t. a. — *Bergen*, By-vuoman rannalla, piispan ja amtmannin asunto, sota-laivaston valkama, valtakunnan paras kauppa-paikka. Touko- ja Heinäkuussa tulee tänne Pohjan maan kauppioita, tuoden mukansa kaloja, mätää ja hylkeen rasvaa, ja vähän voita, juustoa ja talia, joita vaihdetaan eloon, viinaan ja ulkomaan tavarihin. 25 t. a. — *Trondhjem*, yhtänimisen vuoman varrella, Norjan vanhin pääkaupunki, piispan ja amtmannin asunto, valtakunnan rahasto, kaupitsee vaskea, kaloja ja puukalua, 15 t. a. — *Röraas*, lue *Röroos*, 2 tuhatta jalkaa korkealla vuoren selänteellä, jossa ei viljaa enään kasva; mutta saadaan paljon vaskea, 2 t. a. — *Tromsøe*, Jäämeren saarella, piispan ja amtmannin asunto, myöpi kaloja, 2 t. a. — *Hammerfest*, saarella Altea vuomassa, pohjoisin kaupunki maan piirillä, käypi kala-kauppaa Arkangelin kanssa, tuhatta asu-

kasta. Alten vuoman rannoilla on maan pohjoisin pel-
lon viljelys.

Saaria: *Lofodden*-nimisissä saarissa on hyvä linnun
saalis ja maailman paras kalan saalis. Näiden saarien
etelä-päässä on *Mal*-niminen vaarallinen kurimus. *Ma-*
geröen saarella on Euroopan pohjoisin niemi *Nordkap*.

Tanskan valtakunta.

I. Maa.

1. *Avaruus ja rajat.* Tämä saari- ja niemi-maa on,
jos pitemmän matkan päässä olevaiset saaret jätetään pois
luvusta, pituudeltaan 45 ja leveydeltään 36 suomen pe-
nikulmaa laaja. Avaruudeltaan on se ainoasti 6 sataa
nelikulma penikulmaa. Maan läns-puolella on Pohjan
meri, pohjosessa Skagerrack ja idässä Kattegat, Äyri-
salmi ja Itämeri. Ainoasti etelä-puoli on manner-maassa
kiini, mutta sielläkin on leveä Elbe-virta luonnollinen
raja Saksan maata vasten.

2. *Valtakunnan osat.* Erotus on tehtävä *Danmarkin*
ja Tanskan valtakunnan välillä; sillä edelliseen kuuluu
ainoasti *Juutin niemen pohjos-puoli* ja Tanskan saaret: *See-*
land, Fyen, Langeland, Laaland (lue *Looland*), *Falster* ja
Bornholm sekä *Island* eli *Jää-maa* ja muita pienempiä saa-
ria; mutta jälkimäiseen luetaan myös herttuakunta *Shlesvig*
eli *Juutin niemen etelä-puoli* ja nuo *Eider-virran* etelä-
puolella olevat Saksan herttuakunnat *Holstein* ja *Lauenburg*.

3. *Mantereen muoto.* Meren ankarat aallot ovat an-
tana Tanskan maalle omituisen luontonsa. Länsi-ranta
on täynnänsä hiekka-luotoja, joita vasten Pohjan meren

lakkapäät laineet särkyvät tuhansiin mutkiin ja pyörteisiin. Nämä luodot estävät veden nousemasta maalle, joka on monin paikoin matalampi, kuin meren pinta. Mutta jos ne suojelevat maata, niin ne myös säilyttävät kaikkia kauppioita rantaa lähestymästä; sillä jos laiva, eksyksissä jolloin kulloin sattuu näille rauhottomille rannoille, niin se on kohta kuoleman kourissa. — Nousu- ja pako-vesi on täällä ankara. Pako-veden aikana paljastuu järven pohja kuudeksi tunniksi niin pitkälle, kuin silmä kantaa. Nousu-vesi taas tunkeiksen, etenkin syksyllä ja talvella monta penikulmaa maalle, ja tekee paljon vahinkoa. Tällaisia meren myrskyjä vasten ovat ihmiset rakentaneet pitkin rantaa sulkuja. — Itä-rannalla on kyllä luotoja; mutta luotojen välissä on syvempiäkin laiva-uria. Maa on yleesen tasasta ja itä-rannalla kalkki- ja savi-perää, ja kasvattaa paljon eloa; mutta länsi-rannalla on pöly-hiekka päällimmäisnä. Halki niemen kulkee matala hiekka-harjanne, joka loppuu pohjoisessa *Skagenspynt* nimisellä niemellä. Poikki maan kulkee *Liim-lahti*, alkujansa *Kattegatin* lahti, mutta nyt se yhtyy myös Pohjan mereen.

4. *Ilma.* Verrattuna muihin maihin yhden tasa-piirin alla, on ilma Tanskan maalla hyvinkin mieto, joka tulee siitä, että maa on alaista ja meren kierteessä. Korkein pakkanen on talvella 14 astetta. Tasan jakain nousee vilu tuskin yhteen asteeseen — 0,32. Keväillä on lämmin 5,20, kesällä 13,86, syksyllä 7,60, yli vuoden 6,56. Sateisin on ilma Toukokuusta Lokakuuhun, joka on maanviljelykselle aivan hyvä.

II. Asukkaat.

1. *Kansakuntia.* Asukkaat, joita on yleesen 2 miljoonaa 5 sataa tuhatta, ovat *Tanskalaisia*, Juutin niemen

pohjois-puolella, saariloissa ja Shlesvigin pohjois-osassa. *Saksalaisia*, Lauenburgissa, Holsteinissä ja eteläisessä Shlesvigissä. *Norjalaisia*, Islannissa ja Färo-saarissa. *Juutalaisia* 6,000. Danmarkissa on Tanskan kieli valtakielenä, kouluissa ja kirkoissa; mutta Holsteinissä, Lauenburissa ja puolessa Shlesvigiä Saksan kieli.

2. *Elatus-keinoja*. Maanviljelys on hyvin hyvällä kannalla. Ohraa, ruista, vehnää, kauroja, herneitä, pottaattija, humaloita, tupakkaa, omenoita ja muita hedelmiä saadaan paljon. Saarissa on kyllä kauniita tammi- ja puuki-metsiä, vaan metsää ei kuitenkaan ylety kaikkiin tarpeisiin. Karjan korjuu on myös paraita elatuskeinoja: hevosilla kehutaan Holsteinissä ja Fyenin saarella; sarvi-karjalla Juutin niemellä. Niityt ovat hyviä. — Kalan saalis on niinikään ankara: etenkin silliä saadaan muilleki myöä. Kiveitä on vähän, kuitenkin saadaan kalkkia, liitua, marmori-kiveä ja posliini-savea sekä rautaa ja kivi-hiiliä Bornholmin saarella, ja meren pihkaa eli bernsteiniä Itämeren rannoilla.

3. *Käsityöt ja Keinotyöt* ovat molemmat vähäpätöisiä. Talonpojat ostavat ennen kästeitä muualta, kuin he heittävät maanviljelyksen. Liina- ja pellava-kankaita kudotaan tuskin talon tarpeeksi. Keinotöistä ovat villakankaat parhaita. Puuvilla-vaprikoita on myös vähän. Seili- ja vaha-vaatetta, tapettia ja kiilto-nahkaa valmistetaan pääkaupungissa. Paperia ei tehdä omaksi tarpeeksikaan. Sokuria sulatetaan siirto- eli maja-maista tuoduista aineista. Viinaa poltetaan paljon etenkin Kiöpenhaminassa. Tykkiä valetaan ja pyssyjä tehdään Seelanissa. Massineja valetaan Kiilin ja Kiöpenhaminan kaupungissa.

4. *Kauppan liike* levittäiksen kaikkiin maanosiin. Kauppa-laivastossa on 5 tuhatta purje-alusta, 20 höyry-

laivaa, yhteesen 77,000 lestin vetämiä. Muualle vietyjen tavarain hinta nousee 25 miljonaan Valtio-pankin taaleria eli 64 miljoonaa Suomen markkaa. Ulkomaalle viedään enimmäksen eloa ja karjan antimia; Muualta tuodaan keino-kaluja, siirtomaan tavaroita, viinoja, suoloja, metsän riistaa, kivi-hiiliä ja kiveitä. Eideri-virran niskalta on kaivanto kaivettuna Itämereen. Kiilin kaupungista kulkee rautatie Hamburgin kaupunkiin Elben varrelle.

5. *Kansallinen sivistys* on hyvällä kannalla. Jokainen aikaihminen osaa lukea ja moni kirjottaa. Islannissa sanotaan talonpoikien osaavan latinaakin. Taidekouluja on monta ja hyvää. Tieteellistä oppia varten on kaksi yli-opistoa Kiöpenhaminassa ja Kiilissä, monta akatemiaa, tiede- ja taide-seuraa ja koulua. Useimmat asukkaat tunnustavat Luteruksen puhdistamaa uskontoa. Mooseksen uskolaisia on 6 tuhatta, katoliikin 2 ja Kalviinin 1 tuhatta.

6. *Hallitus-muoto* oli ennen rajaton eräsvalta, niin kuin se on vielä nytkin Shlesvigin, Holsteinin ja Lauenburgin herttuakunnissa; mutta vuonna 1848 antoi nykyinen kuningas Tanskalaisille perustuslain. Kansan edusmiehet kokoontuvat riikin päiville, jotka jaetaan kahteen luokkaan *lands-thing* ja *folke-thing*, joilla on melkein yhtäläinen eroitus, kun Norjassakin. Lakia ei saa muuttaa eikä veroa lisätä, kansan edusmiehiä kuulematta. Maakunnissa hallitsee hiippakunnan amtmannit.

7. *Sotaväki* on rauhan aikana 25,000 miestä; mutta kuin herttuakunnat vuonna 1848 nostivat kapinan ja siellä oleva sotaväki jäi vihollisten valtaan, piti Juutin maalla ja saaristossa nostaa uutta väkeä. Nosto-väki, kun kävi sotaa herttuakuntia vasten, ei kuitenkaan tainna nousta korkeampaan, kun 40,000 mieheen. *Sota-laivastossa* on

noin 30 huonompaa alusta ja 80 tykki-venettä, jotka olivat hyvin hyviä viime sodan aikana. Sota valkama Kiöpenhamina.

III. Kaupunkia.

Kiöpenhamina (*Kiöbenhavn*), Äyri-salmen etelä-rannalla, osaksi Amager-saarella, valtakunnan pääkaupunki, vahvasti varustettu, kauniisti rakennettu, 29 kirkkoa. Korein kirkko on *Wårfruekirke*, koristettu Thordvaldsenin nappertamalla Kristuksen ja Apostolien kuvilla. Yli-opistossa on 1,000 oppilasta. 3 kuninkaallista hovio: *Amalienborg*, *Rosenborg*, jossa kuningas tavallisesti asuu, ja *Christiansborg*, kauniilla taide-maalauksilla, Museum eli vanhain säilyke, kuninkaallinen kirjasto, taide akatemia, valtakunnan paras tehdas- ja kauppa-paikka, 130 t. a.

Helsingör, Äyri-salmen kapiammalla paikalla, 8 t. a. *Roeskilde*, vanha pääkaupunki, kaunis tuomio-kirkko, sota koulu, kuninkaiden haudat, oli ennen yhtä suuri kuin Kiöbenhavn, mutta nykyään pienukentä, 3 t. a.

Odense, Fyenin saarella, amtmannin ja piispan asunto, 4 kirkkoa, lukio, kirjasto, nahka-tehtaita ja hyvä elo-kauppa, 9 t. a.

Aalborg (lue *Oolborg*), Liima vuoman etelä-rannalla, piispan ja amtmannin asunto, vanha kuninkaallinen linna, hyvä tiede-koulu, meri-koulu, nahka-tehtaita, hyvä elon- ja sillin-kauppa, 8 t. a. *Wiborg* (suomeksi *Wiipuri*), järven rannalla, läänin hallituksen ja piispan asunto, tupakka- ja verka-tehtaita, hyvät markkinat, 5 t. a.

Aarhus (lue *Oorhuus*), Kattegatin rannalla, piispan ja amtmannin asunto, katedral-koulu, lähetys-seura, tupakka- ja rukkas-tehdas, suuret markkinat, hyvä valkama, 8 t. a. *Rander*, Kattegatilta lähtevän vuoman rannalla, hyvä kauppa, 7 t. a. *Fridericia*, Pienen beltin ran-

nalla, linnoitettu, 5 t. a. *Ribe*, lähellä Pohjan meren rantaa, amtmannin asunto, 3 t. a. *Haderslev*, 6 t. a.

Flensburg, yhtänimisen lahden pohjassa, herttuakunnan hatlituksen istuin, valtakunnan kolmas kauppa-paikka, 16 t. a. *Shlesvig*, Shlein lahden rannalla, hyvä kauppa ja vaprikki, 12 t. a., herttuakunnan pääkaupunki.

Holsteinissa: *Kiel* lue *Kiil*, yhtänimisen lahden rannalla, yli-opisto, hyvä kauppa, 14 t. a. *Altona*, riikin toinen vapriikka- ja kauppa-paikka, 32 t. a. *Elbe-virran* rannalla. *Glyckstadt*, Elben rannalla, 6 t. a. *Rendsburg*, Eider-joen varrella, linnoitettu, 10 t. a.

Siirto-maita: Euroopassa: *Island*. Islannin saarella on maa sekä ilma toisenlainen, kun muissa Tanskan maissa. Tulta-suitsuttavia vuoria on 17, joista suurimmat ovat *Hekla* ja *Krabla*. Kuumia lähteitä on sadottain, joissa asukkaat keittävät ruokaansa ilman tulta tervaksitta. Suurimmat lähteet, joita asukkaat sanovat *Geiser*, ruiskuttavat kiehuva vettä 25 ja 50 kyynärän korkuudelle ilmaan. Island oli ennen vanhaan hyväki viljamaa, sillä maanalainen tuli piti maanpinnan lämpimänä; mutta kun tuli on tunkeinut mäasta, niin on tulisena virtana valuva *laava-aine* pannut maan tärviölle. Eloa ei viljellä ensinkään, mutta potaattia, kaalia ja nauriita tehdään sitä runsaimmin. Missä metsää vähän on, niin sekin on pelkkää vaivaiskoivua ja huonoa havupensasta. Heinää on paljon ja hyvää. Islannin jäkäleistä tehdään surve-leipää. Raavaat, lampaat, hevoset ja peurat ovat varakkaiden paras rikkaus. Rahoja ei ole tuskin saannottavaksikaan. Vaihto-kauppa on siis tavallisin. Valkiat ketut ja silloin tällöin jokuu jääkarhu ovat maan metsän pedot. Villi-peuroja on paljon. Eider-lintu on hyvin tavallinen, ja on puoleksi kesy — puoleksi villi, sillä sitä ei tapeta koskaan: höyhenet vaan revitään

päältä. Kapa-turska eli kapa-kala on paras elatus-aine. Tavat ja käytös ovat erinomattain siistit. Kun hallitus rakennutti kuritushuoneen, Reikiaviikin kaupunkiin, niin se jäi autioksi. Kaikki asukkaat taitavat lukea ja kirjoittaa, moni talonpoika myös latinaa. Reikiaviikin kirjastosta lainataan paljon kirjoja.

Amerikassa: *Vihantamaa* eli Grönlannin saari on melkeen autio, 10 t. a. Länsi-intian *Impisaarista* on heillä *S:t Thomas*, *S:t Croix* ja *S:t Jean* eli *Pyhän Tuomaan*, *Pyhän Ristin* ja *Pyhän Johanneksen* saaret, yhteensä 40 t. a.

Britannian·Saaret.

I. Maa.

Suuruus ja rajat. Britannian eli Englannin valtakunnalla on maita jok'ainoassa maan osassa, paitsi Euroopassa, myös Aasiassa, Afrikassa, Amerikassa ja Australiassa, yhteesen 130 tuhatta Suomen nelikolikka-penikulmaa; mutta tässä puhutaan ainoasti Euroopan maan osassa olevista maista, jotka ovat avaruudeltansa 3 tuhatta nelikolikka-penikulmaa. Emä-valtakuntaan kuuluu, paitsi monta pienempätä, kaksi suurempaa, Valta-meren, Pohjan meren ja Franskan kanavan välillä olevata saarta, nimeltä *Britannia* ja *Irland*. Britannian saaren etelä-puoli on kuninkaallinen valtakunta *England*; sen pohjois-puolella on kuninkaallinen valtakunta *Skotland* ja itäkulmalla ruhtinakunta *Wales* (lue *Uels*). *Irlannin* saari on kolmas tähän valtakuntaan kuuluva kuninkaallinen valtakunta.

Mantereen muoto. Suurin osa Englantia on tasaista, lihavata liitu- ja kalkki-peräistä maata. Vuoret länsi-

reunalla ovat kaikki mataloita: korkeimmat kohoaavat ainoasti 4 tuhanteen jalkaan. Etelä-rannalla on liitui-
nen maan harju, joka lännempänä kovettuu kallioksi,
nimeltä *Cornvallis* (lue *Karnuellis*). Näistä vuorista saa-
daan Euroopan paras tina ja Ruotsin rinnalta paras vaski.
Bristol- eli Bristel-lahden pohjois-puolella on *Wales* (eli
Uels) niminen jylhä vuori-maa, josta saadaan kultaa, vas-
kea, rautaa ja rannempana kivi-hiiliä. Halki maan ete-
lästä pohjoseen kulkevat *Peak-* (eli *Piik*) vuoret, joista
niinikään saadaan rautaa ja rannempana kivi-hiiliä. Skot-
lannin rajalla ovat runoissa ylistetyt *Cheviot-* (lue *Tjeviot*)
vuoret. Jos Englanti on tasaista ja hyvää vilja-maata,
niin Skotlanti on siihen siaan jylhää ja metsäistä vuori-
maata. Irlannin saari taas on hyvin epätasaista. Siinä
on kallioita, mäkiä, rahka-soita, aveita, kankaita ja la-
veita niittyjä toinen toisensa rinnalla, jonka tähden se
on runoissa saanunna nimen viheriäinen *Erin* ja *Smaragd-*
saari. Virrat ovat molemmilla saarilla hyviä, mutta le-
veitä, ja laskevat vetensä hiljaan laajoihin lahtiin. Ne
ovat sentähden vene- ja laiva-kululle aivan avullisia.
Suurin näistä on Pohjan mereen laskeiva *Thames* (lue
Tems) mutta ei sekään pitempi, kuin 20 penikulmaa.

Ilman laatu on kuin saari- ja ranta-mailla yleensä
kosteaa, niin ovat kesät viileet ja talvet miedot: taivas
on yhtenäen sumunen ja vettä sataa useasti. Kevättä
kehutaan kaikkein kauniimmaksi vuoden ajaksi. Tem-
sin virta jäätyy harvoin ja karja kävelee laitumilla mel-
kein kaiken vuotta. Ainoasti Skotlannin ylämaissa on
ilma kylmää ja vuoren kukkulat kaiken vuotta lumen
ja jään vallassa: laksoissa tuleentuu tuskin ruis ja kaura.
Irlannin saarella, jossa on paljon raivaamattomia soita
ja korpia, on ilma vielä kosteempi, kuin Englannissa.

II. Asukkaat.

1. *Kansakuntia.* Britannian valtakunta on väkiluultansa suurin kuin maalla ihmismuistiin on ollut, sillä tämän kuninkaallisen vallan alla on yleiseen 210 miljoonaa asukkaita, ja vaikka Euroopassa olevat maat eivät ole niinkään suuret, kuin Suomen maa, niin ne elättävät 28 miljoonaa ihmistä. Suurin osa kansaa eli 18 miljoonaa on *Englantilaista*, joiden kieleen on sekoitettuna saksaa, franskaa, tanskaa ja celtin-kieltä, jota maan ikivanhimmat asukkaat *Britannilaiset* puhuivat. Vanhojen Britannilaisten heimoa ovat vieläkin *Kumbrialaiset* Welsin ruhtinakunnassa, *ylämaan miehet* Skotlannissa ja Irlannissa.

2. *Elatus-keinoja.* Jo väen paljoudesta voidaan arvata, kaikkien elatus-keinojen olevan hyvällä kannalla. Vehnää ja ohraa viljellään erinomaisella nerolla ja taidolla Englannissa ja Skotlannin alamaissa, mutta ylämaissa ruista ja kauraa. Irlannissa, jossa on suurin köyhyys koko Euroopassa, elää suurin osa asukkaista kaura-leivällä ja potaatilla. Samoin, kuin pellon viljelys, samoin on myös niityn hoito ja karjan korjuu Englannissa hyvällä kannalla. Ei missään muualla, eikä Alamaissakaan, ole niin lihavata teuras-karjaa kuin täällä. Niin ovat myös Englannin hevoset paraita juoksioita koko maailmassa, vaikka niillä ei ravia ajeta, kuin meillä, mutta nelkosen nelistä ratsas-hevoisilla. Englannin lampaat ovat yhtä hyviä ja hieno-villasia, kuin Spanjankin. Kaakkois-osa Englantia, jossa Englannin rikas aatelisto asuu, on maanviljelyksessä ja karjan korjuussa muiden maiden etunenässä. Siellä ovat maakartanot kauniit ja komeat, pellot ja niityt viljeltynä niinkuin muilla ryytimaat eli kasvistot, ja metsät raivatut kuin meidän puistikot. Sillin saalis on hyvä pohjois-rannalla. Vuosittain

laitetaan laivoja Jäämeren rannoilta hylkeitä ja valaskaloja pyytämään. Kiveistä ovat kivi-hiilet Pohjois-englannissa merkillisimmät, tina on parasta koko Euroopassa, rauta on huonoa ja haprasta, mutta sitä taotaan täällä yhtä paljon, kuin muualla Euroopassa yhteensä.

3. *Kästeet ja keino-työt* ovat Englannissa, ihmisjärjen, höyryvoiman, kivihiilien ja raudan avulla kohotetut korkeammalle kannalle kuin missäkään muualla maailmassa. Kymmenen miljoonaa ihmistä sanotaan saavan elatuksensa tehtaissa ja tehtaiden tähden, ja keino-työiden hinta arvataan nousevan 2000 miljoonaan hopea-ruplaan. Englantilaiset ostelevat työ-aineita kaiken maailman markkinoilta, niinkun Spanian ja Saksan villoja, Ruotsin ja Venäen rautaa, Amerikan ja Indian puuvilloja, ja myövät ne hyvällä voitolla samoihin maihin tarvekaluina takasin. Länsi- ja pohjois-puoli Englantia on taide-niekkujen pesä-paikka. Kaupungit, joissa keino-työt loistavat, ovat rumia ja savun mustaamia rakennoksia; sitä vasten kun kaupungit ja maa-kartanot etelä- ja itä-puolella, jossa Englannin rikas aatelisto asuu, ovat ylen kauniita. Parhat keino-tehtaat ovat: *Leeds* (eli *Liids*), avaroita villa-tehtaita; *Manchester*, suurimmat puuvilla-tehtaat; *Birmingham* (eli *Börmingeem*), avarimmat metalli-tehtaat; *Sheffjeld*, rauta- ja teräs-tehtaita; *Worcester* (lue *Oerstr*), posliini-tehtaita; *Cambridge* (lue *Kembritsh*), jossa Kamritsiä tehdään.

4. *Kauppa*. Sisämainen kauppa on vilkas. Joet ovat laivoilla kulettavia, ja kaivantoja on kaivettu ja rauta-teitä tehty ristiin rastiin, joita myöten höyry-laivat ja höyry-vaunut ovat alituisessa liikkeessä. Kaivannoista on *Bridgevater*-kanava Manchesterin ja Liverpoolin välillä merkillisin, joka paikottain kulkee maan alati ja paikoin

taas 50 jalkaa korkealla virran poikki niin, että kanava-alukset kulkevat joki-veneiden päälitse. Ulkomainen kauppa on, mitä ankarinta olla taitaa. Englantilaisien kauppa-laivat purjehtivat kaikilla valta-merillä ja niitä tavataan melkein kaikissa paremmissa kauppa-satamissa. Ei mikään muu kansa taivaan alla taida Englannin kaupalle vertoja vetää. Paraat laiva-satamat ja kauppa-paikat ovat itä-rannalla: *London* ensimmäinen kaikista, *Hull* ja *Newcastle*; ja länsi-rannalla: *Bristol* kolmas ja *Liverpool* toinen.

5. *Uskonto, tieteet ja taiteet.* Valta-uskontona on kyllä Kalviinin puhdistama uskonto, mutta kuin Suomessakin katoliikilaisilla toimituksilla, jonka tähden sitä sanotaan *piispalliseksi* sekä *korkeaksi* uskonnoksi. Sitä tunnustaa 15 tuhatta Englantilaista. Skotlannissa on taas *presbyteriläinen* eli *papillinen*, se on puhdas Kalviinilainen uskonto, ja Irlannin saarella tunnustaa enin osa kansaa katoliikin uskontoa. Muuten ovat kaikki uskonnot vapaat, samoin kuin Israeliitilaisetkin saavat rauhassa pitää Jumalan palvelustansa ja nauttia vallallisia etuja. *Canterbury* on ensimmäisen ja *York* toisen arkhi-piispan istuin. — Yli-opistoja on yhteesen yhdeksän, ja alhaisempia opin laitoksia on paljon monella eri-nimellä ja eritarkoituksella, jotka ovat enimmäksi osaksi yksityisien miehien perustamia. Yli-opistoista ovat *Oxford*, *Cambridge* ja *London* Englannissa, *Edinburg*, *New Aberdeen* ja *Glasgow* Skotlannissa, ja *Dublin* Irlannissa kuuluisimmat.

6. *Hallitus-muoto* on perustus-laillinen yksi-valta. Parlamentti on jaettu kahteen huoneeseen. Ylä-huoneessa istuu piispat ja arkki-piispat sekä ylimmäiset aateli-su'usta, ala-huoneessa taas kansan valitsevat edusmiehet. Hallinnon suhteen, jaetaan Iso-britannia, kun

alussa sanottiin, kolmeen kuninkaalliseen valtakuntaan, ja ne 117 reivikuntaan.

Pääkaupunkia ovat Englannissa *London*, Skotlannissa *Edinburg* ja Irlannissa *Dublin*. Sota-satamoita on kolm: *Chatam* (lue *Tjattem*), Thames-virran suussa, *Portsmouth* ja *Plymouth* molemmat Franskan kanavan rannalla.

III. Muistettavia paikkoja

Englannissa: *London*, kymmenen penikulmaa Thames-virran suusta, Englannin valtakunnan ja maailman kaupan pää-kaupunki, väki-luvultaan suurin maan piirillä. Siinä on hyviä ja suuria tehtaita, kaksi yli-opistoa, 4000 pienempätä koulua ja 2½ miljonaa ihmisiä. Kaupunki on jaettu kolmeen suurempaan osaan, nimittäin: *City*, itä-pohjanen puoli, joka on vanhin ja rumin kaupunnin osa, mutta kaupan oikea koti-pesä; siinä on *Paavalin* kirkko; — *Westminster*, läntinen osa pohjois-puolella virtaa, siinä asuu hallitus ja ylhäiset virkamiehet, ja on kauniin kaupunnin osa; ja *Southwark*, virran etelä-puolella, tehtaiden koti-pesä. Citystä Southvarkiin kulkee Thames-virran alatse *Tunnel*-niminen maan-alainen kaarrettu tie, ja 7 siltaa yhdistää pohjos-puolet etelä-puoleen. Westminsteristä länteen päin on *Hyde park* niminen tarha, jossa sota-harjoituksia pidetään ja jossa *lasi-linna* seiso i vuonna 1851 täynnänsä kaiken maailman työ-kaluja. — *Dover*, josta on lyhin meri-matka Franskaan, siitä on myös viritetty meren alainen sähkö-lenätin-lanka Caleen kaupunkiin Franskan puolella, 30 t. a. — *Brighton* (lue *Breith*), kanavan rannalla, Englannin kauniin kaupunki, 66 t. a. — *Portsmouth* (lue *Portsmuut*), 70 t. a., ja *Plymouth* (lue *Plümuut*), 80 t. a., sota-satamoja kanavan rannalla. — *Bristol*, valtakunnan kolmas kauppa-paikka, 160 t. a. — *Bath* (lue *Baat*), lämmien rikki-

lähteiden tähden hyvä kylpy-paikka, 70 t. a. — *Liverpool* (lue *Liverpuul*), toinen kauppa-paikka, 400 t. a. — *New-kastle* (lue *Niukeestl*), paljon kivihiiliä, 90 t. a. — *Hull* (lue *Höll*), 90 t. a. — *York* (lue *Jork*), arkhi-piispan istuin, 60 t. a. — *Leeds* (lue *Liids*), villa-tehtaita, 172 t. a. — *Manchester* (lue *Mantjester*), puuvilla-tehtaita, 500 t. a. — *Sheffield* (lue *Sheffiild*), rauta- ja teräs-tehtaita, 140 t. a. — *Nottingham*, hyviä sukka-tehtaita, 60 t. a. — *Birmingham* (lue *Börmingeem*), metalli-tehtaita, 240 t. a. — *Norvich* (lue *Norritsh*), villa- ja liina-tehtaita, 70 t. a.

Skotlannissa: *Edinburg*, pää-kaupunki, yli-opisto, monta tehdasta, laeva kauppa ja 162 t. a. — *New Aberdeen* (lue *Niu Ääberdiin*), verka- ja liina-tehtaita, hyvä kauppa, yli-opisto ja 72 t. a. — *Glasgow* (lue *Glesgoo*), komean Clyde (lue *Kleid*) virran rannalla, yli-opisto, avaroita puuvilla-tehtaita, kauppa ja 148 t. a.

Irlannissa: *Dublin*, Irlannin järven rannalla, pää-kaupunki, paljon tehtaita ja hyvä kauppa, 258 t. a. — *Belfast* (lue *Belfest*), Pohjos-kanavan rannalla, liina-tehtaita, hyvä kauppa, 100 t. a. — *Limerik*, Shannon eli Shennon virran varrella, laeva kauppa, 85 t. a. — *Kork*, etelä-rannalla, hyvä kauppa, etenkin karjan tuotteilla, josta sitä sanotaankin valtakunnan teurastus-tehtaaksi, 180 t. a.

Britannian valtakunnan erä-maat: Euroopassa: *Helgolannin* saari Pohjan meressä; *Normanni*-saaret Franskan kanavan etelä-rannalla; *Gibraltarin* vahva linnoitus yhtänimisessä salmessa; *Malta*, *Gotjo* ja *Comino*, Wälimeressä Sisilian etelä-puolella; — *Jonian* saaret niinkään Wälimeressä, Greekan maan länsi- ja etelä-rannalla, ovat Britannian turvissa oleva tasavalta. — Aasiassa: suurin osa itä-Intian länteistä nientä ja länteinen ranta

itäistäkin nientä, *Ceilonin* saari ja *Honkong* Kiinan länsirannalla. — Afrikassa: *Caap*-niminen eteläinen niemi ja saaria Atlantia ja Intian merissä, niinkuin *Heleenan* saari, jossa Franskan kuuluisa keisari Napoleon ensimmäinen päätti päivänsä. — Amerikassa: koko pohjoinen puoli Pohjos-amerikkaa, *Jamaika* ja monta pienempää Länsi-intian saarta, ja *Gujana*-niminen maa Etelä-amerikan pohjos-puolella. — Australiassa: avaroita siirtomaita Uuden Hollannin saarella sekä monta pienempätä saarta.

Alamaiden kuninkaallinen valta.

Alamaat eli, kuin tavallisesti puheessa sanotaan, *Holland* on, kun nimestäkin jo voipi arvata, alaista, metsätöntä ja tasaista maata Pohjan merestä, *Dollart* lahdesta ja *Söider-järvestä* etelään päin. Itä-reunalla koskee siihen Hannoverin ja Preussin valtakunnat. Läpi maan juoksee *Rhen*-virta, joka tässä jakaantuu neljään haaraan, nimittäin *Yssel*, menevä *Söider-järveen*, ja Pohjan mereen menevät *vanha Rhen*, *Leek* ja *Waal*. *Waal*-nimiseen haaraan lankeaa kaksi suurempata sivu-virtaa *Maas* ja *Shelde*. — Rantamaat ovat paikoin matalampia kuin meri. Osaksi luonnon tekemät ja toiseksi osaksi ihmisten rakentamat hiekka-salpaukset, joita *dyyneiksi* sanotaan, estävät meren pääsemästä maahan tulvaamaan. Ilma on kyllä mieto ja mieluisa, mutta sumuinen ja kostea. Maan laatu on luonnoltansa kyllä soinen, mutta kaihannoilla kuivattu pohjois-puolella avaroiksi ruohottaviksi niityiksi ja etelässä viljaviksi pelloiksi.

Ihmisiä on $3\frac{1}{2}$ miljoonaa, jotka puhuvat omituista saksan kielimurretta ja tunnustavat Kalviinin puhdistamaa uskoa. Kun paljon ihmisiä elää näin pienellä maan alalla, niin ei viljan tulo, vaikka sitä valmistetaan paljon, kuitenkaan riitä kaikille. Mutta karjan korjau on täällä yhtä hyvä ja paikoin parempi, kun Englannissa. Liinan viljelys on hyvä ja Hollannin palttina parasta ja Brabandin pitsit ovat mitä hienointa olla taitaa. Samoin on Hollannin silli-kala, jota pyydetään *Shetlannin* saaristossa Englannin pohjois-puolella ja *Doggerin* luodolla Pohjan meressä, parasta koko maailmassa. Walaskaloja pyydetään myös Jäämerestä. Kaupan liike on kanssa hyvä. Ulkomaille viedään karjan antimia, niinkuin lihaa, voita, juustoa ja linnun päkkää; keino-kaluja, niinkuin pappia, hienoja liina-, puuvilla- ja silkki-kankaita; ja siirtomaiden tavaroita, niinkuin ryytiä, sokuria, kahvia ja puuvilloja. — Kansakouluja on paljo ja hyviä ja tieteellisiä opistoja samoin. Kuninkaalla on perustuslaillinen valta. Lakia laativa ja veroa määräävä valta on kenraalikuntien vallassa. — Tähän valtakuntaan on yhdistetty myös Saksan suuri-herttuakunnat *Luxemburg* ja *Limburg*.

Kaupunkia: *Amsterdam*, Söider-järven rannalla, Euroopan kolmas kauppa-kaupunki, 260 t. a. — *Haarlem*, yhtänimisen järven rannalla, liina- ja pellava-tehtaita, ja kukka-kauppa, 24 t. a. — *Leiden*, vanhan Rheini virran varrella, villa-kaupan ja verka-tehtaiden koti-pesä, yliopisto, 36 t. a. — *Haag*, kuninkaan asunto, 67 t. a. — *Rotterdam*, Leck-virran varrella, valtakunnan toinen kauppa-paikka, 90 t. a. — *Dordrecht*, Merve-nimisellä saarella, täällä lyödään Hollannin kulta-rahoja. — *Utrecht*, vanhan Rheinin varrella, yliopisto, silkki-, villa- ja sokuri-tehtaita, 45 t. a. — *Maastricht*, Maas-virran varrella, Limburgin herttuakunnassa, vahva linnoitus.

Siirto-maita on Aasiassa: *Java*-saari, jossa on muinoin kuuluisa kauppa-kaupunki, *Batavia*, osia *Sumatran*, *Borneon* ja *Celeben* saarissa, sekä *Banda* eli *Ryyti* saaret ja muita pienempiä. — Afrikassa: joitakuuta paikkoja *Guinea*-rannalla. Amerikassa: joitakuuta pieniä Antillisaaria ja *Surinam* niminen maan-paikka Etelä-amerikan pohjois-rannalla.

Belgian kuninkaallinen valta.

Sen rajat koskevat lännessä Pohjan mereen, pohjoisessa Alamaihin, idässä Preussin ja etelässä Franskan maahan. Suurin osa maata, etenkin meren ranta ja *Maas*- ja *Schelde*-virtojen varret, on tasaista alankoa, mutta ei kuitenkaan niin vetelä-peräistä kun Alamaissa. Maanviljelys on myös alangoilla hyvällä kannalla. *Kampiini*-nimisellä koillis-kankaalla, jossa ei maanviljelys tahdo kannattaa, pidetään paljon hienovillasia lampaita. Franskan rajalla on *Ardenni*-nimiset vuoret, joista saadaan rautaa ja kivihiiliä. — Ilman laatu on mieto, mutta sumunen ja kostea. Syksyä kehutaan kauniimmaksi vuoden ajaksi.

Ihmisiä on tässä valtakunnassa $4\frac{1}{2}$ miljoonaa. Niistä puhuvat *Wlämiläiset*, jotka asuvat pohjos-puolella, sorrettua saksaa, ja *Wallonit*, etelä-osassa, murrettua franskaa; mutta ylhäisemmät säädyt sekä puhuvat että kirjottavat puhdasta franskaa. Walta-uskonto on Romin katoliikilainen. Wallonit ovat vuorimiehiä, Wlämiläiset viljelevät enin peltoa ja työskentelevät tehtaissa. — Sisämainen

kauppa virroilla, kaivannoilla ja rautateillä on hyvin vilkas; mutta ulkomainen kauppa on paraaksi osaksi vieraiden vallassa. Täältä tuodaan liina-, villa- ja puuvillakankaita, hienoja Brabantin pitsiä, rauta- ja teräs-kaluja, joita kaikkia valmistetaan suurissa ja hyvissä työtehtaissa. Muualta tuotetaan: suoloja, viiniä, laiva-aineita ja siirtomaan tavaroita. — Hallitus-muoto on yksvaltainen, mutta perustus-la'illa rajoitettu.

Kaupunkia: *Bryssel*, kaunis pääkaupunki keskellä valtakuntaa, yli-opisto, monellaisia tehtaita; täällä neulotaan maan kuuluisia pitsiä, vahva maa-kauppa, 260 t. a. — *Antwerpen*, vahva linnoitus Shelde-virran varrella, ja paras kauppa-paikka koko valtakunnassa, 93 t. a. — *Gent*, jossa on hyviä tehtaita, kukka-lavoja, lavea kauppa, yli-opisto, 105 t. a. — *Brygge*, vielä parempi kauppa, 50 t. a. — *Namur*, Maas-virran varrella, metallitehtaita, 26 t. a. — *Lyttich*, Maas-virran varrella, rautatehtaita, 80 t. a.

Saksan liitto.

I. Maa.

1. *Rajat.* Saksan rajoihin koskee pohjosessa: Itä-meri, Eider-joki ja Pohjan meri, lännessä: Alamaat, Belgia ja Ranska, etelässä: Italia ja Aadrian meri, idässä Kroatia, Ungeri, Galitsia, Puola ja Preussi. Avaruudeltaan on se 6 tuhatta Suomen nelikulmais penikulmaa.

2. *Mantereen muoto.* Eteläinen puoli on jylhää vuori-maata. Helvetian vuori-maasta, *Ortles-spitz*-tunturilta tulevat *Tyrol*-alpit ja menevät sillä nimellä koillista

kohden *Gross-glockner*-tunturille asti, mutta siitä eteen päin *Norische-alppien* nimellä koillis-ilmaa kohden aina siksi kun ne loppuvat Wienin kaupungin tienoilla. Toinen vuori-harju, nimeltä *Karnische-* ja *Julische-alp*, kiertää, niinkuin puoli-kaari, Aadriaan lahden pohjos-pohjukkaa. Alppien ja Donava-lakson pohjos-puolella on ainoasti mataloita vuoria. Niiden pesä-vuori on *Fichtelgebirge* melkeen keskellä Saksan maata. Tästä mänee koiliseen *Ertzgebirge* eli *Waski-vuoret*. Elbe-virran toisella puolella mutkistaiksen harju kaakkoa kohden ja nimitetään *Riesen gebirge* eli *Jättiläis-vuoriksi* aina *Schneekoppe* eli *Lumi-kukkulalle* asti. Siitä nimitetään niitä taas *Sudeti-vuoriksi*, jotka koskevat niin-ikään kaakkoa kohden ja yhtyvät Karpaatti-vuoriin. Pesä-vuoresta, *Fichtelgebirge*, menee *Böhmer-wald* eli *Pöhmer-wald* kaakkoseen Donava-virran laksoon. *Fichtel-vuorista* lähtee myös *Rauhe-alp* lounaasen ja yhtyy *Schwarz-wald* (eli *Mustan metsän*) kanssa siinä, missä Donavan-virta alkaa. Viimen eroaa *Fichtel-vuorista* luoteesen *Thyringer-wald*, josta *Harz-wald* (eli *Pihka-metsä*), on pohjosin haara. Tästä pohjoseen on pelkkää tasaista alankoa Itä- ja Pohja-meren rannoille asti. Tämä vanha meren pohja on Pohja-meren rannoilla matalampi kuin meren pinta, jonka tähden salpauksilla täytyy estää mertä pääsemästä maalle tulvai-lemmaan.

3. *Virtoja*: Jos Saksassa on paljon vuoria, niin ei vedestäkään ole puutetta. Eteläisessä vuori-maassa on monta kaunista järveä ja lampia, joista *Boden-järvi* Helvetian rajalla on suurin. Virtoja on viis emä-virtaa ja monta pienempätä. — *Oder* alkaa Sudeeti ja Karpaati vuorien yhdyntä-paikasta, saapi oikealta puolelta tulevan *Wartha*-nimisen lisä-virran ja heittää vetensä Itä-mereen. — *Elbe*, joka alkaa *Jättiläis-vuorista*, saapi oikealta puo-

lelta *Hâvel* ja *Spree*, ja vasemmalta puolelta *Moldau* ja *Saale*, ja laskee vetensä Pohja-mereen. Samaan mereen juoksevat myös *Wêser* ja *Ems*. — *Rhen* (*Reen*), saapi ensimmäisen alkunsa kolmesta lumi-purosta, joista kaksi lähtevät *S:t Gotthard*-tunturilta, lankee ensin *Boden*-järveen, josta se käännäiksen länteen, mutta mutkistaiksen *Baasel*in kaupungin kohdalla pohjoseen, juoksee *Wogeser*-vuorien ja *Mustan metsän* välisessä ihanassa laksossa, ja saapi oikealta puolelta *Neckar*- ja *Main*-nimiset ja vasemmalta puolelta *Mosel*-nimisen lisä-virran. Tasa-maalle tultuansa taivuttaiksen *Rhen*-virta länteen, jakaiksen mooneen haaraan, joista yksi menee *Söider*-järveen, mutta muut *Pohja*-mereen. — *Donau* on *Wolgan* jälkeen *Euroopan* suurin virta. Tämä mainio virta alkaa *Mustasta metsästä*, menee *Mustaan mereen* ja saapi *Saksan maalla* juostessansa oikealta puolelta sivu-jo'et *Leck*, *Isar* ja *Im*, ja vasemmalta kädeltä *Marovan* eli *March*-jo'en.

4. *Ilma* on yleisesti mieto. Pohjosilla tasa-mailla on se kylmempi ja kosteempi, kun keskeisillä mäki-mailla, mutta täällä taas kosteempi ja miedompi, kun eteläisillä vucri-mailla. Vuorien kukkulat ovat kaiken vuotta lumen ja jään vallassa. Lumi-*raja* alkaa, kun nouseaan 6 tuhannen jalan korkuudelle, eikä eloa viljellä korkeammalla, kun 4,500 jalkaa. Mutta *Alppien etelä-puolella*, *Aadrian meren rannoilla*, on *Saksan* ihanin maa. Sielä kasvaa kesä-maidenkin hedelmiä. Näiden ranta-maiden jälkeen ovat *Donaun*, *Rhenin*, *Neckarin* ja *Mainin* laksot ilman suhteen ihanimpia.

II. Aukkaat.

Paraimmat elatus-keinot ovat maanviljelys, vuorityö, metsän hoito ja viinan kasvatuus. Tavallisina vuosina saadaan eloa enemmän kuin omaksi tarpeeksi. Itä-

meren ranta-maita sanotaan Euroopan paraimmiksi vilja-aitoiksi. Paitsi tavallisimpia jyvälajia viljellään etelässä myös riisiä ja maisia. Yleisiä ovat omena-, peruna-, kirsikka- ja päähkinä-puut; mutta ainoasti Rhenin laksossa ja Aadrian meren rannoilla kasvaa mantelia, viikunoita ja kastanjia. Viinoja viljellään paljon Donaun, Nekkarin, Mainin ja Rhenin laksossa; mutta öljy-puita kasvatetaan ainoasti Aadrian meren rannoilla.

Metsiä pidetään, etenkin koillis-puolella, hyvässä kunnossa. Alanko-mailla kasvaa vaahteri, tammi, saksan tammi ja muita meillä tavattomia lehti-puita; mutta vuori-maissa meillä tavallisia lehti- ja havu-puita. Luode-puolella on tuntuva puun puute, mutta hyvä polttotarpeen saalis. — Karjan kaitseminen on paras elatuskeino vuori-maissa ja pohjois-puolimaissa aho-mailla eli, kun Saksassa sanotaan, *March*-mailla. Saksenissa pidetään paljon lampaita ja luode-puolella syötetään äijältä sikoja. — Kultaa ja hopeaa saadaan paraiten Erz- ja Harz-vuorista; vaskea, lyijyä, elävää hopeeta, kivi-hiiliä ja posliini-savea monin paikoin. Itämeren rannoilta, etenkin siltä niemeltä, ku erottaa Frische- ja Kurische-meret toisistaan, saadaan meri-pihkaa, jota ei muualla maailmassa löydy. Aadrian meren rannoilla kaivetaan myös suoloja.

Keino-työt ovat hyvällä kannalla, etenkin Saksenissa, Rhenin rannoilla, Schlesiassa, Böhmenissä ja Donaun laksossa, vaikka ei verrattavat Franskan, Alamaiden ja Englannin teollisuuteen. Työ-tehtaissa valmistetaan enimmäkseen villa-, puuvilla-, liina- ja silkki-kankaita; metalli-, lasi- ja posliini-kaluja, sekä nahkoja ja sokuria.

Saksan maan jako moneen eri-valtakuntaan, ja siitä syntyvät monet raja-tullit ovat hidastuttana kaupan käyntiä. Preussin perustama tulli-yhteys, johon useimmat

pienet valtakunnat ovat yhtynä, on viime-aikona paljon huojentanut kaupan liikettä. Vaikka kohta Itävalta, Hannoveri, Braunschweig, Oldenburg, Meklenburg ja 3 Hansa kaupunkia eivät ole siihen suostuneet, niin on kotimainen kaupan käynti kuitenkin vilkas virroilla, kaihannoilla ja rauta-teillä. Suuria markkinoita eli, kun täällä sanotaan, "messuja" pidetään monin paikoin. Ulkomaille viedään enimmäkseen eloa, viinoja, tehdas-tavaraa, karjan ja metsän antimia. Paraat valkammat ovat Pohjameren rannoilla: *Hamburg* ja *Bremen*; Itämeren rannoilla: *Stettin* ja *Lybeck*, ja Aadrian meren rannalla: *Triest*.

Asukkaita on $43\frac{1}{2}$ miljoonaa. Näistä on suurin osa, eli 32 miljoonaa, *Saksalaisia*. Muut ovat enimmäkseen *Slavilaisia*, noin 8 miljoonaa, idässä; *Italialaisia* etelässä, *Franskalaisia* lännessä, *Israelililaisia* ylen ympäriseen ja *Mustalaisia* siellä täällä. — Romin katoliikilaisista uskontoa tunnustaa 23 miljoonaa asukasta etelässä. Pohjososassa tunnustaa noin 20 milj. Luteruksen ja Kalviinin puhdistamaa uskontoa. Kansallinen sivistys on viimeksi mainitussa osassa paremmalla kannalla, kun muualla Euroopassa. Tieteet ja taiteet ovat jo satoja vuosia olleet hyvässä voimassa. Nykyjään on 25 yli-opistoa, monta koulua, oppineiden seuroja, suuria kirjastoja, ja avaroita taide-säilykkeitä.

III. Hallitus.

Saksan maa ei ole'kaan yhden ainoan ruhtinaan vallan alla, vaan on jaettu kolmeen kymmeneen viiteen, enimmäkseen perustus-lailliseen eri-valtakuntaan, joiden hallitsijat ovat yhtyneet yhdeksi *valta-liitoksi*. Tämän valta-liiton jäseniä on 1 keisari, 5 kuningasta, 1 vali-ruhtina, 7 suur-ruhtinaa, 8 herttuaa, 8 ruhtinaa, 1 maa-reivi ja 4 vapa-kaupunkia. Valta-liiton yhteisiä asioita kes-

kustellaan ja päätetään *liitto-kokouksessa* Frankfurтин kaupungissa Main virran varrella. Tähän kokoukseen lähettävät ruhtinat ja vapa-kaupunkien maistraati edusmiehiä, ja Itävallan keisari tahi hänen sijaisensa istuu siinä esi-miehenä eli puheen johdattajana.

Kahdella Saksan ruhtinalla, nimittäin: Itävallan keisarilla ja Preussin kuninkaalla, on myös maita, jotka eivät kuulu Saksan liittoon. Toista kaksi ulkomaista ruhtinaa, nimittäin: Danskun ja Alamaiden kuninkaat, joilla on maita Saksassa, ovat taas niiden maiden herttuina osalliset Saksan liitossa. Danskun ja Alamaiden maista on jo ennen ollut puhe, ja Itävallasta ja Preussista, jotka molemmat ovat Euroopan *isoja valtoja*, puhutaan erikseen. Muista Saksan valloista ovat seuraavaiset merkellisimmät.

Bayerin gli, kun he itse sanovat, *Paierin* kuninkaallinen valta. Maa on kahdessa palstossa. Suurempi osa Main- ja Donau-virtojen varrella, ja pienempi palsto Franskan rajalla Rhen-virran länsi-rannalla, jonka tähden sitä myös sanotaan Rhen-bayeriksi. Ludvigin kaivanto yhdistää Main ja Tonava virrat toisiinsa ja siten myös Pohja-meren ja Mustan meren. Hedelmällisyys on yleesen hyvä; mutta keinollisuus huonompi kuin monessa muussa Saksan valtakunnassa. Aukkaita on 5 miljonaa ja ne paavin uskolaisia. Merkillisimmät kaupungit ovat: *Mynchen*, Iisar-virran varrella, komea pääkaupunki, yli-opisto, kauniita taide-kalujen säilykkeitä, hyvä kirjasto, monta olut-tehdasta, 130 t. a. — *Regensburg*, Donaun varrella, vanhan aikunen ja ennen varakas, mutta nyt keskinkertanen, 30 t. a. — *Augsburg*, Lech-virran varrella, vilkas kauppa Italian kanssa 39 t. a. — *Nyrnberg*, oli ennen maalaus- ja naperus-tehtaiden kotipesä, ja valmistaa vielä nytkin paljon leikki-kaluja, joita

sentähden sanotaan Nyrnbergin räämäksi, 50 t. a. — *Erlangen*, yli-opisto, 11 t. a. — *Bamberg*, hyvää olutta, 20 t. a. — *Baireuth*, tehdas-paikka, 20 t. a. — *Wyrtsburg*, Mainin varrella, yli-opisto, hyvää viinaa, 26 t. a.

Wyrtembergin kuninkaallinen valta, Bayerista länteen päin. Maa on hedelmällistä ja hyvin viljeltyä. Kästeet ja keinotyöt jotenkin hyvällä kannalla. Asukkaita on 1 miljonaa 7 sataa tuhatta, joista useammat tunnustavat Luteruksen puhdistamaa uskontoa. Pääkaupunki on *Stuttgart*, Neckar-virran varrella, ihanassa laksossa viina-mäkien keskellä, 48 t. a. — *Tybingen*, Neckarin varrella, yli-opisto, 8 t. a. — *Heilbronn*, Neckarin varrella, maakauppa, 12 t. a. — *Ulm*, Iller-joen yhdyntä-paikassa Donavaan, suuri tuomio-kirkko, Saksan liiton linnoitus, hyvä kauppa, 12 t. a.

Saksenin kuninkaallinen valtakunta, Elbe-virran ylä-varrella. Etelä-osa, joka koskee Erz-gebirge-vuoriin, on jylhää vuori-maata, ja sanotaankin sentähden *Saksenin Helwetsiaksi*. Karjan hoito, liina-kankaiden kutominen, ja olki-hattujen teentö ovat sentähden paraat elatus-keinot. Mutta pohjos-puoli on tasasempaa, hedelmällistä ja hyvästi viljeltyä maata. Saksan avarasta kirjallisuudesta painetaan täällä neljännes osa. Asukkaita on 2 miljonaa, jotka tunnustavat Luteruksen puhdistamaa uskontoa; mutta hallitus on katoliikilainen. Pääkaupunki on *Dresden*, Elben varrella, kauniisti rakennettu, maalari-taiteiden säilyke, hyvä kauppa- ja taito-ahkeruus, 100 t. a. — *Leipzig*, kuulusa tappo-tanner, yli-opisto, lavea kirja-kauppa, 3 suurta "messua" eli markkinaa, 70 t. a. — *Chemnitz*, hyviä puuvilla-tehtaita, 30 t. a.

Hannoverin kuninkaallinen valta, Pohja-meren rannalla, Elben, Weserin ja Emsin ala-varrella. Etelä-osa, jossa on hopeainen Harz-vuori, on epätasaista. Yleesen

on tämä Saksan hedelmättömimpiä maita; sillä auhtokankaita ja rahka-soita on paljon. March-maiksi sanotuilla kankailla on hyvä karjan laiduin. Hyviä viljaimaita on vähän. Asukkaita on 2 miljoonaa, ja ne tunnustavat Luteruksen puhdistamaa uskontoa. Pääkaupunki on *Hannover*, hyvä kauppa, 40 t. a. — *Göttingen*, yli-opisto, 12 t. a. — *Lyneburg*, lähellä Elbe-virtaa, hyviä hienoja suoloja, 12 t. a. — *Emden* ja *Werden* ovat pieniä mutta historiallisesti merkittäviä kaupunkeja.

Baadenin suuri-herttuakunta, Rhen-virran itä- ja pohjos-puolella. Maa on ihanata ja hyvin hedelmällistä. Viinan viljelys ja keinollisuus ovat hyvällä kannalla. Asukkaita on 1 miljoona 3 sataa tuhatta, joista kaksikolmannelle tunnustaa Romiin katoliikkiin uskontoa ja yksikolmannelle Luteruksen ja Kalviinin puhdistamaa uskontoa. Pääkaupunki *Karlsruhe*, kaunis kaupunki, rakennettu kuin pyörän puolisko, 25 t. a. — *Manheim*, Neckarin suussa, viina-kauppa, 24 t. a. — *Heidelberg*, Neckarin varrella, vanhin pääkaupunki, yli-opisto, 15 t. a. — *Freiburg*, katoliikilainen yli-opisto, 15 t. a. — *Konstanz* eli *Konstanz*, Rhenin rannalla, pieni, mutta historiallisesti muistettava, 8 t. a. — *Baden*, kylpy-paikka Mustien vuorien laksossa.

Hessenin suuri-herttuakunta. Maa on Saksan ihanimpiä maita. Kauniita puistikoita ja hyviä viina-mäkiä on hyvin viljeltyjen laksojen ympärillä. Asukkaita on 8 sataa tuhatta, ja ne tunnustavat Luteruksen uskontoa. Pääkaupunki *Darmstadt*, 30 t. a. — *Main*, Main-virran suussa, vahva linnoitus, tehdas- ja kauppa-paikka, 36 t. a. — *Worms*, lähellä Rhenin rantaa, pieni, mutta historiallisesti muistettava, 9 t. a.

Kaksi *Mecklenburgin* suuri-herttuakuntaa, Itämeren rannalla. Maa on hedelmällistä ja viljavata, karjan hoito

hyvä; mutta keinollisuus kehnon lainen. Uskonto on Luterilainen. Asukkaita on *Schwerinin* herttuakunnassa 5 sataa tuhatta ja *Strelitsin* herttuakunnassa 1 sata tuhatta. Pääkaupungit ovat *Schwerin* ja *Strelitz*. — *Wismar* ja *Rostock*, kauppa-kaupunkia Itämeren rannalla, jälkimmäisessä on myös yli-opisto.

Oldenburgin suuri-herttua-kunta, Pohja-meren rannalla, Hannoverin ja Weser-virran välillä. Maa on yhtäläistä kuin Hannoverissa. Uskon oppi Luterilainen. Asukkaita on 280 tuhatta. Paitsi pää-palstoa, kuuluu tähän *Eutinin* maa-palsto Holsteinissa ja *Birkenfeldin* palsto Franskan rajalla. Pääkaupunki *Oldenburg*, 8 t. a.

Sachsen-weimarin suuri-herttuakunta, jota on kolme suurempata ja monta pienempätä palstoa Thyringer-metsän rinteillä. Asukkaat ovat Luterilaisia yhteesen 260 t. — *Weimar*, lähellä Saale-virtaa, pää-kaupunki, 12 t. a. — *Jena*, Saalen varrella, kuulusa yli-opisto. 6 t. a. — *Eisnach*, likeellä *Werra*-jokea, *Wartburgin* linna, 10 t. a.

Luxemburgin ja *Limburgin* suuri-herttuakunta kuuluu Alamaihin.

Nassauin herttuakunta, on ihanata mäkiä maata *Taunus*- eli *die Höhe*-, kauniin metsäsen, vuoren ympärillä. Rhen-virran rannoilla kasvaa Saksan kalliimmat viinat. Asukkaita on 4 sataa tuhatta, enimmiten Luterilaisia. — *Wiesbaden*, pääkaupunki, lämmien lähteiden tähden hyvä uima-paikka, 13 t. a.

Braunschweigin herttuakunta, on monessa eri-palstossa, paraimmat kuitenkin Harz-vuoren rinteillä. Maaviljelyksen ja karjan hoidon jälkeen on vuori-työ paras elatus-keino. Asukkaat ovat Luterilaisia yhteesen 270 tuhatta. — *Braunschweig*, pääkaupunki, suuria tehtaita, hyvää olutta, jota täällä "mummaksi" sanotaan, 40 t. a. — *Wolfenbyttel*, tehdas-paikka, 8 t. a.

Kolmet Saksenin herttuakuntaa, nimittäin *Meiningen-hilburgshausen*, *Coburg-gotha* ja *Altenburg*, Thyringer metsän rinteillä, ovat pieniä, kussakin on noin 100 tuhatta luterilaista asukasta. Kaupungit ovat yhtänimiset kun valtakunnatkin.

Kaksi *Anhaltin* herttuakuntaa, nimittäin: *Bernburg* ja *Dessau-köthen*, Elbe- ja Saale-virtojen varrella. Edellisessä on 50 tuhatta ja jälkimmäisessä 100 tuhatta asukasta. Kaupungit yhtänimisiä, kuin maatkin.

Holsteinin ja *Lauenburgin* herttuakunta kuuluu Danskun valtakuntaan.

Hessenin vali-ruhtinakunta, *Weser-virran* varrella. Paitsi pää-palstoa, kuuluu tähän *Schmalkaldenin* maakunta Thyringer metsän rinteillä ja *Saumburgin* maa-palsto pohjiosessa *Weserin* varrella. Asukkaita on 7 sataa tuhatta, jotka enimmäiten tunnustavat Kalviinin puhdistamaa uskontoa. Kaupunkia: *Kassel*, *Fulda-virran* varrella, vali-ruhtinaan asunto, hyvät markkinat, 35 t. a. — *Marburg*, *Laanin* varrella, yli-opisto, 8 t. a. — *Hanau*, *Mainin* varrella, tehdas-paikka, 15 t. a.

Homburgin maareivikunta, on kahdessa pienessä palstossa: yksi *Rhen-paierin* ja *Rhen-preussin* ja toinen *Nassaun* ja *ylä-hessenin* välillä. Viimeksi mainitussa on pääkaupunki *Homburg*, hyvä elämä-veden juoma- ja kylpy-paikka, 5 t. a.

Saksan 8 ruhtinakuntaa *Lichtenstein*, *Waldeck*, *Reussgreiz*, *Reuss-schleiz*, *Schwarzburg-rudolstadt*, *Schw.-sonderhausen*, *Lippe-detmold* ja *Lippe-schaumburg* ovat pieniä.

Merkillisimpiä ovat nuo kaupaltaan kuulusat ja rikkaat 4 vapaa-kaupunkia. Asukkaat tunnustavat Luteruksen puhdistamaa uskontoa. Hallitus-muoto on tasavaltainen. Ylimäinen hallitus-valta on senaatin huostassa, jossa istuu kansan valitsema porimestaria ja raati-mie-

hiä. — *Lybeck*, Itämeren rannalla Traave-joen suussa, oli ennen kansa-liiton pääkaupunki, lavea kauppa liiatenkin Itämerellä, 40 t. a. — *Hamburg* (eli *Hampuri*), Elben rannalla, Saksan ensimmäinen ja Euroopan toinen kauppa-kaupunki, kuulusa pankki eli rahasto, avaroita tehtaita, 160 t. a. — *Bremen*, Weserin varrella, käypi laveata kauppaa, etenkin Amerikasaa liina-kankailla, 60 t. a. — *Frankfurt-am-Main*, Saksan liitto-hallituksen kokouspaikka, hyvä tehdas- ja kauppa-kaupunki, kaksi suurta messua eli markkinaa, 60 t. a.

Itävallan keisarikunta.

Koko valtakunnan rajoihin koskee: idässä Turkin maa ja Venäjä; pohjosessa Puola, Preussi ja Saksi; länessä Bayeri, Helvetsia ja Sardinia; etelässä Aadrian meri ja Turkin maa. Avaruudeltaan on se 6 tuhatta suomen nelikulma-penikulmaa, joilla asuu 37 miljonaa asukkaita. Valtakunta on yhdistetty monista ei ainoasti luonnoltaan, vaan myöskin asukkaiden tavoilta ja kieleltä, toisistaan eriäväsistä maista. Ne jaetaan ehkä paraiten neljään pää-osaan, nimittäin: *Saksan liittoon* kuuluviin, *Italialaisiin*, *Puolalaisiin*, *Madjarilaisiin* ja *Etelä-slaveenilaisiin* maihin. Asukkaita on 8 miljonaa *Saksalaisia*, 15 milj. *Slaveenilaisia*, $5\frac{1}{2}$ milj. *Madjarilaisia* eli *Ungarilaisia*, 2 milj. *Italialaisia*, $2\frac{1}{2}$ milj. *Walakkilaisia* eli *Rumeenilaisia*, $\frac{3}{4}$ milj. *Juutalaisia*. Valta-uskonto on Romin kato-liikilainen, ja sitä tunnustaa 26 milj. asukasta. Greekan katoliikilaisia on 7 milj. ja Kalviinin puhdistamaa

uskontoa tunnustaa 4 milj. Rahvaan sivistys ja lukutaito on kuin paavilaisissa maissa yleesen, huonolla kannalla. Tieteellistä ja taiteellista sivistystä varten on 9 yli-opistoa ja monta koulua, mutta niissä on opetus jesuiittojen vallassa. Hallitus-muoto on kyllä itsevaltanen, mutta erityisillä kruunu-mailla on kuitenkin lupa kokoontua herrojen päiville.

1. Saksan liittoon kuuluvat kruunu-maat ovat:

1. *Itävallan arkki-herத்துakunta*, jossa on koko valtakunnan pääkaupunki *Wien* (lue *Wiin*), *Donaun* rannalla, Euroopan suurimpia ja kauniimpia kaupunkia, yli-opisto, kauppa- ja tehdas-paikka, 475 t. a. — *Linz*, *Tonavan* varrella, tehdas- ja kauppa-paikka, 25 t. a. — 2. *Steyermark*, kaupunki *Gräts*, *Muur-virran* varrella, tehdas- ja kauppa-paikka, yli-opisto, 45 t. a. — 3. Kuninkaallinen valtakunta *Illyria* eli *Kärnthenin* ja *Krainin* maakunnat sekä *Istrian* niemi. Kaupunkia: *Triest*, *Aadrian* meren rannalla, valtakunnan paras kauppa-satama, 80 t. a. — *Idria*, *Krainin* maassa, hyvä elävä-hopeen kaivanto. Merkillinen on *Cirknitzer-järvi*, joka sydän-kesällä kuivettuu niin, että siihen käypi kylväminen elo ja heinä; niiden leikattua muuttuu se taas Marraskuun lopulla järveksi, jollon siinä käypi kalastaminen. — *Lai-bach*, lähellä *Sau-virtaa*, 18 t. a. — *Klagenfurt*, lähellä *Drau-virtaa* *Kärnthenissä*, 12 t. a. — 4. Reivikunta *Tyrol*i, jossa on kaupunnit: *Inspruch*, *In-virran* varrella, yli-opisto, 12 t. a. — *Trident*, *Adige-virran* varrella, viina- ja silkki-kauppa, 14 t. a. — 5. *Böhmin* kuninkaallinen valta, jossa on pääkaupunki *Praag*, *Moldaujo'en* varrella, yli-opisto, suuria tehtaita ja lavea kauppa, 130 t. a. — *Pilsen*, verka-tehtaita ja rauta-kauppa, 16 t. a. — *Eger*, *Töplitz* ja *Karlsbad*, pienet kaupungit mutta hyvillä elämä-veden lähteillä. — 6. *Mähren* eli

Meerin maa-reivikunta, kaupunki *Brynn*, varustettu, villa- ja puuvilla-tehtaita, 40 t. a. — *Olmytz*, vahva linnoitus, 20 t. a.

2. Entisistä Itaialiaisista maista ei Itävallalla ole enään kun *Wenetsian* maakunta ja pikku pala *Lombardiaa* *Mincio-* ja *Poo-virroille* saakka. Paras kaupunki on *Wenetsia*, *Brenta-joen* suussa, nimitettiin ennen meren kuuluisaksi ruhtinaksi, ja on nytkin *Triestin* jälkeen Itävallan toinen meri- ja kauppakaupunki, rakennettu 136 saarelle, jotka ovat yhdistetyt 430 sillalla. Katujen asemasta on enimmiten veneellä kulettavia kanavia. Komeita vanhan-aikuisia rakennuksia on monta. Merkillisimmät ovat *Dogin linna*, *Markuksen kirkko* ja *Riolto-silta*, 106 t. a. — *Veroona*, *Adige-virran* varrella, silkki-tehtaita, 50 t. a. — *Mantua*, saarella *Mincio-virrassa*, vahva linnoitus, 27 t. a.

3. Puolalaiset maat ovat: Kuninkaallinen valtakunta *Galizia*, ja Suuri-herttuakunta *Krâkau* (eli *Krakova*). Näihin yhdistetään tavallisesti myös Herttuakunta *Bukovina*, vaikka siinä ei asukkaan puolalaisia. — Pääkaupunki on *Lemberg*, yli-opisto, tehtaita, 58 t. a. — *Krâkau* *Weiksel-virran* varrella, kaupitsee paljon viinon ja karjaa ja eloa, 31 t. a. — *Brody*, käypi maakauppaa Venäjällä, 22 t. a., enimmiten Juutalaisia.

4. Madjarilaiset maat ovat: Kuninkaallinen valtakunta *Ungari*, ja siitä erotetut ja erityisiksi ruunun maiksi korotetut *Temeswarin* banaattikunta, *Servian* *voivodi-kunta* ja *Siebenbyrgin* suuriruhtina-kunta. *Siebenbyrgi* ja pohjois-osa *Ungaria* ovat vuorista maata. *Karpaati* vuoret piirittävät kun luokki pohjoisen ja itäisen puolen. *Donau* on valtakunnan emä-virta ja siihen juoksee vasemmalta kädeltä *March* (eli *Marova*), joka on rajana saksaa vasten, *Waag*, *Graan* ja kalanen *Theis*, jolla on itsel-

lään kolme lisä-jokea *Szamos*, *Kyros* ja *Maros*, ja oikealta puolelta: *Raab* ja raja-joet *Muur* ja *Drau*. Länsi-reunalla ovat *Fertő-tava* (eli *Neusiedler*) ja *Platten* (eli *Balaton*) järvet. Näiden jokien ja järvien rannat ovat tasaista hedelmällistä alanko-maata, joka kasvaa viljalta: eloa, niin kun riisiä, maisia; viinoja, joista *tokai* on paras; tupakkaa, ja kesä-maiden hedelmiä, niinkuin meloonia ja persikoita ja viikunoita. Kirsimarjoista ja veskunoista keitetään hyvää palo-viinaa. Paikka paikoin on kuitenkin avaroita soita ja auhto-kankaita, joita täällä sanotaan "pustoiksi". — Ilma on Karpaattien 8 ja 9 tuhatta jalkaa korkeilla tuntureilla hyvin kylmä. Mutta samat vuoret estävät kylmiä pohjois tuulia alangolle pääsemästä, jossa ilma on niin mietoa, että puuvillapensas ja sokuriruoko voivat menestyä. Maan-viljelys on paras elatus-keinojoen rannoilla. Mutta "puistoiksi" sanotuilla kankailla pidetään paljon karjaa. Kuuluisat ovat lampaat, hevoset, sarvi-karja ja si'at. Karpaattien juurella ja rinteillä on ihanoita viina-maita, ja vuorissa on Euroopan paraat kulta-kaivannot, ja muut metallit antavat myös hyvän saaliin. — Enin osa asukkaita eli Madjarilaiset ovat Suomen heimoa. Niitä on 5 miljonaa keskellä ja itä-puolella valtakuntaa. Slaveenilaisia on 3 miljonaa pohjoisessa ja etelässä, Saksalaisia 1 milj. länessä ja Rumeenilaisia 2 milj. idässä. Useimmat tunnustavat Rommin katoliikin oppia, mutta on myös sekä Greekan uskolaisia että evankeliumin uskon tunnustajoina. — Paras kauppa-kaupunki on *Pesth*, *Donau*-virran itä-rannalla, jonka neljälle markkinalle itä- ja länsi-maiden saksat kokoontuvat vaihto-kauppaa pitämään, monenlaisia tehtaita, yli-opisto, 80 t. a. — *Buda* (saksaksi *Ofen*), *Pesthin* vastassa *Donaun* toisella rannalla, varustettu linnoitus, palatiinin ja hallituksen istuin, 30 t. a. On sillalla yh-

distetty Pesthin kanssa, jonka tähden heitä pidetään myös yhtenä kaupunkina nimellä Buuda-Pesth. — *Pressburg*, Donaun varrella, tehdas- ja kauppa-paikka, 40 t. a. — *Komorn*, vahva västinki Donaun varrella. — *Tokai*, Theisin varrella, jonka tienoilla kasvaa Euroopan paras tokai-niminen viina. — *Debreczin* (luetaan *Debretshin*), toinen kauppa-kaupunki, 66 t. a. — *Stuhl-Weissenburg*, mui- nasien kuninkaiden ruunaus- ja hautuupaikka, muuten vähäpätönen, 20 t. a.

5. Etelä Slaveenilaisia maita on kolme kuninkaan valtakuntaa: *Slavoonia*, huonosti viljelty soinen alanko Donau- ja Sau-virtojen välillä; *Kroatia*, viljanen maa Ungarin ja Aadrian meren välillä; ja *Dalmatia*, kapea, vuorinen, mutta hedelmällinen ranta maa Aadrian meren itä-rannalla. Merkillisin kaupunki on *Fiume*, joka käypi laveata kauppaa. — Turkin rajaan koskeva eteläinen puoli Kroatiaa, Slavooniaa ja Temesvaarin banaatikuntaa nimitetään *Sota-rajaksi*, jonka asukkaat samoin kuin karjalaiset Suomessa, vahtivat vihollisia maahan pääsemästä, ja ovat vielä nytkin maata viljeleviä sota-miehiä, omituisen sota-hallituksen alla.

Preussin kuninkaallinen valta.

Preussin iso-valtaan kuuluu kuninkaallinen valtakunta *Preussi*, suuri-herttuakunta *Posen*, vali-ruhtinakunta *Brandenburg*, herttuakunnat *Pommeri*, *Schlesia*, *Saksi* ja *Westphali*, *Rhenin maakunta* sekä ruhtinakunta *Hohenzollern*, jotka maat ovat kolmessa eri-palstossa. Viimeksi mainittu

Hohenzollern on etelä Saksassa Donau'in varrella Boden järven pohjos-puolella. Westphali ja Rhenin maa toisessa palstossa Rhen-virran varrella, ja kaikki muut maat kolmannessa eli pää-palstossa. Preussi ja Poseni eivät kuulu Saksan liittoon, mutta muut kaikki ovat vanhoja Saksan maita. Avaruus on 3 tuhatta Suomen nelikulma-penikulmaa.

Asukkaat ovat paraaksi osaksi selviä *Saksalaisia* saksalaisissa maakunnissa, *Preussilaisia* eli saksalaisiksi muutuneita *Lettiläisiä* ja *Puolalaisia* Preussin maalla, ja selviä *Puolalaisia* Posenissa, eli yhteesen 17 milj. Valtakunnan pää-uskonto on *yhdistetty* Luterin ja Kalviinin puhdistama uskonto. Sitä tunnustaa vähän enemmän kun 10 milj. Noin vähän päälle 6 milj. kuuluu Romin katoliikin uskoon. Juutalaisia on kanssa paljon etenkin entisissä Puolan maissa. Kansallinen sivistys on täällä paremmalla kannalla, kun missäkään muualla. Kymmenestä lapsesta käypi yhdeksän koulussa. Kouluja onkin paljon ja hyviä. Yli-opistoja on 7, nimittäin: *Berliinissä*, *Greifswaldisissa*, *Breslaussa*, *Hallessa*, *Königsbergissä*, *Bonnissa*. 117 lukioa, ja porvari-kouluja joka kaupungissa ja kansakouluja joka kylässä. — Hallitus-muoto on rajotettu yks-valta.

Kaupunkia: Preussissa: *Königsberg*, Pregel-virran suussa, yli-opisto, hyvä kauppa- ja tehdas-paikka, 18 t. a. — *Danzig*, likeellä Weikselin suuta, paras merikaupunki, 63 t. a. — Posenissa on *Posen*, Wartha-virran varrella, hyvä markkina-paikka, 41 t. a. — Schlesiassa: *Breslau*, Oder-virran varrella, valtakunnan toinen kaupunki, monenlaisia tehtaita, lavea kauppa, yli-opisto, 121 t. a. — Brandenburissa: *Berliin*, Spree-joen varrella, valtakunnan pääkaupunki, Euroopan kauniimpia kaupunkia, hyvä kauppa- ja tehdas-paikka, kuuluisa yli-opisto,

426 t. a. — *Frankfurt an der Oder*, tehdas-paikka, jokikauppa, 30 t. a. — *Potsdam*, Havel-joen varrella, tehdas- ja kauppa-paikka, 32 t. a. — Pommerissa: *Stettiin*, Oder-virran suussa, tehdas- ja hyvä kauppa-paikka, 50 t. a. — *Stralsund*, Itämeren rannalla, kauppa- ja tehdas-paikka. — *Greifswald*, yli-opisto. — Saksissa: *Magdeburg*, Elben varrella, valtakunnan paraita kaupunkia, 56 t. a. — *Halle*, Saale-joen varrella, yli-opisto ja suola-tehdas, 35 t. a. — *Eisleben*, vaski-väänti, Luterin syntymä paikka. — *Wittenberg*, Elben rannalla, uskon puhdistuksen pesä-paikka. — *Erfurt*, hyviä käsi- ja keino-töitä, 25 t. a. — Westfaalissa: *Mynster*, katoliikilainen papis-koulu. — *Koblenz*, Mosel-joen suussa, vahva linnoitus. — *Bonn*, Rhenin rannalla, yli-opisto, 28 t. a. — *Köln*, Rhenin rannalla, valtakunnan kolmas kaupunki, hyvä kauppa- ja tehdas-paikka, komea tuomio-kirkko, 105 t. a. — *Dysseldorf*, Rhenin rannalla, kuuluisa maalari-koulu, monta tehdasta, 28 t. a. — *Elberfeld*, suuria silkki- ja puuvilla-tehtaita, laeva kauppa, 41 t. a. — *Barmen*, yhtäläinen kun edellinen. — *Solingen*, hyviä rauta-teräs-tehtaita. — *Aachen*, kuuluisa kylpy- ja hyvä tehdas- ja kauppa-paikka.

Helvetian vala-liitto.

Helvetia eli saksalaisien *Schweiz* on pienoinen ihana vuori-maa Italian niemen, Franskan maan ja Saksan liittokunnan välillä. Alppi-vuoret täyttävät melkein koko maan, ja jaetaan tavallisesti kolmeen emä-harjuun. Ete-läinen harju kulkee *S:t Gotthard* kukkulalta *Lepontti*- ja

Penniini-alppien nimellä Italian rajalla lounatta kohden. Korkeimmat kukkulat tällä harjulla ovat *Ruusu-kukkula* ja *Montblanc*, molemmat yli 14 tuhatta jalkaa meren pinnasta. *Pohjoinen* harju mänee S:t Gotthard kukkulalta länteen nimellä *Berner-alpit*. Korkeimmat kukkulat ovat *Finster-aarhorn*, *Schreckhorn*, *Mönch* ja *die Jungfrau* 12—13 t. a. *Itäinen* harju menee niin-ikään S:t Gotthard kukkulasta itään päin nimellä *die Rhaetische alp* aina *Ortle-kukulalle*. Franskan rajalla on vielä neljäs Juuraniminen harju.

Kauniita järviä ja metsä-lampia on monta. Merkillisimmät ovat *Geneever-järvi* Franskan rajalla, jota keuhataan kauniimmaksi koko Euroopassa, *Neufchatel-* ja *Boden-järvet*. Emä-virrat ovat Rhen ja Rhone, jotka kumpikin alkavat S:t Gotthard kukkulan rinteeltä; mutta menevät eri-mereen, edellinen Pohjan mereen ja jälkimäisen Wälimereen.

Ilman laatu on näin vuorisessa maassa hyvin epätasaista. Päivässä voidaan matkustaa monenlaista ilmaa, ikuisella lumella ja jäällä peitetyiltä tunturilta lakson pohjaan, jotka kyllä korkuutensa suhteen pitäisi olla jotenkin viileitä. Mutta kun auringon säteet vuorien rinteiltä kääntyvät ja supistuvat eli yhtyvät lakson pohjaan, niin siitä syntyy kova kuumuus. Laksoissa kasvaa kesämaan hedelmiä, niinkuin viina-puita, persikkoja, aprikosia, kastanjia ja silkki-pensaita. Metsissä kasvaa tammia ja pyökkiä. Vuorien rinteillä kasvaa Suomessa tavallisia lehti-puita ja ruohoja niin, että vielä 5000 jalan korkuudella karjalla on hyvä ruokamaa. Korkeammalla kasvaa ainoasti havu-puita, alppi-ruohoja, jäkäleitä ja sammalia. 8 tuhannen ja 5 sadan jalan korkeudella alkaa ikuinen lumi-raja, mutta iljanneita (gletschiä) on alemmallakin. Välisti lohkeaa suuria jää-kinkkoja ja

lumi-kinoksia vuorista ja pudota rumahtaa laksoon, jossa ne, äkisti sulaen, kohottavat veden puroissa ja jokiloissa useasti niin äkisti, että virta viepi mennessään myllyjä, sahoja, siltoja ja välisti koko kyliäkin. Ikuinen jää ja lumi peittää noin 40 tai 50 neliöis peninkulmaa, järvet noin 30 tai 40, ja noin 120 peninkulman alaa on viljattomia vuoria ja erämaita.

Asukkaat, joita on yli 2 miljoonaa, ovat kolmea eri-kansaa. Paras ja enin osa, noin puoltoista miljoonaa, on *saksalaisia*, läntisellä reunalla on *franskalaisia* ja etelässä asuu *italialaisia*. Yleisesti ovat asukkaat ahkeroita ja taitavia työmiehiä; mutta maanviljelys ei kuitenkaan anna kylliksi elaketta. Paljon Schweitsiläisiä asuu ja oleksii sentähden muissa maissa työnteossa ja sota-miehinä. Viljat, joita enin viljellään, ovat: vehnä, ruis, ohra, kaura, maissi, potaatti, viina ja hedelmä. Jos maanviljelys on vähänen, niin karjan korjuu on sitä ankarampi. Sarvi-karja on hyvä ja suurta laatua, maidon saalis runsas ja juusto Euroopan paras. Karjaa käytetään talvisina aikoina laksoissa, mutta kesäksi se ajetaan vuorien rinteille, jolloin paimenet asuvat kesä-majoissa, saksaksi "Sennen hytten". — Järvissä ja jo'issa on hyvä kalan saalis, etenkin hyviä lohen poikia. Metsästäminen on niin-ikään vaivan maksava elatuskeino. Kettuja, karhuja, susia, ilveksiä, kärppiä, punasia ja mustia oravia, saukkoja, metsä- ja mäki-kauriita ja vuori-jäniksiä pyydetään paljon. Omituisia näillä seuduoin ovat Murmel ja ai-eläin eli Uni-keko. Vuori-työstä ei ole paljon sanottavaksikaan. Keinotyöt ovat hyvällä alulla lännessä ja pohjois-puolla.

Kaupan liike on vilkas. Muualle viedään paraasti karjan ja metsän antimia, ja tehdas-tavaraa. Muualta tuodaan eloa ja raaka-aineita tehtaisiin. Rautatien-verkko,

joka yhdistää Saksan, Franskan ja Italian, on paraikaa tekeillä. Neljä valtatieta kulkee jo vanhastaan vuorien poikki Italiaan. *Zyrick, Bern, S:t Gallen* ja *Luzern* ovat paraat sisämaiset kauppa-kaupungit, ja *Geneve* ja *Basel* paraat ulkomaiset.

Saksalaiset asukkaat omaavat Kalviinin puhdistamaa oppia, mutta Franskalaiset ja Italialaiset tunnustavat Romin katoliikin oppia. Kansallinen sivistys on Kalviinilaisien seassa hyvällä kannalla. Korkeampata oppia varten on 3 yli-opistoa, nimittäin *Zyrick, Bern* ja *Basel*.

Helvetian maa on jaettu 22 eri-valtakuntaan, joilla on omittuinen hallitus-muoto, omat la'it ja asetukset, joiden mukaan valtakuntien erityiset asiat päätetään. Mutta koko maata ja vieraita valtakuntia koskevat asiat valvoo kolmeksi vuodeksi valittu seitsen jäseninen *liittoneuvos*, joka istuu Bernin kaupungissa. Samassa kaupungissa istuu myös lakia-laativa liitto-kokous, johon kukin valtakunta lähdeää edusmiehensä niin-ikään kolmeksi vuodeksi. Valta-kieli on Saksalainen.

Mainitut 22 tasa-valtaa ovat, nimittäin: *Schwyz, Uuri, Unterwalden, Luzern, Bern, Freiburg, Neuf-schatel* (saksaksi *Neuenburg*), *Pays de Vaud* (saksaksi *Waadt*), *Geneve* (saksaksi *Genf*), *Wallis, Ticino* (saksaksi *Tessin*), *Graubynnden* (franskaksi *Grissons*), *S:t Gallen, Appenzell, Thurgau, Schaffhausen, Zyrick, Zûg, Aargau, Basel* ja *Solothurn*.

Franskan keisarikunta.

Franskan rajoihin koskee luoteessa: *Englannin kanava*, franskaksi *la Manche*; lännessä: Atlantin meri ja sen lahti *Franskan* (eli *Wiskaijan*) lahti; etelässä: Pyreanean niemi ja Wälimeri; idässä: Italia, Helvetia ja Saksan maa, ja koillisessa: Saksa ja Belgia. Avaruudeltaan on se liki 6 tuhatta Suomen nelikulmais penikulmaa.

Suurin osa Franskan maata on tasaista, etenkin lännessä, mutta itäisellä puolella on vuoria. Italian rajalla ovat *Meri-*, *Cotti-* ja *Greekan alpit*, Helvetian rajalla *Juura-vuoret*. Niin-ikään itä-reunalla, mutta Franskan piirissä, ovat *Wogeesi-vuoret*. Wogeesi-vuorista lähtee luoteesen *Ardenni-alpit*, jotka ovat Franskan koillis-reunalla. *Ardenni-vuorista* eroaa vuori-harju etelään *Côte d'Or* (lue *Kootdoor*)-kukkulalle, ja siitä vielä etelämmäksi *Sevenni-vuoret*, *Roon-virran* läns-rannalla. Ne loppuvat sen kankaan kaakkos-reunalla, jota kestää Wälimerestä *Wiskaija-lahteen* asti. Tämän kankaan etelä-puolella ovat *Pyrenea-vuoret*.

Virtoja on suuria ja enimmäkseen hiljalleen juoksevia, jonka vuoksi niitä on hyvä veneillä ja laivoilla kulkea. Isoimmat ovat: *la Manche*-kanavaan juokseva *Seine* (lue *Seen*), joka saapi oikealta puolelta lisä-virrat *Aube*, *Marne*, yhdistetyt *Aisne* ja *Oise*, (lue: *Oob*, *Maarn*, *Eesn* ja *Oaas*), ja vasemmalta puolelta *Yonne* (*Jon*) ja *Eure* (*Öör*). — *Loire* (eli *Loaari*), Franskan pisin virta, 120 peninkulmaa pitkä, saapi oikealta puolelta yhdistetyt lisä-virrat *Loire*, *Larthe* (*Lart*) ja *Mayenne* (*Majen*), ja vasemmalta puolelta *Atlier*, *Cher* ja *Vienne* (*Vien*). — *Garonne* (*Garon*), saapi

oikealta puolelta *Tarn*, *Lot* (Loo) ja *Dordogne* (Dordonj) nimelliset sivu-virrat. — Wälimereen menevä *Rhone* saapi oikealta puolelta sivu-virran *Saone* (Saon) ja vasemmalta *Isere* (Iseer) ja *Durance* (Dyrangs). — Rhen ja sen lisävirrat *Ill*, *Mosel* ja *Maas* (franskaksi *Meuse*, lue Möös).

Ilma on yleisesti mieto, ihana ja terveellinen. Pohjois-puolella tahtoo se välisten olla kylmä ja kostea, mutta etelässä kuiva ja kuuma. Talvea ei ole saottavaksikaan. Ainoasti Alppien ja Pyrenea-vuorien rinteillä on talvi tuntuva ja kasvat huonoja.

Luonnoltaan on maa yleisesti lihavata. *Auvergne* (Overnj-) niminen vuori-seutu keskellä Franskan maata ja *Les Landes* (Lee Land-) nimiset aho-maat ovat huonoja vilja-maita.

Maanviljelys on kyllä paras elatus-keino ja sanotaan elättävän $\frac{2}{3}$ Franskan kansaa, vaikka maata viljellään ainoasti pohjois-puolella yhdelläisellä nerolla, taidolla ja ahkeruudella, kun muissa sivistyneissä maissa. Yleisin vilja-lai on vehnä ja ruis, etelässä maisi ja hirsi ja vuorien rinteillä obra, kaura ja potaatti. Viljattomilla aho-mailla syöpi rahvas Kastanje-hedelmiä leivän asemesta. Samoin ovat myös karjan korjuu, kalastaminen, metsän hoito ja vuori-työ ei paljon kehuttavia. Mutta siihen sijaan on viinan saalis Ungerin jälkeen täällä runsaanpi ja sen viljelys parempi, kun muualla Euroopassa. Noin 400 nelikulma-peninkulmaa maata on viina-maina. *Sampanje*-viina on yleisesti tunnettu.

Küsteet ja *keinotyöt* ovat hyvin kauniilla kannalla. Franskassa tehdään parempata, siistimpätä ja somempata työtä, kuin Englannissa, vaikka ei niin paljon, kuin siellä. Tehtaissa valmistetaan hyviä villa-, puuvilla-, Jiina- ja Euroopan paraita silkki-kankaita, hienoja pitsiä,

kauniita tapettia ja kaikenlaisia koristus- eli heppeli-kaluja.

Kauppa sekä sisä- että ulko-mainen on vilkas. Virrat, joista vesi juosta lirittää hiljalleen, ovat jo luonnoltaan etuisat vene- ja laiva-liikkeelle, mutta niitä on myös perattu ja yhdistetty kaivamalla toinen toiseensa. Niin kulkee *Languedoc* (Langedok) eli *Etelä-kaivanto* Garonne-virrasta Wälimereen. *Keski-kaivanto* yhdistää Loire- ja Saone-virrat; ja sillä tavoin myös Waltameren ja Wälimeren. Rautateitä on paljon. Ulkomainen kauppa on niin-ikään vilkas. Muualle viedään viinoja, hedelmiä, suoloja, öljyä, kaikenlaisia tehdas-töitä ja etenkin *koristus- eli heppeli-kaluja*. Muualta ostetaan: raaka-aineita tehtaisiin, laivan aineita, kiveitä eli metallia, ja siirtomaan tavaraa.

Väkiluku nousee 36 miljonaan. Näistä on suurin osa eli 32 milj. Franskalaisia; 2 milj. Saksalaisia *Elsas* ja *Lotringin* maakunnissa; Britannilaisia 1 milj. *Bretagne*- (Bretanj)-nimellisellä niemellä; Baskilaisia Spanjan rajalla; Italialaisia Italian rajalla; Juutalaisia ja Mustalaisia yhteesen noin 1 milj.

Valta-uskonto on Romin katoliikilainen. Sitä tunnustaa 28 miljoonaa ihmisiä. Muuten on täällä noin 5 milj. Kalviinin, ja noin 3 milj. Luterin uskolaista.

Kansallinen sivistys tahtoo olla, etenkin etelä- ja länsi-puolella, kuin paavilaisissa maissa yleisesti, vielä huonolla kannalla. Mutta tieteellistä sivistystä suositellaan sitä paremmin. Pariisin kaupungissa on, jo vanhoista ai'oista kuuluisa, yli-opisto eli korkea koulu, iältään toinen maan piirillä, perustettu 1206. Sen hallituksen alla on 26 akatemiaa ja paljon muita kouluja ja opin laitoksia.

Hallitus-muoto on ainoasti nimeksi perustus-la'illinen ja keisari hallitsee melkein itsevaltaisesti. Sotavoima, etenkin maalla, ja joksikuksi osaksi merelläkin, on ankarin koko Euroopassa.

Kaupunkia: Franskan valtakunnan ja Euroopalaisen sivistyksen pääkaupunki *Paris* (lue *Parii*), Seine-virran varrella maan sisässä, on Londonin jälkeen Euroopan paras ja suurin tehdas-paikka. Siinä on vahva kauppa, yli-opisto, monta koulua, 1¼ milj. asukkaita. Komeita rakennuksia on paljon, niinkuin *Notre Dame* (eli *Meidän rouvan*) kirkko, *Tuilerii* niminen keisarin linna, *Louvern* eli *Luuvernin* ihana konsti-säilyke, *Palais royal* eli kuninkaallinen polatsi, *Sota-vanhuksien hovi*, jossa on suuren Napoleonin hauta. — *Versailles* (sanotaan *Versailj*), kaunis kaupunki Pariisista vähän matkaa lounaasen, 30 t. a. — *Rouen* (sanotaan *Ruang*), Pariisiin kauaiin hamina, vilkas kauppa, 100 t. a.

Atlantin meren rannalla ovat: *Calais* (eli *Kalee*), yhtänimisen salmen rannalla, josta mennään salmen yli Englantiin. — *Boulogne* (eli *Bulonj*), 30 t. a. — *Cherbourg*, sota-laivaston valkama. — *Brest*, paras sota-valkama, 30 t. a. — *La Rochelle*, vilkas kauppa siirtomaiden kanssa. — *Bayonne* (luetaan *Bajon*), vilkas viini- ja puu-kauppa.

Wälimeren rannalla: *Montpellier* (luetaan *Montpelje*), ihana ilma, kivulloiset käyvät täällä taudista parantaimassa, 41 t. a. — *Cette* (luetaan *Set*), suola-kauppa. — *Marselle* (*Marselj*), valtakunnan paras kauppa-paikka, paljon tehtaita, 290 t. a. — *Toulon* (luetaan *Tulong*), sotalaivaston valkama, 69 t. a. — *Hyeres* (luetaan *Jeer*), suola-kauppa. — *Nizza* (lue *Nitsa*), kuulusa ilman iha-
nuuden suhteen, 35 t. a.

Loaari-virran varrella: *Orleans* (luetaan *Orleang*), tehdas- ja kaukka-paikka, 44 t. a. — *Tours* (sanotaan

Tuur), silkki-tehtaita, 28 t. a. — *Angers* (lue *Angshe*), tehdas- ja kauppa-paikka, 40 t. a. — *Nantes* (luetaan *Nangt*), tehdas- ja kauppa-paikka, 96 t. a.

Garon-virran varrella: *Toulouse* (luetaan *Tuluus*), tehdas- ja kauppa-paikka, 94 t. a. — *Montauban* (luetaan *Montobang*), *Tarn-virran* varrella, villa- ja silkki-tehtaita, akatemia, 27 t. a. — *Bordeaux* (luetaan *Bordoo*), laeva viina- ja hedelmä-kauppa, 131 t. a.

Koilis-reunalla: *Lille* (luetaan *Lil*), vahva linnoitus, tehdas- ja kauppa-paikka, 40 t. a. — *Amiens* (luetaan *Amieng*), *Somme-virran* varrella, sametti- ja puuvilla-tehtaita, akatemia, 50 t. a. — *Rheims*, franskan kuninkaiden muinainen kruunaus-paikka, kaulavaate-tehtaita ja viina-kauppa, 40 t. a. — *Metz*, *Mosel-virran* varrella, vahvat varustukset, tehdas- ja kauppa-paikka, akatemia, 48 t. a. — *Nancy* (luetaan *Nangsi*), akatemia, 40 t. a. — *Strassburg*, Ill- ja *Rhen-virtojen* yhdyntä-paikalla, vahvasti varustettu, akatemia, tehdas- ja kauppa-paikka, komea tuomio-kirkko, 70 t. a.

Rhone- ja Saoni-virtojen yhdyntä-paikalla on *Pariisin* jälkeen valtakunnan paras kaupunki nimeltä *Lyon* (luetaan *Liong*), Euroopan paras silkki-tehdas, vilkas kauppa, 220 t. a.

Suurto-maita: *Afrikassa*: *Algier*-niminen maan paikka pohjois-reunalla, ja *Bourbon* (eli *Burbong*) niminen saari *Indian-meressä*. — *Aasiassa*: *Pondicheri* ja joitakuita muita kauppa-paikkoja läntisen *Indian* niemen itä-rannalla. — *Amerikassa*: *Guadeloupe* ja *Martinique* ja joitakuita muita pieniä *Läns-indian* saaria, *Cayenne*-niminen maa *Etelä-amerikan* pohjois-reunalla.

Pyrenean niemi.

1. *Rajat ja maan laatu.* Wiskaija-lahden ja Pyrenean-vuorien etelä-puolella, Atlantin meren itä-puolella ja Wälimeren pohjos- ja länsi-puolella on 5,000 Suomen nelikolikka-peninkulmaa avara vuorimaa, nimeltä Pyrenean niemi. Keskimäinen osa on laveata, korkeata ja joksensa tasaista ylänköä, jossa on huonoja peltoja, puuttomia hiekka-kankaita, mutta hyviä karja-laitumia. Rantamaat ovat luonnoltaan hyvinkin hedelmällisiä, mutta huonosti viljeltyjä. Vuorista saatasiin paljon rautaa, elävätä- ja muuta hopeata, vaikka niitä siellä vähin kaijetaan.

2. *Vuoria ja virtoja:* Franskan rajalla on Pyrenean, 10,000 jalkaa korkeat vuoret, jotka Asturi-vuorien nimellä ulottuuvat Wiskaija-lahden etelä-rannatse aina *Kapfinisterre*-niemelle saakka. Matalampia vuori-harjuja ovat *Guadarama*-, *Guadalupe*-, *Morena*- ja *Nevada*-harjut, jotka kaikki menevät idästä länteen. Näiden välisessä laksossa juoksee *Iberian* avaralta selänteeltä joksensa ankaraita virtoja, niinkun *Duero* eli *Duuro* Asturian ja *Guadaraman* vuorien välillä, *Taijo* eli *Teijo* *Sierra Guadaraman* ja *Sierra Guadelupin* välillä, *Guadiana*, *Guadelupin* ja *Sierra Morenan* välillä ja *Guadalquivir* viimeksi mainitun ja *Sierra Nevadan* välillä. Pyrenean-vuorien reunoilta juoksee taas *Ebro*-virta kaakkoa kohden Wälimeren.

3. *Ilma* on vuorien harjuilla, *Iberian* selänteellä ja *Kastilian* kankailla, kun ylämailla yleesen, kuiva ja kylmä; kesät ylen kuumia ja talvet kylmiä; purot ja

jo'et kuivettuuvat kesän helteessä. Mutta ranta-maissa on ilma kostea ja mieto; vettä sataa talvisina aikoina paljon ja meri-tuuli pitää kesän viilempänä, kun ylä-maissa.

4. *Ihmisiä* on koko niemellä noin 20 miljoonaa, joista 17 miljoonaa on *Spanjalaisia* ja loput eli päälle 3 miljoonaa *Portugalilaisia*. Ensimmäiset asukkaat olivat *Iberialaiset*, joita vieläkin löytyy Pyrenea-vuorien rinteillä. Sittemmin on siihen muuttanut *Whoiniikkilaisia*, *Romalaisia*, *Göötejä* ja *Arabialaisia*, joista nykyinen Spanjan kansa ja kieli on syntynyt. Kielessä on kuitenkin Arabialainen ja Romalainen murre enin tuntuva. Portugalilaiset, jotka asuuvat vuorien takana, eivät ole näistä kansaliikkeistä kärsinyt niin suuria muutoksia.

5. *Maanviljelys*, *kästeet* ja *keino-työt* ovat huonolla kannalla. Ylä-maan miehet lempivät enimmäen karjan korjuuta. Hevoset ja aasit ovat hyvää arabialaista sukua. Samoin ovat heidän *merino*-niminen lammas-laji kuuluisa ympäri maailmaa. Ranta-mailla viljellään paljon viinoja ja kuivataan suoloja meri-vedestä.

6. *Uskonto* on ruomalainen katoliikin uskonto: piispoja ja pappia on paljon ja mahtavia, mutta kansallinen sivistys on huonolla kannalla, kun eivät papit ryhdy'kään rahvaan opetukseen ja kouluja on vähän. Tieteellisestä sivistyksestä on kuitenkin paremmin huolta pidetty. Yli-opistoja on 15 Spanjassa, ja Portugalissa 1, joista *Valencia* ja *Sevilla* ovat paraimmat ja niiden jälkeen i'ältään merkillinen *Salamanca*, perustettu 1222, siis kolmas Euroopassa. Pyhiä paikkoja on monta, niinkun *San Jago*, Galiciassa, johon hurskaat paavin uskolaiset matkustavat rukoilemaan pyhän apostolin Jaakoppi-nuoremman haudalla. Pää-piispa asuu *Toledon* kaupungissa.

7. *Kauppa* on muiden vallassa. Muukalaiset hakevat täältä suoloja, villoja, viinoja, sieveliä, silkkiä, korkkia ja hedelmiä; ja tuovat tänne eloa, laivan aineita, tehdas- ja siirtomaan-tavaroita sekä suolattua ja kuivattua kalaa.

Hallitus.

Pyreanean niemellä on kaksi eri valtakuntaa: *Espanja*, taikka tavallisesti *Spania*, itäinen ja suurempi osa, ja *Portugali*, läntinen ja pienempi osa. Molemmissa on maa-päivillä rajoitettu yksi-valtainen hallitus-muoto. Lakia-laativa kokouksen nimi on *cortes*.

Spanja oli ennen jaettu tavallisesti 14 maakuntaan, jotka ovat: *Galicia*, luode-kulma, *Asturia*, yhtänimisien vuorien pohjos-puolla, *Wiskaijan* maakunnat, yhtänimisen lahden kaakkois-rannalla, *Navarra*, Pyrenea-vuorien rinteillä, *Catalunna* (lue *Katalunja*), Wälimeren koillis-rannalla, *Walencia*, Wälimeren rannalla, *Murcia*, edellisen etelä-puolella, *Granada*, Wälimeren läns-rannalla, *Andalusia*, Guadalquivirin laksossa, jotka kaikki ovat hyviä vilja-maita. Ylä-maissa on *Leon*, *Vanha*- ja *Uusi-Castilia*, *Estremadura* ja *Aragon*, joissa karjan hoito on parempi kuin maanviljelys.

Merkillisimpiä kaupunkia pohjos-rannalla: *Santander*, merkillinen kauppa. — *Corunna* (lue *Korunja*), sotalaivaston valkama, käypi kauppa Amerikassa. — Etelä-rannalla: *Cadiz* (lue *Kaaditsa*), lavea suola- ja viina-kauppa, 62 t. a. — *Malaga*, viina- ja hedelmä-kauppa, 75 t. a. — Itä-rannalla: *Murcia*, kaupitsee silkkiä ja meri-kaihloja, 40 t. a. — *Alicante*, lavea silkki- ja viina-kauppa, 25 t. a. — *Valencia*, myöpi paljon silkkiä, viinoja ja öljyä; tässä on valtakunnan paras yli-opisto, 67 t. a. — *Barcelona*, suurin tehdas- ja kauppa-paikka

valtakunnassa, 122 t. a. — Castilian ylängöllä: *Burgos* ja *Segovia*, kaupitseevat villoja ja kutovat verkkoja. — *Madrid*, pääkaupunki, mutta muuten mitätön, 280 t. a. — Andalusiassa alangolla: *Cordova*, hevos-kauppa, 40 t. a. — *Sevilla*, silkki- ja tupakka-tehtaita, viina- ja villa-kauppa, yli-opisto, 100 t. a. — *Granada*, silkki-tehtaita; likeellä kaupunkia on *Alhambran* vanhan aikuinen araabialainen linna, 67 t. a. — Aragonian alangolla: *Zaragoza*, yli-opisto, 40 t. a.

Wälimeressä kuuluu tähän valtakuntaan Baleari ja Pityusi-nimiset saaristot.

Siirto-maita on Afrikassa: *Ceutan* kaupunki Gibraltar-salmen rannalla, eteläiset *Kanaaria*-saaret Atlantin meressä. — Amerikassa: *Kuba*, ja *Portorico*-saaret sekä muutamia pieniä Antilli-saaria. — Aasiassa: *Filippi*-saaret Tyynessä meressä. — Australiassa: *Mariani*- ja *Karolini*-saaret.

Portugali jaetaan kuuteen maakuntaan, nimittäin: *Trasos-montes*, vuori-maa Douro-virran länsi- ja pohjospuolella; *Entre Minho e Douro*, Minho- ja Douro-virtojen välillä; *Beira*, Douron ja Taion välillä; *Estremadura*, Teijon ala-varrella; *Alenteijo*, Teijon etelä-puolella, ja *Algarve*, etelä-rannikko.

Kaupunkia: *Oporto* eli *Porto*, Duoro-virran suussa, viina-kauppa, 80 t. a. — *Coimbra*, yli-opisto. — *Lisboa*, Taio-virran suussa, pääkaupunki, paras kauppa-paikka, 275 t. a. — *Setuval* eli *Sant Ybes*, suola-kauppa.

Uudis- eli *siirto-maita* on Afrikassa: *Azori*-saaret, viinanen *Madeira* ja *Ruoho-niemen* saaret Atlantin meressä. — Aasiassa: *Goan* ja *Diun* kaupungit läns-Indian läns-rannalla, *Makaon* saari Kiinan etelä-rannalla. *Timor* ja muita pienempiä Sunda-saaria.

Italian niemi.

Rajat ja avaruus. Italian niemi, ulko-muodoltaan kun saapas, koskee pohjossa Helvetian ja Saksan maihin, lännessä Franskan maahan ja Wälimereen, etelässä myös Wälimereen ja idässä *Aadrian*-lahteen. Avaruudeltaan on se 3 tubatta Suomen nelikolkkais peninkulmaa, jolla alalla asuu 26 miljoonaa ihmisiä.

Vuoria: *Alppi*-vuoret erottavat Italian Franskasta, Helvetiasta ja Saksasta. Mutta niillä on eri-kohdalla eri-nimet, niinkun *Meri-alpit* Wälimeren rannalta *Mont-wiso-tunturille*, *Cotti-alpit* edelliseltä kukkulalta *Mont-cenis-tunturille*, *Riekan-alpit* siitä *Mont-blank-tunturille*, *Penniini-alpit* siitä *Ruusuu-kukkulalle*, *Lepontti-alpit* *Sant-Gothardin* tunturille, *Rhetin-alpit* *Ortle-spets-kukkulalle*, ja *Karni-alpit* *Terglau-kukkulalle*. *Mont-wiso-tunturilta* vähän matkaa etelään päin käännäiksen *Meri-alpit* itään päin, kiertäen Wälimeren rantaa, mutta muuttavat *Genuan* kaupungin kohdalla nimensä *Apenniiniksi*, jotka kulkevat halki koko Italian aina Italian ja Sicilian saaren väliseen *Messina*-salmeen saakka ja vieläpä salmenkin alatse Sicilian saaren halki *Trapani-niemelle* asti. *Apenniinien* korkein tunturi on *Gran-sasso*, *Abrutso-nimisessä* pesä-vuoressa. Tästä vuori-harjusta erillänsä ovat tulta-tuiskuvaiset vuoret *Vesuvius*, Italian länsi-rannalla, ja *Etna* Sicilian itäkulmalla.

Luonnoltansa jaetaan Italia kolmeen osaan: *Ylä-italia*, *Keski-italia* ja *Ala-italia*. *Ylä-italia* on *Alppien* ja *Apenniinien* piirittämä lakso, jossa *Po-* (lue *Puo-*)virta juosta lorisee hiljalleen *Mont-wison* rinteiltä *Aadrian* lahteen.

Oikealta kädeltä Meri-alppien ja Apenniinien rinteiltä lankee siihen lisä-jokia: *Tanaro*, *Trebbia* ja *Panaro*, ja vasemmalta *Dora-baltea*, *Siesia*, *Tisiino*, *Adda*, *Oglio* (eli *Oljo*) ja *Ninsia*, joista neljä jälkimäistä juoksevat läpi luonnoltaan ihania järviä *Maggiore* (lue *Matsioore*), *Como*, *Iseo* ja *Garda*. Aadrian lahden pohjoisimpaan pohjaan virtaa Alppi-vuorista tulevat *Adige*, *Brenta*, *Piave* ja *Tagliamento*. Keski-italiassa virtaavat *Arno*-, *Ombrone*- ja *Tiberi*-jo'et Wälimereen. Arnon lakso on hyvin ihana ja hedelmällinen, mutta etelässä on *maremma*-nimisiä rahka-soita, joista suurimmat ovat Ombronen varsilla ja Tiiberin etelä-puolella *campagna romana*. Ala- eli etelä-italiassa on maan-alainen tuli aivan liki maan pintaa. Maan järäyk- siä tapahtuu useasti. Maanalaisen tulen savu-torvena on Vesuvius-vuori Kampanjan kauniilla kankaalla, jossa myös *Garigliano*- ja *Voltarno*-jo'et juosta firittäävät Wälimereen.

Ilma on niin ihana ja maa niin hedelmällinen, että Italiaa ylistetään Euroopan *paratiisiksi*. Jos Alppien lumitunturilta matkustetaan alas etelään Poo-virran laksoon, niin päivässä havaitaan yhden verran ilman muutoksia, kuin jos Lapista lähdettäisiin Italiaan. Ylä-italian lak- sossa sataa kyllä luntakin, mutta se sulaa viikossa, ta- hi viimeistään kahdessa. Wenetian lagunit jäätyvät jollon kullon. Keski-italiassa sataa vielä lunta, mutta se su- laa jo maahan pudotessa. Ala-italiassa sataa lunta tuskin ensinkään. Kylmin talvi-ilma on kuin meillä Syys- kuussa. Kesällä on välisti vaivaava kuumuus, etenkin kun myrkyllinen kuuma *Sirokko*-ilma tuulee Saharan erä- maasta Afrikasta.

Elatus-keinoja: Maa on ylen hedelmällinen, mutta kansa laiska ja huolimaton. Erittäin ovat *lazaroni*t etelä- Italiassa oikein kuuluisat laiskuudesta. Heillä ei ole, eivätkä kaippaa vaatteita ja huoneita, sanottavaksi. Kun-

han heillä on paita ja polviin ylettyvät kaatiot eli housut ja komea höyhenillä koristettu lakki päässä, niin on vaatteita kyllä. Sateisina ja tuulisina aikoina he ma'ata rojottaavat rannassa veneiden alla. Ja kun nälkä pakottaa, niin he menevät työhön sen verran, että saavat ruokaa, mutta kun maha on täysi, niin ei lazaroni hievahda paikaltaan. Ainoasti Poon ja Arnon laksoissa viljellään maata ahkerasti. Paraimmat kasvat ovat: vehnä, riisi, silkki, viina ja öljy. Viinat ovat hyviä, mutta hoito huono, ett'ei ne paljon kaupassa käy. Merkillisin on Vesuvi-vuoren rinteillä kasvava viina, jolla on merkillinen nimikin *Kristuksen kyynelset*. Karjan korjuu, kalastaminen ja vuori-työ tuottaisivat kyllä paljon voittoa, jos niistä paremmin huolta pidettäisiin. Sardiinian ja Sicilian saarilla kuivataan paljo suoloja.

Kästeitä ja keinotöitä tehdään tuskin muualla kun Ylä-itaaliassa ja suuremmissa kaupungeissa. Paraimmat kästeet ovat silkki-kankaiden kutominen, peilin hionto, soitto-kalujen ja olki-hattujen teentö. Luonnon antavaisuus kannattaa vilkasta kauppaa, vaikka Italialaiset eivät itse kule paljoa Wälimeren ulkopuolella. Muukalaiset tuovat täältä silkkiä, öljyä, viinoja, hedelmiä, suoloja ja vehnää, jota he vaihtavat rautaan, tehdas- ja siirtomaan tavaroihin.

Uskonto. Italia on Romin katoliikin uskonnon pääpesä. Sitä tunnustavat melkein kaikki Italian 26 tuhatta asukasta. Ainoasti muukalaisilla on muu uskonto. Täällä asuu myös Romin katoliikin uskonnon ylimäinen pappi eli *paavi*, joka on Kristuksen siainen maalla. Luostaria, kirkkoja, pappia ja munkkia on paljon; mutta rahvas on sekä opiltansa että tavoiltansa huonolla kannalla. Yli-opistoja on kyllä 17; mutta opetus niissä on enimmäksi pappien ja munkkien vallassa.

Valtakuntia oli ennen viimeistä sotaa ja siitä syntyneitä kapinoita, joita vielä kestää, yleensä 8. Niistä olivat merkillisimmät *Sardiinia* pohjosesa ja *Naapoli* eli *Sicilia* etelässä. Keski-italiassa olevat herttuakunnat *Parma*, *Modena* ja *Toskana*, *Kirkko-valta* ja *San Marinon* tasavalta, jotka nyt ovat yhdistyneet yhdeksi *Italia*-nimiseksi perustus-lailliseksi kuninkaan vallaksi.

Kaupunkia: Piemontissa: *Torino* eli saksalaisien *Turin*, Poo-virran varrella, pääkaupunki, yli-opisto, silkki-tehtaita, 140 t. a. — *Genua*, Wälimeren rannalla, paljon vanhan aikuisia marmori-hovia, lavea kauppa, 115 t. a. — Lombardiassa: *Pavia* (lue *Paviia*), Tisiino- ja Puo-
virtojen yhdyntä paikassa, yli-opisto, hyvää juustoa, 27 t. a. — *Milano*, ihanalla kedolla, silkki-tehtaita, hyvä kauppa, 180 t. a. — *Cagliari* (lue *Kaljaari*), Sardiinian saaren etelä-rannalla, suola-kauppa.

Neapolissa: *Naapoli*, Kampanjan kauniilla kedolla, Vesuvius-vuoren juuressa, Italian suurin kaupunki, yli-opisto, hyvä kauppa, 414 t. a. Lähellä ovat maan alaiset kaupunnit *Herculanum* ja *Pompeji*, jotka Vesuvius vuonna 79 hautasi tuh'alla niin, että ne olivat kateessa nykyisiin aikoin saakka. — *Tarento*, Tarento-lahden rannalla, hyvä kauppa, 20 t. a. — *Palermo*, Sicilian saaren pohjos-rannalla, yli-opisto, vilkas kauppa, 200 t. a. — *Trapani*, Sicilian länteisellä niemellä, suola-kauppa, 25 t. a. — *Messiina*, *Faro di Messina*-salmen rannalla, hyvä kauppa, 70 t. a.

Kirkko-vallassa: *Roma* (lue *Rooma*), Tiberin varrella, mailman merkillisin kaupunki, on vieläkin kauniiden taiteiden koti-pesä, paavin asunto, 328 kirkkoa, joiden seassa Pyhän Pietarin kirkko on kuuluisin, 186 luostaria, paavin linnassa (vatikaanissa) on 11 tuhatta huonetta, 197 t. a. — *Ancona* (lue *Ankoona*), Aadrian lah-

den rannalla, hyvä kauppa, 35 t. a. — *Ravenna*, kauppa-
paikka. — *Bologna* (eli *Bolonja*), silkki-tehtaita, Euroo-
pan vanhin yli-opisto, 72 t. a. — Paavi, jolla vielä on
pieni maa Romin ympäristöllä, on, kun muutkin kato-
liikin papit, naimaton mies, jolla ei ole la'illisia perilli-
siä. Sen kuoltua valitseevat kardinaalit, eli paavillisen
oikeuden jäsenet, uuden paavin.

Toskanassa: *Firentse* (eli *Florentsa*), Arno-virran var-
rella, silkki- ja villa-tehtaita, kauniita taide-kaluja, 131
t. a. — *Livorno*, meren rannalla, Italian vilkkain kauppa-
paikka, 80 t. a. Tähän kuuluu myös *Elba*-niminen saari,
jossa on hyvää rautaa.

Parmassa ja Modenassa: *Parma*, yli-opisto, hyvää
juustoa, 40 t. a. — *Modena*, yli-opisto, 31 t. a. — *Kar-
râra*, kuuluisa marmori-kiveltä.

Venetsia kuuluu vielä Itävaltaan.

Turkin valtakunta.

Turkin valtakunta, jolla on maita sekä Euroopassa,
Aasiassa ja Afrikassa, on avaruudeltaan 44 tuhatta Suo-
men nelikulma peninkulmaa, jossa asuu yhteesen 37 mil-
jonaa asukasta. Mutta tässä puhutaan ainoasti Euroopaan
kuuluvista maista. Ne ovat avaruudeltaan 9 tuhatta nel-
peninkulmaa ja niissä asuu 16 tuhatta asukasta. Pruut-
virta eroittaa sen koillisessa Venäjän maasta; Karpaati-
vuoret, Donau-virta ja Sau-joki pohjosessa ja luoteessa
Itävallan maista; Aadrian lahti ja Juonian meri lännes-
sä Italiasta; Othrys-vuoret etelässä Greekan maasta; ja
Egcean-lahti ja Musta-meri Aasiasta.

Maa on yleisesti epätasaista. Ainoasti koillis-puoli, Donau-virran rannoilla on tasaista alankoa. Muuten on se hyvin vaihtelevaista. Korkeiden vuorien välissä on pienempiä ja laajempia laksoja. Luode-kulmalla on *Dinari-alpit*. Ochrida-järven pohjois-puolella jakaantuu tämä vuori-harju: toinen näistä kulkee *Egrisu Dagh'in* ja *Balkan'in* nimellä, Donau-virran etelä-puolitse, Mustaan mereen; toinen taas, *Pindus* nimellä, etelään Greekan maahan.

Yleisesti on ilma mieto, mutta kylmempi kuin länsi-euroopassa yhden tasapiirin alla. Jos rutto-taudit ajottain ovat rasittavat, niin siihen voipi siivottomuus ja huono korjuu olla syynä yhtä paljon, kuin ilman sopimattomuus. Balkan vuorien pohjos-puolella jäätyvät järvet ja lumi pysyy sulamatta monta päivää. Laksoissa kasvaa riisi-viljaa, kastanji-hedelmiä, ja viina-tertot kypsyvät. Mutta puuvilla- ja silkki-pensas kasvaa vasta etelässä, jossa lumi ja jää ovat alamaissa tavattomia. Talvet eroittivat kesästä ainoasti siten että ilmat ovat saateiset ja sumuiset. Länsi-euroopan kesä-hedelmiä ei kasva muualla, kun meren rannoilla.

Asukkaat ovat sekä tavoiltaan että kieleltään erikansaa. Vallitseva kansa on Turkkilainen, joita ei ole kun 1 miljona, ja asuu ympäri valtakuntaa enemmiten kaupungissa, paitsi Serviassa ja Donau-ruhtinakunnassa. Slaveenilaisia on sitä vastaan 7 miljonaa pohjos- ja luodepuolella Mustan ja Aadrian meren välissä. Rumeenilaisia eli Walakkialaisia 4 miljonaa Donau-virran pohjospuolella, Albanialaisia eli Arnauttilaisia 1½ miljonaa Slavilaisien etelä-puolella, Greekkalaisia 1 milj. saaristossa ja Egeean meren rannoilla. Mustalaisia, Juutalaisia ja länsi-euroopasta muuttaneita muukalaisia siellä täällä yhteensä noin 1 milj.

Vaikka maa on luonnoltaan lihavata, niin viljelys on kuitenkin huonolla kannalla. Siihen ei ryhdy muut kuin kristityt asukkaat; sillä Turkkilaiset katsovat sen halvaksi orjalliseksi työksi. Vehnä, maissi, hirsi, riisi, otra ja kaura antavat kuitenkin semmoisen sadon, että on muuallenkkin myöä. Pavut ovat Turkkilaisien herkkuruoka. Niitä ja muuta palko viljaa viljellään paljon Donaun laksossa. Sieveliä eli tupakkaa polttaavat Turkkilaiset mieluisasti ja sitä kasvatetaan paljo ja hyvää. Viinan viljelys on niin-ikään hyvä. Paras viina kasvaa Kandian saarella. Ruusu-pensaita kasvatetaan yleisesti. Niistä tehty ruusuvesi on, kuin muutkin hyvän-hajuset vedet, itämailla hyvin mieluiset. Silkkiä tehdään paljon etelässä ja mehiläisiä pidetään pohjoisessa. — Karjan hoito on suuresta arvosta. Hevoset ovat hyvää arabialaista laatua. Aasia ja Kamelia pidetään myös. Vuorimaissa pidetään paljon lampaita ja vuohia, ja pohjoispuolisissa tammi-metsissä elätetään suuria sika-laumoja. — Metsät ovat, paitsi luode-puolella, hyvin raiskatut. — Kultaa, hopeata, rautaa, lyiyä, vaskea, elävää hopeata ja suoloja on paljon, mutta ovat vielä vuorien peitossa.

Kästeet, keino-työt ja kauppa on huonolla kannalla, kristittyjen ja Juutalaisten huostassa. Tehdas-tavaroita ovat silkki- ja puuvilla-kankaat, lattia-matot, saffiaani-nahka, miekan terät, ruusuvesi ja muut baju-vedet merkkillisimpiä. Langan painaminen paremmalla kannalla kuin missään muualla. Turkin punainen on kuuluisa yli koko maanpiirin. Rautateitä ei ole ensinkään ja muut tiet ovat huonot. Paras valtatie kulkee Konstantinopolista Adrianopolin, Filippolin, Sofian ja Nissan kautta Belgradiin Donau-virran varrelle. Toinen valtatie erkanee Adrianopolista Schumlan kautta Silistriaan niin-ikään Donaun rannalle.

Valtta-uskonto on Muhamettilainen, joka perustaiksen Koran-nimiseen kirjaan. Sitä tunnustaa 4 miljoonaa ihmistä, muut ovat enimmästi Greekan katoliikin uskolaisia. Kansallinen sivistys on mitätön myös kristittyjen seassa. Muhamettilaiset eivät lue eivätkä saa lukea muuta kirjaa kuin Korania, jossa on, heidän luulon mukaan, kaikki sekä taivaallinen että maallinen viisaus. Senpätähden ovat koulutkin kirkkojen kanssa yhdistetyt. Euroopalainen sivistys juurtuu kuitenkin vaikka hitaasti, ja lääkäri-oppia varten on euroopalaisia opistoja perustettu.

Hallitus-muoto on itse-valtanen. Sultaani eli iso-herra hallitsee vallalla, joka on ainoasti Koraanin käskyllä rajotettu. Neuvon antajana hallituksessa on *Divaan*-niminen neuvokunta. *Wisiri* on korkein hallitus-ministeri, mutta laki- ja uskon-asioiden päämiestä sanotaan *mustiksi*. *Ulemaita* eli oppineita on kahta laatua, joista *mollat* ja *kaadit* ovat tuomaria ja *imanit* pappia ja *mudderit* opettajoina. *Rajah* on veron alaisen mahometin uskoa ei tunnustavan kansan nimitys. Euroopalainen turkin maa on jaettu kahtentoista *ejalettiin* eli lääniin, ja ne taas *liivoihin* eli kihlakuntiin. *Ejaletin* päämies, *vaki* eli varakuningas, hallitsee lääniänsä yhtä itsevaltaisesti kuin sultani koko valtakuntaa. Livan hallitsiaa sanotaan *kaimakaa-niksi*. Paitsi turkin valtakuntaan tykkänään kuuluvaista neljä *ejalettia*, kuuluu siihen myös kaksi verollista ruhtinakuntaa, joilla on oma ruhtina ja omittuinen hallitus, nimittäin *Servia-* ja *Donau-ruhtinakunta* eli *Moldau* ja *Walakia*.

Tosineellinen jako.

1. *Rum-iili*, se on Romalaisien maa eli entinen Tracia, Egean ja Mustan meren välillä; pohjosessa on Balkan vuori ja lännessä Karasu joki. Pää-virta on *Maritsa*, jonka rannat ovat tasasia; muuten on maa vuorista,

jolla asuu vähän väkeä. Enimmät asukkaat ovat Maritsa-virran alangolla ja Marmori-järven rannoilla, joissa tienoissa keino-työt ja kauppa loistaa maan hedelmällisyyden, pääkaupungin läheisyyden ja kahden meren välisyyden vuoksi. — Pääkaupunki *Istambul*, Bosporo-salmen rannalla, oli alkuansa Greekalainen siirto- eli uudispaikka, nimellä *Bytsantio*, sittemmin Romalaisien vallan alla itämaisen keisarikunnan pääkaupunki, nimellä *Konstantinopoli* ja tätä nykyä sultanin istuin ja koko valtakunnan pääkaupunki. *Serai* on summattoman suuri hovi, jossa sultani asuu akkoineen. Kaupungissa on 485 moskeeta eli mahometilaista kirkkoa. Niistä on entinen kristitty Sofian kirkko paras ja verrattava Pietarin kirkkoon Romissa. Paras kauppa-satama, silkki-, puuvilla-tehtaita ja hyviä ase-pajoja, 600 t. a. Kaupungin keskellä oleva pieni lahdeke, nimellä *Kulta-sarvi*, jakaa sen kahteen osaan. Etelä-puolimaista osaa sanotaan *Galataksi* ja pohjos-puolella on esi-kaupunki *Pera*, jossa muukalaiset asuut. Rannan puolella on Galata ja Pera kauniita kyllä, mutta sisältä ahtaita ja pahan siivosia. Bosporin molemmilla rannoilla on monta ihanaa maa-hovia. — *Adrianopoli*, turkkilaisien *Edrene*, Maritsa-virran varrella, sata vuotta ennen Konstantinopolin valloittamista sultanin asunto ja vielä nytkin valtakunnan toinen pääkaupunki, hyvä tehdas- ja langan paino-paikka, ja kuin valtatiet tässä yhtyvät on maa-kauppakin vilkas, asujamia on 100 t. — *Filippopoli*, turkilaisien *Filibe*, niin-ikään Maritsan varrella, maa-kauppa, 50 t. a. — *Rodosto*, Marmora-järven rannalla, tehdas- ja kauppa-paikka, 40 t. a. — *Gallipoli*, Hellespontin rannalla, sota-laiivaston satama, safjaani tehdas, 80 t. a. — Merkilliset ovat *Dardanellinimiset* linnoitukset, joita on kaksi Euroopan ja kaksi Aasian puolella Hellespontin salmea, ja joiden pää-tar-

koitus on, hätä-tilassa, sulkea laiva-kulun Wälimerestä Konstantinopoliin.

2. *Bulgar-iili*, se on Bulgarian maa eli vanha Moeisia, Balkanista pohjoseen Donau-virralle asti, ja Mustan meren rannasta Tiimok-joelle saakka. Maa on epätaisaista. Balkanin vuorista pohjoseen on ensin mäki- maata eli niin-kutsuttua rappu- maata Donau-virran alangolle. Mustan meren rantamaat ovat soisia ja nimitetään *Dobrudsha*. Vaikka maata huonosti viljellään, niin se kuitenkin kasvaa paljon viljaa, viinaa ja hedelmiä. Asukkaat, *Bulgarialaiset*, olivat alkujansa Turkkilaisia tai Suomalaista sukua, mutta puhuut nyt Slavilaista kieltä ja tunnustaavat greekan uskontoa. — *Sofia*, Balkan vuorien notkossa, tehdas- ja kauppa-paikka, 50 t. a. — *Shumla*, vahva linnoitus Balkanin notkossa, 32 t. a. — *Warna*, paras kauppa-valkama Mustan meren rannalla, vahvasti varustettu, 24 t. a. Donaun etelä-rannalla on monta vahvaa linnoitusta, joista merkellisimmät ovat: *Widdin*, *Rutschuh* ja *Silistria*, joissa on kussakin noin 30 t. a.

3. *Macedonia*, Balkanin, Pindus-vuoren, Kambuni- harjun, Egean meren ja Karasu-virran välillä. Vuorien välisissä laksoissa juoksee monta kaunista jokea, joista *Wardar*, menevä Soloniki-lahteen, ja *Stryma*, menevä Orphano-lahteen, ovat merkellisimmät. Tämä on Turkin valtakunnan väki-rikkain, hedelmällisin, varakkain maa. Asukkaat ovat enimmäkseen Greekalaisia, etenkin alamailla, laksoissa ja kaupungissa. Vuori- maissa asuu Turkkilaisia, Slavilaisia ja Albanilaisia kansoja. Paras kaupunki on *Saloniki*, yhtänimisen lahden rannalla, hyvä tehdas- paikka ja toinen kauppa-kaupunki valtakunnassa, 70 t. a. — *Seres*, hyviä puuvilla-tehtaita ja puuvilla-kauppa, 30 t. a. — Orphano- ja Saloniki-lahtien välillä on *Kalsi-* niminen niemi, joka on jaettu kolmeen pienempään nie-

meen. Pohjoisimman niemen nenässä on *Hiera Oros* (pyhä vuori) eli *Ajos*, jonka rinteillä on 22 luostaria, 500 kappelia ja monta eräkäs-majaa. Niissä asuu 4000 munkkia, joiden pitämä Seminariumi eli papis-koulu on kuuluisin Greekan kirkko-kunnassa.

4. *Tessalia*, Macedonian etelä-puolella, oli ennen Greekkalaisien onnen aikana kuuluisa ja kasvaa vielä nytkin paljon eloa, puuvilloja, silkkiä, oliivia eli öljypuita ja muita hedelmä-puita. Kaupungit ovat pieniä ja niistä on *Larissa* merkillisin. Siinä on 30 t. a.

5. *Albania*, Pindus-vuoren läns-puolella ja Juonian ja Aadrian meren itä-rannalla, on niin-ikään vuorinen maa. Virroista ovat *Wojussa* ja Okrida-järvestä tuleva *Driino* merkillisimmät. Asukkaat ovat sotaisia, mutta huonolla sivistyksen kannalla. Paras kaupunki on *Janina*, 30 t. a. ja *Skutari*, 25 t. a.

6. *Bosnia*, Dinari-vuoret ovat läns-puolella, pohjossa Sau-virta ja idässä Drino. Asukkaat ovat Slavalaisia. Paras kaupunki *Sarajevo* eli *Bosna Serai*, linnoitettu, ase-pajoja, 65 t. a.

7. *Kandian* saari, Euroopan eteläisin maa, oli ennen vanhaan rikas ja viljava maa, mutta on nyt huonosti viljelty, ja kansa köyhyä. Kansa on puoleksi turkkilainen ja toiseksi Greekalainen, mutta sivistymätön; muinoin varakkaat kaupungit ja kylät ovat nyt köyhtyneet ja paikoin autionakin.

Veron alaiset maat:

1. Servian ruhtinakunta. Timok-joki erottaa sen Bulgar-iilistä ja Driino Bosniasta. Etelässä ovat Balkan vuoret luonnollinen raja Albaniaa ja Macedoniaa vasten ja pohjossa Sau- ja Donau-virrat Slavoniaa ja Ungaria vasten. Pää-virta on *Marova*. Tässä vuori-maassa asuu 1 miliona Servialaisia, joilla on oma ruhtinas. Turkki-

laiset eivät saa muuttaa maahan, muuta kun 9,000 sotamiestä Belgradissa. Turkkilaisille tulevan veron kantaa ja antaa heidän omat virka-miehensä. Heidän kielensä on kauniin kaikista Slavilaisista kielistä. Heidän lempeä vanhoin tapoihinsa, greekan uskoon ja vapauteen kehutaan paljon. Senpätähden heillä ei ole'kaan mitään vapaata säätyä eikä orjia. Kaikilla asukkailla on yhdet edut. Ne ovat paraaksi osaksi talonpoikia, jotka viljelevät omia tilojansa. He eivät ole niin villiä, kuin heidän länteiset naapurinsa Bosnialaiset, eikä niin liehakoitsevia kuin Bulgarialaiset. — *Belgrad*, Sau-virran suussa, vahva linnoitus, tehdas- ja kauppa-paikka, 32 t. a. — *Semendria*, Donaun varrella, varustettu, kivääri-tehdas, viinan viljelys, ja kauppa, 12 t. a.

2. *Donau-ruhtinakunta*, eli entiset *Moldava* ja *Walachia*, koskee koillisessa Venäjän valtakuntaan ilman mitäkään luonnollista rajaa; mutta idässä on Mustameri, etelässä Donau-virta ja lännessä Karpaati-vuoret luonnolliset rajat. Asukkaita on 4 miljoonaa. Niiden oma nimi on Rumeenilaiset, joille Venäläiset ovat antana nimen *Walakialaiset* eli kulkevat paimenet. Ne ovat alkujaan vanhaa Daacian sukua, muuttuivat Romalaisien vallan alla latinalaisiksi ja puhuvat vielä nytkin omituista latinan kieltä, vaikka heihin on sekaantunut paljon Slavilaisia kansoja. Niillä on, kun Servialaisillakin, greekan uskonto ja oma ruhtina, joka maksaa vuotuisen veron Turkin sultanolle, mutta muuten turkkilaisilla ei heidän kanssa ole paljon tekemistä mitään. Aatelis sääty on hyvin rikas ja voimakas, mutta rahvas köyhä, polettu ja raaka. Kaupunkia on: *Bucharest*, *Dimbroitsan* varrella, hyvä kauppa, 65 t. a. — *Ibrail*, Donaun varrella, 25 t. a. — *Jassy*, 27 t. a. — *Fokschani*, ruhtinan asunto-paikka.

Turkin maiden länsi-kulmalla on *Mante-negro*-niminen pieni ruhtinakunta, joka ei kuulu Turkin vallan alle. Siinä on 25 tuhatta asukasta, jotka omaavat greekkan uskoa ja ovat Slavilaista sukua. Hallitus on kylän vanhinten hallussa, joiden kokouksissa ruhtinas eli *vladiika* istuu esimiehenä.

Greekkan kuninkaallinen valta.

Greekkan niemen rajat ovat: lännessä Jonian-meri, etelässä Väli- ja idässä Aigean-meri. Pohjonen raja menee Arta-salmesta vuoren harjua myöten Wolo-lahteen. Jonian merestä tuleva Patras- ja Lepanto-lahti jakaa maan kahteen osaan, joista pohjos-puolimainen on *Livâdia*, ennen *Hellas*, ja eteläinen *Morea*, ennen *Peloponnésos*. Maa on täynnä vanhoja runoissa ylistettyjä vuoria. Kankaita ja aveempia laksoja ei ole. Pieniä jokia ja meren lahtia on paljon, niin-ikään vanhojen Greekalaisien onnen päivinä ylistetyt. Ilma on vuori-maissa joksenkin viilee, mutta laksoissa ja saarilla hyvin ihana. Talvi on kun meillä sateinen syksy. Kesäinen ilma on puhdas ja niin kuiva, että kasvat veden puutteessa näivettyvät.

Asukkaat ovat vanhojen Greekalaisien perillisiä ja puhuvat myös Greekkan kieltä. Kuitenkin on heihin sekaantunut myös Albanilaisia, Rumeenilaisia ja Turkkilaisia, yhteesen 1 miljona. Greekkan uskonto on valtakunnan pää-uskonto. Turkkilaisien 400 vuotta kestävä itsevaltanan hallitus tukahutti kaiken edistymisen, että sivistys, kästeet, keino-työt, kauppa ja vieläpä maanviljelyskin ovat takapajulla. Suuri osa ennen viljeltyä

maata on nyt jäännä viljelemättä, metsiä on sota-aikoina raiskattu. Karjan kaitseminen on paraita elatus-keinoja; etenkin pidetään paljon lampaita ja vuohia. Maa on hyvin etusa kaupan käynnille. Kauppa onkin vilkas, mutta harvon se ylettyy Wälimeren rantoja kau'emmaksi. Muualle viedään: öljyä, hedelmiä, silkkiä, puuvilloja ja karjaa. Muualta tuodaan: samoin kuin Turkin maalle, tehdas- ja siirtomaan-tavaraa. Hallitus-muoto on rajotettu yksvalta.

Kaupunkia: Livadiassa: Pääkaupunki *Ateena* (eli muinainen *Athene*), oli ennen vanhaan tieteiden ja taiteiden koti-pesä ja kuuluisa kauppa-paikka, ja vielä nytkin on siinä paljon vanhan-aikuisia muisto-merkkiä eli jäännöksiä. Nykyjään on siinä yli-opisto ja 30 t. a. — *Tiiva* (muinonen *Thebe*), oli niinikään ennen kuuluisa, vaan nyt siinä ei ole kun 3 t. a. — *Missolonghi*, västinki. **Moreassa:** *Korinth*, ennen maailman isompia kauppa-paikkoja, mutta nyt pieni. — *Patras*, 8 t. a. — *Navarino*, Jonian meren rannalla, hyvä valkama. — *Misitra*, muinainen *Sparta*. — *Nauplia*, hyvä kauppa, 10 t. a.

Jonian saarien tasa-valta.

Tähän tasavaltaan kuuluu 7 pienempätä saarta Jonian meressä, nimittäin: *Korfu*, *Pakso*, *Santa Mauro*, *Theaki*, *Cefalonia*, *Zante* ja *Cerigo*, **Morea**-niemen etelä-puolella. Asukkaat, jotka paraaksi osaksi ovat Greekkalaisia ja pienemmäksi osaksi Albaanialaisia, Itaalialaisia, Juutalaisia ja Englantilaisia, yhteesen 23 tuhatta, tunnustavat greekan uskontoa ja elättävät henkensä enim-

miten kaupan te'olla ja meri-kul'ulla. Korkein hallitus on viideksi vuodeksi valittu kuus-jäseninen senaatti, johon Englantilaiset lähettävät esi-miehen. Hallitus-muoto on tasa-valtanen Englannin suojeluksen alla. Pääkau-punki on *Korfu*, yhtänimisellä saarella, yli-opisto, Eng-lantilaisen sota-laivaston satama, hyvä kauppa, 16 t. a. *Zante*, vilkas viina-kauppa, 14 t. a.

AASIAN MAA-OSA.

Venäläisten voittomaat.

I. *Kaukason vuorimaa*, Mustan ja Kaspian merien välillä. Pohjosessa ovat *Kuban-* ja *Terek-virrat* luonnollinen raja muuta Venäjätä vasten. Etelässä on *Araratin* kuuluisa tunturi tukeva raja-pyykki Persiata ja Turkin maata vasten. Turkkilainen raja menee *Araratin* vuoriharjuja myöten Mustaan mereen. Persian raja seuraa *Aras-virtaa* likeelle sen suuta, mutta mutkistaiksen sitten vähän etelään Kaspian meren rannalle. Avaruudeltaan on tämä maa 3 tuhatta neliö-penikulmaa, joilla asuu 2 miljonaa asukkaita.

Maan muoto. Eteläisellä rajalla on jyrkkä ja jylhä *Armienian vuorimaa*. Sen pohjos-puolella on ihana lakso, jossa *Chur-* ja *Aras-virrat* juoksevat Kaspian mereen. Lakson pohjos-puolella on taas *Kaukason* 150 peninkulmaa pitkät, moni-kertaset rinnatusten juoksevat vuoriharjut. Keskimäinen harju on korkein ja sen harja on ikuisen lumen peitteessä. Korkein kukkula on *Elbrus* (16,700 j.) jonka juurelta *Kuban-* ja *Kumâ-virrat* juoksevat kangas-maata myöten Mustaan ja Kaspian mereen. Toinen 14,400 jalkaa korkea kukkula on *Kasbek*, josta raja-virta *Terek* saapi alkunsa. Sivu-harjut ovat matalampia ja hyvin metsäsiä. Pohjois-puolimmainen harju alenee penkerittäin Euroopan Etelä-kankaille. Kaspian mereen pistävällä *Absheron* nimisellä niemellä on maan-alainen tuli niin likellä maan pintaa, että kun rautaputken pistää maahan, valkia palaa putken reiästä ilmitulessa, jossa käypi vaikka ruokaa keittäminen. Senpä-

tähden *tulen kumartajat* matkustavat tänne tulta palvelemaan. Myös on paljon maa-pihkaa.

Ilma ja kasvat ovat hyvin vaihtelevaiset, kun ikuisen lumen ja jään vallassa olevilta vuoren kukkuloilta laskeitaan lämpymiin laksoihin, joissa kasvaa viljalta omenia, veskunoita, kirsi-marjoja, pähkinöitä, mantelia, viina-köynnöksiä, puumulia, silkki-pensaita.

Asukkaita on likeillen 3 miljoonaa. Ei missään muualla asu näin monta eri-kansaa eikä puhuta niin useata kieltä, kuin täällä. Melkeen joka laksossa asuu omi-tuinen kansa. Virkamiehet ja sotaväki ovat *Venäläisiä*, mutta muut asukkaat ovat: *Armenilaisia; Kurdeja; Mingreliläisiä; Abkasilaisia; Tsherkessiä*, joita kehutaan mailman kau-niimmaksi kansaksi; *Osetteja; Tshetshensejä, ja Lesgiläisiä*, joita sanotaan julmiksi ryöväreiksi.

Maata viljellään tuskin sanottavaksikaan. Paraat elatus-keinot ovat: karjan kaitseminen, silkin ja mehiläisten kasvat, metsästäminen ja kalastaminen sekä paikoin ryöstäminen. Kästöistä ja keinotöistä on tuskin muut mainittavat, kuin sota-aseiden valmistaminen. Kauppa on myös huonolla kannalla. Etuisin, vaikka kielletty, kuuluu olevan vaimo-väen kaupitseminen Turkkilaisille ja muille mahometin uskolaisille, kun muka asukkaat ovat osaksi kristityitä ja toiseksi mahometin uskolaisia, joilla on lupa pitää monta vaimoa.

Hallitus on venäläinen; mutta monta kansaa vuoren keskellä on vielä vapaana. Niiden hallitus-muoto on paikoin *ylimysten* eli ruhtinaallinen tasavalta ja paikoin *vanhusten* tasavalta.

Venäjä'n vallan alla olevat maat jaetaan viiteen Kuvvernörin lääniin: 1. *Kutais*, johon kuuluu länteiset Mustaan mereen vierettävät maakunnat: *Abkasia, Mingrelia ja Imeretia*. Pääkaupunki *Kutais* Rion joen varrella. *Poti*

(Pooti), hyvä satama Rion virran suulla. 2. *Tiflis*, johon kuuluu eteläinen ylä- eli penger-maa *Georgia* eli *Grúsia*, jossa on kaupungit: *Tiflis*, Chur-virran varrella, kutoo ja myöpi silkki- ja puuvilla-kankaita Persiaan ja Turkin maalle, asukkaita on 35 t.; *Akalzik*, vahva linnoitus Chur-virran varrella, 20 t. a. 3. *Derbend*, koillis-puoleinen Kaspian mereen vierettävä *Daghestan*, jossa on kaupunki *Derbend*, kuvernörin asunto, muuten mitätöin. 4. *Schemaki*, johon kuuluu kaakkonen Kaspian mereen vierettävä maakunta *Shirvan*, kussa on kaupunkia: *Shemáki*, kuvernörin asunto, muuten pieni; *Baaku*, paras satama Kaspian meren rannalla, 15 t. a. 5. *Erivan*, johon kuuluu venäläinen osa *Armeniata*; pääkaupunki *Erivan*, likellä Aras-jokea, 15 t. a. Likellä kaupunkia on *Etshmiatsin* niminen luostari, jossa Armenilaisien kristittyjen patriarkka eli pääpiispa asuu.

II. *Sibirja* eli *Siperia* on 224 tuhatta neliö-penikulmaa avara maa, ulottuva Ural-vuorista Beringin salmelle, Kamtshatka-mereen, Ohotskan lahdelle ja Japanin merelle saakka. Pohjoisessa on Jäämeri ja etelässä on Altai vuoret ja Amur-virta luonnollinen raja Kiinan maita vasten.

Emävirtoja on kolme, nimittäin: 1. Kaksois-virrat *Konda* eli *Ob* ja *Irtish*, jotka saavat vasemmalta puolelta lisä-virrat *Ishim* ja *Tobol*, ja oikealta kädeltä *Tom*, *Tshutilim* ja *Ket*. 2. *Kemi* eli *Jenisei*, jolla on *Angara* ja *Tunguska*-nimiset lisä-virrat. 3. *Leena* sivuvirtoineen *Witim*, *Olekma* ja *Aldam*. Paitsi näitä on monta pienempätä, niinkuin *Jana*, *Indi-girka* ja *Kolyma*. Kaakkoinen puoli Itä-niemestä *Irtish*-virran lähteille on jylhää vuori-maata. Monta kukkulata on aina lumen peitteessä, ja kankaat *Da-urin* ylä-maassa ovat 2,000 jalkaa ylempänä meren pintaa. Ylä-maiden alapuolella on äärettömiä tasasia

metsä-maita, joissa kasvaa platania, poppelia, sederiä ja saksan-kuusia ja muita tavallisia lehti- ja havu-puita. Konda-virrasta lounaaseen on auhtoja puuttomia kankaita, jossa on paljon umpi-lampia ja suola-lähteitä. Keväällä on maa hyvin vihertävä, mutta kuivettuu kesällä niin, että suola-härmä eli huude on päällimäisnä, ja on talvella lumen peitteessä. Jäämeren rannat ovat taas hyvin alhaista suota, joka on kaiken vuotta lumen ja jään alla niin, ettei kaikin paikoin käy määraaminen onko se mertä eli mannerta.

Näin avarassa maassa on ilma hyvin erilainen. Pohjois-puolella on kova pakkaneen talvella, ja kesä niin lyhyt, että auringon säteet tuskin ennättävät sulattaa maan pintaa. Etelässä taas on, paitsi vuoren harjuilla, ilma ihana ja mieto, ja länteisillä aho-mailla vallitsee polttava kuumuus. Luultavasti on pohjonkin perillä alku-aikoina ollut miedompi ja kauniimpi ilma kuin nyt; sillä ikuisen lumen ja jään alta on löydetty summattoman suuria kasvuja, eläimien ruumiita. Semmoisia jättiläis-eläimiä ovat elehvantin muotoinen mammut-eläin ja sarvi-kuonon kaltanen tarvas, jommoisia ei enään elämaan piirillä.

Asukkaat, joita arviolta on noin 3 miljoonaa, ovat su'ultaan, tavoiltaan ja kieleltään monta eri-kansaa. Venäläisiä, kasakoita ja muita eurooppalaisia asuu enimmäiten kaupungeissa ja paikoin maallakin, kussa se on hyvää ja viljakasta. Kotimaiset kansat kuuluvat kyllä kaikki suureen Mongolilaiseen, eli oikeemmin *Ural-altalaiseen* heimokuntaan, mutta eroltaivat kuitenkin toisistaan kielessä ja tavoissa. 1. Turkkilaisia kansoja asuu lännessä, joista *Baskiirit* Ural-joen rannoilla ja *Kirgiisit* Irtish-virran tienoilla ovat tutumpia. 2. Mongolilaisia, niinkuin selviä *Mongolilaisia* Selengan kaltailla, *Kalmukkeja*

Kaspian meren rannoilla, *Bureteja* Baikal-järven ympärillä, *Tunguseja* Kemi-, Leena- ja Amur-virtojen tienoilla, *Lamuuteja* Ohotskan meren rannoilla. 3. Suomalaisia heimokansoja: *Tshwashilaisia* maanviljeliöitä lounatpuolella, *Wogulilaisia* luodepuolella, *Ostjakilaisia*, Kemistä länteen, *Samojedilaisia* Jäämeren rannoilla, Konda-virralla Leena-virralla asti. 4. Itä-sipirjalaisia kansoja: *Jakuteja* ja *Jukagiiria* Leenasta itään, *Tshuktshia* yhtänimisellä niemellä, *Kamtshatkalaisia* yhtänimisellä niemellä, ja *Kurileja* saarilla.

Elatus-keinoja. Maata viljellään tuskin sanottavaksiin; sillä viidenkymmenen ja neljän (54) tasapiirin tienoilla alkaa maanviljelys jo käydä työlääksi eikä menestykään enään 60:nneen tasapiirin paikoilla, se on saman piirin kohdalla, kuin Helsinki on. Karjan hoito ei myöskään ole kehuttava, kun talvet ovat niin pitkiä ja kylmiä, että on vaikea kerätä rehua niin paljon, kuin tarvittaisiin. Paraat elatus-keinot ovat siis metsästäminen, kalastaminen ja vuori-työt. Metsistä pyydetään paljon soopelia, kärppiä, näätiä, kettuja, saukkoja ja muita meillä tavallisia eläviä. Joet ja virrat ovat hyvin kalaisia, mainittavimmat ovat: lohet, valaskalat ja hylkeet. Vuorista ja jokien rannoilta saadaan paljon: kultaa, hopeata, vaskea, rautaa, lyijyä ja kalliita kiviä.

Uskonto. Vieraat eli tänne muuttaneet kansat tunnustavat enimmäkseen Greekan katoliikin uskoa. Turkkilaiset kansat ovat Muhametin uskolaisia. Mongolilaiset ovat Laaman uskolaisia ja Suomen heimokansoilla on Suomalaisien kansallinen usko, jota länsi-Euroopalaiset nimittävät *schamanin*, se on *noita-uskoksi*.

Sipirja on jaettu kahden kenralkuvernörin välillä, joista toinen, joka asuu *Omskin* kaupungissa, hallitsee länsi-puolta eli Tobolskin ja Tomskin lääniä, ja toinen.

joka asuu *Irkutskissa*, hallitsee itä-puolta eli Jeniseiskin, Irkutskin, Jakutskin ja Kamtshatkan lääninä. — Kaupunkia: *Tobolsk*, yhtänimisen virran suussa, hyvä kauppa, 20 t. a. — *Omsk*, Irtish-virran varrella, 8 t. a. — *Tomsk*, Tom-joen varrella, hyvä kauppa, 11 t. a. — *Kolyvan*, Konda-virran varrella, kiveiden eli metallien talloituspaikka. — *Krasnojarsk*, Kemi-virran varrella, kuvernörin istuin, 4 t. a. — *Jeniseisk*, yhtänimisen virran varrella, hyvä kauppa, 6 t. a. — *Irkutsk*, Angara-virran niskalla, laeva kauppa Kiinan kanssa, 16 t. a. — *Kiachta*, Selenga-joen rannalla, vaihtaa sipirjan kiveitä, nahkoja eli turkiksia Kiinalaisien posliiniin, tee-lehtiin ja silkkiin, 4 t. a. — *Nertshinsk*, Shilka-joen rannalla, hyviä hopeakaivantoja, joihin laitetaan kuolemaan tuomituita. — *Jakutsk*, Leena-joen rannalla, turkiksien kauppa, 7 t. a. — *Ochotsk*, yhtänimisen meren rannalla. — *Petropaulowsk*, kauppa-valkama Kamtshatka-niemellä.

Aasialainen Turkinmaa.

I. Maa.

Pohjoisella rajalla on Mustameri ja Venäjän maa, idässä Persia, etelässä Arabia, ja lännessä Wälimeri ja Egean-lahti. Näiden rajojen välillä oleva 26 tuhatta nelikulma-peninkulmaa avara maa jaetaan tavallisesti neljään osaan, jotka ovat: 1. *Pieni-aasia* eli Turkin kielellä *Anadoli*, niemimaa Mustan- ja Wälimeren välillä, 2. *Syyria*, eli *Soristan*, Wälimeren ja Euftrat-virran välillä oleva maa. 3. *Euftrat- ja Tigris-virran* maat ja 4. *Armenia* koillispuolimmainen maa.

1. *Maan muoto.* Koilis-puolimmainen osa, *Armenia*, on 6 ja 8 tuhatta jalkaa korkeaa jylhää vuori-maata. Korkein kukkula on *Ararat*, johon Noakin arkin luullaan seisattuneen. Tästä vuori-maasta lähtee pitkä vuori-harju, nimeltä *Kara-tagh* eli *Taurus*, ensin lounaaseen lähelle Wälimertä ja käännäksen sitten länteen seuraten Wälimeren rantaa. Wälimeren itä-rannalla on *Libanon*-vuoret, joista kuningas Salomon tuotti sederi-puuta tempeli-rakennukseksi Jerusalmiin. Maa *Libanon* vuorista itään *Eufraatin* rannoille on tasaista kangasta ja paikoin erämaatakin. *Armenian* vuorista lähtevät *Degr* eli *Tigris* ja *Frat* eli *Eufrat*, jotka menevät *Persian* lahteen. Molempien yhteen jouduttua saapi virta nimen *Shat-el-arabi*. Näiden kaksois-virtojen alanko on hyvin viljavata maata. Pienen *Aaasian* pää-virta on *Kisil Irmak* (muinoin *Hahys*), juokseva *Taurus*-vuorista *Mustaan mereen*. *Kuolleeseen mereen* menee *Jordanin*-virta. *Wan*-niminen järvi on *Armeniassa*.

2. *Ilma* on mieto ja ihana, paitsi *Armenian* vuori-maassa, jossa se on niin kylmä, että lumi kankaillakin pysyy sulamatta vielä *Toukokuussa*. *Syyrian* erä-maissa on lumi ja jää sulamatta monta viikkoa. *Mutta* ranta-maissa ja jokien laksossa ei lumesta tiedetä mitään, ja ilma on mitä ihaninta olla taitaa.

II. Aukkaat.

1. *Ihmisiä* on yleesen 16 miljonaa. Näistä on 10 miljonaa *Turkkilaisia*, jotka maan isäntinä (virka- ja sotamiehinä) asuvat ylen ympäriseen, 1 miljona *Greekalaisia* pienessä *Aasiassa* ja saaristossa, 1 milj. *Arabialaisia* *Syyriassa* sekä *Eufraatin* ja *Tigrisin* laksossa, 2 milj. *Armenialaisia* yhtänimisessä maassa, 1 milj. *Kurdalaisia* ryöväri-

kansoja Tigris-virran itä-puolella, *Juutalaisia* ja muita pienempiä kansoja yhteesen 1 milj.

2. *Elatus-keinoja.* Maata viljeltiin ennen kaikissa näissä maissa erinomaisella taidolla, mutta nyt on suurin osa entistä peltoa laskettu karjan laitumeksi, jossa kamelit, aasit, lampaat ja hieno-villaset vuohet saavat runsaan elatuksen. Kästeet ja keino-työt ovat täällä kuitenkin paremmalla kannalla, kuin euroopalaisessa Turkin maassa. Paraastaan tehdään passier-nahkaa, kauniita kaula-vaatteita ja lattia-mattoja, silkki-, puuvilla- ja vuohen karva-kankaita, hyviä miekkoja, turkin lankoja, öljyä ja haju-vesiä. Juutalaiset, Armenianlaiset ja Greekalaiset käyvät myös joksensa laveata kauppaa.

3. *Sivistys.* Muhametin usko on pää-usko. Sitä omaapi 13 milj., ja 3 milj. on kristityitä. Mutta sivistys, sekä kansallinen että tieteellinen, on paljon alennut entisestä mahtavuudestaan. Hallitus on yhtäläinen, kun Euroopalaisessakin Turkin maassa.

4. *Kaupunkia:* pienessä Aasiassa: *Trapesunt*, Mustan meren rannalla, kaupitsee silkkiä ja vaskea, 50 t. a. — *Brussa*, lähellä Marmora järveä, valmistaa syöskumi- eli vaha-piippuja ja silkki-kankaita, 100 t. a. — *Smyrna*, Egean lahden rannalla, paras kauppa-paikka näissä tienoin, monta tehdasta, 150 t. a. — *Angora*, kuulusat ovat kameli-vuohet, joiden karvoista kudotaan kamlotti-vaatetta ja kauniita kaula-vaatteita, 35 t. a. — Syyriassa: *Aleppo* eli *Haleb*, silkki- ja puuvilla-tehtaita, vilkas maa-kauppa, 200 t. a. — *Damask* eli *Damaskus*, suuria tehtaita, hyviä miekan teriä, karavani-kauppa, 150 t. a. — *Jerusalemi*, kuulusa kaupunki Sionin mäellä, Kidron-virran varrella. Jesuksen haudalla on kristillinen kirkko, johon hurskaat kristityt kaukaisiltakin mailta matkustavat Jumalan palvelusta pitämään. Salomon temp-

pelin paikalla on nyt mahometilainen moskee, 20 t. a. — *Tadmor*, Syyrian erä-maassa, jäännöksiä vanhasta komeasta *Palmyrasta*. — Eufraatin ja Tigrisin maissa: *Basra*, Persian lahden rannalla, kauppa-paikka, 70 t. a. — *Bagdad*, Tigris-virran varrella, kauppa- ja tehdas-paikka, 100 t. a. — *Mosul*, Tigris-virran varrella, jossa tehdään "mosliini"-nimistä hienoa liina-kangasta, 60 t. a. — Avaroita jäännöksiä on Tigrisin rannalla vanhasta *Nineven* kaupungista, ja Eufraatin rannalla *Babylonista*. — Saarista on mainittavimmat *Kypros*, jossa kasvaa paljon viinaa, puuvilloja ja hedelmiä, ja *Rodus*, jolla on paras laivasto koko Turkin valtakunnassa.

Arabian niemi.

I. Maa.

1. *Rajat*. Länteisellä rajalla on Puna-meri ja *Babel-mandeb-salmi*, etelässä Aaden lahti ja Arabian meri, idässä *Ormus-salmi* ja Persian lahti, koillisessa ja pohjoisessa se yhtyy aasialaiseen Turkin maahan, ja luoteessa yhdistää *Suetsin* taipale Afrikan sen kanssa.

2. *Mantereen muoto*. Sisä-maa on paraaksi osaksi tutkimatonta, mutta luultavasti pelkkää puutonta ahoa ja hiekka-kangasta. Ainõasti ranta-maat ovat tutummat. Niistäkin on luode-rannikko, *Hedjas*, hiekkänen, kivinen ja hedelmätön. Lounainen ranta, *Jemen*, on hedelmällisin. Eteläiset rannat, *Hadramuut*, *Maara* ja *Gaara*, joita ennen ylistettiin myrhamin ja muiden haju-ainceiden kotipesäksi, ovat nyt tuntemattomia. Kaakkonen ranta, *Oman*, kasvaa paljon palmu-puita. Suurempia jokia ja järviä ei ole ensinkään, ja pienemmät purot, joita on muutamia,

kuivettuvat kesällä. Vuoret ovat myös mataloita. Egyptin rajalla oleva *Siinain* vuori, jossa Jumalan kymmenen käskyä ilmoitettiin, on muistettavin.

3. *Ilma* on kuiva ja kuuma. Talven asemesta on neljä kuukautta kestävä sade-aika, lounat-puolella kesäkuusta syyskuuhun, ja kaakkos-kulmalla marraskuusta helmikuuhun. Sillon ovat kasvut hyvinkin tuuheita, mutta kuivettuvat kesällä, kun eivät saa muuta kosteutta kuin yö-kastetta. Hedjas-rannalla tulee myrkyllinen *Samum*-tuuli, jota vältetään siten, että painetaan suu ja sieramet hiekkaan.

II. Asukkaat.

1. Asukkaita on arviolta 12 miljoonaa, jotka kaikki ovat *Araapialaisia*, paitsi joitakuuta muukalaisia kaupungeissa. Maata viljellään ainoasti rannan puolella, jossa kasvatetaan oliivia eli öljy-puita, viikunoita, sokeriruohoja, kahve-, puuvilla- ja indiko-pensaita, mannaa, balsamia, myrhamia ja monenlaisia suitsutuksia. Ylämaissa kasvatetaan vähän vehnää, ohraa, viinaa, omenoita ja persikoita. Karjan kaitseminen on siellä paras elatus-keino. Kamelit, vuohet ja lampaat ovat paimenkansojen rikkaus. Ryöstäminen on kyllä mieluisa, vaikka vaivaloinen ja useasti vaaran-alainen elatus-keino. Hevoset ovat etenkin hyviä. Sisämaissa kaivetaan rautaa, vaskea, lyijyä, vuori-suolaa, karneoli- ja rubini-kiviä.

2. *Sivistys*. Kästeet ja keinotyöt ovat huonoja. Kauppa on kyllä vilkas, mutta Englantilaisien huostassa. Ulkomaille viedään kahveeta, balsamia, nahkoja ja haikaran kyniä. Uskonto on mahometilainen. Sivistys oli ennen hyvällä kannalla, ja ovat Arabialaiset vielä nytkin sivistyneemmät kuin heidän naapurinsa Turkkilaiset. — Maassa on monta pientä valtakuntaa, joiden

ruhtinat ovat *imania*, *emiiria* ja *sheikiä*. *Maskatin* ruhtina, jolla on maita myös Persiassa ja Afrikan itä-rannalla, on voimallisin ja sitä sanotaan *kaaniksi*.

3. *Kaupunkia*. *Medina*, Muhametin hauta, 6 t. a. — *Mekka*, Muhametin syntymä paikka, sillä on myös *Kaaba*-niminen moskee, jota sanotaan Abrahamin perustamaksi, ja johon muhametin uskolaiset ovat velkapäätt matkustamaan kerran ijässään, 60 t. a. — *Dshidda*, Mekan satama, 40 t. a. — *Mokka*, paras kahve-paikka. — *Aaden*, vapaa satama, linnoitettu, Englantilaisien vallan alla. — *Maskat*, hyvä satama itä-rannalla, 60 t. a.

Iran eli Persia.

I. Maa.

1. *Suuruus ja Rajat*. Tämä 40 tuhatta peninkulmaa avara lakeus on, niinkuin Arabiakin, enimmäen tuntematonta maata. *Zagros*-vuoret ja *Tigris*-virta erottavat sen Turkin maasta. Persian lahden ja Arabian meren allot huuhtelevat sen eteläisiä rantoja: idässä ovat *Solimanin*-vuoret luonnollinen raja Esi-indiata vasten, ja pohjiosessa on Venäjä, Kaspian meri ja vapaiden Turkkilaisien eli Tattarilaisien maa.

2. *Mantereen muoto*. Lännen puolella on jo mainitut jylhät *Zagros*-vuoret, pohjiosessa *Elburs*-niminen harju, jonka korkein kukkula on *Demavend*, ja idässä niinkään ennen mainitut *Solimanin*-vuoret. Näiden vuorien vällys on, se mikä sitä on tutkittu, tasasta puutonta kangasta ja pöly-hiekalla peitettyä erämaata. Ainoasti Kaspian meren alaiset rannat ovat hedelmällisiä viljaimaita. Luode-kulmalla on *Urmia*-niminen isojärvi, muu-

ten ovat järvet pieniä. Samoin ovat joetkin niin huo-
noja, että useimmat kuivettuvat hiekkakankaalle ennen
kuin mereen ennättävätkään.

3. *Ilma.* Ilma on yleesen raitis ja taivas kirkas.
Kesät ovat kuivia ja kuumia ja talvet kylmiä. Kesä-
kuun alusta Marraskuun loppuun ei sada pisaraakaan
vettä. Kaspian meren rannoilla on ilma kostea ja kuu-
ma, mutta sentähden terveydelle vahingollinen.

II. Asukkaat.

1. *Kansakuntia.* Asukkaita on noin 24 miljoonaa
monesta eri-kansasta. Enin osa on *Persiläisiä*, jotka ovat
talollisia ja asuvat ympäri koko maata. *Turkkilaisia* ei
ole kuin 1 miljona, mutta ovat kuitenkin vallan päällä
olijat länteisessä eli Persian valtakunnassa. *Afghanilaiset*
ovat pää-kansa koillis-kulmalla samoin, kun *Beludshilaiset*
kaakkois-puolella. Vähempi osa on *Arabilaisia*, *Armenilai-
sia*, *Kordilaisia* ja *Juutalaisia*.

2. *Elatus-keinoja.* Maata viljelevät ainoasti Persi-
läiset, muut kaikki ovat paimen kansoja, jotka muutta-
vat karjoneen paikasta paikkaan ja ryöstävät tiellä mat-
kustavaisia. Maa-kauppa, eli kun täällä sanotaan *kara-
vani*-kauppaa käyvät kuitenkin Armeniläiset. Juutalaiset
Hindulaiset niin suurissa matkuuissa, että tuhansia kuu-
luu yhteen matkuuteen. Mutta meri-kauppa on tykkä-
nään Englantilaisien vallassa. Muualle vietävätä tavaraa
on vähän, tuskin muuta kuin silkkiä, kameli-lankoja, ru-
sinoita, opiumia eli valmu-kukista tehtyä uni-ainetta, ja
vähän kästeitä. Mutta paras ja etuisin elatus-keino on
Indian tavaroin kulettaminen Euroopan raja-kaupunkiin.

3. *Sivistys.* Armeniläiset ja Kurdiläiset ovat kyllä
nimeksi kristityitä, vaikka tavoiltaan hyvin pakanallisia,
etenkin viimeksi mainitut, jotka pitävät ryöstämistä ei

ainoasti tavallisena, vaan vieläpä kiitettävänä elatuskeinona. Muut kansat ovat enimmäkseen Mahametin uskolaisia. Ainoasti joku osa vanhoja Persiläisiä on pitänyt vanhan uskontonsa ja ovat vieläkin tulen kumartajoina. Muuten sanotaan Persiläisiä sivistyneimmäksi kansaksi Mahometin uskolaisien seassa. Sekä kansallisia että tieteellisiä kouluja on suuremmissa kaupungeissa, vaikka ne euroopalaisiin yhtäläisiin laitoksiin verrattuna ovat vähäpätöisiä.

III. Valtakuntia.

Hallituksen suhteen jaetaan Iranin lakeus tavallisesti kolmeen osaan, nimittäin:

1. *Persian* valtakunta, joka sisältää koko läntisen puolen ja johon kuuluu 12 miljoonaa asukasta. Maan hallitsijalla, eli *Shakilla* on korkein sekä maallinen että kirkollinenkin valta ja hallitsee ihan itseväittäisesti, mutta ryöstöä, väkivaltaa ja muuta laittomuutta valitetaan kuitenkin hyvin tavalliseksi. — Kaupunkia: *Teheran*, shakin talvinen maja-paikka, silkki- tapetti- ja teräs-tehtaita, talvisina aikoina siellä sanotaan olevan 130 tuhatta asukasta, jotka kesäksi muuttavat maalle ruttoa pakoon. — *Ispahan*, entinen pääkaupunki, ja vielä nytkin paras tehdas- koulu- ja kauppa-paikka, 200 t. a. — *Hamadan*, liinakuteita, 50 t. a. — *Tauris* eli *Tabris*, Armeniassa, Turkkilaisien, Persiläisien ja Hindulaisien kauppataroiden kokous-paikka, 100 t. a. — *Shiras*, ihanassa laksossa, kaupitsee hajuvettä ja muumie-nimistä lääkitystä, 50 t. a. — *Abusheer*, paras satama Persian lahden rannalla, 15 t. a.

2. *Afghanistan*. Afghanilaiset, jöbitä myös Patanilaisiksi sanotaan, ovat kuin paimen kansat yleensä, jätetty moneen laumakuntaan, joilla kyllä on omantakeiset

ruhtinat, jotka kuitenkin ovat Kabulin shakin veron alaisia. — Kaupunkia: *Kabul*, shakin maja-paikka, Persian, Turkin ja Indian kauppa-matkuitten yhdyntä-paikka, 80 t. a. — *Kandahar*, Aasian kauniimpia kaupunkia, 100 t. a. — *Herat*, tehdas- ja kaupan yhdyntä-paikka, 100 t. a.

3. *Beludshistan*. Maassa on monta paimen- ja ryöväri-laumaa omilla ruhtinoilla, jotka ovat liitossa keskenään *Kelatin* Kaanin esimiehuuden alla. Ainoa muistettava kaupunki on *Kelat*, jossa Kaani asuu ja Hindulaiset majamiehet valmistavat kästeitä ja käyvät kauppaa, 25 t. a.

Esi-indian niemi.

I. Maa.

1. *Rajat*. Luoteessa erottaavat Solimanin vuoret tämän, 60 tuhatta nelikulma-peninkulmaa avaran niemen Iranin kankaasta, ja pohjiosessa Himalaija vuoret Tiibetin vuorimaasta. Lännessä on Arabian meri ja idässä Bengalin lahti.

2. *Vuoria ja virtoja*. Paitsi jo mainittua Himalaija-härjua, jonka *Davalagiiri*- ja *Tshamalaari*-nimiset kukkulat ovat korkeimmat kaikista maan vuorista, kulkee poikki maan idästä länteen *Windhyan* vuoret. Näiden kahden vuori-harjun välisessä, *Hindustan*-nimisessä laksossa juoksee suuri *Ganges*-virta Himalaija-vuorista Bengalin lahteen. Yhteen lahteen juoksee myöskin, Himalaija harjun pohjois-puolelta tuleva *Burampooter* eli *Brahmaputra*. Länteisellä puolella on *Sind*- eli *Indus*-virta monine haaroneen. *Windhyan*-vuorien eteläpuoleinen maa, nimeltä *Dekan*, on korkeata kankasta. Tämän kankaan länteisellä rajalla ovat länteiset *Ghat*-vuoret ja itäisellä puo-

lellä itäiset *Ghat*-vuoret. Länteisistä *Ghat*-vuorista Arabian mereen vierättävää kapeata ranta-maata sanotaan *Malabar*-rannaksi. Itäisen matalamman rannan nimi on *Koromandel*- eli *Karnatik*-ranta.

3. *Ilma ja hedelmät.* Himalaija-harjun avaroilla rinteillä on ilma raitis mutta niin viilee, että siellä kasvaa Euroopassa tavallisia hedelmiä, niinkuin omenoita ja perunoita. Sind-virran ranta-maat ovat mitä kuivinta ja kuuminta maalla olla taitaa. Useasti voipi vuosikausia-kin kulua ennen, kuin vettä sataa. Virran varret ovat kuitenkin hedelmällisiä niin avaralta, kuin kevät-tulva nousee, mutta sitä ylempänä on pelkkää hedelmätöntä auhtoa ahoa. Siihen sijaan on Ganges-virran avara lakso hedelmiltään mitä parasta olla taitaa, mutta ilma on niin kostee, että on ihmisen terveydelle vahingollinen. Täällä kasvaa runsaasti riisiä, vehnää, maisia, tupakkaa, valmuja, joista opiumia valmistetaan; puuvilla- silkki- ja indigopensaita, jonka lehdistä tehdään mailman paras siniväri; sokeri- ja bambu-ruokoja; mustaa raskasta ieben-puuta, hyvähajusta sandel-puuta, laiva-aineiksi oivallista teekipuuta, hyviä pähkinöitä kasvavaa palmu-puuta ja kesämaan hedelmiä. Dekanin niemen rannat ovat sekä ilmaltaan että hedelmiltään mitä ihaninta olla taitaa, etenkin läntinen Malabar-rantá, jossa kasvaa paljon ryytiä, niinkuin pippuria, kanelia, inkiveriä ja kardemummaa. Mutta näitä ei kasva itäisellä, hiekka-peräisellä Koromandel-rannalla. Muutenkin ovat nämät rannat toisistaan hyvin eroavaiset. Kun Malabar-rannalla, Toukokuusta Syyskuuhun, on sade-aika, niin Koromandel-rannalla on ihanin kesä, ja kun täällä taas on sade-aika, Syyskuusta Joulukuuhun, niin siellä on kesä. Toinen erotus on taas se, että länsi-rannalla on hyviä satamoja ja syvä vesi, mutta itä-puolella ovat rannat mataloita ja meren virta

väkevä ja sentähden laiva-kululle vaikeampi. Dekanin ylä-maat ovat kuivempia, ja niiden paras rikkaus on kulta, hopea ja muut metallit sekä kalliit kivet, niinkuin kiiltokivi eli timantti, rubiini, safiiri, ametisti ja turkosi. Mailman paraita helmiä saadaan sukeltamalla *Ceilonin* saaren ja mantereen välisestä salmesta.

II. Asukkaat.

1. *Kansoja.* Alku-peräinen kansa on *Hindulainen*, joita nykyään taitaa olla noin 115 miljoonaa. Ne olivat ennen jaetut perittäviin säätyihin, jotka eivät naimisella eikä muuten saanut sekaantua toisiinsa. Senpätähden ovat vielä nytkin oppineet ja papit, joita *Brahminiksi* sanotaan, ikäänkuin toinen muusta rahvaasta ei ainoasti tavoiltaan ja sivistykseltään vaan myöskin muodoltaan ja ruumiiltaan erotettu kansa. Myöhemmin maahan muuttaneista kansoista on, *Turkkilaisista* ja *Persiläisistä* yhdistämällä syntynyt *Mongolilainen* kansa merkillisin. Niitä on noin 18 miljoonaa. Vaikka ne sanovat olevansa Mongolilaisia, niin heillä ei ole mitään Mongolilaista ominaisuutta. Kieli-kin on Hindulainen. Pienempiä kansoja ovat *Persiläiset*, *Arabilaiset*, *Armeniläiset*, *Kiinalaiset* ja *Juutalaiset*. *Euroopalaisia* sanotaan olevan puolen toista miljoonaa. Yhteesen arvataan väki-luvun nousevan 180 miljoonaan. Monesta, täällä puhutusta kielestä, on Persian kieli pidettävänä valta-kielenä, sillä sitä puhuvat enimmäkseen ruhtinat ja Englantilaiset käyttävät sitä kirjoja vaihtaissa niiden kanssa. Kauppa on Englantilaisien vallassa ja on samoin, kuin emämaassakin hyvin ankara. Muualle viedään silkkiä ja silkki-kankaita, puuvilloja ja puuvilla-kankaita, opiumia, indigo-painetta, sokeria, arrakkia, pippuria ja muita ryytiä, kahveeta ja tee-lehtiä.

2. *Uskonto ja sivistys.* Uskontoja on monta. Hindulainen pää-kansa tunnustaa *Braaman* uskontoa. Kolme on heillä jumalaa: *Braama*, *Wisnu* ja *Siiva*, jotka vastaavat meidän Isää, Poikaa ja Pyhäähenkeä, kuitenkin sillä erotuksella, että *Braama* on maailman luoja, *Wisnu* sen hoitaja ja *Siiva* sen hävittäjä. Raamattu on kirjotettu pyhällä Sanskritin kielellä, jota ei enään puhuta. *Braaman* uskon jälkeen on Muhametin uskonto täällä yleisin. Sitä tunnustavat ruhtinat, Turkkilaiset, Persiläiset ja Arabilaiset kansat. Kristin uskoon kuuluvat Englantilaiset ja muut Euroopalaiset sekä joku Aasialainenkin. Muutamat Persiläiset Indus-virran varrella ovat tulen kumartajoina. Kansallinen sivistys on täällä tuhansia vuosia vanhempi, kun Euroopassa. Maanviljelys, karjan korjuu, kästeet, taiteet ja tieteetkin luullaan täältä tulleen Länsi-aasiaan ja sieltä Euroopaan. Nykyjään ovat he kuitenkin Euroopalaisia jälempänä, kun muka Hindulaiset, samoin kuin Kiinalaisetki, tahtoovat tulla omillaan aikoin, eivätkä luule muukalaisilta neuvoa tarvitsevana. Yleisesti ovat Hindulaiset hyvin hiljaista, hyväsoipuista ja jumalista kansaa. Jumaloitaan miellyttääkseen vaivaavat he ruumistaan monin tavoin, hukuttavat itsiään pyhän Ganges-virran altoihin ja lesket polttavat itsensä elävinä yhdellä roviolla, millä miehien kuolleita ruumiita poltetaan. Sama oppi kieltää kuitenkin toisen verta vuodattamasta. Oikeen hurskaat eivät teurasta eläimiäkään, mutta elävät maan kasvuilla ja hedelmillä.

III. Valtakuntia.

Ainoasti Himalaija-harjun rinteillä olevat pienet ruhtinakunnat *Nepal* ja *Butan* ovat omantakeisia valtakuntia. Kaikki ranta maat ja paras osa sisä maistakin on enimmäksen Englantilaisien ja pienemmäksi osaksi muiden

Euroopalaisien vallan alla. Ylä-maissa on vielä joitakuita ruhtinoita, mutta nekin maksavat Englantilaisille veroa. Englantilaisien oman hallituksen alla olevat maat jaetaan kolmeen lääniin, jotka ovat:

1. *Kalkutan* lääni, johon kuuluu Ganges-lakso ja Indus-virran pohjos-rannat. Pääkaupunki *Kalkutta*, Ganges-virran varrella, kenraalikuvernörin asunto, Aasian paras tehdas- ja kauppa-paikka, monta koulua sekä kristityitä että Mahometin ja Brraaman uskolaisia varten, 800 tuhatta asukkaita, — *Patna*, Ganges-virran varrella, käypi kauppaa Nepalin ja Butanin kanssa, josta myöskiä ja rabarberia tuodaan, 300 t. a. — *Benâres*, niinkään Ganges-virran varrella, Indian toinen kaupunki, Braamien pääpesä, korkia-koulu, jossa on 300 opettajaa ja 5,000 oppilasta, hyvä kauppa- ja tehdas-paikka, 600 t. a. — *Delhi*, Sjumnan varrella, oli ennen Mongolilaisien vallan kuulusa pääkaupunki, mutta on nyt huonontunut, 200 t. a. — *Lahôre*, Ravi-virran varrella, Hindu-laisien ruhtinoiden muinainen pääkaupunki, silkki-tehtaita, 100 t. a.

2. *Madräs*-niminen lääni, johon kuuluu itäranta ja eteläinen länsi-ranta. Kaupunkia: *Masulipuram*, paras valkama itä-rannalla, 75 t. a. — *Madräs*, pääkaupunki tässä läänissä, rikas kauppa- ja tehdas-paikka, 460 t. a. — *Kalikut*, pieni kaupunki, Malabar-rannalla, oli ensimmäinen kaupunki johon *Wasko di Gama* tuli vuonna 1498.

3. *Bombayn* lääni, johon kuuluu *Kanara* ja *Konkai*-nimiset länsi-rannat sekä, *Sindi*-niminen maa *Sind*-virran etelä-varrella. Kaupunkia: *Punah*, viinasessa *Aurungabad*-nimisessä maassa, ennen Hindu-laisien ruhtinoiden pääkaupunki, 150 t. a. — *Bonbay*, läänin esimiehen asunto, Englantilaisien sota-laivaston satama, Indian toinen kauppa-paikka, 140 t. a. — *Surat*, *Tapti*-virran

suussa, kauppa- ja tehdas-paikka, 160 t. a. — *Heiderabad*, Sind-virran varrella, 150 t. a. — Bombay-kaupungin tienoilla ovat Elefante- ja Salsette-nimiset saaret, joissa on vuoreen hakatuita braamalaisia temppeliä.

Portugalilaisilla on *Goa* niminen siirtomaa Kanaran ja Konkan rantojen välillä ja *Diu* Gutsurat-niemen etelärannalla.

Franskalaisilla on *Pondichery* ja *Karikal* Koromandel-rannalla, *Chandernagor* Bengalissa ja *Mahen* saari Malabar-rannalla.

Englantilaisien veromaista ovat merkillisimmät: 1. *Rasputaana* eli Rasputtien pienet ruhtinakunnat erämaassa Indus- ja Ganges-virtojen välillä.

2. *Maharattien* ruhtinakunnat Winhyan-vuorien molemmilla rinteillä. Paras kaupunki on *Baroda*, Kambailahden itä-puolella, 100 t. a.

3. *Nitsamin* ruhtinakunta Golkonda-nimisellä ylängöllä. Pääkaupunki *Heiderabad*, kiilto-kivien hionta, 200 t. a. — *Ellora*, merkillinen vuoreen hakatun temppelinsä tähden.

4. *Meisoren* valtakunta, eteläisen niemen keskellä.

5. *Travankor*, lounat-rannalla.

Taka-indian niemi.

I. Maa.

1. *Rajat*. Taka-india yhtyy luoteessa Esi-indiaan ja pohjiosessa Tiibetin ja Kiinan maihin; mutta rajat näitä maita vasten eivät ole tarkoin määrättyt. Itä-rantoja huuhtelee Kiinan meri ja sen lahdet *Tonkin* ja *Siam*. Lännessä on *Malakka-salmi* ja Bengalin lahti.

2. *Mantereen muoto.* Ylä-maa on paraaksi osaksi tuntematonta. Pohjosessa on tuntemattomia vuori-harjuja, jotka lännessä yhtyvät Himalaija-vuoriin. Näistä juoksee niin-ikään alku-puolellansa tuntemattomat virrat *Bramaputra, Iravaddi, Saluen, Menam, Maikauing* ja *Sangkoi*, jotka suu-puoleltaan tulvailevat lavealta yli kaltaansa. Ylempänä ovat Joki-laksot pitkiä ja kapeita. Merkillinen on se, että *tulva-* ja *pako-*veden aikaa itä-rannalla kestää puolen vuorokautta, kun sitä muualla maailmassa ei kestä kun 6 hetkeä.

3. *Ilma.* Ylä-maissa sanotaan ilman olevan viileän ja raittiin, mutta kapeissa ja syvissä joki-laksoissa on päivän helle liian rasittava, ja Euroopalaisien terveydelle vahingollinen. Rantamaat ja jokien laksot ovat hyvin hedelmällisiä, mutta muu maa hedelmätöntä. Hedelmät ovat melkeen yhtäläisiä, kun Esi-indiassakin. Paitsi Esi-indiassa tavallisia puita kasvaa täällä myös *perkka-puita*, jonka mahalasta keitetään moneen tarpeeseen sovelias *gutta-perkka*. Merkillistä on, ettei täällä pidetä kamelia, aasia, lampaista, tuskin hevosiakaan; mutta siihen sijaan paljon elehvanttia, lehmiä ja sikoja.

II. Aukkaat.

1. *Aukkaat*, joita arvataan olevan noin 36 milj., ovat enimmäkseen *Mongolilaista* kantaa. Itä-puolella ovat he tavoiltaaan ja sivistykseltään, kuin Kiinalaiset, mutta länsi-puolella tahtovat enimmäkseen seurata Hindulaisien tapoja. Malakka-niemellä asuu toinen ihmis-kanta eli *Malaijilainen*.

2. *Uskonto* ja *sivistys* on itä-puolella Kiinalainen ja läns-puolella Hindulainen. Kuitenkin on viime aikona vähä kristityitä tänne muuttanut ja kääntänyt maan asukkaitakin kristin uskoon. Malaijilaiset Malakan niemellä tunnustavat Mahometin uskontoa.

3. *Kauppaa* käyvät täällä Englantilaiset ja Kiinalaiset, jotka hakevat täältä teeki-puuta laivan aineeksi, elehvantin luita, indigo-painetta, puuvilloja ja ryytiä ja palmu-puun pähkinöitä.

III. Valtakuntia.

1. Englannin vallan alla on koko länteinen ranta, paitsi Malakka-niemi. Pohjosin puoli Braamaputran varrella oleva vuori-maa on 1) *Assam*, jossa kasvaa viljalta tietä, puuvilloja ja sokuria. Bengalin lahden luode-ranta on 2) *Arrakan* jossa on kaupunki *Arrakan* ja *Akya*, molemmat hyvät kauppa-paikat. Iravaddi-virran suussa on 3) *Pegu*, jossa on kaupungit *Rangun* ja *Pegu*. Bengalin lahden etelä-rannalla on 4) *Tenasserim*. 5) Kauppa-kaupungit *Malakka* ja *Sinkapor* ovat molemmat Malakka-niemellä.

2. *Birman* valtakunta Iravaddi virran ylä-varrella. Asukkaita sanotaan sotaisimmiksi kaikista Taka-indian kansoista. Hallitus-muoto on itsevaltainen. Itsevaltiaan nimikin on niin pyhä, etteivät alammaiset saa hengen haastolla sitä mainita. Pääkaupunki on *Ava*, rakennettu bambu-ruo'oista, 70 t. a.

3. *Siamin* valtakunta, Menam-virran ympäristöllä. Siamilaisia sanotaan sivistyneimmäksi kansaksi Taka-indiassa, mutta luonnoltaan pelkuriksi. Hallitus-muoto on itsevaltainen. Pääkaupunki *Bangkok*, rakennettu osaksi korkeille pylväille, ettei tulva-vesi huoneisiin kohoaisi, ja toiseksi osaksi bambu-ruokoista tehdyille lautoille, jotka uiksentelevat veden pinnalla; Taka-indian paras kauppa-paikka, 400 t. a.

4. *Anamin* valtakunta, niemen itäinen puoli. Oli ennen Kiinalle veron alainen. Kaupunkia: *Bag-king* tahi *Kesho*, Songkoi-virran varrella, 140 t. a. — *Hue-fu*, pää-

kaupunki meren rannalla vahvasti varustettu, 50 t. a.
 — *Saigon*, paras kauppa-paikka, 100 t. a.

5. *Malakan* niemellä on monta pientä valtakuntaa, joiden ruhtinoilla on rajotettu valta. Aatelisto on voimakas.

6. *Andaman-* ja *Nikobar*-saarilla Bengalin lahdessa kasvaa hyviä palmu- ja leipä-puita. Asukkaat, jotka Andamaan saarilla ovat malajia ja Nikobar-saarilla neegereitä, elävät vapaudessa, kun eivät Tanskalaiset pidä huolta heidän Nikobar-saarille perustamasta vallasta.

Itä-indian saaristo.

Itä-indian saaristo on suurin saaristo maan piirillä. Maa on vuorista. Maan-alainen tuli on hyvin likeellä maan pintaa; senpätähden täällä tapahtuu useasti maan täräyksiä, ja tuli-tunturia on myös monta. Ilma on kapeilla ja alhaisilla ranta-mailla hyvin kuuma ja terveyttä turmelevainen. Samsa Pellervoine on hyvin runsaasti jaellut antimiaan näille saarille. Täällä ja etenkin ylämaissa kasvaa aijältä teeki-, ieben-, perkkä-, santeli-, palmu- ja leipä-puita; pippuria, kanverttia, neilikoita, muskottia ja muita ryytiä; sokuri-ruokoja, puuvilla- ja indigo-pensaita; riisiä, maisia ja muuta viljaa. Samoin on täällä paljon kiveitä, etenkin: kultaa, platinaa ja kiiltokiviä (Borneon saarella), tinaa (Sumatran saarella). Mutta Tapiolan isäntä on ollut sitä saidempi. Maa-eläimistä on puute, joka puute on sitä tuntuvampi, kuin enemmän männään itään päin. Sumatran saarella loppuvat tiigerit, sudet ja muut koiran sukuiset metsän pedot.

Borneon saarella häviävät myös elehvantit, sarvi-kuonot ja leopardit: lampaista ja vuohia on vähän. Merkillistä on, että hevonen, joka ei menesty Taka-indiassa, tulee täällä hyvin aikoin. Mutta apinoita, villi-sikoja ja hirviä on paljon.

Peri-asukkaat ovat mustaa *Papua*-nimistä kansaa; mutta *Malaijilaiset* ovat heiltä valloittana rantamaat. *Papua*-kansa elää luonnollisessa vapaudessaan, on raaka ja sivistymätön. *Malaijilaiset* ovat ankarointa meri-rosvoja. Sivistys, kästeet ja keinollisuus ovat huonolla kannalla. Kästeitä ja keino-töitä harjottaavat ainoasti *Kiinalaiset* ja *Euroopalaiset* majo-michet. Kauppa on vilkas, vaikka vieraiden vallassa. Uskonnon puolesta ovat *Papua*-kansa pakanoita, *Malajit* *Mahometin* uskolaisia. Joitakuuta on lähetys-saarnaajat saanna käännetyksi kristin uskoon.

Valtiollisessa suhteessa on tämä saari-maailma paraaksi osaksi *Alamaalaisien* ja pienemmäksi osaksi *Spanjalaisien* vallassa. *Alamaalaisilla* on suuret ja pienet *Sunda*-saaret sekä *Molukki*-saaret ja *Spanjalaisilla* *Phillippinit*.

Suuria *Sunda*-saaria on neljä:

1. *Sumâtra*. *Malakka*-salmi erottaa tämän saaren *manner*-maasta ja *Sunda*-salmi *Jávasta*. Saarella on suuria vuoria, joista saadaan kultaa. Kanvertti ja pippuri ovat paraita kauppa-tavaroita.

2. *Jáva* on pienin, mutta väkirikkein ja paraite viljelty näiden saarien joukossa. Ihmisiä on 10 miljoonaa. Kahve on saaren paras kasvu, sen jälkeen riisi ja sokuri (josta keitetään väkevää arrakkia), muuten kasvatetaan myös paljon teetä ja kanelia. Saari on tykkänään *Alamaalaisien* vallassa. Kaupunkia: *Batâvia*, luoderannalla, ennen vanhaan *Aasian* paras kaupunki, *Alamaalaisien* siirto-maiden hallituksen pää-pesä, on nyky-

aikana paljon alenna entisestä mahtavuudestaan, asukkaita ainoasti 55 t. — *Surabaija*, koillis-rannalla, nykyjään paras kaupunki, 80 t. a.

3. *Borneo*, suurin saari maan piirillä Grönlannin jälkeen. Täällä on paljo kultaa, timanttia eli kiiltokiviä, kaiken maailman paras kanvertti, palmun pähkinöitä, perkkapuita.

4. *Celebes* on kummun muotonen saari ikään kun yhteen kasvanut neljästä niemestä. Hevosia kehutaan hyviksi. Alamaalaisien paras kaupunki on *Makassar*.

Pieniä Sunda-saaria on monta, joista suurin on *Timor*, joka paraaksi osaksi on Alamaalaisien ja pienemmäksi osaksi Porttugalilaisien vallassa.

Molukki-saarista ovat *Amboina*, *Dshilolo* ja *Seram* suurimmat. Näitä sanotaan myös ryyti-saariksi sentähden, että paraat ryydit niinkun muskot- ja neilikka-puut täällä menestyvät paraiten.

Philippinit ovat kaksi suurta saarta, nimittäin *Lutson* ja *Mindanao*, 7 keskinkertaista ja monta pienempätä. Lutsonin saarella saadaan kulta-hiekkaa, hyvää sokuria, kahvea, indigo-painetta, hienoja puuvilloja, hyvää tupakkaa, ja kesämaiden hedelmiä. Melkeen koko saari on Spanjalaisien vallassa. Mindanaon saarella on kyllä omia ruhtinoita, mutta ne ovat Spanjalaisille veron alaisia. Kaupunki *Manilla*, Lutsonin saarella, Spanjalaisen maaherran istuin, hyvä kauppa, 120 t. a.

Kiinan valtakunta.

I. Maa.

1. *Avaruus.* Altai-vuorien rinteiltä pohjosessa Himalaija-rinteille etelässä, Kiinan- Keltais- ja Jaapanin merien rannoilta idässä Belurtag eli Sumu-vuorien rinteille lännessä leviää maa, joka on suurempi, kun Euroopa, ja jossa asuu 400 miljonaa ihmisiä. Kaikki tämä kuuluu Kiinan valtakuntaan. Sen pää-osat ovat: *Kiina*, *Tungusia* eli *Manshuria*, ja veron alaiset maat *Mongolia*, muinainen *Dsungaria*, jolla nyt on nimi *Iili*, ja pieni *Bukaria* eli *Korkea Tataria*. Pienemmät maat *Anam* ja *Korea* ovat vaan nimeksi Kiinan vallan alla, ja *Tiibetin* vuorinen maa on ihan omantakeinen valtakunta. Kiinan keisari luulee kyllä näidenkin maiden olevan Kiinalle veron alaisia, vaikka vero joka vuosi jää maksamatta.

2. *Maan laatu.* Kiinan maat ovat osittain korkeita selänneitä, osittain mataloita alankoja. *Tungusia*, josta itä-puoli kuuluu Venäjän vallan alle, on täynnä jyrkkiä vuoria, joiden välisissä laksoissa *Amur* ja sen lisä-joki *Sankari* juoksevat. *Mongolia* on täynnä korkeita selänneitä, mutta suurin osa sitä on erä-maata, nimeltä *Kobi*. Pohjos-puolella on *Altain* ja etelä-puolella *Kangain* korkeat vuori-harjut, joista *Ylä-kemi* eli *Jenisei*, *Selenga* ja *Amur* virrat saavat alkunsa. Iilin maan etelä-puolella on jylhä vuori *Thian-schan* eli *Taiwaan* harju. Siitä luoteeseen on tasanen selänne, joka vähitellen alenee *Kirgisin* kankaasen päin. Tämän selänteen laksoissa on suuria järviä, niinkun: *Saisan*, *Balkash*, *Alaktukul* ja *Issikul*, sekä virrat *Irtish*, *Iili* ja *Siir-daria*. *Korkea Tataria* on melkein kaikin puolin vuorilla ympäröity. Pohjosessa

ovat *Taiwaan vuoret*, lännessä *Belurtag* eli *Sumu harju*, lounassa *Mustag* eli *Jäävuoret* ja etelässä *Kuen-luen* eli *Kulkku harju*. Näiden vuorien välisellä selänteellä juokse *Hierkan-joki* *Lopnuor-järveen*. Tiibetin jylhästä vuorimaasta alkavat *Jantsekiangin* ja *Hoanghon* ankarat virrat. Niiden lähteet ovat melkein lähellä toisiaan. Juoksussaan eroavat kyllä kauemmaksi toisistaan, mutta lähestyvät taas toisiaan likempänä meren rantaa. Etelä-puolella juoksee *Sikiang* eli *Tüger-joki*. Näiden virtojen alangot ovat Kiinan parasta maata. Maa Sikiangin ympärillä on ihana ja vaihtelevaista, siellä on uhkeita metsiä, hyvin viljeltyjä laksoja, joissa kasvaa kesämaiden hedelmiä, kanvertti-puita ja tee-pensaita. Jantsekiangin ja Hoanghon välisessä alangossa kasvaa runsaasti puuvilla-puita, sokuri-ruokoja ja silkki-pensaita. Hoanghon pohjos-puolella ei näitä paljon tavata. Vehnän, riisin ja teen sato on huonompi, mutta siihen sijaan on siellä muita tavallisempia viija-lajia, jalava- ja poppeli-metsiä, nurmiketöjä ja hyviä karjan laitumia.

3. *Ilman laatu*. Ilma on näin avarassa ja epätasaisessa maassa hyvin vaihtelevaista. Tiibetin rajalla, joka on korkein kaikista maailman maista, on ilma yhtä kova, kun meidän Lapissa; Korkean Tatarian, Mongolian ja Iilin ylänneillä ovat talvet kylmiä ja kesät kuumia, että joet ja puut kuivettuuvat, mutta Kiinan alangoilla ihana ja mieto, kun kesä-maissa.

II. ASUKKAAT.

1. Ihmisiä on Kiinassa noin 400 miljoonaa, ja kansakuntia monta, joista merkillisimmät ovat: *Kiinalaiset*, jotka ovat Aasian ja Mongolilaisen ihmis-kannan sivistynein kansa, *Tungusilaiset*, *Mongolilaiset*, yhtänimisissä maissa, *Kalmukkilaiset* eli *Koiran-kuonolaiset*, ilissä, *Tatarilaiset* eli *Turkkilaiset*, korkeassa Tatariaassa.

2. *Elatus-keinoja.* Maanviljelystä pidetään Kiinassa ja Tatariassa muita töitä ja elatus-keinoja arvollisempaina; mutta Tungusiassa, Mongoliassa ja Iilissä elättäävät ihmiset henkensä paraimmasti karjan kaitsemisella ja metsän käynnillä. Iilin koiran-kuonolaiset harjottaavat sen ohessa vielä ryöstöäkin. Maanviljelystä on korottana sangen paljo se vanhan-aikainen tapa, että keisari, hänen poikansa ja yläisemmät virkamiehet vuosittain, kevät-juhlaa viettäessä, tarttuuvat aatran kurkeen, ja kyntäävät kukin jonkun va'on. Senpätähden onkin maa monin paikoin niin hyvästi viljelty, että se kantaa kolmikertaisen kasvun vuodessa. Kun ensimmäinen kasvu on joutumassa, kylvetään toinen siemen vakojen väliin, tämän kasvaessa, leikataan ensimmäinen vilja, ja sen sijaan kylvetään kolmas. Jokien varsilla asuu ahkeroita kalastajoina. Merkilliset ovat heidän uivat saaret. Niiden pohja eli alus tehdään pamppu-ruokoista, jotka kannattaavat saarta veden pinnassa. Tälle pohjalle kannetaan multaa, ja mullalle rakennetaan maja, ja majan ympäröityä ryytimä eli ruohosto. Tämmöisessä saarella asuu kalamies perheenensä, ja vieläpä varpusia ja kyyhkysiäkin. Järvillä ja virroilla kulkevat tämmöiset, kun suuret laivat, purjeiden ja airojen avulla.

3. *Kauppa.* Ulkomainen kaupan käynti on huonointa, mitä maan päällä olla taitaa, kun ei Kiinan hallitus suvaitse mitään kansakäymistä muukalaisien kanssa. Mutta sisäinen liike veneillä virtoja ja kaivantoina myöten on sitä vilkkaampi. Ei missään ole jokiloilla niin suuri liike kuin täällä. Kaivantoina on paljon ja summaton suurina. Merkillinen on suuri *Keisarillinen kaivanto*, joka yhdistää Pekingin ja Kantonin kaupungit, ja on niin pitkä kun jos Euroopassa kaivettaisiin kanava Itämerestä Aadrian mereen. Mutta jos kaivantoina on pal-

jon ja hyviä, niin on teitä siihen sijaan vähän ja nekin peräti huonoja.

Ennen ei muukalaisia laskettu muualle, kun Kantonin kaupuntiin, Sikiang-virran suuhun, mutta vuonna 1842 pakottivat Englantilaiset heitä avaamaan muukalaisille kauppa-laivoille myös 4 seuraavata valkamaa: *Schanghai, Ningpo, Futsey ja Amoj.*

4. *Uskonto ja sivistys.* Kiinassa on kaksi uskontoa, nimittäin vanha Rudan oppi, jota alhainen ja ymmärtämätön kansa tunnustaa ja ja Konfutsen parannettu oppi, jota sivistyneemmät säädyt omistaavat. Tungusiassa, Mongoliassa ja lilissä on Laman oppi yleisin; mutta Tatariassa tunnustaa suurin osa kansaa Mahometin oppia. Kiinalaiset ovat Aasian sivistynein kansa, vaikka heidän sivistyksensä pysyy samalla kannalla kun se oli tuhansia vuosia tätä ennen. Niin olivat esimerkiksi kirjan paino, kompassi, ruuti, posliinin ja silkin valmistus ja rokon pano Kiinassa tuhansia vuosia ennen tutut kun Euroopassa; vaikka he nyt niissäki keinoissa ovat jääneet Euroopalaisia jälemmäksi. Tungusilaiset ja Mongolian kansa ovat sitäkin huonommalla kannalla. Mutta Turkkilaiset Tatariassa ovat paremmin sivistyneitä. Hallitus-muoto on itsevaltainen. Keisari on maan ylhäisin isä, jota kaikkien pitää vastustelematta totella. Kansan on kun ala-ikäinen lapsi, jolla ei ole yhteistssä asioissa minkäänlaista tahtoa eli oikeutta. Mutta keisari ei ole ainoasti valtakunnan vaan myös uskonnon pää eli piispa. Hän on "*taivaan poika*", ja sentähden on alammaisien henki ja tavara hänen mieli-vallassaan. Hän säätää ja kumoo lakia ja asetuksia keltään neuvoa kysymättä. Kansan pitää häntä polvillaan rukóileman. Korkeimmat virkamiehet ovat Mandarinit, joita keisari nimittää 31,500. Näistä kuuluu 13 tuh. siviili- ja 18,500 sota-virkoihin.

Mondarinit nimittävät alhaisempia virka-miehiä. Itsevaltaisen keisarin ja tahdottoman kansan välimiehenä on oppineiden sääty; sillä ei kukaan pääse korkeampaan virkaan, joka ei ole ollut kolmessa kovassa tutkinnossa, eikä keisari, vaikka itsevaltiaskin, saa siviili-virkoihin korottaa muita kuin oppineita, jotka sentähden ovat Kiinassa suuressa arvossa ja kunniaassa. Sentähden kuulee keisari heidän mieltä, ja heidän mieli-alansa hallitusasioissa on sentähden suurempi kuin muiden alamaisien. Sota-virkamiehiä nimittää keisari oman tahtonsa mukaan, mutta senpätähden heitä ei pidetäkkään niin suuressa arvossa, kuin oppineita. — Veron alaisissa maissa, Tungusiassa, Mongoliassa, Ilissä ja Tatariassa, on kullakin lauma-kunnalla omat ruhtinansa, jotka kyllä maksaavat keisarille vuotuisen veron, mutta saavat häneltä yhtä-arvoisia lahjoja.

Kaupunkia Kiinassa: *Peking*, Peiho-joen suussa, pääkaupunki, 2 miljoonaa asukasta; täällä on jonkunlainen akademia, jonka alle Kiinan lukemattomat koulut kuuluut, tähti-huone eli observatorium, kirjapaino ja kirjasto, jossa on 300 tuhatta kirjaa ja joka on suurin ulkopuolella Eurooppaa. *Nangking*, Jantsekiangin suussa, silkki- ja puuvilla-tehtaita; merkillisin rakennus on *posliini torni*, joka on yhdeksän kertanen ja 200 jalkaa korkea; asukkaita on 1 miljoona. *Kanton*, Siang-joen suussa, hyvä kauppa-paikka, ainoa kaupunki johon muukalaisia on vanhastaan laskettu, 1 miljoona asukkaita. — *Schanghai*, *Ningpo*, *Futscheu* ja *Amoj*, ovat uudempia Euroopalaiselle kaupalle avattuja valkamoja, joissa kussakin on noin 300 t. a. — Saaria: *Taiwan*, josta saadaan paljon kultaa, hopeata, vaskea, riisiä ja puuvilloja. *Hainan*, Tonkin lahdessa. *Maakao*, Kantonin edustalla, on Portugalin vallan alla. *Hongkong*, pieni Englan-

tiin kuuluva saari, jossa Englantilainen sota-väki maajailee.

Pääkaupungit vero-maissa ovat: *Mukden*, Tungusiasa, 100 t. a. — *Urga*, ylimäisen papin ja Kiinalaisen maaherran asunto; *Maimatschin*, Venäjän kaupan pesäpaikka, molemmat Mongoliassa. *Jarkiang*, Tatariassa, Kiinalaisen maaherran asunto, 80 t. a. — *Iili*, liliin maassa.

Japanin valtakunta.

Niponin suuri saari ja kaksi pienempää *Kiusiu* ja *Sikokf* ovat Japanin eli *Auringon nousun* valtakunnan oman takeiset maat. Veron alaisia maita ovat *Jesson* saari, eteläpuoli *Sakhalinin* eli *Turukain* nientä ja *Kurili*-saaristo.

Myrskynen meri piirittää näitä saaria. Rannoilla on paljon kivi-karia ja veden alaisia luotoja. Saarien sisus on vuorinen. Tuli-tunturia on monta ja maan järäykset hyvin tavallisia.

Japanilaiset ovat Mongolilaista ihmis-kantaa ja seisovat yhtäläisellä sivistyksen kannalla kun Kiinalaiset. Yhtäläisellä ahkeraudella kun Kiinalaiset, viljelevät he vuorista ja kivi-peräistä maatansa; kasvattaavat paljon riisiä, vehnää, tee- ja silkki-pensaita, tupakkaa; valmistaavat hyviä silkki-, puuvilla- ja posliini-tavaroita. Sisäinen kauppa on vilkas: Niponin saarella on ristiin rastiin hyviä teitä. Ulkomainen kauppa on sitä vasten melkein mitätön. Nyky-aikoin asti on ainoasti Alamaalaiset ja Kiinalaiset kauppiaat saanna tulla Japaniin, eikä nekään muuta kun *Nangasakin* valkamaan; mutta nykyisin ovat Pohjos-amerikan liitto-vallat pakottaneet heitä

avaamaan muitakin valkamia maailman kaupan kululle. Säävyltään sanotaan heitä rehellisiksi, urhoollisiksi, iloisiksi ja puheliaisiksi.

Uskonto. Albaisen kansan uskonto on Ruudan usko; mutta oppineilla on *Kon-fut-seen* järjellinen uskonto.

Hallitus. Valtakunnan korkein hallitsia on *Dairi* eli paavi, joka ei puutu mihinkään maallisiin asioihin; mutta asuu hovissaan ja kunnioitetaan kuin Jumala. Toinen vara-hallitsia on *Kubo*, jolla on kaikki maallinen valta. Sekä hallitus että kaikki korkeammat virat ovat perittäviä eli menevät peruna isän kuoltua pojalle.

Kaupunkia: *Jeddo*, Niponin itä-rannalla, Kuubon asunto, jonka hovi on katettu kulta-levyillä, 1 miljona asukkaita. — *Miako*, myös itä-rannalla, Dairin linna, kauniita kirkkoja, korkeita kouluja, suuria kirjastoja ja kirja-tehtaita, 500 t. a. — *Nangasaki*, ainoa valkama, johon Alamaalaiset ja Kiinalaiset ovat saanna tulla.

Turaniń lakeus.

Tämän maan vanhin nimi on Turan; mutta uudemmat maa-tieteen tekiät ovat antana sille nimeksi *Turkes-tan*, *Suuri-bukaria* ja vapaa *Tataria*. Idässä erottaapi Belurtag eli Sumu-harju tämän maan pienestä Bukariasta; pohjosessa se yhtyy Siperiaan; lännessä erottaavat Uralvirta ja Kaspin meri Venäjän maasta; etelässä Himalaijan harju Afghanistasta ja erämaat Persiasta.

Maa Beluriin päin on vuorista, kaunista ja hedelmällistä; mutta paras eli suurin osa on kuitenkin alaista

ketoa ja erämaata. Maan keskellä on suuri *Aral-järvi*, johon *Siir-* ja *Amur-virrat* juoksevat.

Pohjos-puolella *Aral-järvelle* ja *Siir-virran* suuhun asti asuu *Kirgisiä*, jotka ovat Mongolilaista ihmis-kantaa ja ovat elatus-keinon suhteen paimenia, metsä-miehiä ja ryöväriä. Eteläisellä puolella asuu *Bukharia*, jotka ovat persialaisten heimoa ja käyvät maa eli karavani-kauppaa Kiinan, Indian, Länsi-aasian ja Venäjän välillä. Monta on Turkkilaista paimen-kansaa, kuin ovat *Usbekit* ja *Turkmanit*. Uskonto on Muhametin.

Hallitus. Usbekit ovat perustaneet monta ruhtinakuntaa, joiden ruhtinoita sanotaan *Khaniksi* ja *Emiiriksi*. Kirgisit ovat jaetut kolmeen lauma-kuntaan, joista kaksi on joten kuten veron-alaisia Venäjälle ja kolmas Kiinalle.

Kaupunkia: *Khokand*, *Siir-virran* varrella, hyvä tehdas- ja kauppa-paikka, 60 t. a. — *Bukhara*, *Siir-virran* varrella, mahtavimman Khanin asunto, tšekäläisien maa-kauppioiden koti-pesä, josta lähtee matkueita, joissa on 5000 kamelia, 150 t. a. — *Samarkand*, Tamerlanin muinainen mahtava asunto, nykyjään vähäpätönen; muhametilainen korkea koulu, 10 t. a. — *Balk*, muinainen *Baktra*, ennen vanhaan Aasian mahtavimpia kaupunkia ja tieteiden koti-pesä, nykyjään mitätön. — *Khiva*, *Amur-virtaan* menevän kanavan varrella erä-maan saarella, jossa kasvaa viljalta vehnää ja viinaa; suuret orjemarkkinat, 30 tuhatta asukasta.

Tiibetin paavi-kunta.

Himalaija-harju erottaa tämän vuorimaan Indiasta, Kuen-luen taas pienestä Bukhariasta. Tiibeti on maan piirin korkeimpia paikkoja. Laksoinkin ovat 8 ja 10 tuhatta jalkaa ylempänä meren pintaa. Siellä saavat Aasian suurimmat virrat alkunsa, niinkuin Indus ja Jantsekiang. Lännestä itään juoksee pitkä *Tsang-bo*-virta, jota ei tiedetä jos se on alku-joki Braamaputraan tahi Iravadiin.

Ilma on tuskin miedompi, kuin Suomen maassa. Puitakaan ei menesty ylämaissa muuta, kuin leppiä ja pajuja. Ohraa täytyy monasti leikata vihantana. Siihen sijaan saadaan täällä paljon kulta-hiekkää, kalliita kiviä, rabarbia. Hyviä karjan laitumia on paljon, joilla hieno-villaset lampaat, silkki-karvaset vuohet ja häntähärät menestyvät hyvin. Niiden villoja, karvoja ja jousia viedään Kashmiriin ja siellä kudotaan huiveiksi.

Tiibettiläiset ovat Mongolilaista ihmis-kantaa, ja elättävät henkensä enimmiten karjan paimentamisella. Täällä on Laama-niminen Budhan uskonto puhtaampi ja papis-valta voimakkaampi, kuin missään muualla. Paavia on kaksi: *Dalai-laama* hengellinen ja *Bogdo-laama* maallinen hallitsia, jotka molemmat ovat jumaloita, vaikka heillä on ihmisen ruumis. Luostaria on paljon ja tie-teellinen sivistys yhtäläinen kun Kiinassa. Kaupunkia: *Lassa*, Dalai-laaman asunto, kauniita kirkkoja ja luostaria; *Täsha-lumbo*, Bogdo-laaman asunto.

AFRIKAN MAA-OSA.

Berberia.

I. Maa.

Berberiaksi sanotaan Ahrikan pohjos-rannikkoa Atlantin merestä aina Ekyptiin asti. Etelässä se yhtyy Saharan erä-maahan. Itä-puolella on laaja meren poukama, jonka länteistä puolta sanotaan *pieneksi Syrtiksi* ja itäistä puolta *suureksi Syrtiksi* eli *Sidra-lahdeksi*. Luodepuolella on *Atlas*-niminen jylhä vuori-harju, jota kestää aina *Bon*-niemelle asti. *Sidra-lahden* etelä-puolella on *Harudsh*-niminen matalampi harju, joka maisitun lahden itä-puolella alenee tasaseksi ylängöksi, nimeltä *Barkka*. Näiden vuorien etelä-puolella muuttuu maa vähitellen hedelmättömäksi. Tämä Saharan ja vuorien vällys on saanna nimen *Bilad-al-dsjerid* eli *Palmu-maa* siitä syystä, että siellä kasvaa paljon palmu-puita.

Ilma on Saharan rajalla armottoman kuivaa ja kuumaa, mutta rannan puolella hyvinkin mietoa ja ihanata. Lunta ei sada koskaan muualla kuin vuorien harjulla. *Samsa Pellervoisen* kyivät loistaa täällä hyvin kaikissa niissä paikoissa, joissa Ahti, veden haltia, ei ole ollut liian saita. Kasvut ja hedelmät ovat enimmäkseen yhtäläisiä kun Etelä-euroopassakin; mutta riisi-vilja, puuvilla-pensas, sokeri-ruoko, taateli-palmu ja pihka-puu, joita ei Euroopassa kasva kuin siellä täällä, ovat täällä niin tavallisia, kuin koti-maassaan ainakin. Vuorien etelä-puolella ei kasva paljon muuta kuin palmuja, josta sen maan nimikin on syntynä. Eteläisillä hiekka-kan-kailla elää paljon elehvantia eli norsuja, leijonia, joita raamatussa jalo-peuroiksi sanotaan, vaikk'eivät ole'kaan

peuran sukua, ja nälkä-kurkia eli kameli-kurkia. Päivän tai kahden päivän matkan päässä, on pieniä hedelmällisiä ja viheriöitseviä paikkoja ikään kuin saarekkeita hiekka-kankaalla. Niissä on karjalla hyvä ruokamaa, ja ihmisillä runsaasti taateli-pähkinöitä ja herkullisia hedelmiä.

II. Asukkaat.

1. *Asukkaat* ovat kahta emä-kansaa, nimittäin: *Berbiläisiä* ja *Arabilaisia*. Berbit eli Berbiläiset, jotka ovat maan peri-kansa, asuvat enimmäiten vuori-maissa, ja elättävät henkensä karjan kaitsemisella ja ryöstöllä. Arabilaiset ovat osaksi *Mauria*, jotka asuut kylissä ja kaupungissa, viljelevät maata, käyvät kauppaa ja harjoittavat teollisuutta, ja toiseksi osaksi *Beduinia*, jotka kamelien sel'ässä muuttaat paikasta paikkaan. Paitsi tätä kahta emä-kansaa on täällä paljon muukalaisiakin, kuin *Turkkilaisia*, Tuunin ja Tripolin maissa, *Juutalaisia* ylen ympäriseen, *Franskalaisia* Algerin (lue Alsheerin) maassa, ja *Spanjalaisia* Marokon maassa.

2. *Elämä*. Palmu-maan Berbit ja Bedunit ovat, kuin meidän Lappalaiset, melkeen kaiken vuotta matkan te'ossa. Kun päivän helle Marraskuussa on polttanut ruohon kuloksi, muuttaat he ranta-maille, sekä syöttämään karja-laumojaan maksun edestä alamaiden niituilla ja pellon sängellä että vaihtamaan taateli-pähkinöitä ja villa-vaatteita eloon ja villaan. Syksyllä, kun taateli-pähkinät alkavat kypsyä, lähtevät he hiljalleen kulkemaan takasi. Mutta talveksi he taas muuttavat erämaahan. Erämaiden saarekkeissa eli kosteikoissa on sekä kaupunkia että kyliä, joiden ympäristöllä kasvaa viikunoita ja taateli-palmuja. Teitä on tiheässä, vaikka ne eivät ole verrattavia meidän maan teihin. Kuolleiden kamelien luut ja kakarat osottaat missä tie kulkee.

Kauppa-matkueita on ahkerassa liikkeessä, ja kaupungeissa pidetään suuria markkinoita, joihin erämaan asukkaat tulevat, ratsastaen korkeiden ja komeiden kamelien selässä, kaupitsemaan kultaa, elehvantin luita, orjia ynnä muuta.

3. *Uskonto.* Kaikki kotoiset kansat tunnustaat *islamia*, eli Muhametin uskontoa, ja ovat hyvin kiivaita muita uskolaisia kohtaan. Juutalaisilla on Mooseksen ja Euroopalaisilla Roomin katoliikin uskonto. Paimen-lauemojen päämiehiä, joita on lukematon joukko, sanotaan *marabuteiksi*.

III. Valtakuntia.

1. *Marokko*, luoteinen puoli, Atlas-vuoren rinteillä, on Afrikan mahtavin valtakunta. Siinä on 9 miljoonaa asukasta, joita *sultani* hallitsee hyvin itse-valtaisesti. Kauppa on vilkas sekä maalla, että merellä. Teollisuus on vähäpätönen; kuitenkin pajutetaan hyvää nahkaa, niin kun *marokengia* ja *sahviania* Marokon ja Sahvin kaupungeissa, ja kudotaan hienoja villa- ja silkki-kankaita. Muualle viedään pihkaa eli gummia, mantelia, vuotia, villaa ja vehnää.

Kaupunkia: *Marokko*, Atlas-vuoren juurella, kauniilla (palmuja, sitronia ja oransia kasvavalla) kedolla, ajottain sulttanin asunto, hyviä nahka-tehtaita, 30 t. a. — *Mekineo*, toisin ai'oin sulttanin asunto, 60 t. a. — *Fees*, niin-ikään sulttanin asunto, maa-kaupan pää-pesä, hyviä tehtaita, mahomettilainen korkea koulu, 60 t. a. — *Magador*, Atlantin meren rannalla, valtakunnan paras kauppa-paikka, 16 t. a. — *Tanger* Gibraltar-salmen rannalla, euroopalaisien kauppa-konsulien maja-paikka, 10 t. a.

2. *Spanjalaisien voitto-maat.* Neljä linnoitettua kaupunkia ja vähän maata niiden ympärillä. Paras kaupunki on *Ceuta*, Gibraltar-salmen rannalla.

3. *Alger*, luetaan *Alsheer*, vaikka Saksalaiset kirjottavat *Algier*. Maa on vuodesta 1830 Franskan vallan alla. Hallitsia on Franskalainen maaherra. Asukkaita on yleesen 3 tai 4 miljoonaa. Kauppa ja teollisuus yhtäläinen kuin Marokossa. Täällä saadaan myös kiiltokiveä eli timanttia, jota ei muualla Afrikassa ole löydetty.

Kaupunkia: *Oran*, Wälimeren rannalla, 16 t. a. — *Alger*, rannikon keskellä, franskalaisen maaherran istuin, sota-aseiden säilyke, roomin katoliikkilainen piispa, monta sekä kristillistä että mahometilaista koulua, hyvä kauppa- ja tehdas-paikka, 95 t. a. — *Konstantine*, maan sisässä, maa-kauppa, 30 t. a.

4. *Tuunis*, Sidra-lahden läns-rannalla. Asukkaita on 2 miljoonaa. Turkin sultani asettaa tänne Bei-nimisen hallitsian, joka hallitsee maata itse-valtaisesti, mutta maksaa Turkin isolle herralle vuotuisen veron, ja on sen käskystä velkapää menemään miehineen sotaan.

Kaupunkia: *Tuunis*, kaivannolla yhdistetty meren kanssa, pääkaupunki, tukevasti linnoitettu, hyvä tehdas- ja kauppa-paikka, 100 t. a. — *Kairvan*, vilkas maakauppa, 80 t. a.

5. *Tripoli*, Sidra-lahden etelä- ja itä-puolella niin pitkälle kuin asuttavaa maata kestää. Asukkaita on 1 miljona. Hallitus on yhtäläinen kuin edellisessä valtakunnassa. Vaikka Tripolin Beji on Turkin sulttanin alainen, niin hänellä on kuitenkin toinen sultani Fez-Ezan kosteikossa veron alaisena.

Kaupunkia: *Tripoli*, meren rannalla, pääkaupunki, pienenen kauppa, 35 t. a. — *Mursuk*, Fessanin saarenossa, suuren kauppa-tien varrella Tripolin ja Saharan etelä-puolella olevien maiden välillä, 20 t. a.

Niilin maat.

1. *Abyssinia* on jylhää vuorimaata kuumien hiekkakankaiden keskellä. Maan keskellä on avara ja tasanen 6 ja 8 tuhatta jalkaa korkea ylänkö. Vuoren kukkulat sanotaan nousevan 12 ja 14 tuhannen jalan korkuudelle. Ilman laatu on viilee ja ihana, melkein kun Irlannissa. Vuorien välissä on hyviä karja-laitumia ja pelloksi soveliaita maita. Vuorien rinteillä kasvaa kahve- ja puuvilla-pensas itsestään, hoitamatta. Täältä saapi kaksi Niilin lisä-virtaa alkunsa, nimittäin *Abai* eli *Bahr-el-atsrek* (Sini-niili), joka juoksee *Tsana*-järven lävitse, ja *Takatse*.

Abyssinilaiset ovat kyllä ristityitä, mutta väittävät Jesuksella ei olleenkaan jumalallista luontoa, ja ovat muutenkin huonolla sivistyksen kannalla. He esimerkiksi syövät verestä lihaa, jota väliste leikataan elossa olevasta eläimestä. Muukalaisina asuu täällä myös Juutalaisia, Arabialaisia ja muhametin uskoon kuuluvia Neekerä. Kaupunnit ovat pieniä. Maa on jaettu moneen pieneen valtakuntaan, joiden ruhtinat käyvät alituista sotaa keskenään.

2. *Nubia*, avara rappu- eli porras-maa Niilin keski-varrella. Tämä ankara virta juoksee täällä kapeata laksoa myöten, vuorien ja erämaiden poikki, ja synnyttää siten monta kovaa koskea ja jyrkkää pudotetta.

Nuubilainen peri-kansa palvelee kyllä Kristusta, vaikk'ei tunnusta häntä jumalaksi. Tänne muuttaneet Arabilaiset, joita on paljon, ovat *islamin* uskolaisia. Maa on jaettu moneen pieneen valtakuntaan, joiden ruhtinat ovat Ekyptin vara-kuninkaan veron-alaisia.

Paras kaupunki on *Kartum*, jossa sininen ja valkea Niili yhtyvät, Ekyptiläisen maaherran asunto, 30 t. a.

3. *Egypti*. Paras osa tätä maata on kaitanen, alussa yhden ja sittemmin kolmen penikulman leveinen lakso Niilin ala-varrella, alkaen Niilin viimisestä puoteesta pohjosen käänne-ympyrän tienoilta. Itäisellä reunalla on *Mokattam*-nimiset kolkot vuoret ja länteisellä puolella *Libyan* autio harju ja erämaa. Kairon kaupungin kohdalla muuttuvat *Mokattam*-vuoret hiekka-harjuksi ja *Libyan* harju mutkistaiksen länteen päin. Siten levee lakso ja virta jakaiksen moneen haaraan, joista kuitenkin kaksi haaraa on muita suurempi. Tämä lakso olisi yhtäläistä auhtoa erämaata kun sen ympäristökin, jos ei Niili vuosittain tulvailisi yli reunansa; sillä vettä sataa täällä tuskin muualla kun Wälimeren rannalla. Kun kesäen sade- ja lumen lähtö-aika on männynnä ohitse niissä maissa, joissa Niilin lähteet ovat, niin tulva alkaa Ekyptissä. Ja kun vesi on noussunna korkeimmalleen, niin Ekypti on Elokuussa yhtenä ainoana järvenä, josta ainoasti puun latvat ja mäkilöille rakennetut kaupunnit ja kylät kohoavat veden pinnasta. Kun tulva sitten vähitellen laskeiksen, niin rannoille jääpi hedelmällinen muta, joka antaa kaksi kasvua vuodessa. Täällä viljellään enimmäiten riisiä, maisia, otraa, puuvilloja, intikopainetta, sokeria ja opiumia. Mutta muuten on täällä oikein tuntuva puun puute. Ei kasva paljon muita puita, kun palmuja ja joitakuita hedelmä-puita.

Maan alku-asukkaat, *Koptit*, olivat mahtavuutensa aikana hyvin voimakas ja väkevä kansa. Sitä todistaa siellä löytyväiset kummastuttavat rakennukset, kun ovat: kaivannot ja sulut, joilla Niilin tulvaa johdatettiin mieltä myöten; Jumaloiden temppelit ja kuninkaiden kartanot; kuolleiden *Libyan* vuoriin hakatut haudat; pyramiidit ja

obeliskit. Mutta nyt ovat Koptit hävinnä maasta melkeen suku-puuttoon. Mitä heistä vielä on jälellä, on köyhää ja polettua kansaa, joka kyllä tunnustaa kristin uskontoa, mutta kieltää Jesuksen jumaluuden. Nyt ovat *Arabilaiset* väkevin eli väki-lu'ulta suurin, mutta *Turkkilaiset* vallan päällä oleva kansa. Ihmisiä on yhteesen 2 miljonaa. Molemmat viimeksi mainitut kansat tunnustavat islamin uskontoa.

Maata hallitsi ennen Turkin sulttanin nimittämä vara-sultani, eli vara-kuningas; mutta nykysen vara-kuninkaan edellinen, tuo mahtava *Mehemed Ali*, sai sen muutoksen aikoin, että kuninkaallinen valta muuttui perittäväksi hänen su'ullensa. Hän koki myöskin hankkia maahansa euroopalaista sivistystä ja teollisuutta; mutta ahneudesta teki hän kaupan ja teollisuuden, hallituksen erikoiseksi oikeudeksi, joten hän tukahutti kaikki hyvät aikeensa kansan sivistyksessä.

Kaupunkia: *Siuut*, paras kauppa-paikka Ylä-ekyptissä, 18 t. a. — *Kosseir*, huono valkama Puna-meren rannalla, mutta Arabilaisen kaupan pysäys-paikka, haras-matkustajoiden tavallisin maja-paikka Kaabaan mennessä. — *Kahira* eli *Kairo*, lähellä Niili-virtaa, vara-kuninkaan asunto, Afrikan suurin kaupunki, Aasialaisen ja Afrikkalaisen kaupan keskus, 300 t. a. — *Damiette* (lue *Damiet*), Niilin itäisen haaran suussa, muinainen lavea kauppa on nykyään laimistuna, 20 t. a. — *Rosette* lue *Roset*, läntisen Niili-haaran varrella, meri-kauppa, 15 t. a. — *Aleksandriia*, meren rannalla, Niili-kaivannon suussa, maan paras meri-kaupunki, eurooppalaisien kauppa-konsulien maja-paikka, lääkäri-koulu, sota-valkama, 60 tuhatta asukasta.

Saharan erämaa.

Sahara on maapiirin avarin erämaa, ulottuva Atlantin meren rannasta aina Niili-virrälle asti. Avaruudeltaan on se yhtä-laaja kun viidennes Afrikaa ja puoli Euroopaa. Maa-pinnalla on paraaksi osaksi pöly-hiekkaa, ja paikoin kovaa savea ja sora-kiveä. Tuuli tuisuttaa pöly-hiekkaa kun lunta, ja synnyttää melkein yhtäläisiä hiekka-mäkiä kun meidän talviset lumi-nietokset. Tuuliais-pää kohottaa hiekkaa ilmaan kun vettä merellä, kuitenkin sillä erotuksella, että kun hiekka ilmasta putoaa jälleen maalle, se hautaa useasti koko kauppatkueen hiekan alle.

Ilma on päivällä armottoman kuuma, mutta yöllä viilempi. Taivas on aina kirkas ja selkeä. Kun ainainen koilis-tuuli hajottaa pilvet taivaalta, niin voipi vuosikausiakin männä vettä satamatta. Kangastaminen, elikkä se ihmeellinen ilman vaikutus että kaukana (taivaan rannan takana) olevaiset kaupunnit, kylät ja muut, näyttäiksen silmissä kun olisivat ihan likeellä, ei missäkään muualla ole niin tavallinen ja eksyttäväinen kun täällä. Paljon on semmoisia paikkoja, joissa ei kasva puuta, eikä pensaita eikä edes ruohoakaan. Eläimiä on niinkään vähän: tavallisimmat ovat nälkä-kuret ja kauriit. Kuitenkin on täällä, tiheämmässä kun tavalliset kartat näyttävät, etenkin itä-puolella *kosteekoita*, jotka ovat kun saaret aavalla hiekka-kankaalla. Näissä kosteekoissa kasvaa viljalta palmuja ja kesämaiden hedelmiä, mutta vähän eloa. Niissä elätetään myös vuohia, lampaita ja etenkin kamelia.

Asukkaat ovat *Araapilaisia*, *Maurilaisia*, *Berbiläisiä* ja *Niekeriä*. Ne elättävät henkensä paraaksi osaksi karjan kaitsemisella ja vieläpä ryöstölläkin; sillä toisinaan ne maksua vasten johdattaavat ja suojelevat karavani-matkueita, ja toisen kerran ne niitä ryöstävät. Enin osa kansaa tunnustaa islamin uskontoa. Paras kauppa-tavara on orjat, kulta-hiekka ja suola.

Suudanin keto.

Suudaniksi sanotaan maata Saharan etelä-puolella Kong-vuoriin asti. Itä-reunalla on suuri *Tsad*-järvi, jonka sanotaan olevan 30 suomen penikulmaa pitkä. Kong-vuorista alkaa *Niiger*-virta, joka juoksee ensin koiliseen, mutta käännäiksen sitten itään ja etelään, tehden suuren puoli-ympyrän, ja heittää viimen vetensä Guinea-lahteen.

Ilma on näin likeellä päivä-tasaajaa hyvinkin kuumaa; mutta sade-aikona, jollon vettä tulee niin paljon että joet ja purot ovat tulvillaan, hyvinkin mieto, viilee ja paljon raittiimpi kun ranta-maissa. Täällä kasvaa runsaasti eloa, niinkun maissia, otraa ja vähän riisiäkin; palmu-, viikuna- ja muita hedelmä-puita, sekä intiko-, puuvilla- ja kahve-pensaita.

Asukkaat ovat enimmäkseen mustia *Niekeriä* ja pienemmäksi osaksi *Araapilaisia*, *Maurilaisia* ja *Berbiläisiä*. Pää-kansa eli *Niekeriläiset* ovat pakanoita, mutta muut tunnustavat Mahometin uskontoa, johon myös monta *Niekeriä* on käännettynä. Maa-kauppa on vilkas, maaviljely jonkun-lainen, mutta kästeet huonoja. Paraat

kauppa-tavarat ovat: kulta, pihka, elehvantin hampaat, nälkä-kuren kynät, ja orjat.

Täällä on monta valtakuntaa, joiden ruhtinat hallitsevat hyvin itse-valtaisesti. Merkillisimmät valtakunnat ovat: *Bambarra*, Niiger-virran ylä-varrella. Pääkaupunki on *Sego*: — *Tombuktu*, Niigerin keski-varrella. Pääkaupunki *Tombuktu* on Saharasta tulevien karavani-teiden yhdyntä-paikalla: — *Houssa*, mahtava valtakunta Niigerin ala-varrella. Pääkaupunki *Sakkata*: — *Burnu*, Tsad-järven läns-puolella. Siinä on 2 miljoonaa asukasta ja 36 kaupunkia, joista *Kauha*, Tsad-järven rannalla on merkillisin.

Läns-rannikko.

Meren rannalla on maa ja ilma kosteeta, ja muukalaisien terveydelle vahingollista; mutta hyvin hedelmällistä. Etenkin kasvaa paljon riisiä, jamsia, jonka juuret ovat Läns-ahrikkalaisien paras ruoka, pippuria, inkveriä, sokuri-ruokoja, puuvilla- ja intiko-pensaita. Paras kauppa-tavara nyky-aikona on öljy-palmu, jonka öljystä tehdään suopaa, saippoota ja kyntteliä. Etenpänä meren rannasta kohoaa maa porras-maaksi ja ilma muuttuu raittiimmaksi.

1. *Senegambia*, Senegal- ja Gambia-virtojen varrella. Pouta-aikana tuulee myrkyllinen *harmattan*-tuuli, ja sade-aikana valtaa rajut meri-tuulet ja rankat sateet. Asukkaat ovat Niekeriä, jotka pohjosesa ovat käännetyt islamin uskontoon, mutta muuten ovat pakanoita. Niillä on myös monta pientä valtakuntaa. Mutta *Franskalaiset*, *Englantilaiset*, *Portugalilaiset* ovat perustana monta pientä kauppa-paikkaa pitkin rannikkoa ja jokien varsia.

2. *Ylä-guinea*, Kong-vuoren ja Guinea-lahden välillä. Maa on erittäin merkillinen lintujen paljoudesta. Tuotteiden suhteen jaetaan tämä rannikko tavallisesti kuuteen osaan, jotka ovat: *Sierra-leona-ranta*, *Pippuri-ranta*, *Hammas-ranta*, *Kulta-ranta*, *Orja-ranta* ja *Benin-ranta*. — Niekerit ovat täällä perustana monta pientä valtakuntaa, joista *Ashanti*, *Dahomei* ja *Benin* ovat väkevimmät. Kuninkaille osotetaan jumalallista kunniaa, ja niillä on valta juhlina uhrata ihmisiäkin. Ashantin kuninkaalla sanotaan olevan 3,333 vaimoa ja 5 tuhatta naista sotapalveluksessa. Dahomein valtakunnan pääkaupunnissa, *Abomei*, pidetään linnan aidan seipäissä ihmisen päitä koristuksena. — Merkillisempiä kun edelliset, ovat kaksi pientä Niekeri-valtakuntaa, nimittäin *Sierra-leona*, yhtänimisellä rannalla, ja *Liberia*, Pippuri-rannalla. Näiden siirto-maiden Niekerit ovat syntyneet Amerikassa, mutta vapaiksi ostetuita ja kristin uskoon kastetuita, ja sieltä vapaina ihmisinä tänne muutetuita, opettamaan kansalaisillensa euroopalaista sivistystä ja siten estämään heitä häpiällisestä orja-kaupasta. *Sierra-leona* on Englantilaisen ja *Liberia* Amerikalaisen seuran perustama. *Sierra-leonaa*, jossa on 50 t. a., hallitaan kun muitakin Englannin siirto-maita; mutta *Liberia*, jossa on 100 t. a., on oikein omantakeinen tasa-valta. Pääkaupunnit ovat *Free-town* (lue *Freetown*), edellisessä, ja *Monrovia*, jälkimmäisessä.

3. *Ala-guinea*, Päivätasaajan etelä-puolella. Paitsi Niekeriä asuu täällä paljon Portukalilaisia, jotka ovat kääntänä jonkun osan Niekeriä kristin uskontoon. Niekeri-valtakuntia on monta, joissa suurimmat ovat omantakeiset valtakunnat *Loango* ja *Kongo*, yksi kummallakin puolella *Kongo*-virtaa, ja Portukalin vallan alaiset *Angoola* ja *Bengueela*, niin-ikään yksi kummallakin puolella *Koantsovirran* suuta.

Kaap maa.

Eteläisin osa Afrikan ylänköä, Oranje-virrasta Neula-niemelle saakka. Maa on vuorista ja kuivaa, mutta kasvaa hyvää vehnää ja viinaa. Villoja ja vuotia vie-dään myös muualle. — Alku-asukkaat, *Hottentotit*, ovat iholtaan keltaista ja säävyltään hiljaista paimen-kansaa. Niiden pohjos-puolella asuu *Busch-mannia*, jotka ovat ruu-miiltaan pienempiä ja iholtaan mustempia villi-kansoja. Uudis-asukkaat ovat osaksi *Alamaalaisia* ja toiseksi *Englantilaisia*. Hallitus on Englantilainen. Kaupunnista on merkillisin *Kaap*-kaupunki, joka on Englantilaisen maa-herran asunto ja Itä-indian matkamiehien tavallisin vir-votus-paikka, vaikka talvi-myrskyn aikana, jota kestää Toukokuusta Elokuuhun, sinne ei pääsekkään. — Lähellä kaupunkia on *Konstantian* kylä, josta saadaan hy-vää viinaa.

Itä-rannikko.

1. *Kahver-maa* eli *Kafraria*, *Keiskamma*-joelta *Limpopo*-virralle asti. Halk' maan kulkee *Kattambu*-niminen vuori-harju. Tämän harjun itä-puolella on ihana Indian mereen vierettävä porras-maa, jolla on nimenä *Nataal-rannikko*, mutta läns-puolella on korkea, tasanen ja vi-hanta ylänkö. — Asukkaat ovat iholtaan mustia. Heillä on myös paksut huulet kun *Niekerillä*, mutta terävät poski-luut kun *Hottentotilla*, ja korkea otsa ja nenä kun Euroopalaisilla. He viljelevät vähän maata, mutta elää-

vät enimmäten karjan kaitsemisella. — Tänne on nyky-aikona muuttana paljon *Englantilaisia* ja *Alamaalaisia* Kaapmaasta. Englantilaiset uudis-asukkaat ovat perustana *Nataal-* eli *Wiktoria-*nimisen siirto-maan, jossa on pääkaupunki *Port-nataal*. Mutta Kaapmaasta karanneet Alamaalaiset ovat perustana kaksi omantakeista valtaa, nimittäin: *Oranje-virran* taka-valta, yhtänimisen virran ja *Waal-joen* välillä, ja *Waalin* tasa-valta, *Waal-* ja *Limpopo-virtojen* välillä.

2. *Sohwaala-* eli *Sofala-* ja *Motsambik-*rannikot, *Lupatta-vuorien* läns-puolella, ovat paraaksi osaksi *Portugalilaisien* vallassa, jotka täältä hakeevat elehvantin hampaita, kultaa, ampraa ja orjia. — Pääkaupunki *Motsambik*, meren saarella, maaherran asunto, 10 t. a.

3. *Savahiili-* eli *Sanguibar-* ja *Ajaan* eli *Adsjan-*rannikot ovat *Maskatin* sulttanin veron alaisia maita, joista saadaan paljon ja hyvää kahvea, sokuria, puuvilloja ja elehvantin hampaita. Pääkaupunki *Santsibar*, meren saarella, maaherran asunto, täkäläisen kaupan pesä-paikka, 10 tuhatta asukasta.

4. *Adel*, *Guardafui-*niemestä *Bab-el-mandeb-*salmelle asti, kasvaa paljon myrhamia ja kanelia. Asukkaita sanotaan kauniimmaksi *Niekerien* joukossa. He ovat myös sitä sukua ainoat kut käyvät meri-kauppaa.

Merensaaressa.

1. *Atsori-*saaristo, *Portugalin* oma, on vuorinen ja tulta suitsuttava, mutta kasvaa paljon viinaa ja sokuria. Suurimmat saaret ovat *San Miguel* ja *Terseira*.

2. *Mateira-* eli *Pohjonen* *Kanaria-*saaristo, niin-

ikään Portugalin oma, on hyvin vuorinen ja kasvaa enimmäiten *mateira*-viinaa. Suurimmat saaret ovat *Mateira* ja *Porto Santo*. Asukkaat ovat *Portugalilaisia* ja *Niekeriä* sekä heistä sekottamalla syntyneitä *Mulattia*. — Pääkaupunki on *Funchal*, *Mateira*-saarella, maaherran asunto, Itä- ja Läns-intian matkustavaisien virvotus-paikka, 30 t. a.

3. *Kanaria*-saaristo, Spanjalaisien oma, kasvaa paljon viinaa ja hedelmiä. Suurimmat saaret ovat *Kanaria*, *Tenerihva* ja *Ferro*. *Tenerihva*-saarella kasvaa *tenerihva*-viinaa. Siinä on myös sammunut tuli-tunturi, *Pico di Teneriffa*, joka on 11 t. jalkaa korkea. *Ferro*-saaresta on ensimmäinen puolipäivä-kaaren nimi johdatettu, vaikka saari on siitä vähän länteen päin. Asukkaat ovat Spanjalaista heimo-kansaa. — Pääkaupunki *Santa Krutz*, *Tenerihva*-saarella, maaherran eli kentral-kaptienin asunto, Itä- ja Läns-intian matkamiehien virvotus-paikka, 10 t. a.

4. *Wihanta-niemen* saaristo, Porttukalin oma, on vuorinen ja hedelmätön. Kuitenkin tuodaan täältä suo-voja, lampaita, vuohia, kilpi-konna, intiko- ja orseli-painetta ja puuvilloja. Asukkaat, Porttukalilaisista ja *Niekeriläisistä* sekottamalla syntyneet *Mulatit* ovat laiskoja ja taitamattomia. Ne kuivaavat meren vedestä suo-voja, pitävät lampaita ja vuohia, ja kasvattaavat puuvilla- ja intiko-pensaita.

5. *Ascension* (lue *Assension*), yksinäinen saari aavalla meren selällä, on autio ja puuton, mutta hyvä laiva-vaikama. — *Santa Helena*, niin-ikään meren selällä, on myös vuorinen; mutta laksoissa jotenkin hedelmällinen. Täällä kuoli ensimmäinen *Napoleoni* vanhuudessa 1821. — *Wirvoitus*-saaristo eli *Tristan d'Acunha*. Rannalla saadaan paljon kaloja ja hylkeitä, mutta muuten on saaristo autio. Kaikki kolmet ovat Englannin vallan alla.

6. *Madagaskar* on suurimpia saaria maan piirillä, 180 suomen penikulmaa pitkä. Mosambik-kanava erottaa sen manner-maasta. Luonnoltaan on maa enimmäiten vuorista, mutta laksoissa hyvin hedelmällistä. Etenkin menestyy kahve-pensas ja sokuri-ruoho täällä hyvin. Kalliita kiviä ja kiveitä on myös paljon. — Asukkaat ovat Malajilaisista, Niekeriläisistä ja Araapialaisista sekoittamalla syntynyt omituinen kansa. Heillä on jonkunlainen sivistys, ja ovat jaetut moneen pieneen valtakuntaan.

7. *Maskarenhan* saaristo. Suurimmat saaret tässä saaristossa ovat *Bourbon* eli *Reunion* ja *Mauritius*. Molemmilla kasvaa viljalta sokuria, kahvea, intiko-painetta ja ryytiä. Ensi-mainittu on Franskalaisien ja jälkeen-mainittu Englantilaisien vallassa.

8. *Sokotora*, Bab-el-mandeb-salmen edustalla, Englantilaisien ostama, mutta sitten heitetty autioksi.

AMERIKAN MAA-OSA.

Venäläinen Amerikka.

Venäjän vallan alla on 1) Pohjos-amerikan luoteinen niemi tykkänään, 2) uusi *Norfolk*- ja *Cornwallis*- eli *Karnuellis*-nimiset maakunnat itä-rannalla, sekä 3) rannalla olevat saaret, joista suurimmat ovat: *Welsin prinsin saari*, *Sitka*, *Kodjak* ja *Alewutti*-saaristo. Länteisellä reunalla on Pohjos-amerikan *Ranta-kordillien* jylhä vuori, jonka korkein lumi-tunturi on *Eliaksen* tunturi. Rantavuorista pohjoseen on maa enimmäen tasaista ylänköä. — Ilma on ylä-maissa kylmää, mutta Tyynen meren rannoilla niin mietoa, että kesällä kasvaa vahvasti ruohoa ja valkamat ovat auki sydän-talvellakin. Kahdeksannen seitsemättä rinta-ympyrän ylä-puolella ei enään kasva puita.

Asukkaat ovat: Lappalaisia, joita täällä sanotaan *Eskimuoiksi*, *Intilaisia*, *Venäläisiä* ja vähän *Suomalaisiakin*. Paraat elatus-keinot ovat: porojen paimentaminen, metsästäminen ja kalastaminen. Karnuellin maakunnassa viljellään kuitenkin potaattia, otraa ja vähän ruistakin. Maan paras rikkaus on metsän eläimet, joista saadaan hyviä turkiksiä, niinkun saukon, mustan revon, mustan karhun, näädän ja karpän nahkoja. Maa on Venäläis-amerikkalaisen kauppa-yhteyden huostassa.

Kaupunkia: uusi *Arkankeli*, *Sitka*-saarella, kuvernöörin asunto, kauppa-yhteyden pää-pesä, tuhatta asukasta. — *Aleksandria*, *Kodjakin* saarella, nahka-kauppa.

Wihanta-maa eli Grönland.

Wihanta-maa on koko maa-piirin suurin saari. Idässä on Atlantin ja Jää-meri, ja lännessä Pähvin lahti: Eteläisin niemi on *Farväl* eli *Jää-hyvästi*, mutta pohjoinen puoli on vielä tuntematonta. Maa on puutonta, vuorista lumitunturia. Ainoasti etelä-osassa kasvaa vaivas-koivuja, leppiä ja pajuja. Asukkaat ovat *Eskimuoivia*, jotka elävät enimmäkseen hylkeen ja valaskalan pyynnöllä, joiden liha syödään, nah'oista tehdään vaatteita ja huoneita, ja rasva poltetaan valon aineena. Muuten pidetään täällä paljon koiria, jotka eivät hauku kun meidän koirat, mutta ulvoovat kun sudet, ja niillä ajetaan kun meillä hevosilla. Peuroja, repoja, karhuja, valkeita jää-karhuja on paljon.

Britannilainen Pohjos-amerikka.

Jäämeren rannasta Pohjos-amerikan liitto-valtakuntaan, ja Atlantin merestä Tyyneen mereen asti on avara maa, joka on suurempi kun euroopalainen Venäjän maa, mutta suurimmaksi osaksi autiota ja tuskin asuttavaakaan. Maa jaetaan tavallisesti seuraaviin osiin:

1. *Jäämeren saaret*, joista mainittavimmat ovat: *Pähvin-maa*, *Pohjos-devon*, *Boothia Felix*, *Melville* ja monta muuta, ovat kaikki autioita, puuttomia lumi-tunturia. Eskimuoit, joita täällä on harvassa, käyvät karvasissa

vaatteissa kun meidän Lappalaiset, asuuvat lumi-majoissa ja syövät hylkeen rasvaa.

2. *Labradorin* niemi, Hudsonin lahden itä-puolella, on vuorista, kylmää ja viljatonta maata. Puitakaan ei ole kun vaivas-koivuja ja paju-pensaita. Metsä-eläimiä on paljon, etenkin karhuja. Asukkaat ovat *Eskimuoia* ja *Intiania*.

3. *Uusi Wales*, Hudsonin lahden läns-puolella. Maa on tasaista, ja pohjos-puolella puutonta; mutta Churchill-virran etelä-puolella kasvaa vähän metsääkin. Asukkaat ovat *Eskimuoia* ja *Intiania*.

4. *Vapaiden Intianien maa*, Jää-merestä Misuuri-virran lähteille. Maa on, sikäli kun se on tunnettu, tasaista alankoa, jossa on suuria järviä ja virtoja, niinkuin *Makentsie* ja *Kala-virta*. Kahdeksannen seitsemättä tasa-ympyrän pohjois-puolella eivät puut menesty. Mutta *Atapeskow*-järven luona kasvaa kuusi, saksan kuusi, koi-vu ja leppä jotenkin korkeeksi. *Saskatsaava*-virran var-silla viljellään jo otraa ja ruista, ja meillä tavallisia puita kasvaa. Pohjois-puolella asuu *Eskimuoia* ja etelässä *Intia-nia*, jotka pyytävät metsän riistaa, ja myyvät niiden nah-koja Englantilaiselle Hudsonin lahden kauppayhteydelle.

5. *Uusi Hannover* ja *Uusi Georgia*, Tyynen meren rannalla. Maa on vuorista ja ilma jotenkin mietoa. Paitsi monta pienempätä kuuluu tähän myös kaksi suu-rempata saarta nimittäin: *Rotninki* *Sarlotan* saari ja *Nutka*. Hudsonin lahden kauppayhteys ostaa täältä paljon tur-kiksia, ja viime-vuosina on *Fraser*-virran varrelta löy-detty runsaasti kulta-hiekkaa.

6. *Kanada*, Englantilaisien paras maa Pohjos-ame-rikassa. Länteisellä rajalla on viis suurta järveä: *Ylä-järvi*, *Michigan* (lue *Mitjigan*), *Huron* (*Juuron*), *Erie* eli *Iiri* ja *Ontario*. Iirin ja Ontarion välillä on mailman suurin

puote *Niagara*. Ontario-järvestä lähtee *Lorentso*-virta, joka ensin juoksee pitkin rajaa, mutta sittemmin maan lävitse *Lorentso*-lahteen. Lisä-virta *Utava*.

Ilma on kylmä ja lumi pysyy sulamatta Toukokuuhun asti, mutta kun kesä on jotenkin kuuma, niin kypsyyt omenat, persikat ja maissi ja paikoin päähkinät ja kastanjitkin. Maata viljellään ainoasti pitkin joen rantoja, muuten on se metsäistä. Paraat kauppa-tavarat ovat: turkikset, metsän tuotteet, elo ja liha. — Asukkaat ovat *Intiania*, *Franskalaisia* ja *Englantilaisia*. Yhteeseen 2 miljoonaa.

Kaupunkia: *Qvebeck* (lue *Kiibeck*), hyvä kauppa, 40 t. a. — *Montreal*, nahka-kaupan pesä-paikka, kentral-kuvernyörin asunto, 50 t. a.

7. Muinonen *Akadia*, jolla nyt on nimi *Uusi Brunsvig* ja *Uusi Skotia*, *Lorentso*-lahden etelä-puolella. Maa on vuorista, ilma raitista ja asukkaat *Englantilaisia*, *Franskalaisia* ja *Saksalaisia*, jotka viljelevät maata, paimentaavat karjeja, kalastaavat ja myövät muualle laiva-aineita. Kaupunkia: *Halifax*, hyvä valkama, 20 t. a. — *S:t John*, *Fundy*-lahden rannalla, vapaa valkama, 30 t. a.

8. *New Foundlannin* saari. Maa on vuorinen, huonoa metsää kasvava sydän-maa. Merkillinen on saaren edustalla oleva avara, 120 peninkulmaa pitkä ja 50 peninkulmaa leveä kalanen luoto. Tässä maapiirin paraassa kala-vedessä on *Franskalaisilla* ja *Amerikkalaisilla* osaa.

Pohjos-amerikan liitto-valtakunnat.

I. Maa.

1. *Rajat.* Tämä maa, joka avaruudeltaan on melkeen yhtä suuri kun Euroopa, ylettyy Atlantin merestä Tyyneen mereen asti. Pohjoinen raja kulkee itä-puolella pitkin 49 tasa-ympyrää, ja lännen puolella pitkin Ylä-järven, Huronin eli Juuronin, Iirin ja Ontarion rantoja ja Lorentso-virran vartta. Lounainen raja Meksikkoa vasten kulkee pitkin Rio-del-Norte-virtaa.

2. *Mantereen muoto.* Luonnon suhteen jakaantuu tämä 150 tuhatta peninkulmaa avara maa kolmeen osaan.

1) *Atlantin meren ranta-maat,* Aleghany- eli Apalakki-vuoriin asti, on hyvin hedelmällistä ja hyvästi viljeltyä maata. Täällä juoksee monta pientä, mutta laivoilla kulettavaa virtaa, niinkuin: *Connecticut, Hudson, Delavare, Susquehanna* ja *Potomak*, jotka kaksi viimeistä mäneevät *Chesapeake*-lahteen. 2) *Mississippi-virran ympäristö,* jota kestää Apalakki-vuorista Sierra Madre ja Louhis-vuoriin asti, on summattoman suuri tasanen kangas, jossa *Mississippi*-virta monine lisä-virtoineen, niinkuin *Illinois* (lue *Illinooa*), ja *Ohio* (lue *Oheijo*), vasemmalla kädellä, ja *Missouri, Arkansas* ja *Puna-virta* oikealla kädellä, juoksee Meksikon lahteen. Itä-puolella *Mississippi*-virtaa on maa epätasaista, hyvää vilja-maata; mutta sen länsi-puolella on avaroita ikivanhoja metsiä ja *savanniksi* sanotuita heinäs-niittyjä; ja *Arkansas*-virran lähteillä viljaton, kivinen ja hiekkainen erä-maa. Meksikon lahden rannikot ovat alhaisia, kosteita ja terveydelle vahingollisia. 3) *Tyyneen meren ranta-maat,* Louhi-vuorien läns-puolella, on paikoin tasasta ylevätä kangasta, paikoin alaista viljavata laksoa. Emä-

virtoja on Kalivornian lahteen mänevä *Kolorado*, jolla on lisä-virta *Gila* (lue *Dschila*), ja *Kolumbia* (eli *Oregon*), lisä-virtoneen *Lewis* (lue *Ljuis*). Pitkin rantaa juoksee *Sakramento*-virta, jonka varsilta saadaan paljon kultaa.

3. *Ilma* on täällä paljon kylmempi, kun Euroopassa yksien rinta-ympyröiden alla. Vettä sataa myöskin runsaammin kun Euroopassa, vaikka kuivuus vaijaa joitakuuta paikkoja. Korkeimmilla paikoilla on ilma myös raitis ja puhdas, mutta Meksikko-lahden kosteilla rannoilla terveydelle vahingollinen. Keltanen rutto ja muut kulku-taudit ovat tavallisia.

II. Aukkaat.

1. *Kansoja*. Aukkaita on yleesen 28 miljoonaa. Näistä on puoli milj. alku-asukkaita eli *Intiania*; 4 milj. on Afrikasta tuotuja *Niekeriä* ja heidän heimolaisia *Mullattia*. Muut kaikki ovat Euroopalaisia, paraaksi osaksi Englantilaisia, joidenka kieli myös on valta-kielenä. Näiden jälkeen ovat Irlantilaiset ja Saksalaiset tavallisimpia. Vähän on myöskin Franskalaisia, Alamaalaisia ja Ruotsalaisia sekä joku Suomalainenkin. Viime vuosina on myös *Kiinalaisia* muuttana Kalivorniaan.

2. *Elatus-keinoja*. Maan viljelys on paras elatuskeino. Mais-ottraa viljellään enimmiten, noin 100 milj. tynneriä vuodessa. Etelä-puolimaisissa orjallisissa valtakunnissa kasvatetaan paljon tupakkaa, sokuri-ruokoja ja etenkin *puuvilloja*, yhtä paljon kun muualla maailmassa yleesen. — Karjan hoito, etenkin lampaiden, on niinikään hyvä. Täällä pidetään kaikkia Euroopassakin tavallisia eläimiä. — Hyviä metsiä on vielä paljon, joissa kasvaa monenlaisia väri- ja pihka-puita, vaahteria, mahonia, sypressiä, myrteniä, sieteriä, tammia ja koivuja y. m. Puun hakkuu on sentähden hyvin etusa elatus-

keino. — Kalastaminen järvien, jokien ja meren rannoilla, samoin kun metsästäminen luode-puolimaisissa valtakunnissa, on hyvin vaivan maksava elatus-keino. Vuosittain laitetaan monta sataa laivaa Jäämeren vesille valaskalan ja muiden rasva-eläimien pyyntöön. — Kul-
taa saadaan sekä vuorista että Sakramentto-virran kal-
tailta, hopeata on vähän, rautaa, vaskea, lyijyä, kivi-
hiiliä, marmorია on ehkä runsaammin, mutta vuori-työ
on vasta alulla.

3. *Kästeet ja keino-työt* ovat hyvinkin hyvällä alulla, etenkin koillis-puolisissa valtakunnissa, joita *Uudeksi Eng-*
lanniksi ennen sanottiin, ja muutamat tehdas-työt ovat yhtä
hyviä kun Euroopassakin. Tehtaissa valmistetaan enim-
miten villa-, puuvilla- ja liina-kankaita, höyry-vaunujen
ja höyry-laivojen veitikoita eli massinoita ja muita rauta-
kaluja.

4. *Kauppa.* Sekä sisä- että ulko-mainen kauppa-
liike on hyvin vilkas. Liitto-*valtakuntien* kauppa-laivasto
on, Englannin jälkeen, suurin maan piirillä. Muualle vie-
dään puuvilloja, maissia ja muuta eloa, tupakkaa, ter-
vaa, laivan-aineita ja muuta puu-tavaraa, karjan antimia,
kaloja ja turkiksia. Laivan rakennus on hyvällä kan-
nalla, ja täällä tehtyjä laivoja kehutaan sekä kauniim-
miksi ja paremmiksi kun missään muualla. Sisä-mainen
kaupan liike on niin-ikään vilkas. Rauta-teitä on pal-
jon yli 2 tuhatta penikulmaa, ja kaivantoja yli 1000 pe-
nikulmaa. Merkillisin on 78 peninkulmaa pitkä Erie-
kaivanto, ku mänee Albany nimisestä kaupunnista Hud-
sonin virran varrelta Buffalo-kaupuntiin Iirin järven ran-
nalla. Tästä pää-kanavasta mänee sitten muita kaivan-
toja etelään Oheijo virtaan.

5. *Kansallinen sivistys* on niin hyvällä kannalla,
ett'ei se missään muualla ole paremmalla. Valtakuntien

yhteisillä varoilla pidetään paljon kansa-kouluja sekä poika- että tyttö-lapsille. Mutta tieteelliset oppi-laitokset, joita täällä sanotaan *akatemioiksi*, *kollegiumiksi* ja *universiteetiksi*, vastaavat meidän lukioita ja ylä-alkeiskouluja, ja ovat enimmäkseen yksityisten ihmisten perustamia, eivätkä ole verrattavia Euroopalaisiin Yliopistoihin.

6. *Uskonto*. Uskon asioissa on täällä semmoinen mielen vapaus, ett'ei missään muualla ole parempata. Täällä voipi tunnustaa mitä uskoa hyvänsä ja mennä mihin uskoon tahansa, pelkäämättä että hallitus siihen sekaantuisi, kunhan muuten elää nuhteettomasti. Senpätähden on tänne muuttana Euroopasta paljon siellä vainon ja vihan alaisia kerettiläis-uskosia. Enin osa kansaa tunnustaa kuitenkin *Kalviinin* ja *katoliikin* uskontoa.

7. *Hallitus*. Liitto-valtakuntia on 33, joilla on omintakeinen hallitus ja 7 piirikuntaa, joissa on väliaikainen hallitus siksi kun väestö lisääntyy niin, että kannattaa laittaa edusmiestä liitto-hallitukseen, joten piirikunta muuttuu valtakunnaksi. Vuonna 1787 annetun liitto-asetuksen mukaan, on kaikkia yleisen eli koko liitto-kuntaa koskeva hallitus-voima *liitto-hallituksen* vallassa, johon *esimies* valitaan 4 vuodeksi. Mutta lakialaativa voima on *liitto-kokouksen* vallassa, joka taas jaetaan kahteen osastoon, nimittäin: *senaatti*, jossa istuu 2 lain-oppinutta kustakin valtakunnasta, ja *edus-miehien kam-mari*, joita koko kansa valitsee. Merkillisin erotus erivaltakuntien välillä on se, että eteläisissä valtakunnissa pidetään orjia, mutta ei pohjois-puolisissa.

a) Orjattomia valtakuntia.

1. *Maine* (lue *Meen*), 2. *New-hampshire* (lue *Niu-hempshiir*), 3. *Vermont* (lue *Vermong*), 4. *Massachusetts* (lue *Messatjuset*), jossa on kaupunkia: *Boston*, hyvä kauppa- ja

tehdas-paikka, 140 t. a., ja *Lowell* (lue *Lowel*), avaroita puuvilla-tehtaita, 35 t. a.; 5. *Connecticut* (lue *Konnektikuut*), 6. *Rhode Island* (lue *Ruod Eiland*), pienin liitto-valtakunnista. Näitä kuutta sanotaan yhteisellä nimellä *Uudeksi Englanniksi*.

7. *New-york* (lue *Niu-jork*), Hudsonin virran ympärillä, meren rannasta Erie ja Ontario järvien rannoille asti, on väkirikkain valtakunta, yli 3 milj. asukkaita.

Kaupunkia: *New-york*, Hudsonin virran suussa, Uuden mantereen väkirikkain ja paras kauppa-paikka, 770 t. a. — *Albany*, 50 t. a. — *Buffalo*, 40 t. a., kummassakin päässä Erie kaivantoa, Euroopalaisien majan muuttajoiden tavallisimmat lepo-paikat.

8. *New-yersey*, Delavare virran läns-puolella.

9. *Pensylvania*, New-yorkin jälkeen väkirikkain valtakunta, 2 $\frac{1}{3}$ milj. a.

Kaupunkia: *Philadelphia*, Uuden mantereen toinen kauppa-paikka, 410 t. a. — *Pittsburg*, Oheijo-virran varrella, hyviä rauta-tehtaita, 100 t. a.

10. *Ohio*, ihana maa, jossa myös viinoja ja euroopalaisia hedelmä-puita viljellään.

Kaupunkia: *Cincinnati*, hyvä kauppa, täällä tapetaan ja suolataan paljon sikoja, joita syötetään mais-otralla, 120 t. a.

Nämä 10 valtakuntaa ovat väki-lu'un, maan-viljelyksen ja sivistyksen suhteen liitto-valtojen paraat maat, ja kansallinen sivistys on täällä niin hyvällä kannalla, ett'ei se ole missään muualla paremmalla.

11. *Michigan*, 12. *Wisconsin* (lue *Uiskonsin*), 13. *Illinois* (lue *Illinoaa*), 14. *Indiana*, 15. *Minnesotah* ja 16. *Iowa* eli Eiva, ovat vasta alkavia valtakuntia. Kaupunnit ovat enimmäkseen pieniä.

17. *Kalifornia*, pitkänläntä rantamaa Tyynen meren

rannalla, oli vielä 1848 melkeen autiona; mutta kun silloin siellä löydettiin kultaa, niin sinne on muuttana uudisasukkaita, sekä vanhasta että uudesta mantereesta, vieläpä Kiinastakin. Kaupunki *San Francisco*, *Sakramentto*-virran suussa, perustettu vasta vuonna 1848, vilkas meri- ja maa-kauppa, 70 t. a.

b) Orjallisia valtakuntia.

18. *Delavare*, pieni valtakunta, 100 nelikolkkapeninkulmaa.

19. *Maryland*; tästä etelään päin alkaa riisin, tupakan ja puuvillan viljelys. Kaupunki *Baltimore*, hyvä jauho-kauppa, 170 t. a.

20. *Virginia*, paras tupakan viljelys.

21, 22. *Pohjois-* ja *Etelä-Karolina*, jossa kasvatetaan paljon puuvilloja, riisiä ja intiko-painetta. *Etelä-Karoliinassa* on orjien luku suurempi kun vapaiden ihmisien.

23. *Georgia*, hyvä puuvilla-maa, 24. *Florida*, ainoasti rannoilla viljelty, 25. *Kentucky*, viljelee ruista, liinaa ja tupakkaa. Kaupunki *Louisville*, *Ohion* varrella, hyvä kauppa, 40 t. a.

26. *Tennessee*, 27. *Mississippi*, 28. *Alabama*, eivät ole erittäin merkillisiä muuten kun että *Missisipissä* on enemmän orjia kun vapaita, 29. *Louisiana*, *Mississippi-* ja *Punavirran* ala-varrella, on alaista, kosteeta ja terveydelle vahingollista maata, mutta kasvaa viljalta puuvilloja ja riisiä. Merkillinen tauti on keltanen rutto. Kaupunki *New-Orleans*, lähellä *Mississippi* virran suuta, eteläisien valtakuntien paras kaupunki, laeva elo-, sokuri- ja puuvilla-kauppa, 120 t. a.

30. *Texas*, avara maa *Punavirran* etelä-puolella ja *Rio-del-Norte* virran ja *Mexiko* lahden pohjois-puolella. Oli vuonna 1845, jollon se otettiin liitto-kunnan yhtey-

teen, vielä autiona, mutta sittemmin ovat uudis-asukkaat sekä vanhoista liitto-valloista että Saksan-maasta viljelleet maata. Kaupunnit ovat vielä pieniä.

31. *Arkansas*, yhtänimisen virran ala-varrella, vähän viljelty.

32. *Missuri*, yhtänimisen virran ala-varrella, paljon lyijyä. Kaupunki *Sant Louis*, *Mississippi*-virran varrella, 80 t. a.

33. *Columbia*, vähäinen maapaikka *Potomak*-virran läns-rannalla, on liitto-hallituksen omassa vallassa. Kaupunki: *Washington* (lue *Uesington*), koko yhdis-kunnan pääkaupunki, Esimiehen ja liitto-hallituksen maja-paikka, kohteita kartanoita: *valkea huone*, jossa Esimies asuu, ja *Capitolium*, jossa liitto-hallitus pitää kokouksiansa; mutta muuten on kaupunki mitätön, 40 t. a.

c) Piirikuntia.

1. *Oregon*, *Columbia*-virran ympärillä. Uudis-asukkaita on vähän. Maa on enimmäkseen kalastavien ja metsästävien Intianien hallussa. Uudis-asukkaat ostaavat niiltä turkiksia.

2. *Yutah*, avara maa *Kalivornian*, *Oregonin* ja *Sierra-Verde*-vuorien välillä. Piirikunnan keskellä on suuri *Suola-järvi* eli *Timpanagos*. Asukkaat ovat *Mormonia*, itäisistä valtakunnista tänne muuttanut kerettiläis-lahkokunta, joilla on papillinen hallitus ja monta kummallista sääntöä, mutta ovat muuten ahkeraita maan viljeliöitä. Kaupunki: *Deeseret*, jolla myös on nimi *Yutah*, *Nuwang* ja *Uusi Jerusalem*, suurin *Suolajärven* rannalla, maa-kaupan maja-paikka, vanhempien valtakuntien ja kulta-maan välillä.

3. *Uuusi Meksikko*, *Rio-del-Norte*-virran ylä-varrella,
4. *Nebraska* ja 5. *Kansas* yhtänimisien virtojen ympärillä.

6, 7. *Missurin ja Intianien* piirikunta, joissa ei vielä ole mitään yhteistä hallitusta, muuta kun Intiani-ruhtinoita, jotka hallitsevat perhe-kunnissaan. Intianit elävät metsästämisellä. Etenkin pyydetään villi-härkiä, joiden vuotia ja muita nahkoja myödään uudis-asukkaille.

Meksikon tasavalta.

I. Maa.

1. *Rajat.* Etelässä ja lännessä on Tyyni-meri, koillisessa ja idässä Rio-del-Norte-virta ja Meksikon lahti; pohjosessa liitto-vallat ja etelässä keski-amerikka.

2. *Mantereen muoto.* Pohjois-puoli on erä-maata, keskus paraaksi osaksi 5 ja 8 tuhatta jalkaa korkeeta ylänköä, länsi-puoli porras-maata ja itä-ranta kosteeta alankoa. Kordilleras-niminen vuori-harju kulkee halki maan. Sen korkein kukkula on 16,000 jalkaa korkea *Popocatepetl*.

3. *Ilma.* Alangoilla, jossa maanalainen tuli useasti täryyttää maata ja tuiskuttaa tultakin, on ilma mieto ja raitis, etenkin etelä-puolella, mutta pohjois-puolella on se vähän viilempi. Kapeilla, hiekkasilla rannikoilla valtaa kesä-maiden kuumuus. Länteisellä rannikolla on kuitenkin raittiimpi ilma, mutta itäinen rannikko on *kelta-ruton* oikea koti-pesä.

II. Asukkaat.

1. *Kansaston luku* on arviolta 8 milj. Näistä on noin puoli alku-asukkaita eli *Intiania*, neljännes Euroopalaisista vanhimmista syntyneitä *Kreolia* ja viimeinen neljännes *Mulattia* ja muita seka-kansoja. Yleinen kieli on ispanjalainen. Uskonto romin katoliikkilainen. Orjat

ovat vapautetut. Mutta kansallinen sivistys hyvin huonolla kannalla. Tieteellistä sivistystä varten on 2 yliopistoa. — Maan viljelyksessä ovat sekä Intianit että muutkin veltoja. Pohjois-puolella ja eteläisillä ylängöillä viljellään ruista, vehnää, maisia ja muita euroopalaisia hedelmiä; mutta kuumemmilla paikoilla riisiä, jamsia, tupakkaa, puuvilloja ja sokuria, kahveeta, pipuria ja muita kesä-maiden kasvuja. Metsissä kasvaa enimmäkseen mahoni- ja kampeche-puita. Kuuluisa oli tämä maa ennen kullan ja hopean paljoudesta, ja vielä nytkin saadaan täällä yhtä paljon hopeeta kun muualla maailmassa yhteesen. Keinollisuus on tuskin alullakaan ja kauppa on enemmän perääntymässä kun edistymässä. Teitä on vähän ja huonoja. Muualle viedään hopeeta, kultaa, vaskea, kahvea, sokuria, indigo-painetta, mahoni- ja kampeche-puita, puuvilloja, vuotia ja talia.

2. *Hallitus.* Meksikko oli ennen Spanjalainen voitto-maa, mutta vuonna 1823 perustettiin tänne liitto-valtakuntia, ja muutettiin vuonna 1830 yhdeksi ainoaksi tasavallaksi. Hallitus-voima on valitun Esimiehen vallassa ja lakia-laativa valta on kansan edusmiehellä. Mutta tämä hallitus ei ole vielä ehtinä päästä oikeaan voimaan. Väliste on jollekulle miehelle täytynä antaa rajaton valta ja välistä on ollut vallattomuuskin.

3. Kaupunkia: *Oaxaca*, hedelmällisellä paikalla, valmistaa paljon kochenilli- ja intiko-painetta, 30 t. a. — *Puebla de los Angeles*, tehdas- ja kauppa-paikka, 75 t. a. — *Mexico*, pääkaupunki, tehdas- ja kauppa-paikka, Amerikan kauniin kaupunki, monta kirkkoa ja linnaa, arkhi-piispan istuin, 250 t. a. — *Guanaxato*, hyviä hopea- ja kulta-aarteita, 50 t. a. — *Guadalaxara*, 50 t. a. — *Zacatecas*, maan piirin paraimpia hopea-kaivantaja, 30 t. a. — *San Louis de Potosi*, hopea-kaivanto, 20 t. a.

Keski-amerikka.

Keski-amerikaksi sanotaan sitä uuden maailman mannerta, ku on *Tehuantepec* ja Panama-taipaleiden välillä. Maan-alainen tuli on täällä tehä paljon rasiuksia. Kovettunutta laavaa ja lasierattuja kiviä on paljon, ja vielä nytkin on monta tulta-tuiskuvata tunturia, eikä missään muualla taida olla niin tiheitä maan järistyksiä kun täällä. — Kasvut ovat yhtäläiset kun Meksikossa. Omituinen täällä maalla on *vanilj*-niminen hyvä-hajunen palko-vilja, jota ei kasva muualla kun Pohjois-amerikan etelä-osassa ja Etelä-amerikan luode-osassa. Kampeche ja mahoni-metsissä elää paljon Euroopasta tänne tuotuja raavaita, jotka täällä ovat muuttuna villi-eläimiksi.

Asukkaat ovat paraaksi osaksi ruskeita *Intiania*, enimmäen maanviljeliöitä ja harvoin sekaantuneita *mustien* ja vielä harvemmin *valkeiden* kanssa, paitsi etelä-puollessa, jossa valkeiden luku on suurempi kun ruskeiden. Maa oli ennen Ispanjalaisien vallassa. Yleinen kieli on vielä nytkin Spanjalainen ja usko, kun muissa Spanjan vanhoissa voitto-maissa, Romin katoliikkilainen.

Orjat, joita ennen pidettiin, ovat nyt vapautetut. — Nykyjään on maa jaettu seuraaviin valtakuntiin.

1. *Yucatan* eli *Jukatanin tasavalta*, suurin osa yhtä nimistä nientä, erotettu vuonna 1841 Meksikosta. Asukkaita on 600,000. Paras kauppa-kalu on kampeche-puu. Pääkaupunki *Merida*, 28 t. a.

2. Englannin *Hönduuras* niminen siirto-maa, kaakkois puoli Jukatanin nientä, on melkein autio, mutta kasvaa paljon kampeche- ja mahoni-puita.

3. *Keski-amerikan liitto-vallat*, jotka ovat olevinaan yhtäläisessä valta-liitossa kun Pohjos-amerikan liitto-vallat, mutta sotiivat kuitenkin useasti keskenään. Näitä on 4 tasa-valtaa: *Guatemala*, jossa on 1 milj. asukkaita ja yhtäniminen kaunis pääkaupunki; *Honduras*, 300 t. a., *San Salvador*, 360 t. a. ja *Nikaragua*, 400 t. a. — *Nikaraguan* järvestä mänee rauta-tie Tyynen mereen ja kaivanto Meksikon lahteen.

4. *Mosquito- eli Moskiitto-rannikko*. Asukkaat ovat pelkkiä Intiania. Heidän kuninkaansa, vähäpätöinen Intian ruhtinas, on vuodesta 1844 Englannin suojeluksella.

5. *Costa Rica* eli *Kosta-riikan* tasa-valta, vuonna 1848 eronnut Keski-amerikan liitto-kunnasta, 200 t. a.

6. *Panaman* tasa-valta, äskettäin eronnut uudesta Granaadasta. Kaupunkia: *Chagres* ja *Panama*, yksi yhden ja toinen toisen meren rannalla, mutta yhdistetyt rauta-tiellä.

Läns-intia.

Läns-intia on yhteinen nimi niille saarille, joita kestää Florida-niemestä Orinoko-virran suuhun Etelä-amerikassa. Useimmat saaret ovat vuorisia ja maan-alaisen tulen synnyttämiä, ja hyvin hedelmällisiä. Paraat kasvat ovat sokuri, kahve, tupakka, puuvilla ja intigo. — Täällä tuulee itäinen *passad-* eli *purje-tuuli* likeille yhdeksän kuukautta, joulun ja elokuuden välillä. Sade-aikaa kestää syyskuusta marraskuuhun, jolloin sanotaan satavan kolme kertaa niin paljon kun Englannissa. — Asukkaiden luku nousee kolmeen ja puo-

leen milj., joista puolet ovat Niekeriä, muut ovat Kreolia, Mulattia ja vähän alku-asukkaita, joita täällä sanotaan *Karaibiksi*. Englannin, Ranskan, Tanskan ja Ruotsin vallan alaisilla saarilla, samoin kun Haitinkin saarella, ovat orjat vapautetut.

Bahama eli *Lukaijan* saaria on 700, mutta mataloita, puuttomia ja viljattomia. Suurin on *Bahama*, niinkään autio. — *Guanahaani*, Kolumbuksen ensimmäinen löytö-maa, on nyt Englannin vallassa. Tämä ja jotkut muut ovat vähän viljeltyjä.

Suuret Antillit: Kuba, suurin ja hedelmällisin Länsintian saaristossa. Spanjalaisien paras löytö-maa. Asukkaita on yli yhden piljuonan. Paraat kasvat ovat: tupakka, sokuri ja kahve. Kaupunki *Havanna*, läns-rannalla, kenral-kaptienin maja-paikka, hyvä kauppa, sikarri- ja kaakkao-tehtaita, kaunis katoliikilainen tuomio-kirkko, johon Kolumbus on haudattu, 150 t. a. — *Jamaikan* saari, Englannin vallassa, on hyvin viljelty. Paraat kasvat ovat: kahve, sokuri, kaakkao ja intiko. Hyvää rommia keitetään myös. Pääkaupunki *Kingston*, maaherran ja lakia laativan kokouksen istuin, vahva kauppa, 50 t. a. — *Hispanjolan* saari, joka on melkein yhtä hedelmällinen kun *Kuuba*, on ainoa Länsintian saari ku ei kuulu Euroopalaisen vallan alle. Täällä on kaksi omantakeista valtakuntaa, nimittäin: 1) *Haitin keisarikunta*, perustettu vuonna 1849 saaren länteisellä puolella, asukkaita on 700 t., enimmäen *niekeriä* niinkuin keisari itsekin; 2) *Dominiikan tasavalta*, perustettu 1844 saaren itäisellä puolella, 200 t. a., enimmäen *Mulattia*. Pääkaupunki keisarikunnassa: *Port au Prince*, läns-rannalla, 20 t. a., ja tasavallassa: *San Domingo*, itä-rannalla, Amerikan ensimmäinen euroopalainen kaupunki, 16 t. a.

Brasilian keisarikunta

on avaruudeltaan kolmannes osa Etelä-amerikkaa ja melkein yhtä suuri kun koko Eurooppa. Pohjois-puoli on pelkkää tasaista ainoasti hiukan mereen päin viereittävä alankoa, jossa maa-piirin pisin virta: *Amatson* eli *Maranjon* monine lisä-virtoineen juoksee niin hiljaisesti, että se suu-puolellaan 120 peninkulman matkalla alenee ainoasti 10 jalkaa. Tämän virran rannoilla on avaroita, melkein läpi-pääsemättömiä ikivanhoja *Selvas* nimisiä metsiä, ja toisin paikoin aveita puuttomia heinä-maita *lianos*. Etelässä on *Matto-Grossa*-niminen jylhä vuori-maa. Muuten on täällä, sikäli kun tunnetaan, korkeudeltaan keskenkertaisia ylänköjä.

Luonnon tuotteiden suhteen on tämä maan piirin rikkaimpia maita. Täällä on kultaa ja kalliita kiiltokiviä eli timanttia, sieveliä eli tupakkaa, kaakkaoa ja vanillia, sokuria, kahveeta ja väri-puita, jotka viimeksi mainitut ovatkin paras kauppa-kalu. Mutta ihmisistä on puute, sillä tässä avarassa maasa ei ole kun 7 milj. asukasta, joista noin 3 milj. on Niekeri-orjia; valkea-ihosia taitaa olla noin 1 milj., — muut kaikki ovat Intiania tahi seka-kansoja. Maa on sentähden suurimmaksi osaksi viljelemätöntä. — Brasilia oli alkujaan Porttupalilainen siirtomaa; mutta erosi emä-vallasta 1822 omintakeiseksi keisarikunnaksi. Keisarilla on rajoitettu valta. Valta-kieli on Porttupalilainen ja uskonto romin-katoliikkilainen.

Kaupuntia: *Para*, Tokantiini-virran suussa, 30 t. a. — *Pernambuuko*, itäisimmällä rannalla, hyvä meri-kauppa, 60 t. a. — *Bahia*, hyvä valkama, johon mahtuu vaikka

koko maa-piirin laivasto, 160 t. a. — *Rio-Janciro*, kauniisti rakennettu pääkaupunki, Etelä-amerikan suurin ja varakkain kauppaja- ja tehdas-paikka, 200 t. a. — *San Poolo*, merkillinen vuori-kaupunki, 20 t. a.

Patagonia.

Eteläisin osa Amerikan mannerta. Läns-puoli on vuorista, mutta itä-puoli kolkkoa, puutonta ja someroista erä-maata. Villiä ja villistyneitä hevosia ja raavaita kulkee paljon omin valloin pohjos- ja itä-puolella. Aasukkaat ovat ko'okasta Intiani-kansaa, joka ei ryhdy maa-viljelykseen, mutta elättää henkensä hevosen selässä metsästämällä. Heillä on tuskin vaatteita päällä, vaikka ilma on yhtä-kylmä kun Suomessa. Magelhaenin salmen rannalla elää *Pesheree*-niminen kansa, jota sanotaan maa-piirin raa'immaksi kansaksi.

Saaria.

Tuli-maa, jonka Magelhaenin salmi erottaa mannermaasta, on enimmäkseen tuntematonta, mutta näyttää olevan täynnä korkeita vuoria. *Pesheree*-kansaa, joka käypi hylkeen nahkasissa vaatteissa, elättää täällä henkensä hylkeen rasvalla, linnuilla ja kaloilla. Eteläisimmän saaren eteläisin niemi, *Horn* eli *Sarvi-niemi*, on siten onnettomasti kuulusa, että siellä valtaa alituinen myrsky.

Moluini-saaret, joiden paras rikkaus on pinguinit eli lihavat hanhet, villa-karjat, valas-kalat, hylkeet ja muut rasva-eläimet, ovat Englannin vallan alla.

AUSTRALIAN MAA-OSA.

Tässä maa-osassa on pelkkiä saaria, vaikka *Uutta Hollantia* tavallisesti pidetään manner-maana. Saaret ovat kaikki Tyynessä meressä, useammat käänne-ympyröiden välissä, ja suurimmat päivä-tasaajan etelä-puolella. Useammat pienet saaret ovat osaksi maan alaisen tulen tekemiä ja toiseksi osaksi koralli-eläimien synnyttämiä. Monioiden tulen tekemien saarien rannoilla on myös koralli-luotoja. Muuten ovat koralli-saaret tasasia ja niiden rannat sileitä; mutta tulen tekemät saaret ovat vuorisia ja niiden rannat loushia.

Vaikka tämä maa-osa on paraaksi osaksi kuumassa ilma-piirissä, niin ilma on kuitenkin joten viilee; sillä meren tuuli hälventää ilman kuumuuden. Pienemmillä saarilla on alituinen kevät-ilma valtaava, kuitenkin siten, että eteläisimmillä saarilla talvi on jotenkin tuntuva. Uuden Hollannin pohjois-osassa on kesä-maiden kuumuus valtaava. Sade-aika alkaa lokakuussa ja pouta-aika toukokuussa. Mutta etelä-osassa on ilma yhtäläinen kun Etelä-euroopassa; kuitenkin sillä erotuksella, että kevät täällä alkaa syyskuussa, ja syksy maaliskuussa. Keväät ja syksyt ovat hyvin sateisia, kesät ja talvet kuumia. Muuten kehutaan talvea ihanimmaksi vuoden aiaksi.

Asukkaat, paitsi myöhemmin tänne muuttaneet Euroopalaiset, joita taitaa olla noin 600 tuhatta, ovat itä-puolella *Malaijilaista* ja läns-puolella Niekeriläistä ihmis-kantaa. Useammat kansakunnat kävelevät ihko-alasti metsissä, pitävät asuntoa puissa ja maa-kuopissa, ja elättävät henkensä palmu- ja leipä-puun hedelmillä.

Mutta muutamilla on kuitenkin oikeat asun-huoneet ja maaviljelyskin. Kasvojen maalaaminen ja koristuksien pisteleminen ihoon on hyvin yleinen tapa. Muutamissa saaristoissa on valtakunnan tapainen hallitus ja jonkunlainen järjestys; mutta toisin paikoin eletään kun eläimet, luonnollisessa vapaudessa. Moniailla kansoilla ei näytä olevan hiukkaakaan uskontoa; toiset palvelevat epä-jumaloita ja uhraavat ihmisiäkin. Kristin uskonto ja Euroopalainen sivistys ovat kuitenkin monin paikoin päässynnä hyvään alkuun, ja leveneävät levenemistään erinomattain Englantilaisien toimella.

Uusi Holland.

Tästä Australian manner-maasta ei tunneta muuta kun rannat. Sikäli kun sisä-maata on tutkittu, luullaan ylä-maiden olevan lähempänä rantaa ja ala-maiden enemmän mantereen keskellä. Kaakkois-puolella, 10 peninkulmaa rannasta, on pitkä vuori-harju, jonka eteläistä puolta sanotaan *Musta-vuoriksi*, ja keskimäistä osaa *Sini-vuoriksi*. Juoksevan veden puute on tuntuva. Joet, joita täällä on tavattu, juoksevat tuiki hitaasti, ruohokkaiden rantojen läpi, järviin eli loppuuvat kaihloja kasvavaan tasamaahan. Ainoa virran tapainen joki on *Murray*, joka alkaa Sini-vuorista ja juoksee mereen etelä-rannalla.

Merkilliset ovat tämän mantereen eläimet siten, että niillä on pussit mahan alla, jossa säilyttävät poikiensa pieninä ollessa. Kasvutkin ovat ihan toisenlaisia kuin muilla mantereilla. Englantilaiset ovat tänne tuonut euroopalaisia sekä eläimiä että kasvuja, etenkin eloa. Jyviä viljellään joksikin ja lompaita pidetään paljo. Mutta

maan paras rikkaus on kuitenkin kulta, vaski ja muut metallit.

Koko manner on Englannin vallan alla. E ensin laittoivat Englantilaiset sinne pahantekijöitä, mutta nyt, kulta-aarteiden keksittyä, muuttaa sinne mielitehtoisia-kin. Maa on jaettu viiteen osaan:

1. *Uusi Etelä-wales*, itä-rannikko, Murray-virran pohjois-puolella, oli alkujansa yhtäläinen rangaistus-kolonia kun Venäläisien Sipirja; mutta kun sinne sittemmin on muuttana muutakin väkeä, niin maan viljelys on merkillisesti enentynä. Jyviä viljellään omaksi tarpeeksi asti, ja lampaita pidetään niin, että riittää Englantiinkin viedä villoja. Kaupuntia: *Sidney*, pääkaupunti, jolla on hyvä *Port-Jackson* niminen valkama, 60 t. a. — Vähäisen etelään edellisestä on *Batany-Bay*, alkujansa rangaistus-paikka.

2. *Victoria*, eteläisin rannikko, Murray-virran ja Bass-salmen välillä, oli melkein autio vielä vuonna 1851; mutta kun silloin löydettiin avaroita kulta-kaivantoja, niin on asukkaita lisääntyä lisääntymistään. Pääkaupunti: *Melbourne*, vilkas kauppa, 30 t. a.

3. *Etelä-australia*, edellä mainittujen maakuntien läns-puolella. Täällä ovat paraat kulta- ja lyijy-kaivau-not. Pääkaupunti: *Adelaide*, loistava kauppa, 20 t. a.

4. *Läns-australia*, Joutsen joen ympärillä, viepi muihin maihin villoja, valaskalan rasvaa ja puu-tavaraa. Pääkaupunti: *Perth*, Joutsen joen suussa, on vielä pienoinen.

5. *Pohjos-australia* käypi vilkasta kauppaa Itä-intian saarien kanssa. Pääkaupunti: *Victoria*, on vielä pienoinen. Sen ympäristö on melkein ainoa paikka, ku on asuttu; muuten on maa enemmiten autio.

Van Diemen maa.

Suuri saari, Uudesta Hollannista etelään päin, on hyvin vuorinen ja metsänen. Maan viljelys, viinan kasvatus ja karjan hoito ovat yhä nousemassa. — Alkukasukkaat ovat hävinnä suku-puuttoon. Saari on tykkänään Brittien vallassa, jotka tänne laittaavat pahanteikiöitä. Aasukkaita on 80 t. — Pääkaupunki: *Hobarttown*, kaakkois-rannalla, 30 tuhatta asukasta.

Uusi Seelanti.

Tämän nimen ovat Euroopalaiset antana kahdelle suurelle saarelle, kut ovat Uudesta Hollannista kaakkoseen päin. Aasukkaiden omat antamat nimet ovat: *Tavai-punamma*, eteläinen saari ja *Ika-na-mavi*, pohjonen saari. Veden puotteita on 900 jalkaa korkeita. Vuorien rinteillä kasvaa vahvoja honkia, ja laksoissa pitkää ja sakeata heinää. Pohjos-puolimaisella saarella on ilma miedompata ja maa tasasempata, ja sentähden se on väkirikkaampi ja paremmin viljelty. Täällä kasvaa omituinen pellavas, jota sanotaan kestävämmäksi kun tavallinen pellavas. Paljon pidetään sikoja, ja sarvi-karjaa on tänne tuotu Euroopasta.

Alku-asukkaat ovat ruumiikkaita, kihara-tukkasia, ja muodoltaan Niekerien näkösiä, mutta puhuuvat selvää Malaijin kieltä. Niitä on noin 100,000, johon tulee 30 tai 40 tuhatta Euroopalaista lisäksi.

Ennen olivat asukkaat ihmisen syöjiä; mutta Amerikasta ja Englannista tulleet lähetys-saarnaajat ovat täällä levittäneet sivistystä, joka on alkana enemmän varmistua, kun Englantilaiset ovat ottaneet saaren halttuunsa ja kokeneet saada heitä seuraamaan Englannin lakia. Täällä on jo joitakuuta pieniä kaupunkiakin.

Uusi Guinea.

Tämä on Wihanta-maan jälkeen suurin saari maan piirissä, arviolta noin 13 tuhatta nelikolikka-peninkulmaa. *Torres*-salmi erottaa sen, Uudesta Hollannista. Vaikka tämä on ensimmäisiä saaria kun Australiassa löydettiin, niin se on kuitenkin vähin tunnettu kaikista muista. Mereltä katsoen, on havaittu, siellä olevan lumi-ajan korkuisia vuoria ja savustavia tuli-tunturia. Mahoni-, tiekki-, leipä- ja palmu-puita kasvaa paljon. Mutta asukkaat ovat villiä ja rauhattomia.

Polynesia eli Monisaaristo.

Tällä nimellä ymmärretään tavallisesti kaikki Australian maa-osan pienemmät saaret ja saaristot.

1. *Uusi Britannia, Uusi Irland, Salomon saaret, Uudet Hebridit* eli *Pyhän-hengen saaret*, ja *Uusi Kaledonia* ovat kaikki kaaren kaltaisessa jaksossa Uudesta Guineasta kaakkoiseen päin. Näistä ovat kolme ensimmäistä hyvin hedelmällistä, ja kasvaavat neilikoita, pippuria ja muita ryytiä, sekä santeli-, eebeni- ja muita puita, mutta kaksi

jälkimäistä ovat hedelmättömämpiä. Viimeksi mainitulla ei kasva enään palmuja. Uusi Kaledonia on äskettäin joutuna Ranskalaisien valtaan.

Marianit eli *Ladronit*, se on *Warkaiden* saaret, itään päin Wilipin saarista, ovat vuorisia, mutta hyvin hedelmällisiä. Täällä on paljon puuvilloja, riisiä ja muita Euroopan kasvuja ja eläimiä. Nykyset asukkaat ovat Wilipin saarista ja Meksikosta tänne muuttaneita Ispanjalaisia. Alku-asukkaat ovat Ispanjalaisien julmuuden tähden hävinnä suku-puuttoon.

Karoliinan saaret, edellisistä etelään, ovat enimmiten mataloita koralli-saaria, mutta muutamia on metsäsiä kallio-saaria. Asukkaat ovat ahkeroita kala-miehiä, ja mäncevät pienillä aluksillaan Marian saariin saakka.

Mulgraven saaret, edellisistä itään, ovat pelkkiä pieniä koralli-saaria. Asukkaat ovat vasken karvasia ja hyvin rauhallisia.

Havaji- eli *Sandwichin* saaret, 13 saarta, joissa on pilvien korkuisia vuoria. Maa kasvaa paljon hedelmiä, ryytiä ja sokuri-ruokoa ja palmu-puita. Asukkaat olivat jo vanhastaan paremmalla sivistyksen kannalla kun muut Australialaiset. Sittemmin ovat kääntynä kristin uskoon, ja heillä on nyt melkoinen Euroopalainen sivistys. He rakentaavat myös laivoja, joilla kulkeevat Amerikkaan ja Kiinaan. Suurimman saaren nimi on *Ovahi*, ja sen jälkeisen *Ovahu*. Hallitus-muoto on yksi-valtainen, mutta rajoitettu lakia laativalla kokouksella, joka on jaettu kahteen kammariin. Asukkaita on 150 t. — Pääkaupunki: *Honolulu*, *Ovahu*-saarella, kuninkaan asunto, hyvä valkama, 12 t. a.

Witi- eli *Fidschi*-saaret. Rannat ovat niin täynnä korallia, että tuskin veneellä pääsee läpi. Asukkaat ovat ollunna muiden saari-kansojen kauhistus, kun he puki-

vat päällensä sota-sopansa, pistivät kaksi höyhentä lävistettyyn nenän välykseen ja viruttivat korvansa olkapäihin asti. Nykysempinä aikana ovat lähetys-saarnaajat täälläkin levittäen kristin uskoa ja sivistystä.

Samoa- eli *Laivuri*-saaret. Korkeat aina kukkulalle asti, vihannat tuli-vuoret näyttävät hyvin komealta merelle. Aukkaat ovat 5 tai 7 tuumaa pitemmät kun tavalliset ihmiset. Nimensä ovat saaret saanna siitä, että asukkaat harvon muuten kun veneillä käyvät kylien väliä. Kristin uskonto on jo melkein yleinen.

Tongo- eli *Ystävyiden*-saaret ovat pieniä, mataloita ja hedelmällisiä koralli-saaria. Palmu-puut ovat täällä korkeempia kuin muualla. Aukkaat ovat ahkeroita maan viljeliöitä ja kala-miehiä. Kristillisuus on hyvällä alulla.

Seuruuden-saaret ovat hyvin vuorisia, ja niin iha-noita, että niitä verrataan paratiisiin. Täällä kasvaa ei ainoasti kaikkia Australian hedelmiä, mutta myöskin muualta tänne muutetuita, puuvilloja, kahvea, sokuria ja viinaa. Palmun pähkinät ja palmu-öljy ovat paras kauppa-tavara. Aukkaat tunnustavat kristin uskoa ja ovat euroopalaisen sivistyksen kannalla. Ranskalaisien vallassa on suurin saari, nimeltä *Otaheitti*, ja joitakuita pienempiä, joissa yhteensä on 25 t. a.; mutta muilla saarilla on omantakeinen kuninkaallinen hallitus.

Nuka-hivan eli *Mendannan* saaristo. Aukkaat ovat valkeempi-ihosia kuin muut Australialaiset. Ranskalaiset ovat ottaneet muutamia saaria huostaansa. Maa on kohtuullisesti hedelmällinen. Leipä-puu kasvaa hyvin.

Waihu- eli *Pääsiäis*-saari on kaikkein itäisin asuttu saari. Täällä ei enään kasva leipä- eikä palmu-puita, mutta muuten on saari kyllä hedelmällinen. Aukkaat ovat melkein yhden näköiset kuin Euroopalaiset, ainoasti vähän keltasempia, ja elävät maa-kuopissa.

Etelä-navan maat.

Eteläisen napa-ympyrän tienoilla on paikottain joi-
takuita ranta-maita, joista ei vielä ole tietoa, ovatko ne
yhtä mannerta, tahi saaria. Sikäli kun näitä rantoja on
tunnettu, ovat ne lumen ja jään vallassa ilman eläimiä
ja kasvuja.

